ANDERSEN NEXÖ

Nuvele

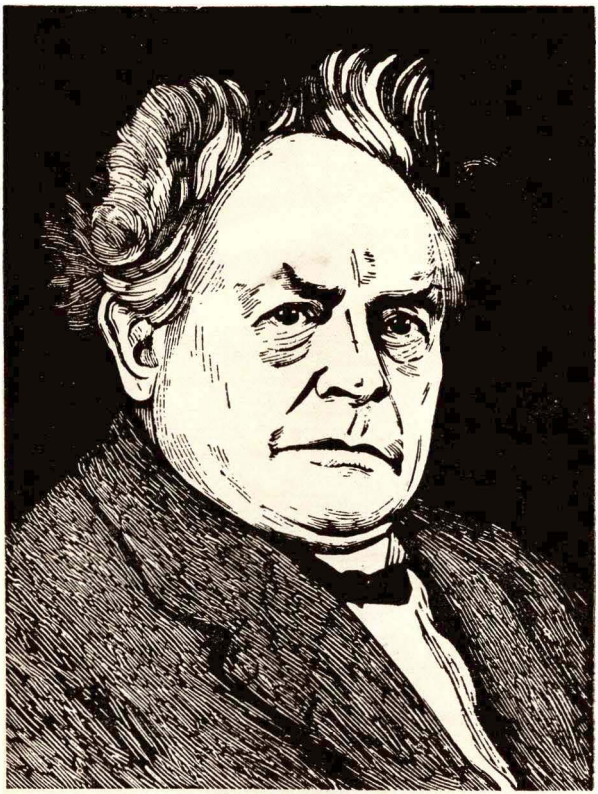
EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

ANDERSEN NEXÖ

Nuvele

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

In românește de:
R. Donici și *T. Aurelian*
Coperta: *G. Georgescu*

Desen de *V. M. Matorin*

MARTIN ANDERSEN NEXŌ

MARTIN ANDERSEN NEXŐ

1

Viaţa şi activitatea lui Martin Andersen Nexö, scriitorul revoluţionar, căruia poporul danez i-a dat titlul de onoare de „Gorchi al Scandinaviei", alcătuesc un exemplu de muncă în slujba poporului şi de luptă pentru înfăptuirea marilor şi luminoaselor idei ale comunismului.

Nexö este un scriitor al proletariatului. Iată una din numeroasele întâmplări care arată legătura adâncă dintre el şi popor:

Într'o zi, după ce scriitorul rostise o cuvântare într'un orăşel de provincie, un argat bătrân s'a apropiat de el şi i-a spus:

— Am făcut pe jos patruzeci de kilometri ca să te văd. Credeam că te ştiu de undeva, dar am văzut că nici pomeneală... Mă rog, dar dumneata de unde mă cunoşti aşa de bine?...

— Nici nu te cunosc! a răspuns Nexö.

— Cum aşa?... Doar ai scris o carte întreagă despre mine! s'a mirat el.

Activitatea scriitorului Nexö nu poate fi despărţită de aceea a militantului neobosit pe tărâm social şi a luptătorului. Nici piedicile, nici atacurile, nici persecuţiile, de pe urma cărora a avut mult de suferit, n'au putut să-l facă să se abată dela drumul pe care şi l-a ales, să-şi piardă curajul sau încrederea în dreptatea cauzei clasei sale.

In zilele negre ale ocupaţiei germane, când a fost asvârlit în temniţă, bărbăţia, optimismul profund şi credinţa lui fierbinte în victoria forţelor păcii şi ale progresului nu l-au părăsit nicio clipă. El a insuflat neîncetat poporului încre-

derea în victorie, îndemnându-l să nu stea în aşteptare cu braţele încrucişate, ci să lupte pentru ea cu dârzenie şi fără frică. In acelaş timp, cu puterea de prevedere şi înţelepciunea care-l caracterizează, a arătat primejdia ce o reprezintă atât pasivitatea cât şi trădarea social-democraţilor de dreapta — atitudini care au contribuit la înscăunarea fascismului, dând acestuia posibilitatea să cucerească cu uşurinţă o serie de ţări. In cuvinte profetice, Nexö vestea că zidirea unei lumi noi va fi cu putinţă, după război, numai dacă:

... nu vom lăsa să ne desbine necuratul,
ci toate le vom reface
pentru pace —
în loc să'ncepem iar un nou război.

Modul în care s'au desvoltat după război o serie de ţări, în special Danemarca, unde se află la putere social-democraţii, arată că leaderii social-democraţi de dreapta fac cu adevărat totul spre „a înlesni necuratului să pătrundă printre ei". Planul Marshall, blocul agresiv al Atlanticului de Nord, Consiliul European, iată calea înrobirii economice şi politice pe care leaderii social-democraţi de dreapta silesc poporul danez să păşească. Aceasta a şi dus la înrăutăţirea situaţiei economice a ţării şi la creşterea şomajului. Intr'un stat mic cu o populaţie de numai patru milioane de locuitori există o sută de mii de şomeri.

Dar poporul danez nu admite ratificarea tratatelor ruşinoase care se încheie în spatele lui, ci sub conducerea partidului comunist duce lupta împotriva lor. Deaceea nu-i de mirare că reacţiunea daneză şi cea internaţională îşi îndreaptă săgeţile otrăvite tocmai împotriva comuniştilor — şi mai cu seamă împotriva comunistului Nexö, care înfierează cu o biciuitoare ironie atitudinea neruşinată a social-democraţilor de dreapta. Căutând să-şi menţină influenţa asupra maselor, după terminarea celui de-al doilea război mondial, leaderii social-democraţilor de dreapta din Danemarca „au luat-o la goană spre stânga stârnind nori de praf ca o turmă de oi". Dar „stângismul" lor s'a spulberat foarte repede, ca o poleială ieftină. Trecerea integrală de partea imperialiştilor anglo-americani, trădarea intereselor poporului, vânzarea suveranităţii şi independenţei ţării, iată „realizările" social-democraţilor de dreapta. Şi este caracteristic faptul că, cu cât propriile lor crime sunt mai respingătoare, cu atât dau atacuri mai turbate împotriva vestitului scriitor, fiu credincios al poporului danez. In 1948, când Uniunea Scriitorilor din Danemarca, în frunte cu

cunoscutul reacționar Julius Bomholt, a adoptat o moțiune împotriva desvoltării socialiste a Cehoslovaciei, Nexö și, după el, alți cincizeci și doi dintre cei mai buni oameni ai literaturii din Danemarca s'au retras din Uniunea Scriitorilor. Neobosit, marele scriitor demască politica imperialiștilor dolarului, politică de pregătire a unui nou război împotriva Uniunii Sovietice și a țărilor de democrație populară, denunțând adevăratele dedesubturi ale campaniei anticomuniste și ale proceselor înscenate comuniștilor. In acelaș timp, el sprijină călduros lupta pentru independență dusă de popoarele din China, Vietnam și Indonezia.

In perioada luptei dârze a poporului spaniol s'a creat în Spania o brigadă care purta numele lui Nexö. Combatanții din brigăzile internaționale au adus astfel un frumos omagiu scriitorului, socotind o mare cinste să lupte sub steagul acestei brigăzi care-i poartă numele. Sute de ostași din rândurile brigăzii Nexö și-au dat viața în lupta pentru libertate a poporului spaniol. A face parte din brigada Nexö mai înseamnă și astăzi, în Danemarca, a lupta pentru libertate, pentru pace, pentru progres.

2

La 26 Iunie 1869 la Christianhavn — cartierul sărăcimii din Copenhaga — în familia cioplitorului în piatră Hans-Jorgen Andersen s'a născut un băiat cu numele Martin, care avea să ajungă cel mai cunoscut scriitor al Danemarcei.

Familia Andersen era una din acele familii tipice de oameni săraci, în care nașterea unui copil constitue o nouă și grea povară. In *Amintiri* (perioada 1930—1940) Nexö scrie cu amărăciune despre copiii din asemenea familii: „Din ziua când nu mai încape îndoială că lucrurile au luat o întorsătură proastă, copilul crește în pântecele mamei sale ca un rău fără tămăduire, ca o manifestare a unui destin neîndurător. Majoritatea copiilor de proletari trăiesc în perioada celor nouă luni dinainte de naștere clipele cele mai grele... Mulți din ei vin pe lume cu sbârcituri pe frunte..."

Când Martin a împlinit opt ani, părinții lui au hotărît să-și încerce norocul pe insula Bornholm, de unde era originar Hans-Jorgen. Numele micului târg Nexö, în care s'a mutat familia Andersen, avea să se adauge mai târziu la acel al scriitorului. Dar sărăcia se ține scai de oamenii săraci. Pe Bornholm, familia s'a mutat într'o magazie dă-

răpănată, prin care fluiera vântul şi pătrundeau valurile mării. Crăpăturile pereţilor erau astupate cu şomoioage de hârtie, dar din tavan apa murdară picura în paturi şi mâncare. Tatăl lui Martin lucra la o carieră de piatră de pe Dealurile Iadului, primind un salariu de mizerie pentru o zi nesfârşită de lucru. Curând, micul Martin s'a tocmit păstor. Firav şi bolnăvicios din naştere, copilul s'a mai însdrăvenit trăind în aer curat. In cartea *Sub cerul liber,* Nexö a zugrăvit viaţa de cioban cu toate necazurile şi greutăţile ei, cu toate elementele noi pe care a avut prilejul să le cunoască încă din anii copilăriei. Marea, orizontul larg din jur, întâlnirile cu marinarii, toate acestea au deschis băiatului şi zări mai largi asupra vieţii. „Marea se întindea în depărtare cât vedeai cu ochii, şi mai departe încă, până'n Rusia. Pe ea navigau corăbii prin toată lumea..." Nexö ne povesteşte că, în ciuda năruirii nădejdilor pe care familia sa şi le pusese în viaţa nouă de pe Bornholm, această perioadă a constituit pentru el un răstimp de eliberare. I se părea că abia aci începuse o viaţă adevărată şi că în anii dinainte de strămutarea pe Bornholm, trăise doar în aşteptarea ei. „Trecerea pe insulă, cu toate greutăţile ei, a fost o trecere dela întuneric la lumină — la orizonturi largi".

Martin s'a înscris la şcoală, unde toată învăţătura se mărginea la cântarea psalmilor. Au trecut anii. După ce a memorizat numărul de psalmi care trebuiau învăţaţi pe dinafară, a urmat prima comuniune, apoi viaţa independentă. Martin abia împlinise paisprezece ani.

Băiatul începe să răzbată în viaţă muncind pe la unii şi pe la alţii. La început lucrează ca argat la un ţăran bogat. Apoi intră ucenic la un cizmar, cu gândul să-i înveţe meseria. Aici Martin se loveşte din nou de unele probleme care-l frământau încă din fragedă copilărie : Dece stăpânul pentru care munceşte el nu-i răsplăteşte munca ? Dece trăiesc uşor şi bine cei care nu muncesc deloc ? Avea ca tovarăş de lucru un cizmar, bolnav de tuberculoză, căruia îi plăcea să citească. Acesta îl trimitea deseori pe Martin la bibliotecă, după cărţi. Aşa începe pentru tânărul ucenic perioada iniţierii lui întru cele cărturăreşti. Caută cu însetare în cărţi deslegarea tuturor problemelor care-l frământă.

După câţiva ani petrecuţi în atelier, îl găsim pe Martin printre lucrătorii angajaţi la construirea unei biserici. Aici aude pentru prima oară dela muncitori lozinca : „Eliberarea muncitorilor trebue să fie opera lor înşişi". „In mintea mea — scria el mai târziu — cuvintele acestea s'au dăltuit ca o inscripţie strălucitoare deasupra unui portal uriaş, vestind intrarea într'o lume nouă. Pe frontispiciul intrării în lumea

troll-ilor [1] stă scris: *„Astăzi muncă, mâine mâncare!"* Întâlneai mereu acolo cuvintele acestea, numai ziua de mâine zăbovea să vină. Dar Hans cel voinic din cartea cu poveşti a copilăriei mele se deşteptase. Il lovise pe *troll* în frunte şi transformase ziua de mâine în ziua de azi... „Mi se părea că găsisem ceeace îmi lipsise până atunci: pământul solid sub picioare".

Acest solid punct de reazim, găsit la început numai datorită instinctului sănătos al proletarului, avea să se transforme mai târziu, sub înrâurirea ideilor lui Lenin, în acea temelie trainică, tare ca granitul, de unde nicio forţă a reacţiunii sau a reformismului n'avea să-l mai clintească pe luptătorul revoluţionar.

Cu banii adunaţi de prietenii săi, Nexö intră la şcoala populară superioară din Askov. Se aşterne, lacom, pe citit şi nu lipseşte dela nicio lecţie. Dar în curând avea să cunoască şi desamăgiri. Fiind singurul proletar din şcoală, e privit cu trufie. Ajunge să-şi dea seama de toată minciuna învăţăturilor predate în şcoală, menite doar să străjuiască temeliile societăţii burgheze. Incepe să înţeleagă toată nedreptatea strigătoare la cer a acestei societăţi. Totodată, în faţa lui prinde a se desluşi sarcina ce-i revine pentru a găsi căile şi metodele de luptă împotriva nedreptăţii.

După ce termină şcoala, în 1893, Nexö ajunge învăţător la Odense. După câtva timp cade grav bolnav. Boala pare fără leac. Dar, cu ajutorul prietenilor săi, pleacă în Italia, apoi în Spania, ca să-şi refacă sănătatea şubrezită. Om ieşit din popor, caută să cunoască şi acolo în primul rând viaţa poporului, suferinţele lui. Ceeace-l uimeşte nu este nici exotismul şi nici frumuseţea naturii, ci revoltătoarea mizerie a poporului. Demascând falsitatea frazei care a făcut ocolul literaturii tuturor ţărilor: „Să vezi Neapolul şi apoi să mori!", înfăţişează viaţa oamenilor săraci, toată gama mizeriei şi a înjosirii omeneşti, şi cu deosebire suferinţele copiilor. „Copiii hidoşi — scrie Nexö — sunt o adevărată comoară pentru un cerşetor... Stau agăţaţi pe scările tramvaielor cu cai, pe scările omnibuzelor şi ale trăsurilor şi cerşesc. Işi desgolesc mădularele schilodite ca să stârnească mai multă milă: o mână uscată, spatele cocoşat, un ciot de picior... Intr'adevăr, „să vezi Neapolul şi apoi să mori!"

Nexö a rămas mai bine de un an în Spania, îndrăgind încă de pe atunci poporul spaniol asuprit, dar mândru şi

[1] In mitologia scandinavă, *troll*-ul este o fiinţă supranaturală (n. a.)

iubitor de libertate. Trimite de acolo la ziarul *Rönne* care apărea pe insula Bornholm articole şi schiţe care, mai târziu, aveau să se înmănuncheze în minunata sa carte despre Spania: *Zile însorite.*

Nexö îşi închină întreaga lui viaţă luptei pentru drepturile proletariatului în rândurile căruia începeau să înmugurească lăstarii viitorului.

E greu de stabilit cu precizie data la care Nexö a început să activeze pe tărâm politic. El însuşi subliniază mereu că „un scriitor e mare numai când merge împreună cu poporul". In nuvela *Sfârşitul drumului* atrage atenţia asupra răspunderii uriaşe a scriitorilor faţă de omenire. El unul n'a ocolit niciodată această răspundere, nu şi-a trădat niciodată misiunea.

In anii primului război mondial, Nexö îşi dă seama de oportunismul social-democraţilor germani, care păşiseră pe calea social-şovinismului, a complicităţii directe cu imperialismul german şi întrezăreşte şi reformismul social-democraţiei daneze, imitaţie fidelă a social-democraţiei germane. Mai târziu, îmbogăţit de data aceasta şi cu experienţa câştigată de pe urma celui de al doilea război mondial, el descrie în romanele sale *Morten cel Roşu* şi *Generaţia pierdută* „calea şovăelilor, a uneltirilor reformiste şi a trădărilor social-democraţilor de dreapta".

Nexö se frământă în căutarea unui nou drum. Era şi firesc să salute din toată inima Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie. Circulau atâtea svonuri contradictorii despre cele ce se petreceau în îndepărtata Rusie, atâtea calomnii, încât ar fi fost greu să-ţi dai seama de ceeace se petrecea acolo în realitate. In dorinţa de a-şi găsi tălmăcite în faptă visele lui de proletar şi de revoluţionar, Nexö arde de nerăbdare să plece în Uniunea Sovietică.

In 1922, în ciuda piedicilor pe care i le-au pus autorităţile daneze şi a lipsei de mijloace băneşti, Nexö se strecoară prin Norvegia de Nord în Carelia, şi ajunge la Leningrad şi la Moscova.

Işi dă seama imediat că se găseşte în ţara în care se realizează năzuinţele lui, în ţara care asigură o viaţă mai bună oamenilor muncii — cei ce crează avuţia societăţii — prin truda cărora se făureşte lumea cu toate valorile ei.

La Moscova se întâlneşte cu Lenin, un om „care — după spusele scriitorului — era cu câteva capete mai înalt decât toţi ceilalţi şi ştia să vorbească despre probleme mari atât de simplu şi de limpede, încât îl înţelegea orice muncitor, orice ţăran".

Rodul călătoriei sale este cartea *In întâmpinarea unei zile*

noi, iar mai târziu, în perioada 1930—1940, mai apar lucrările: *Două lumi* şi *Jos mâinile!* In cartea *Două lumi,* Nexö arată în mod convingător trăsăturile celor două lumi opuse, din care una cunoaşte o creştere nestăvilită a ritmului muncii, iar cealaltă mizeria şi şomajul; într'una domneşte optimismul plin de încredere, în cealaltă o serioasă îngrijorare în rândurile celor obişnuiţi să cugete, în timp ce unii rămân cu totul nepăsători; de o parte voinţa creatoare de a trăi, iar de cealaltă moliciunea omului vlăguit, care, nefiind în stare de o muncă paşnică, caută să deslănţuie un nou război mondial.

In *Jos mâinile!* scriitorul cercetează origina atacurilor îndreptate împotriva primului stat al muncitorilor şi arată că trebue căutată în „conservatorismul englez şi în nazismul german", ambele sisteme fiind sprijinite de social-democraţii danezi.

Demascând slugărnicia leaderilor social-democraţi, Nexö spune: „Nu poţi denatura adevărata faţă a lucrurilor numai pentrucă în Uniunea Sovietică treburile merg bine, în ciuda tuturor speranţelor şi aşteptărilor social-democraţilor de dreapta. Muncitorii danezi trebue să ştie că, împotriva voinţei lor, au fost folosiţi deseori pentru a pune piedici tovarăşilor lor ruşi. Rândurile acestea sunt menite tocmai acestor muncitori danezi". „Mişcarea muncitorească nu mai poate fi stăvilită, spune Nexö. Lenin a trezit şi a însufleţit forţele omenirii în lupta pentru cauza progresului".

In perioada 1930—1940 ia parte activă la congresele internaţionale împotriva nazismului, fiind unul dintre iniţiatorii congresului scriitorilor progresişti dela Paris. In 1934, asistând la primul congres panunional al scriitorilor sovietici dela Moscova, Nexö îşi însuşeşte temeinic principiile realismului socialist expuse de Gorchi, care stau la baza literaturii sovietice, şi le popularizează, explicându-le colegilor săi scandinavi — şi maselor largi de oameni ai muncii din Danemarca. Ridicându-se împotriva teoriilor acelora care propovăduesc „arta pentru artă", împotriva disprețului celor avuţi faţă de lupta socială şi faţă de soarta maselor populare, el arată scriitorilor necesitatea de a-şi subordona scopului comun micile lor interese individualiste şi de a-şi dărui luptei clasei muncitoare tot talentul şi toate forţele lor. Luptând astfel pentru viitor, Nexö aminteşte mereu exemplul scriitorilor din Uniunea Sovietică: „In societatea veche scriitorii se târau în urma evenimentelor, în Uniunea Sovietică ei păşesc în primele rânduri".

In cuvinte pline de mânie, Nexö biciueşte pe acei intelectuali care, dându-se drept dascăli ai muncitorimii, ţin să

fie pe placul stăpânilor lor capitaliști și întunecă cugetul muncitorilor cu legende biblice și îi învață că „omul nu trăiește numai cu pâine". „Ba da — spune Nexö — tocmai cu pâine! Pâinea este temelia. Proletariatul, redând fiecărei noțiuni justa ei valoare, începe cu ceeace formează cu adevărat baza existenței... Firește, fără a dăuna cu nimic idealurilor. Tocmai în Uniunea Sovietică, unde oamenii se sprijină pe concepția materialistă, se făurește o lume nouă de mari și înălțătoare idealuri".

In 1936, la Madrid, la congresul scriitorilor care s'a ținut în toiul luptelor din Spania, Nexö este ales în unanimitate președinte. El se ridică în apărarea poporului spaniol cu toată vigoarea talentului său, cu toată mânia sa de luptător înflăcărat împotriva nedreptății și asupririi, biciuind răutatea bestială și setea fascismului de a distruge demnitatea și cultura umană. Scriitorul țintuește la stâlpul infamiei guvernele țărilor „democratice", care au refuzat să livreze armament luptătorilor spanioli. „Ți se strânge inima de durere — scrie el — la gândul că cei care luptă pentru viitorul și pentru cauza omenirii nu au nimic înafară de voința de a lupta împotriva hidrei reacțiunii, înarmată până'n dinți. Văzând contradicția adâncă dintre lupta purtată la un înalt nivel ideologic a antifascistului și realitatea apăsătoare în care trăiește, îi admiri încrederea neclintită în victoria dreptății și a libertății, — victorie care se va înfăptui în pofida tuturor vitregilor, — și te gândești cu amărăciune la țările „democratice" care sub masca „neintervenției" își camuflează doar mediocritatea".

Și, mai departe: „Mulți dintre noi, danezii, încearcă un sentiment de rușine, văzând atitudinea Danemarcei față de lupta poporului spaniol. Anumiți oameni izolați au făcut ceva — dar prea puțin pentru ajutorarea Spaniei, iar guvernul nu vrea să facă nimic. Deaceea ne bucurăm, aflând că tovarăși și compatrioți de-ai noștri se află în primele rânduri ale luptătorilor. Democrația daneză este obligată să-și mărturisească profunda ei recunoștință față de oamenii care își dau viața pentru ideea de libertate".

Se știe că și compatrioții progresiști ai lui Nexö — danezii, împreună cu norvegienii și suedezii — au luptat cu bărbăție în rândurile brigăzilor internaționale din Spania, distingându-se, mai cu seamă cu prilejul trecerii peste fluviul Ebru. Și toți oamenii cinstiți s'au pătruns de adevărul profund al minunatelor cuvinte prin care marele Stalin arăta că „soarta Spaniei nu este o cauză particulară a po-

porului spaniol, ci o cauză comună a întregii omeniri înaintate şi progresiste". [1]

Unul din batalioanele de voluntari purta numele scriitorului proletar Nexö. Se povesteşte că atunci când vreunul dintre compatrioţii săi spunea cu mândrie că e danez şi că Nexö este al lor, al danezilor, soldaţii de alte naţionalităţi declarau: „Nexö este al tuturor".

Iar în iarna anului 1939—1940, în timpul războiului cu finlandezii albi, a răsunat în lumea întreagă glasul lui Nexö, care dădea în vileag adevărata faţă a conducătorilor Finlandei fasciste. „Adevărul despre neutralitatea Finlandei — redăm cuvintele sale — constă în faptul că această ţară a oferit nazismului german şi reprezentanţilor săi posibilitatea de a acţiona după bunul lor plac, de a face uz de metodele lor împotriva poporului finlandez, adoptând o atitudine obraznică şi provocatoare faţă de Uniunea Sovietică... Statul finlandez purta în chip vădit şi mai poartă încă puternice urme ale celui de al treilea Reich hitlerist. Uneltirile acelora care caută să atace cu perfidie un popor ce nu doreşte decât să muncească în pace, a transformat Finlanda într'un cuib de contrabandişti. Acest cuib de contrabandişti se află ispititor de aproape de centrul vital al poporului muncitor sovietic. Aci se pun la cale comploturi în scopul acaparării avuţiilor unui popor muncitor, a roadelor muncii sale îndârjite şi tocmai aci şi-au stabilit naziştii depozitele lor de armament".

Reacţionarii din lumea întreagă au tăbărît asupra lui Nexö în urma acestor manifestări în legătură cu Finlanda. Iar în patria sa, în Danemarca „democratică", pentru întâia oară din Evul Mediu până atunci, au început să se aprindă ruguri cu cărţile lui. Iar la începutul lunii Decembrie 1939, ziarul *Saere Amstidende* l-a atacat cu duşmănie şi înverşunare pentru atitudinea lui faţă de războiul din Finlanda. Ziarul şi-a încheiat atacurile cu un apel adresat particularilor şi bibliotecilor, cerându-le să-i ardă cărţile. Sute de ziare din ţară îl hărţuiau necontenit şi diverşi particulari îi trimiteau scrisori injurioase, în care-l înştiinţau că-i folosesc operele pentru a aţâţa focul sub cazanele de rufe. Trecând prin faţa casei scriitorului, aceşti „campioni ai democraţiei" scuipau sau aruncau cu pietre, învăţându-şi copiii să facă la fel.

Dar atacurile nu l-au făcut pe scriitor să şovăie nicio clipă. A înfruntat cu bărbăţie această avalanşă de insulte răuvoitoare, care nu demonstra altceva decât neputinţa au-

[1] *Pravda* din 16 Octombrie, 1936.

torilor lor. Nexö a declarat, cu o convingere de nesdruncinat, că va continua lupta ca patria lui să devină o mamă bună şi nu o mamă vitregă pentru popor. „Astăzi însă — spunea el — patria mea aduce aidoma cu ţăranul care şi-a hrănit calul cu rumeguş, punându-i ochelari verzi. Sunt ameninţat cu reprimarea fizică şi cu expulzarea din ţară pentrucă am sădit pomul vieţii pentru generaţiile care vor veni... Dar, înălţându-se deasupra acestui vuiet, răzbate până la mine un călduros glas omenesc, care îmi dă putinţa să trăiesc şi să lucrez în patria mea, nădăjduind la ceeace îmi va aduce viitorul. Danemarca o reprezintă de fapt o mână de oameni care, lăsând la o parte orice interese personale, pun mai presus de orice făurirea unei vieţi noi".

La 9 Aprilie 1940, Danemarca a căzut victimă agresiunii germane. Glasul lui Nexö nu a amuţit nici în zilele grele ale ocupaţiei fasciste, dând puteri poporului danez în lupta sa îndârjită împotriva cotropitorilor, spulberând tristeţea şi desorientarea şi semănând încrederea în triumful dreptăţii. La 1 Mai 1941, luând cuvântul la o adunare organizată de partidul comunist, scriitorul îşi îndeamnă ascultătorii să nu desnădăjduiască sub apăsarea îngrozitorului „camuflaj" care întuneca ţara. Nexö îşi punea toate speranţele cu privire la eliberarea ţării sale, în Uniunea Sovietică: „Ţi se pare că numai moartea ar putea să-ţi aducă o uşurare. Dar de îndată ce te gândeşti la Uniunea Sovietică, toată mâhnirea ţi se spulberă".

Agresiunea perfidă a barbarilor hitlerişti împotriva Uniunii Sovietice este însoţită de o înteţire a teroarei şi represaliilor în ţările ocupate. Se lichidează şi ultimele jalnice rămăşiţe ale „drepturilor" pe care le mai îngăduiau naziştii poporului danez. Intunericul se lasă peste toate. Nexö e aruncat în temniţă. Dar şi de acolo, străbătând printre zăvoarele şi gratiile temniţei, cuvintele lui înflăcărate şi pline de mânie răsună ca şi înainte.

Intr'o poezie închinată marinarilor danezi care au luptat împotriva ocupanţilor germani, Nexö vorbeşte despre noaptea lungă şi îngrozitoare care s'a lăsat peste lume, dar prin bezna căreia licăreşte o speranţă: „fâşia roşie a zorilor, în Răsărit". In această poezie scriitorul formulează limpede şi simplu sarcinile frontului rezistenţei:

Luptăm pentru un cer senin
Deasupra casei ce ne-o clădim.
Luptăm pentru viaţă şi cămin —
Pentru noi şi pentru întreaga omenire!

Astfel a trăit aproape patru ani într'o Danemarcă transformată într'o adevărată cameră de tortură. Pentru a-i salva viaţa, partidul comunist hotărăşte ca Nexö să se refugieze în Suedia. S'ar părea că, după toate încercările prin care trecuse, într'un om de vârsta lui (scriitorul avea nu mai puţin de şaptezeci şi cinci de ani) ar fi trebuit să încolţească năzuinţa legitimă către o cât de scurtă odihnă. Ceeace nu stă însă în firea celor obişnuiţi să se afle în primele rânduri ale luptătorilor pentru libertate.

Martin Andersen Nexö îşi îndreaptă acum toată vigoarea talentului său de publicist împotriva fascismului, atacând totodată cu mânie, pe scriitorii care, în ciuda războiului, înfiripă mai departe poveşti frumoase şi scriu despre aşa zisele adevăruri eterne, refuzând să participe la lupta forţelor progresului împotriva forţelor întunericului. Deasemenea demască şi-i biciueşte fără cruţare pe social-democraţii de dreapta, care cred că „în timp ce lumea întreagă luptă, unora le este îngăduit să moţăe într'un jilţ moale, trăgându-şi scufia de noapte peste ochi şi peste urechi, ca să se trezească apoi şi să-şi reînceapă viaţa din clipa în care a întrerupt-o războiul mondial". El le dă un avertisment: „Situaţia de dinainte de război nu se va mai întoarce. Căci de s'ar întâmpla aşa ceva, ar însemna că nazismul a învins, chiar dacă ar fi fost sdrobit din punct de vedere militar".

In acest sens el scrie o serie de strălucite articole reunite sub titlul: *Scrisori către un compatriot* — un social-democrat oarecare — arătând toată şubrezenia iluziilor membrilor de rând ai partidelor social-democrate, care se mai încred în leaderii lor şi în promisiunile lor demagogice, demascând totodată, şi complicitatea acestor leaderi, — trădători ai intereselor clasei muncitoare şi ale poporului — cu capitalismul.

„Te miri, — se exprimă Nexö într'una din aceste scrisori — că eu, scriitor proletar, nu sunt membru al partidului social-democrat. Tu eşti de mulţi ani în partid şi crezi că dacă toţi ar fi membri ai acestui partid lumea ar arăta astăzi altfel... Mie mi se pare însă că în răstimpul deceniilor care au trecut de când te-ai înscris în partidul social-democrat, lumea a şi început să capete altă înfăţişare. Aşa cum e, arată cât se poate de respingător, indiferent dacă vinovat de această situaţie eşti tu sau Blum, Macdonald sau adepţii Republicii dela Weimar, ori alţi reformişti. Pe vremea când amândoi eram încă tineri şi aripa de stânga a social-democraţiei nu cunoştea o altă mişcare, am fost şi eu social-democrat. Acum, însă, la stânga ei e o întreagă lume nouă şi în lumea asta se făureşte viitorul..."

Scriitorul demască toată falsitatea lozincii social-democraților de dreapta: „Totul pentru patrie". Patrioți adevărați, comuniștii luptă pentru eliberarea patriei și pentru viitorul ei. Leaderii social-democrați de dreapta arborează această lozincă sub presiunea mișcării populare, dar în realitate își trădează patria și stăvilesc rezistența împotriva ocupanților. Și în mod cu adevărat profetic, Nexö avertizează că, după terminarea războiului, vor intra iar în vigoare vechile legi: „Dacă îți place totul în patria ta și sprijini rânduelile existente, ești un bun danez. Dar dacă îți iubești patria așa cum ar trebui să fie și cum poate să fie, nu ești un bun danez, sau pur și simplu nu ești patriot".

Nexö descrie situația din Suedia, unde se află peste șaizeci de mii de danezi și norvegieni refugiați de sub jugul nazist și care, în loc să fie ajutați, au fost trimiși în lagăre de concentrare. Cu ce amară ironie vorbește el despre democrația burgheză, care nu se arată deloc primitoare față de antifasciști! „Aceasta te face să bănuiești că nazismul nu este un fenomen pur german!"

Și tot el smulge fără cruțare masca puterilor imperialiste, care „printr'un joc al destinului" sau „dintr'o glumă a zeiței libertății", s'au pomenit în timpul celui de-al doilea război mondial în lagărul progresului. In realitate, însă, ele au fost acelea care au sprijinit fascismul prin toate mijloacele. Mai departe, el amintește de împrumutul pe care Anglia i l-a acordat lui Mussolini pentru campania lui împotriva Etiopiei, de ajutorul pe care statele occidentale „democratice" i l-au acordat lui Franco, de refuzul Angliei de a încheia un pact defensiv cu Uniunea Sovietică, de încurajarea Finlandei în agresiunea ei împotriva Uniunii Sovietice, de faimosul sbor al lui Chamberlain la München și Godesberg. „Numai orbul nu vede — spune Nexö — că puterile occidentale au mizat pe Germania nazistă". In sfârșit, stărue arătând neîncetat rolul covârșitor al poporului sovietic și al armatei sale în sdrobirea fascismului, amintind ce datorează țările occidentale Uniunii Sovietice: o datorie pe care ele nu vor fi în stare s'o achite niciodată.

Către sfârșitul anului 1944, la invitația Uniunii scriitorilor sovietici, Nexö pleacă în Uniunea Sovietică, unde rămâne până la terminarea războiului. Datorită eroicei lupte a Armatei Sovietice, Danemarca își regăsește libertatea și scriitorul se întoarce în patrie, salutat nu numai de masele largi ale poporului, dar chiar și de acei social-democrați care cu câțiva ani în urmă îl atacaseră cu atâta înverșunare, transformându-i viața într'un infern. Se părea că dându-și seama de rătăcirile lor, ei caută să-și îndrepte cu sin-

ceritate greşelile şi, că, după anii sângeroşi ai ocupaţiei şi ai războiului, politica de colaborare cu reacţiunea, politica de desbinare a clasei muncitoare, ţine de domeniul trecutului. Leaderii partidului social-democrat făgăduiau solemn că vor întări unitatea poporului, făurită în luptă, şi adresau apeluri ipocrite pentru întărirea prieteniei cu popoarele Uniunii Sovietice. Poporul danez şi reprezentanţii intelectualităţii progresiste nutreau mari speranţe. Cunoscutul scriitor danez Knut Becker, salutându-l pe Nexö cu prilejul împlinirii sale, exprima părerea marii majorităţi a poporului danez, spunând: „Dumneavoastră, om clarvăzător şi drept, ne-aţi spus totdeauna numai adevăruri, adevăruri de însemnătate vitală. Aţi fost întâmpinat cu o răceală care devenea uneori un frig polar. Aţi fost calomniat. Ne-aţi spus adevărul despre social-democraţia germană, din a cărei nepăsare s'au hrănit muştele veninoase ale nazismului. Ne-aţi spus adevărul despre reacţiunea din Finlanda. Şi de n'aţi fi fost acela pe care-l cunoaştem, nu ne-aţi fi spus din nou după întoarcerea dumneavoastră din exil: „Voi toţi cei de aici, din Danemarca, trebue să faceţi o cotitură hotărîtoare spre stânga". Aveaţi şi de astădată dreptate şi cred că acum, în sfârşit, o mare parte a poporului danez vă înţelege. Vă felicit din inimă şi vă spun: bine aţi venit în Danemarca nouă, care se orientează spre stânga mai mult decât înainte".

Dar cercurile social-democrate cârmuitoare şi-au arătat curând adevărata lor faţă. Punându-se în întregime în slujba noilor lor stăpâni — imperialiştii americani şi englezi — împotriva voinţei poporului şi ascunzându-se de popor, ele au atras ţara la început în mrejele faimosului plan Marshall, apoi în blocul militar al Atlanticului de Nord şi, în sfârşit, în aşa zisul Consiliu European, ceeace a dus la înrobirea ei economică, politică şi militară, la totala ei dependenţă faţă de magnaţii Wall Street-ului. Au început persecuţiile împotriva partidului comunist, ieşirile calomnioase împotriva Uniunii Sovietice şi atacurile împotriva lui Nexö, care continua neobosit, cu toată pasiunea lui înflăcărată de militant comunist, lupta împotriva reacţiunii.

După terminarea războiului, scriitorul a vizitat Germania democrată (autorităţile anglo-americane refuzându-i viza de intrare în zonele occidentale) şi ţările de democraţie populară şi a scris o serie de articole în care demască politica de desmembrare pe care imperialiştii americani şi englezi o întreţin în Germania. A mai scris şi articole prin care popularizează realizările din ţările de democraţie populară, care merg pe drumul socialismului. Nu-i de mirare că acti-

vitatea sa a stârnit furia burgheziei şi a social-democraţilor de dreapta. E deajuns să arătăm că numele lui — numele singurului scriitor danez contemporan care se bucură de o reputaţie mondială — a fost şters până şi din manualele şcolare daneze. Romanul *Pelle cuceritorul* a fost scos din antologii. Filmul, turnat la câtva timp dela terminarea războiului după romanul său *Ditte, fiica omului,* în care se arăta în mod concret soarta grea a unei tinere muncitoare daneze în orânduirea capitalistă, a fost interzis în America sub pretext că ar fi imoral. Şi chiar în Danemarca, unii preoţi nu permit părinţilor să-şi boteze copilele cu numele eroinei romanului lui Nexö.

Scribii burghezi şi social-democraţi se ridică împotriva aceluia care este o mândrie a poporului danez. Furia lor arată limpede că Nexö loveşte la ţintă, că pana lui îi înţeapă dureros pe social-democraţii de dreapta, că mâna lui izbeşte fără greş ca şi înainte. Publicistica — arma cea mai eficace, cea mai ascuţită şi cea mai nimicitoare a scriitorului — ocupă un loc deosebit, un loc de cinste în opera sa. Dacă s'ar strânge laolaltă toate articolele pe care le-a scris în mai mult de o jumătate de veac, ele ar alcătui o carte impresionantă, o carte în care fiecare pagină ar reflecta, ca o oglindă, toate evenimentele mai de seamă din viaţa internaţională, lupta clasei muncitoare din Danemarca şi din alte ţări capitaliste, rolul uriaş, de nepreţuit, al Uniunii Sovietice şi al victoriilor ei pe fronturile războiului şi ale muncii, însemnătatea istorică mondială a acestor victorii pentru toate popoarele lumii care luptă pentru libertate şi independenţă.

In romanul său *Generaţia pierdută* Nexö spune că „poţi să cunoşti un socialist adevărat după atitudinea lui faţă de Uniunea Sovietică". Incepând cu primul lui articol despre lupta proletariatului rus din 1905 *(Steagul Roşu),* şi continuând cu articolele scrise chiar din prima zi a Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie, Nexö evocă cititorilor danezi cu sinceritate şi cu dragoste realităţile din prima ţară care a construit socialismul, demascând totodată minciunile şi calomniile duşmanilor şi ridicându-se dârz în apărarea Uniunii Sovietice, al cărei popor — cum se exprimă scriitorul — „l-a înfiat". O afinitate organică profundă cu poporul sovietic, convingerea caldă în dreptatea marii cauze a acestui popor şi a eroicului său Partid Bolşevic l-au ajutat şi-l ajută pe Nexö să suporte cu bărbăţie şi în linişte toate atacurile şi persecuţiile şi să continue, neînfricat, lupta pentru cele mai măreţe idealuri ale omenirii: pacea, libertatea şi progresul.

Uniunea Sovietică înseamnă pentru Nexö un sprijin permanent, un veşnic izvor de inspiraţie. Ţara care a întruchipat într'o realitate minunat de frumoasă visul făurit timp de decenii de sufletul scriitorului i-a devenit dragă, apropiată, iar tot ce ţine de ea, reprezintă pentru Nexö o cauză vitală. De aci, scriitorul soarbe forţe noi; ei îi consacră rândurile cele mai inspirate, iar apărarea intereselor ei se împleteşte pentru Nexö cu lupta pentru un viitor mai bun al întregii omeniri. Prin cuvântul său pătrunzător şi precis, marele scriitor îi loveşte pe acei care ridică mâna lor murdară împotriva ţării socialismului, ca şi pe aceia care trec de partea reacţiunii. In Uniunea Sovietică vine de fiecare dată, ca la el acasă, ştiind că va fi înconjurat de prieteni sinceri şi iubitori cu care se înţelege în acelaş grai. Nicăieri scrierile sale nu se bucură de atâta dragoste şi popularitate ca în ţara socialismului, pentrucă numai în „Uniunea Sovietică, în republica oamenilor muncii — după cum afirmă Nexö — talentul este preţuit ca nicăieri în lume".

El a fost primul care a prilejuit cititorului sovietic să cunoască adevărata Danemarcă, poporul danez, care iubeşte munca şi libertatea. In scrierile sale ni l-a înfăţişat pe „omul mic din Danemarca" despre care nu se scrisese până la el, pe omul strivit de mizerie, de lipsuri şi de muncă, dar care, cu toate acestea, păstrează în sufletul său un izvor nesecat de optimism şi de încredere în omenire.

3

Inceputurile activităţii creatoare a lui Nexö se situează în acea perioadă a istoriei literaturii daneze în care, în domeniul ideologic şi îndeosebi în cultură şi artă, pe măsură ce se vestea epoca imperialismului, lupta politică devenea tot mai ascuţită. In literatura burgheză a Danemarcei dela „sfârşitul secolului trecut" puţini dintre scriitorii realismului critic au rezistat influenţei pestilenţiale a ideologiei decadenţei şi a reacţiunii imperialiste făţişe.

La sfârşitul secolului al XIX-lea, când Nexö şi-a publicat prima culegere de povestiri, *Umbre (Skygger,* 1898), romanticul „secol de aur" al literaturii daneze, secolul lui Adam Oehlenschläger şi al povestitorului Hans Christian Andersen, apusese demult.

Operele naturaliste ale unui Jens Jacobsen şi Henric Pontoppidan, autorul romanului *Fericitul Per,* care făcuse vâlvă

la începutul secolului al XX-lea, treceau drept modele de „literatură realistă". Pontoppidan era socotit ca unul din întemeietorii romanului, fapt pentru care şi Nexö, dedicându-i primul volum al marelui său roman *Pelle cuceritorul*, l-a numit „maestrul" său.

Aceste scrieri ale lui Nexö, datând dela sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, mai purtau încă pecetea naturalismului. Critica burgheză, care trecea sub tăcere scrierile sale cu un pronunţat caracter social, punea deseori accentul tocmai pe naturalismul său, căutând să dovedească dependenţa lui Nexö faţă de literatura burgheză şi nesocotind astfel procesul continuu de desvoltare a concepţiei sale proletare despre lume şi de făurire a metodei sale realiste originale.

Mlădiţele noii literaturi proletare începeau să prindă puteri în lupta ascuţită împotriva ideologiei burgheze. Şi lupta era anevoioasă, pentrucă, în literatura decadentă daneză, ideile social-estetice conservatoare erau deseori camuflate cu multă iscusinţă. Karl Jellerup, socotit drept unul din ideologii mişcării „Tânăra Danemarcă", trata problemele sociale din punctul de vedere al libertăţii de gândire puritane. Herman Bang, autorul povestirilor despre „generaţiile pierdute" şi, după el, şi alţi scriitori decadenţi, îndemnau de fapt masele să capituleze în faţa imperialismului care creştea, în faţa „grozăviei sinistre a momentului", făcând afirmaţii pesimiste cu privire la „supremaţia destinului orb în viaţa omului".

Drumul literar al lui Nexö, drumul scriitorului proletar revoluţionar, drumul greu şi spinos al omului care a lepădat cu hotărîre canoanele vechi, potrivit cărora eroii romanelor curente trebuiau să aibă neapărat trecut şi avere moştenită, a început acum mai bine de o jumătate de veac. „Voiam — spune Nexö — să scriu despre omul care la venirea lui pe lume nu duce cu el nicio povară şi poate să păşească cu fruntea sus întru întâmpinarea viitorului, despre acei care... sunt nevoiţi totdeauna să lupte pentru drepturile cele mai elementare, despre purtătorii a tot ce există astăzi şi va dăinui în viitor, despre aceşti paria ai societăţii".

Nexö a fost, în Danemarca, întemeietorul literaturii cu adevărat proletare, literatură strâns legată de mişcarea muncitorească. Însemnătatea apariţiei lui în literatura daneză, în perioada unei ascuţite lupte politice şi a desfăşurării mişcării muncitoreşti, nu poate fi preţuită îndeajuns. Drumul lui de scriitor revoluţionar a fost deosebit de anevoios. Nexö singur se caracteriza deobicei drept un scriitor social. Rupându-se hotărît de cultura burgheză, îndeosebi

în perioada înrâuririi ideologice pe care au exercitat-o asupra lui realitățile și literatura sovietică, Nexö s'a cristalizat în desvoltarea sa ca scriitor și publicist, ca un luptător activ pentru interesele fundamentale ale proletariatului.

O trăsătură deosebită a publicisticii și a scrierilor literare ale lui Nexö o constitue critica consecventă a temeliilor capitalismului, demascarea pseudo-socialiștilor ca slugi vândute ale imperialismului, zugrăvirea luptei revoluționare a proletariatului. Iată dece un compatriot al său, scriitorul comunist Hans Kirk, a pus, pe bună dreptate, în 1939, în articolul *Martin Andersen Nexö în literatura daneză,* problema lui Nexö ca scriitor prin excelență național, drag poporului danez, luptător neobosit pentru interesele acestuia.

In prima perioadă a creației sale literare, Nexö, după cum mărturisește chiar el, „știa mai mult despre viață și oameni decât despre literatură și trebuia să-și găsească singur o formă nouă de expresie". Tocmai în lupta pentru o estetică nouă s'au precizat trăsăturile principiale deosebite ale metodei creatoare a lui Nexö, trăsături care mai târziu s'au desăvârșit sub influența ideologică și estetică a literaturii sovietice și în primul rând a lui A. M. Gorchi.

Nexö nu desparte sarcinile care stau în fața artei proletare de sarcinile luptei social-politice actuale. El își îndreaptă mereu privirile către experiența construcției socialiste din Uniunea Sovietică, către politica partidului comunist pe tărâmul artei, către activitatea creatoare a scriitorilor sovietici.

„Un artist adevărat își îndreaptă privirile spre viitor și nu spre trecut — scria Nexö. Pentru mine personal, literatura nu reprezintă o valoare doar ca atare, ci devine totul și capătă însemnătate numai când face să înainteze carul care pune în mișcare omenirea". Viitorul, pentru Nexö, este realitatea socialistă a Uniunii Sovietice, „care merge înainte pe drumul just".

După Nexö, datoria oricărui literat progresist, mai ales în zilele noastre, „este de a se situa chiar în centrul frământărilor vieții de toate zilele — de a face parte din avangarda omenirii". El a arătat că: „Lumea nu duce lipsă de scriitori, chiar de scriitori care au ajuns la o deosebită măiestrie în profesiunea lor. Dar majoritatea lor sunt orbi. Ei rămân întotdeauna în urma progresului". Nexö le pune în față pe Maxim Gorchi, arătând că, în contrast cu ei, „marele scriitor rus nu este numai un artist excepțional, ci mai mult decât atât: o întruchipare vie a epocii sale... o personificare vie a lumii noi, cântărețul Rusiei noi".

Şi nu este întâmplător că în cele afirmate în legătură cu problemele esteticii literare, Nexö evocă imaginea artistului luptător care apără idealurile sociale înaintate şi interesele naţionale ale poporului său. El se ridică cu hotărîre împotriva tezelor decadente despre aşa zisa „artă pură" şi despre artistul care trăieşte izolat în „turnul de fildeş". Chiar viaţa şi activitatea social-literară a lui Nexö constitue un exemplu concret de negare principială a estetismului burghez şi a „secetei de idei". Luând cuvântul la conferinţa Partidului Comunist Danez pentru problemele culturale, în Octombrie 1948, marele scriitor a subliniat stăruitor ideea complexei lupte de clasă care se dă în domeniul culturii şi al artei. „Am ajuns la concluzia — a arătat el — că însăşi cultura implică luptă — cultura este viaţa în luptă. Şi aceasta m'a făcut să recunosc în comunişti pe cei mai buni luptători pentru cultură".

Un loc important în părerile social-estetice ale lui Nexö îl ocupă problema influenţei ideologice a literaturii clasice ruse înaintate şi îndeosebi a literaturii realismului socialist.

In *Scrisori către un compatriot* el a arătat însemnătatea literaturii clasice ruse şi a literaturii sovietice pentru cultura naţională a altor ţări, şi mai ales pentru Danemarca. „Europa occidentală, precum şi noi, danezii — scria Nexö — avem toate motivele să purtăm prietenie şi recunoştinţă Uniunii Sovietice. Sub raport cultural, lumea întreagă datorează nespus de mult şi Rusiei vechi şi celei noi. Ce nu-i datorează Armatei Roşii omenirea? Ceeace este nou în Uniunea Sovietică constitue o călăuză pentru întreaga omenire..."

Marele scriitor recunoaşte — şi această afirmaţie este deosebit de importantă din punct de vedere principial — esenţa cu adevărat democratică a literaturii ruse care a fost legată, în cele mai bune tendinţe sociale ale ei, de mişcarea de eliberare naţională. El accentuează că, în opoziţie cu influenţele „culturale" burgheze occidentale, în care se desluşea limpede dorinţa de a sublinia superioritatea ţărilor „mari" faţă de ţările „mici" şi dorinţa de a răpi acestora din urmă independenţa naţională, literatura rusă înaintată a ajutat prin toate mijloacele desvoltarea culturii şi literaturii naţionale a altor ţări. Cu totul alt conţinut capătă ideea luptei pentru drepturile popoarelor şi suveranitatea lor naţională, în literatura sovietică, literatură care oglindeşte interesele vitale ale poporului şi ale statului socialist! Pentru întâia oară în istoria omenirii, aceste interese s'au contopit într'un singur tot.

„Mulţi nu cred — spune tovarăşul Stalin — că pot exista

relații pe bază de egalitate în drepturi între o națiune mare și una mică. Dar noi, oamenii sovietici, socotim că asemenea relații pot și trebue să existe. Oamenii sovietici consideră că orice națiune, indiferent dacă este mare sau mică, are particularitățile sale calitative, specificul său care îi aparține numai ei și care nu se găsește la alte națiuni. Aceste particularități constitue acea contribuție pe care fiecare națiune o aduce la tezaurul comun al culturii mondiale, îl completează și îl îmbogățește. In acest sens, toate națiunile — și mici și mari — se află în situație egală și fiecare națiune este egală oricărei alte națiuni" [1].

In 1940, răspunzând la întrebarea ce i-a fost pusă de revista daneză *Nyt Land* — în calitatea sa de prieten al Uniunii Sovietice — Nexö a atras atenția în mod just asupra forței de atracție ce o constitue Țara Socialismului „pentru orice om care nu are intenția să se eschivèze dela datoria sa de om". El a arătat cum în Uniunea Sovietică „morala vieții omului de rând a devenit pentru întâia oară în istoria omenirii morala unui stat, în care păturile cele mai largi ale societății capătă, în sfârșit, pentru prima dată, putința de a se manifesta în mod armonios și pe deplin, prin formele ei de stat... Omul de rând nu dorește nici războaie, nici jaf; acestea sunt atributele elementelor netrebnice ale omenirii, o expresie a lăcomiei și a setei lor mereu nepotolite de a se îmbogăți pe spinarea altora... In Uniunea Sovietică s'a pus capăt, odată pentru totdeauna, manifestării acestor porniri dăunătoare..."

Este ușor de înțeles pentruce Nexö, un adevărat scriitor patriot, face apel la poporul danez, pentru ca acesta să înțeleagă însemnătatea istoricei victorii a Uniunii Sovietice asupra hoardelor fasciste, să-și dea seama că astăzi „dolarul înghiață totul în jurul său, făcând ca omul să ajungă singuratic, individualist, egoist". „Legilor junglei — a spus Nexö în cuvântarea ținută în Suedia la 25 Mai 1947 — trebue să li se opună lupta pentru cultură, luptă care se contopește în mod organic cu lupta necruțătoare împotriva forțelor ce caută să-l târască pe om în noroi". Și tot el a făcut apel la oamenii de cultură și de artă, cerându-le „să arate maselor populare pe asupritorii lor, în loc să încurajeze activitatea organelor de represiune". In aprecierile sale ideologice și estetice, Nexö acordă multă atenție problemelor referitoare la desvoltarea literaturii naționale, luptei scriitorului pentru interesele poporului și țării sale.

[1] I. V. Stalin: *Discurs rostit cu prilejul semnării Tratatului sovieto-finlandez.* („*Pravda*" din 13 Aprilie, 1948).

„Interesele patriei — spune el, vorbind despre realităţile sociale în condiţiile capitalismului — nu coincid niciodată cu interesele claselor dominante, căci atitudinea acestora faţă de patrie nu s'a născut niciodată pe un ogor pietros şi sărac, ci pe ţarini mănoase..." Iată dece este Nexö conştient de sarcina ce-i revine, ca scriitor, în lupta pentru suveranitatea naţională a ţării sale, în lămurirea poporului asupra politicii nefaste a leaderilor de dreapta ai partidului social-democrat şi ai guvernului, în scoaterea la iveală a „forţelor vitale pe care le descătuşează socialismul". Cu prilejul celei de a treizecea aniversări a Revoluţiei Socialiste din Octombrie, Nexö a scris: „Toţi acei care luptă pentru a instaura în lume noi condiţii care să corespundă cerinţelor actuale trebue să înveţe dela Uniunea Sovietică să meargă liniştiţi, înainte, cu paşi uriaşi, aşa cum au făcut poporul rus şi popoarele Europei răsăritene, urmând o linie precisă de desvoltare. Ele nu se lasă impresionate nici de ameninţarea bombei atomice, nici de mirosul dolarului, fiind sigure că nicio putere din lume nu le poate stăvili mersul înainte. Şi noi sorbim puteri din marele lor exemplu".

In lupta pentru o artă militantă, consecvent realistă, s'au format şi trăsăturile stilului artistic al prozei lui Nexö. Atitudinea lui negativă faţă de metodele realismului critic burghez s'a accentat şi mai mult sub influenţa lui A. M. Gorchi. Nexö şi-a dat seama că scopul literaturii proletare nu constă numai în a critica anumite laturi, deşi esenţiale, ale realităţii capitaliste, dar şi în a desvălui fără cruţare contradicţiile de clasă şi lupta politică în epoca imperialismului şi a revoluţiilor proletare, în a afirma relaţiile noi, socialiste care se formează în rândurile clasei muncitoare, în decursul procesului luptei revoluţionare. Dar Nexö nu a ajuns dintr'odată la înţelegerea scopurilor luptei revoluţionare.

In primele sale scrieri, critica tendinţelor reformiste era abia schiţată; pe vremea aceea, Nexö nu căuta încă legătura între problemele luptei economice şi sarcinile politice ale proletariatului. Abia mai târziu a înfăţişat nu numai condiţiile grele de existenţă şi de muncă ale proletarilor danezi, dar şi procesul de creştere a conştiinţei lor revoluţionare.

Rolul hotărîtor în formarea concepţiei scriitorului danez despre lume l-a avut cunoaşterea învăţăturilor lui Lenin. In cartea *Două lumi,* Nexö amintea că în Danemarca „oamenii ascultau cu răsuflarea tăiată glasul lui Lenin, glasul cel mai limpede din câte au răsunat vreodată în lume". Mai

târziu, în romanele din perioada anilor 1940-1950 — *Morten cel Roşu* şi *Generaţia pierdută* — el subliniază din nou cu tărie, însemnătatea învăţăturii leniniste în formarea concepţiei despre lume a scriitorului Morten, care ajunge astfel să înţeleagă căile desvoltării istorice a omenirii.

4

Opera atât de multilaterală a lui Nexö îmbrăţişează mai toate genurile literare, dela romanul monumental şi epopee, până la mica schiţă-nuvelă şi versuri. Dintre cele de mică amploare, scriitorul preferă nuvela şi schiţa publicistică. In nuvelele cu care şi-a făcut debutul în literatură sunt zugrăvite tablouri tipice din realitatea daneză şi, firește, în primul rând, din viaţa proletarilor şi a ţăranilor danezi. După cea dintâi culegere apărută sub titlul de *Umbre,* Nexö a publicat câteva cicluri de nuvele, dintre care cele mai de seamă sunt: *Muşuroaie de cârtiţe (Muldskud,* prima ediţie în 1900), culegerea de povestiri despre Spania, *Zile însorite (Soldage,* 1903), *Ţărmul copilăriei mele (Barndommens Kyst,* 1911), *Nuvele din Bornholm (Bornholmer Novellen,* 1913), *Călătorii de pe locurile neocupate (De tomme Pladsers Passagerer,* 1921), precum şi culegerile de mai târziu, care cuprind mai ales povestiri publicate mai înainte *(Nuvele ţărăneşti, Copiii proletariatului* şi o serie de alte povestiri).

Intreaga nuvelistică a lui Nexö cunoaşte o singură orientare ideologică. In nuvela *Sfârşitul drumului,* care încheie seria de *Amintiri* autobiografice, el a formulat, simplu şi clar, sarcinile operei sale, în special în domeniul nuvelisticii. Oricât de reduse ar fi proporţiile unei scrieri, autorul trebue să fie prezent în ea ca un „ochi lăuntric al omenirii". Şi printre primele povestiri ale lui Nexö, se numără tocmai lucrări în care scriitorul proletar avea ce spune „altor oameni şi mai ales oamenilor din clasa sa".

Autorul construeşte multe din povestirile sale după tipul fabulei sau al legendei populare. In aceste povestiri, oamenii simpli apar ca personaje alegorice — cum sunt *Călătorii de pe locurile neocupate* — sau figuri folclorice simbolice, de pildă, a uriaşului Per-Sdrenţerosul. In cea dintâi, scriitorul caută să ne dea imaginea tipică, generalizată, a pribeagului fără adăpost, care nu are un loc în viaţă.

In prologul la culegerea *Călătorii de pe locurile neocupate* Nexö pune, în legătură cu tipizarea acestui aspect,

problema sarcinilor şi a răspunderii scriitorului, căruia i s'au deschis ochii asupra „locurilor neocupate". Nu este vorba numai să ai „darul de a vedea". Mai trebue, văzându-i pe cei oropsiţi, să „suferi pentru ei, plin de mânie, pentrucă îţi vor apărea pretutindeni în faţă".

Dacă însă personajele simbolice ale *Călătorilor de pe locurile neocupate* apar ca o întruchipare a celor umiliţi şi obidiţi, a celor săraci, care s'au supus, de fapt, „soartei" lor, în imaginea lui Per Sdrenţerosul, creaţie a înţelepciunii poporului, Nexö rezolvă în mod optimist problema posibilităţilor maselor de a învinge nepăsarea faţă de viaţa socială şi faţă de soarta lor. Acest tip al uriaşului legendar poate fi urmărit în nuvelele şi romanele lui Nexö în procesul unei desvoltări specifice. La început, scriitorul dă un avertisment cârmuitorilor burghezi: uriaşul îşi va scutura, la momentul oportun, cătuşele somnului secular şi va veni în ajutorul celor asupriţi. Mai târziu, tipul lui Per apare în romanele şi în povestirile lui Nexö în clipele de avânt culminant al mişcării muncitoreşti, în clipele de creştere a conştiinţei revoluţionare a maselor populare. Atunci, acţiunea acestor personaje capătă un sens ameninţător.

Unitatea concepţiei ideologice în nuvelistica lui Nexö se poate constata şi pe planul descrierii concrete în care nu mai foloseşte alegoria fabulei. Cu fiecare dintre culegerile următoare de nuvele, Nexö nu numai că şi-a introdus cititorii în cercul unor noi probleme politico-sociale şi i-a făcut să cunoască viaţa unor noi personaje, dar a şi căutat să arate, în primul rând, creşterea proletariatului ca clasă. Prin cuvintele: „Lumina se reflectă în omenire" scriitorul a exprimat în mod plastic faptul că oamenii simpli îşi dau seama de forţa lor şi întrevăd în cele din urmă căile pe care trebue să le urmeze, în lupta pentru interesele lor sociale. Proletariatul revoluţionar este purtătorul ideilor celor mai înaintate. Şi scriitorul demonstrează cu răbdare, pas cu pas, că progresul este rezultatul unor condiţii istorice concrete. Dacă „umbra tronului se întinde pe drumul luminos", scriitorul chiamă fără zăbavă poporul la luptă îndârjită pentru drepturile sale.

Astfel, în opera lui Nexö, tendinţele de generalizare se transpun într'o povestire concretă. Scriitorul izbuteşte să creeze tipuri vii de pribegi fără adăpost, caracteristice pentru întreaga sa nuvelistică. Şi dacă până atunci se mulţumise să descopere doar „locurile neocupate", mai târziu, pentru el, „călătorii de pe aceste locuri neocupate", după mărturisirea lui, „au devenit oameni vii"; firește, cu vieţi deosebite, dar deopotrivă de tragice. Primele lui întâlniri

cu aceste personaje ţin de perioada iniţială a creaţiei sale. Povestirea cea mai puternică sub aspectul ei social, *Revoluţia femeilor,* publicată într'o culegere din 1898, este inclusă de scriitor mai târziu, şi pe bună dreptate, şi în culegerea *Călătorii.* O serie de alte nuvele mari — *Doi fraţi, Execuţia, Idiotul, Zidurile* şi multe altele — sunt, deasemenea, cuprinse aproape în toate culegerile de nuvele. Din punct de vedere ideologic, în complexul general al nuvelelor şi versurilor pot fi incluse şi povestirile andaluze ale lui Nexö, scrise în perioada călătoriei prin Spania.

Spre deosebire de mulţi „predecesori", care descriu exotismul colorat al Sudului, scriitorul a văzut în Spania şi în Italia crunta exploatare a oamenilor săraci *(Sevilla, O dimineaţă la Grenada, Pâinea* şi altele). In nuvela *Gibraltar,* Nexö demască expansiunea imperialistă a capitaliştilor englezi în Mediterana. Această expansiune sporeşte exploatarea oamenilor simpli din Spania, care şi aşa duceau o viaţă de mizerie, apăsătoare. Pe de altă parte, scriitorul arată că numai în mijlocul poporului pot fi întâlnite raporturi cu adevărat omeneşti.

Aspectele reale ale vieţii daneze scoteau deasemenea în evidenţă contraste sociale strigătoare. Nexö descrie numeroase cazuri tragice caracteristice vieţii poporului muncitor. *(Călătorii de pe locurile neocupate, Cântăreţul ambulant, Păsări călătoare, Bătrânul marinar, Schilodul* şi altele). Foametea, şomajul, moartea prematură, iată tot atâtea aspecte din viaţa de toate zilele în condiţiile realităţii capitaliste. Şi scriitorul dovedeşte că toate acestea sunt un rezultat al exploatării crunte a oamenilor muncii de către patroni. Abrutizaţi, prea puţin conştienţi, proletarii şi muncitorii agricoli nu erau încă în stare să lupte pentru drepturile lor. In unele cazuri, ei socotesc necesar să se supună „voinţei împrejurărilor"; în alte cazuri, văd în alcoolism cauza tuturor relelor (povestirea *Familia Frank,* etc.), în altele, în sfârşit, înţelegând greşit, în mod individualist, scopurile libertăţii, rămân desamăgiţi de ea *(Sclava libertăţii).*

Dar scriitorul îşi obligă eroii să se gândească la necesitatea luptei pentru propriile lor interese. In nuvela *Fericirea,* construită după tipul unei legende populare, personajul principal Hans, odinioară un om răbdător, începe să se gândească la cauzele situaţiei sale nenorocite. Ajuns la concluzia că „toată vina o poartă stânca blestemată", pământul pietros al Bornholmului, de care are parte, Hans începe să nutrească visuri de fericire. Işi cumpără în vale un petic de pământ roditor, cu banii pe care îi plăteşte socie-

tatea de asigurări pentru o mutilare suferită în mină... Înțelege că trebue să intre în luptă împotriva „soartei", pentrucă fericirea nu nimerește la omul sărac, dacă el nu luptă pentru ea. Sună ca o ironie finalul nuvelei, în care se arată că omului sărac fericirea poate să-i vină numai odată cu moartea. Visele lui Hans, rupte de lupta practică, se spulberă ca fumul. Astfel, Nexö își conduce cititorul spre ideea necesității de a reclădi lumea pe noi temelii.

Povestirile din perioada primului război mondial se caracterizează prin ascuțime politică. Povestirea *Corbii,* datată 1 August 1914, nu apare numai ca o fabulă alegorică despre corbii stârvari, îmbătați de sânge și de mirosul de praf de pușcă. Nexö a demascat caracterul imperialist al războiului și a luptat împotriva șovinismului, socotindu-l ceva odios, înfierând instinctele de lup, cum le-a numit el, care îi unesc pe imperialiști și lacheii lor, pseudo-democrații. In povestirile *Lupul și oile* și *Fiul lui dumnezeu și alesul satanei,* scriitorul ne dă, sub formă de fabulă, o satiră denunțătoare. In prima povestire zugrăvește adevărata față a exploatatorului. Trăsăturile de animal de pradă sunt caracteristice însă și pentru lupul viclean din cea de a doua povestire, care se recomandă „bun democrat".

Ca deobicei, dela generalizări alegorice, Nexö trece direct la aspectele concrete ale realității. Intr'o serie de nuvele *(Banii unchiului Peter, Copilul dragostei* și altele), demască cu curaj ipocrizia burgheză și bigotismul și arată adevăratul sens al moralei mic-burgheze. In aceste cazuri, scriitorul nu se mulțumește cu simpla constatare a faptelor, ci lămurește cauzele apariției lor și îndeamnă ca ele să fie răzbunate.

Dar nu mucalitul Bigum *(Bigum, picior de lemn)* sau povestitorul blajin din nuvela *Jacob Râiosul* sunt purtătorii conștiinței proletare înaintate. In opera lui Nexö, asemenea luptători sunt oameni energici, de acțiune. Povestirile: *Revoluția femeilor* și *Simbria* respiră indignarea și mânia poporului. Intr'un caz, mânia poporului împotriva capitaliștilor se transformă într'o demonstrație revoluționară spontană a femeilor, iar în celălalt caz, Nexö zugrăvește revolta mocnită a muncitorilor, care își strâng forțele pentru acțiuni hotărîtoare.

In multe din nuvelele cuprinse în culegerea *Călătorii de pe locurile neocupate,* Nexö și-a exprimat protestul împotriva războiului imperialist din 1914—1918, împotriva intervenției străine în Rusia Sovietică. Culegerea sa a dedicat-o „poporului rus care luptă" lucru cât se poate de firesc, pentrucă tocmai proletariatul rus, care reprezintă

avangarda mişcării revoluţionare, arăta şi celorlalte popoare căile de eliberare.

Un loc important în opera scriitorului îl ocupă povestirile şi nuvelele despre copiii proletarilor. In povestirile şi nuvelele *Copiii proletarilor, Anii tinereţii mele,* în ciclul autobiografic al *Amintirilor* şi în altele, Nexö a înfăţişat tablouri din viaţa grea a copiilor de proletari.

Problemele acute ale prezentului şi ale viitorului tineretului, Nexö le pune şi în romanele sale monumentale. In unele romane *(Praf,* 1902, *In ţara zeilor,* 1929), scriitorul a subliniat că, în condiţiile sistemului capitalist, copilăria şi tinereţea sunt condamnate. In alte romane, Nexö a arătat mlădiţele în curs de formare ale unei conştiinţe cu adevărat revoluţionare în rândurile tineretului proletar, zugrăvindu-l pe acesta într'o luptă politică ascuţită.

In al doilea grup de romane se încadrează, în primul rând, trilogia despre Pelle, Ditte şi Morten.

Din această trilogie istorică fac parte: *Pelle Cuceritorul* (1906—1910), *Ditte, fiica omului* (1917) şi *Morten cel Roşu* (cartea întâia, 1945; cartea a doua, *Generaţia pierdută,* 1948). Fiecare din aceste romane înseamnă o anumită etapă în evoluţia concepţiei despre lume a lui Nexö, determinată de desvoltarea mişcării muncitoreşti în Danemarca. Epopeea cuprinde o perioadă de aproape cincizeci de ani din istoria proletariatului şi a mişcării muncitoreşti din Danemarca, începând din 1877 şi terminând (în romanul *Generaţia pierdută)* cu 1922, anul în care scriitorul a vizitat pentru întâia oară Rusia Sovietică.

Chiar primul roman al trilogiei a constituit un fenomen remarcabil în literatura proletară a Occidentului, oglindind în mod veridic lipsa de drepturi şi situaţia grea a proletariatului. O menţiune despre acest roman al lui Nexö o găsim şi la V. I. Lenin *(Culegeri din Lenin,* vol. XXVII, pag. 184, 185).

Incă de pe vremea aceea, Nexö a arătat influenţa nefastă a reformismului asupra concepţiei despre lume a lui Pelle. In acelaş timp, scriitorul a scos în evidenţă cauzele viitoarei trădări a intereselor proletariatului de către leaderul reformist Pelle, care, rupându-se de clasa lui, a pus pe primul plan năzuinţele sale egoiste. Iată dece „socialistul" Pelle, acest luptător pentru o „revoluţie paşnică" în cadrul orânduirii existente, şi patronul său, fabricantul, au trăit în cea mai deplină armonie „în sânul aceluiaş partid".

Romanul tragicelor întâmplări ale lui Ditte este un document viu prin care se demască capitalismul şi prezintă afi-

nităţi cu multe nuvele ale lui Nexö, care vorbesc deasemenea despre soarta grea a femeii, în condiţiile realităţii burgheze. In timpul scurtei sale vieţi, Ditte a trăit cu obsesia că-i este scris să trudească în slujba oamenilor străini, şi acest fapt a desarmat-o în lupta pentru viaţă, a făcut-o să nu murmure niciodată, mulţumindu-se să-şi soarbă forţele şi curajul numai din dragostea ei nesecată şi plină de abnegaţie pentru oamenii simpli. Ditte moare de timpuriu, doborîtă de loviturile „soartei". Romanul Dittei a fost scris în ceasuri când scriitorul era „la răspântie". Din el se poate vedea că scriitorul şi-a dat seama de necesitatea creerii unui partid al clasei muncitoare, opus aceluia pe care social-democraţia i-l oferea proletariatului danez. Nexö mărturiseşte acest lucru la sfârşitul romanului, prin cuvintele personajului său revoluţionar, Morten.

In romanele despre Morten cel Roşu, Nexö nu revine întâmplător la personajele sale vechi. De astădată ne prezintă într'o altă lumină activitatea personajelor sale, acum mai evoluate, oglindeşte evoluţia intelectualilor burghezi, evoluţie tipică pentru secolul al XX-lea şi într'o măsură oarecare îşi face bilanţul drumului său anterior. In aprecierea evenimentelor primului război mondial, Nexö a ţinut seama şi de învăţămintele ulterioare ale istoriei, mai cu seamă de însemnătatea mondială a Revoluţiei Socialiste din Octombrie şi de succesul construirii socialismului în Uniunea Sovietică. In acest roman, scriitorul vorbeşte îndeosebi despre necesitatea lui Morten de „a-şi preciza drumul", adică de „a-i urma pe tovarăşii ruşi, adevăraţi marxişti, spre deosebire de social-trădătorii dela Berlin".

Romanele despre Morten cel Roşu mai sunt, deasemenea, actuale şi prin demascarea curajoasă a oportunismului şi a trădării leaderilor de dreapta ai social-democraţiei, care negociază interesele popoarelor şi ţărilor lor. In felul acesta se deschide, în romanele lui Nexö, perspectiva istorică, — fapt care i-a dat scriitorului posibilitatea de a ieşi din cadrul descrierii vieţii de toate zilele şi al cronologiei istorice propriu zise.

Atât în prefaţa la romanul *Morten cel Roşu,* cât şi în cuprinsul acestuia, Nexö scoate în evidenţă, în mod consecvent, sensul divergenţelor politice dintre Morten şi Pelle. Devenind un afacerist parlamentar, Pelle îşi trădează spaima pe care o simte în faţa maselor revoluţionare şi a posibilităţilor reale de înfăptuire a socialismului. Morten este prezentat ca un activist revoluţionar, care, dându-şi seama de sarcinile politice ale proletariatului, va lupta pe viitor pentru înfăptuirea lor.

Dându-i ca exemplu pe trădătorii dela conducerea social-democrației germane și daneze, Nexö a arătat în mod concludent lipsa de orientare ideologică și sărăcia spirituală a acestor leaderi, care au dezertat în lagărul reacțiunii. Romanele despre Morten sunt, în fond, o vie ilustrare artistică a cunoscutei aprecieri făcute de V. I. Lenin despre trădarea social-democrației daneze din timpul războiului. „Partidul „social-democrat" danez — a scris V. I. Lenin în 1916 — ...a ținut și ține morțiș cu aripa dreaptă, cu oportuniștii social-democrației germane. Social-democrații danezi i-au acordat guvernului burghezo-monarhic credite „pentru apărarea neutralității", după cum se spune în termeni cuviincioși" [1].

Una din formele importante ale activității politice a lui Morten a fost munca dusă în rândurile muncitorilor, țăranilor și intelectualilor, pentru lămurirea sensului evenimentelor revoluționare din Rusia și a caracterului construcției socialiste din Țara Sovietelor. Scriitorul a izbutit să arate cum numeroși reprezentanți ai acestor mase, cărora burghezia și slugile ei pseudo-socialiste le strecurară în conștiință minciuni despre Rusia Sovietică, au început să deschidă ochii și să-și dea seama de sarcinile lor de clasă. Masa asuprită de oameni săraci, care apare simbolic atât în romanele despre Morten, cât și în figura lui Per Sdrențerosul, uriașul din legendele folclorice, este prezentată acum de Nexö ca o forță uriașă, capabilă „să treacă la profit și pierderi" pe toți Pelle-ii, pe toți trădătorii intereselor țării și ale poporului lor.

In partea a doua a romanului, Nexö arată cele două lumi într'o puternică ciocnire politico-socială. Eroul său, Morten, ajunge din lumea veche a „generației pierdute" — ca și Nexö însuși odinioară, într'o lume nouă, în Rusia Sovietică. Visul lui Morten despre socialism devine acum o realitate ce singură vine în întâmpinarea lui. Se duce în Rusia Sovietică „nu ca să se odihnească", ci ca să vadă și să învețe.

„La început — scrie Nexö despre eroul său — Morten era, parcă, beat", dar după ce a stat de vorbă cu oamenii sovietici și pe temeiul observațiilor sale personale, și-a dat seama de forța și de superioritatea principiilor noi, colective, ale vieții, care se opun „rapacității bestiale a capitalismului". Vizita făcută în Rusia Sovietică a întărit, în cugetul lui Morten, încrederea în viitorul socialist al omenirii.

---

[1] V. I. Lenin, *Opere,* ed. a 3-a sovietică vol. XIX, pag. 288.

Romanele despre Morten cel Roşu marchează apogeul desvoltării artistice a lui Nexö. Fiind strâns legate de cele mai bune scrieri ale sale de mici proporţii, atât în domeniul nuvelei, cât şi al publicisticii, ele reprezintă un gen nou, genul romanului documentar artistic. In aceste opere combative, Nexö pune problema mijloacelor de luptă a milioanelor de oameni simpli împotriva capitalismului, pentru a înfăptui adevărata libertate pentru popor. Dat fiind modul în care aceste romane pun problemele actuale ale luptei politico-sociale, arătând şi calea cu adevărat progresistă pentru rezolvarea lor, aceste scrieri se situează pe acelaş plan cu publicistica atât de combativă a lui Nexö.

5

La o adunare a reprezentanţilor intelectualităţii daneze, Nexö a declarat: „Numai comuniştii sunt apărătorii sinceri ai culturii. Pentru noi, cultura nu este o grămadă de gunoi, ci o realitate vie, care creşte şi care are înaintea ei un viitor. Unii oameni, orientaţi spre dreapta, vor să menţină doar cele existente şi nimic altceva. Alţii, care sunt şi mai de dreapta, ar prefera să se întoarcă la Evul Mediu, ridicându-se prin aceasta împotriva viitorului. Noi, însă, năzuim spre viitor, spre progres... Trebue să spunem că în Danemarca aerul mai este încă îmbâcsit; totuşi, privim viitorul cu mult optimism şi nimeni nu ne va putea smulge ce-am obţinut prin luptă, în anii grei. Păşim cu încredere înainte!"

Aceste cuvinte exprimă concepţia despre lume a scriitorului, scopurile măreţe pentru care a luptat în mod conştient dealungul întregii sale vieţi. In lupta sa revoluţionară, Nexö dovedeşte un curaj tineresc. Iată dece, în momentele hotărîtoare ale luptei, se simte deosebit de apropiat de tineret, care este lipsit de prejudecăţi şi în stare să acţioneze cu energie. Spunând că trăim într'o epocă istorică nouă, el îndeamnă tineretul să renunţe la pasivitate, la căile bătătorite şi să ia în mâinile sale grija noii evoluţii pe calea progresului. Tineretul, după spusele sale „trebue să semene cu nişte pietre ascuţite, desprinse din stânci, nu cu prundişul de lângă ţărm, rotunjit şi şlefuit de apă şi lipsit de ascuţime".

Datorită pasiunii revoluţionare de deschizător de drumuri care-l caracterizează, marele scriitor danez şi-a câştigat dragostea meritată a popoarelor şi ura furibundă a reacţionari-

lor. Figura scriitorului azi octogenar ne insuflă în primul rând ideea tinereții, a unei tinereți calde și pasionate, care merge totdeauna înainte, antrenând și pe alții.

„Tinerețea — după spusele lui Nexö — nu este legată de o anumită vârstă. Ea sălășluește deopotrivă atât în semănăturile de toamnă, care rămân verzi după o iarnă grea, cât și în tinerele mlădițe de primăvară".

La cea de a șaptezeci și cincea aniversare a lui Nexö, scriitorul progresist norvegian Einar Reiss Andresen, salutându-l pe sărbătorit, i-a scris :

Tu ești un leu încărunțit de vremuri
Și duhul veșnic tânăr în revoltă,
O inimă deschisă, ca țarina'n recoltă,
Și pumnul strâns de care te cutremuri!...

Nexö este într'adevăr astfel : un mare scriitor, un revoluționar înflăcărat, un prieten sincer și încercat al Uniunii Sovietice, un om a cărui inimă este deschisă pentru toți acei care iubesc libertatea și al cărui pumn amenințător este totdeauna gata să lovească în dușmanii păcii, ai libertății și ai fericirii omenirii.

In multe din lucrările lui Nexö ne este înfățișat scriitorul cetățean, care pășește înaintea unei armate de luptători, însuflețind-o prin cântecele sale. Un asemenea bard este și Nexö, păsind întotdeauna neînfricat, cu fruntea sus, în primele rânduri ale armatei de multe milioane a luptătorilor pentru pace — exemplu viu de bărbăție, de eroism și de nețărmurit devotament față de cauza libertății.

N. CRĂMOVA, V. NEUSTROEV

PROLOG

Oare nu din pricină că mare parte dintre noi venim pe lume cu fiare la picioare, s'o fi numind secolul nostru „secolul fierului" ? Eu însumi am făcut parte din rândurile celor oropsiți, care, de cum încep să meargă deabușilea, ajung niște verigi în lanțul nesfârșit al sclavilor vieții, urgisiți de-o soartă blestemată să îndulcească, prin strădaniile lor, viața pământească a puținilor aleși ai destinului. Din când în când, câte unul dintre noi se descătușa din lanț, trecând la veșnica odihnă, fără prea mari cheltueli și ceremonii de prisos — după care lanțul se încheia din nou ca dela sine. Cei rămași se târau mai departe, tot mai încovoiați spre pământ, în timp ce sufletele flămânde umpleau văzduhul cu țipetele lor. Ca niște cârduri de pasări rătăcitoare se tot roteau fără preget, pe sus, căutându-și un loc retras. Erau atât de multe că întunecau cerul, umbrind chiar locurile deobicei scăldate în lumină.

Veni și ziua în care, bolnav și de prisos, îmi fu dăruită și mie libertatea, fiind lăsat să mor într'o paragină. Nu-mi trimiseseră medic, deși aș fi vrut poate să mai trăiesc puțin. In schimb, preotul se înființă la timp lângă mine și pândea clipa plecării mele pe lumea cealaltă, ca să-mi citească la creștet rugăciunea de înmormântare. Dealtfel, se poate spune întru apărarea lui că statul îl plătea anume pentru meseria asta.

De data aceasta, prada îi scăpă. O femeie cu suflet milostiv mă culese de pe drumuri și mă duse la medic.

— Tuberculoză, fu verdictul lui. Epuizare generală. Alimentație proastă. Surmenaj. De când muncești?

— De douăzeci de ani.

— Ce vârstă ai?

— Douăzeci și patru.

— Ți-ai cam irosit puterile!

— Oare nu-l putem ajuta cu nimic? întrebă milostiva femeie.

— O iarnă în Sud l-ar mai putea scăpa. Altfel se duce dracului...

Aceste cuvinte mă cutremurară, deși era de prisos. Și dece am mai da importanță unor cuvinte al căror înțeles rămâne nestrămutat? In această privință, nu mai încăpea nicio îndoială. In societatea de astăzi nu există măcar o instanță căreia să i se poată adresa un nevinovat condamnat la moarte ca să-i ceară îndurare. Poliția se îngrijește de caii spetiți și schilodiți, dar un muncitor chinuit care moare de oboseală poate cel mult să implore cerul! Deaceea, fără a căuta să dau dovadă de înțelepciune vicleană, mă împăcai cu gândul că va trebui să-mi ghiftuesc plămânii roși de boală cu fericirea veșnică.

Dar, într'o bună dimineață, mă pomenii ca din senin cu o sumă destul de importantă de bani în buzunar; aceeași femeie cu suflet milostiv de care am pomenit, îmi făcuse rost de câteva sute de coroane și mă hotărîi să plec în Italia.

Imi e cu neputință să descriu ce simțeam: mă smulsesem din încleștarea morții și mai ales din pragul robiei. Ca o vrabie scăpată ca prin minune din ghiarele pisicii, plecai, mai mult mort decât viu, dar cu inima plină de bucurie și nădejde.

Am fost nevoit să mă opresc câteva zile la Copenhaga ca să-mi văd de unele treburi care nu sufereau amânare. Mă aciuiai în mansarda unei case din Nerebro. Singura mea vecină era o bătrânică uscățivă, care nu știu cum și din ce trăia. N'avea nici rude, nici prieteni și era prea bătrână și chinuită ca să se mai poată îndeletnici cu vreo muncă. Trăia în cea mai desăvârșită sihăstrie, fiind socotită de toată lu-

mea cam într'o ureche... Nu știu dacă setea mea de tovărășie omenească sau numai chipul meu fericit o atrăsese pe bătrână, dar a intrat în vorbă cu mine și mi-a depănat jalnica ei poveste.

Fată tânără de tot, îmbrăcată în haine subțiri și sărăcăcioase, dar cu sânge cald în vine și cu neistovită vioiciune, venise în capitală de undeva, din Iutlanda, să îngroașe nesfârșitele rânduri de făpturi modeste, care nu râvnesc decât la o existență cât de cât omenească. Se împrietenise repede cu un om din lumea ei, un muncitor ce ardea ca și ea de dorința de a răzbate spre zări mai larg deschise. S'a căsătorit fără altă zestre înafară de această năzuință și s'a pornit să toarne copii: cum înfărca unul, altul era pe drum! Și timpul trecea. Ziua trebuia să aibă grijă de droaia de copii, iar noaptea, când totul dormea, le punea hainele în ordine, ca să aibă, dimineața, o înfățișare cuviincioasă. Nu-i rămânea niciodată o clipă de răgaz pentru altceva. Pe urmă, copiii au început să moară: unii încă de timpuriu, iar alții după ce crescuseră mari și ar fi putut să-și ajute părinții. Într'o zi, bărbatul ei s'a schilodit la lucru și a zăcut câțiva ani în șir. S'au chinuit așa aproape până la nunta lor de argint, când bătrânul a murit. După ce l-a petrecut la groapă, văduva Jensen (căci așa se numea) a crezut că va putea, în sfârșit, să se odihnească, dar a luat seama cu uimire că era bătrână și singură și a prins-o dorul după meleagurile natale. A început să strângă bani de drum, dar nu izbutea în niciun chip să-și încropească cele trebuitoare. Oridecâteori i se părea că a strâns deajuns, venea sorocul chiriei sau se ivea altă cheltuială, care-i înghițea aproape toate economiile. Dorința de a-și revedea satul unde se născuse a fost în două rânduri atât de vie, încât s'a pomenit la gară. Prima oară a oprit-o controlul înainte de plecarea trenului, iar a doua oară a ajuns la Korsör unde a fost dată jos și trimisă îndărăt.

— Era cât pe-aci să fiu dată atunci în judecată, cu toate că mă așezasem în vagon pe un loc liber, neocupat, povestea bătrâna, cutremurându-se la amintirea acestei întâmplări, care o silise să renunțe la visul ei.

— Acum — își isprăvi ea povestirea — tot ce mai vreau e să-mi odihnesc cât mai curând mădularele, trudite acolo

unde nu mi-ar mai hodorogi roţile deasupra capului... Vai, dacă mi-ar duce trupul peste mare, ca să-l îngroape în cimitirul nostru! exclamă ea. Crezi c'ar costa prea mult?

Cerceta cu privirea cămăruţa ei sărăcăcioasă, de parcă ar sta să socotească dacă boarfele ei ar putea acoperi o astfel de cheltuială. Dincolo, în ţinutul ei de baştină, morţii erau îngropaţi pe un povârniş înalt, de unde se deschidea priveliştea spre iezerul satului. Alergase pe acolo odinioară, când păştea cirezile pe acele meleaguri şi în tihna lor ar fi vrut să-şi doarmă somnul de veci...

Întâlnirea cu această bătrână îmi deschise ochii asupra lumii în care trăiam, asupra tuturor lucrurilor care îmi pricinuiseră atâtea grele suferinţe, fără să-mi dau bine seama de rostul lor; îmi deschise ochii asupra nedreptăţii cumplite a soartei. Firește așa era, pentrucă nu putea fi altfel! Dar dacă nu putem schimba nimic pe faţa pământului — îmi spuneam eu — decè ne mai munceşte gândul? Fără fatalismul acesta, oamenii săraci n'ar mai fi avut putere să trăiască, rămânându-le doar să-şi pună capăt zilelor sau să distrugă, să nimicească totul. Dar mai pricepui şi altceva, pentrucă ajunsesem să cunosc aspectele pozitive ale vieţii şi aveam putinţa să cântăresc lucrurile. Pricepui că totul ar fi putut fi altfel, măcar pentru această bătrână care se aşezase doar pe un loc neocupat!

Mi se deschiseră ochii şi mai bine în timpul călătoriei mele în Sud, spre Italia. Acceleratul se oprise pe neaşteptate într'un târguşor de munte şi lumea se dăduse jos din vagon, să-şi mai desmorţească picioarele. După orar, acolo nu era haltă şi motivul opririi ne intriga. Să tot fi stat cam o jumătate de oră, când, deodată, un expres trecu ca săgeata prin gară. Prin faţa noastră licări o clipită, ca prin ceaţă, o locomotivă „fulger" şi trei vagoane de dormit cu perdelele trase. Dar nu puturăm desluşi nici ţipenie de om în spinarea acestei nămetenii care, cutremurându-se, zornăind şi scoţând urlete înfricoşătoare, se năpustise spre tunel şi dispăruse în gura lui întunecată. Aflarăm că un milionar din Berlin, care călătorea spre Egipt, plătise pentru a avea parcursul liber pe toată linia ferată, până la Brindisi. Înafară de el, în tren nu se mai aflau decât bucătarul şi valeţii lui. Abia după ce trenul trecu prin faţa noastră,

noi, cele câteva sute de călători, puturăm porni mai departe: drumul era liber.

Această mică dar nostimă întâmplare fu sămânță de discuție. Cineva observă: „Odinioară tâlharii îi atacau pe călători la drumul mare. Acum călătorii sunt jecmăniți în alt mod, folosindu-se mijloace moderne". Unii își arătau nemulțumirea că un particular avea putința să oprească astfel circulația pe una din principalele linii europene numai ca să treacă el singur. Nimeni nu-și striga însă adevărata indignare: banii își arătaseră și de astădată puterea și toți erau pătrunși de veneratie pentru ei.

Dar, pentru mine, trenul acesta care ducea în goană, uruind, prin Europa, un milionar ghiftuit, un om care, fără să dea măcar atenție încântătoarei privelişti şedea cu perdelele trase în compartimentul său (se grăbea, de bună seamă era așteptat undeva ca să-și mai sporească averea) pentru mine trenul acesta dobândi o însemnătate deosebită. Mă gândeam la mine și la greutatea cu care scăpasem din îngrozitoarea mea captivitate. Și revăzui în gând pe toți acei care mureau acolo, acasă, din lipsa cutărui sau cutărui lucru, de sărăcie și mizerie. Câți oropsiți, câți oameni care se prăpădiseră așa, pe degeaba, puteam să număr numai printre cunoscuți! Și câți alții, ca ei, nu vor mai fi fost pe fața pământului!

Observasem mai demult locurile neocupate. Acum, însă, prindeau parcă deabinelea viață în ochii mei. Îi vedeam pe toți acei care nu stăteau pe ele: pe călătorii locurilor neocupate.

De atunci m'au urmărit cu acel devotament pe care numai la cei săraci îl poți găsi. Mă înconjurau ziua și-mi populau, noaptea, visele cu imagini vii.

Se spune că sunt oameni care, uneori, prevăd evenimentele. Mi se pare că, fără să-și dea seama, orice om e înconjurat de o mulțime de arătări. Totul e să știi să le zărești. In aceasta constă minunata însușire a previziunii, care însă nu e totdeauna un bine. Orfeu, cântărețul umbrelor lumii subterane, își lăsase sufletul printre ele. Și sunetele lirei lui cântau nostalgia după sufletul pierdut.

Vai de acela ai cărui ochi au văzut locurile neocupate: nu-și va mai găsi niciodată liniștea, atât de mult suferă

întâlnindu-le pretutindeni! Lumea întreagă e plină de locuri goale! Pământul îi apare ca un tren condus de satana, un tren care se îndreaptă cu o viteză infernală într'acolo unde-l duc faptele și năzuințele oamenilor. Dar, în vagoanele lui, locurile sunt goale. Diavolul strigă cu vioiciune numele stațiilor, trecând în goană prin fața lor, cu șirul său de locuri neocupate pe care s'ar cădea să stea toți oropsiții soartei.

CĂLĂTORII DE PE LOCURILE NEOCUPATE

Sburăm, cu expresul, prin vara daneză. E una din acele zile mohorîte şi ceţoase în care soarele se ascunde pe undeva, revărsând pe pământ o lumină argintie. Pretutindeni e linişte. Totul tremură şi luceşte în văluri de fum scânteietoare. Şi priveliştea care trece desfăşurându-se alene pe dinaintea ochilor noştri tremură în pâcla încropită.

E una din acele zile în care văzduhul umed îşi rostogoleşte parcă valuri-valuri peste păduri şi peste ţarini trâmbele de mătase, o zi în care apele aci scânteiază cu licăriri albastre, aci strălucesc ca argintul.

Intr'o zi ca asta merită să vezi Danemarca! In timp ce în alte ţări culmile munţilor se conturează semeţe, înfigându-se adânc în albastrul închis al cerului, aici nu afli această prăpastie între cer şi glie; văzduhul coboară lin spre pământ, îi îndulceşte trăsăturile şi se îngemănă cu el. Fiecare din culorile peisajului este limpezită parcă, în rouă, de îmbrăţişarea cerului, fiecare trăsătură păstrează urma unei desmierdări cereşti. Aceasta e ziua în care îţi vine să-ţi îmbii compatrioţii la o călătorie prin Danemarca, mai ales pe aceia care au rareori sau niciodată prilejul să-şi vadă pământul natal!

In tren e puţină lume. In vagonul lung, în care mă aflu, să tot fie vreo douăzeci de inşi. Dar ar putea

să cuprindă lesne aproape o sută cincizeci de călători. Cu atât mai triste par locurile libere, care nu-l stingheresc, totuşi, pe singurul meu tovarăş de drum. Cum porneşte trenul, zăvoreşte uşa compartimentului şi trage perdeaua.

— Poate că în felul ăsta o să scăpăm de alţi vecini! îmi spune el.

— De fapt, ce v'ar supăra dacă locurile rămase acum goale ar fi ocupate? îl întreb eu. Mie mi se pare că un compartiment plin e mai simpatic decât unul gol!

— Auzi, dumneata, mai simpatic! N'ai unde să te mişti, n'ai cum să-ţi tragi răsuflarea! Nu, eu unul prefer un compartiment cu un număr cât mai mic de călători. Mai bine când nu sunt alţii! Şi, spunând aceste cuvinte, el se trase în colţul canapelei, la fereastră şi închise ochii. Puţin mai târziu începu să sforăe, cu mâinile împreunate pe pântece.

Mie unul îmi place un compartiment arhiplin, chiar dacă unii sunt nevoiţi să se înghesue. Vehiculul cel mai vesel nu este, în niciun caz, un cupeu greu, cu un singur om gras tolănit pe pernele moi, ci o căruţă ticsită de oameni. Locurile goale iradiază blesteme. Veselia se vesteşte în vecinătatea lor. Dar în toate domeniile vieţii afli locuri goale. Trupul rotofei al vecinului meu tronează vremelnic în compartiment, atâta timp cât are unde să se lăfăiască.

Pentru o bună parte a călătorilor prin viaţa noastră pământească locurile goale sunt doar un prilej nimerit pentru a-şi întinde picioarele. Pentru alţii însă, ele capătă mai multă viaţă decât locurile ocupate şi deschid o fereastră către lumea dorinţelor şi a lipsurilor omeneşti. Deasupra locurilor neocupate planează totdeauna un roi de suflete omeneşti înfometate.

Închid ochii, obosit de privelişte a lanurilor care trec prin faţa ferestrei sau, poate, de golul care se cască şi mă priveşte stăruitor şi a dojană de pe locurile libere din compartiment. Sforăitul vecinului meu vine să adauge ultima picătură: somnul mă fură şi pe mine.

Când deschid ochii din nou, compartimentul e plin

de călători. Lângă mine, iată o femeie bătrână, pe care parcă am mai văzut-o undeva. Galbenă și sbârcită, șade țeapănă, chiar pe marginea băncii, zâmbește mereu și tresare mecanic, la fiecare smuncitură, parc'ar fi scrobită. Seamănă cu un școlar care s'a gătit pentru serbare sau cu o pasăre care a nimerit din întâmplare pe fereastră și e gata să-și ia sborul la cea mai mică alarmă. Nici vecinii ei nu se lasă nestingheriți pe spătare, ci stau și ei țepeni, scrobiți, cu ochii mereu la pândă în toate părțile. E o familie întreagă — soț, soție și trei copii, o familie care pare s'o fi dus tare prost până destul de curând. Toți sunt foarte slabi, cu fața pământie, cu ochii trași adânc în fundul capului, ca niște găvane goale. Înfățișarea lor n'ar avea nimic deosebit, doar că hainele nu cad așa cum s'ar cuveni, ci atârnă pe ei în cute țepene, ca niște lințolii.

Câteva clipe mă frământă întrebarea : cum de au nimerit într'un tren care după itinerar n'ar fi trebuit încă să se oprească nicăieri ? Mă cufund însă imediat în iscodirea noilor mei vecini.

Bătrâna care stă lângă mine lasă să-i cadă pe genunchi mâinile aspre și privește drept înainte, cu fața luminată de o nemărginită bucurie, ca un copil care vede întâia oară lumina. Nu cunosc pe lume ceva mai frumos ca mâinile blajine ale unei biete bătrâne ! Nu mă pot stăpâni și ating mâna aceasta schimonosită de reumatism, cu vinele umflate. E rece ca ghiața.

— Bunico — întreb eu — se vede că n'ai mai fost demult la țară.

Ea dă din cap :

— Ce vară minunată !

— N'ai mai ieșit de multă vreme din oraș ? îmi repet întrebarea.

Clipește din ochi și răspunde, nehotărîtă :

— Uneori nu mai ai prilejul să te duci la țară din clipa în care, ca fată de optsprezece ani, poposești în capitală. Dar, până la urmă, tot izbutești să fugi din oraș !

— Pesemne dorul de-acasă ?

Zâmbește tainic.

— De fapt ar fi trebuit să mă însoţească stăpânii mei. Dar pân' la urmă m'am încumetat şi singură. Altminteri, şi aşa, de optzeci şi doi de ani tot faci pe placul altora şi uiţi de tine. Dar acolo, acasă, în partea dinspre scăpătat a cimitirului, e un deal înalt, de unde poţi să urmăreşti soarele cu privirea până apune şi să vezi toată lumea! Acolo aş vrea să-mi aflu liniştea...

O recunoscui: era bătrânica din Nerebro!

— Se duce doar să moară! se amestecă în vorbă femeia cealaltă, mai tânără, cu glas întretăiat, ca şi cum cineva ar fi sgâlţâit-o la fiecare cuvânt. Prea e bătrână! Noi, însă, mergem pentrucă mai vrem să trăim! Iertaţi-mă că nu vorbesc prea limpede: mi-au vândut dumnealor proteza, ca să aibă cu ce plăti altceva mai urgent...

O sgâlţâi un acces de tusă. Abia atunci văzui că era îngrozitor de slabă. Şi, ca o molimă, tusea se transmise bărbatului şi copiilor ei, o tuse seacă, dogită, care ieşea ca dintr'un butoi, ca şi cum n'ar mai fi avut plămâni.

— E boala de piept — şopti ea — o avem cu toţii. Dar acum ne ducem la mare şi o să ne facem bine: e sănătos să locueşti pe malul mării!

— Numai de n'ar fi prea târziu, interveni bătrâna. Uneori când noi, săracii, ne desmeticim, e prea târziu...

— De, mai înainte n'a fost chip! Bărbatul meu e perier de meserie şi l-am ajutat cu toţii la lucru. Asta ne-a mâncat plămânii...

— Şi nu se mai îndeletniceşte cu meseria asta? întrebai eu. Imi treceau prin minte tot felul de gânduri. Cine ştie, poate că vor fi ştiut să tragă foloase într'un fel oarecare, în anii războiului?! Toată familia pleacă la mare! S'au îmbogăţit poate din vreo speculaţie, cât de mică.

— Nu, răspunse femeia. A venit războiul sau, mai bine zis, scumpetea şi ne-a ajutat mult. Nu ne mai ajungeau banii pentru nimic, nici măcar pentru pâine, nu mai aveau preţ gologanii noştri. Noroc că l-am întâlnit pe profetul din Tommerum...

— Pe profetul din Tommerum?...

— Da. Ne-a convertit la credința lui. Adepții lui aproape că nu mai mănâncă, în semn de protest contra scumpetei. In cazul ăsta, prețul alimentelor nu te mai interesează! Nu se uzează nici hainele. Imbrăcămintea pe care o primește fiecare, la intrarea în comunitate, e făcută în așa fel, încât nu trebue reparată. Cum toți membrii comunității călătoresc gratuit, ne-am gândit că am putea pleca toți cinci la mare.

— Nu aveți bilete? o întreb eu și mă gândesc îngrijorat: „Ce se va întâmpla când va veni controlorul?"

Ea clătină din cap, zâmbind.

— Ce ne mai trebuesc bilete? Nici bunica n'are, pentrucă și ea e tot de-ai noștri. Așa-i, bunico? Da, ai noștri se recunosc dela prima vedere!

Dar iată că intră controlorul! Il trezește pe vecinul meu din compartiment, care dormea, perforează biletul lui și al meu, apoi iese fără să se uite măcar la ceilalți șase!

Vecinul meu gras căscă odată și începu să sforăe din nou. Iar femeile nici nu se opriră din vorbă, înșirând mai departe toate lipsurile și suferințele prin care au trecut, înainte de a li se fi deschis ușa „vieții noi". Bărbatul, însă, și cei trei copii stăteau tot nemișcați. El scotea doar un fel de hârșâit, iar copiii parcă nici nu răsuflau măcar! Numai femeile nu puteau să-și țină gura. Povestea suferințelor lor se revărsa fără sfârșit, ca un cântec trist, o jelanie a zeci de mii de oameni chinuiți.

— Când mă gândesc — izbucni deodată bătrâna — ce bine am potrivit-o de astădată! In două rânduri, când mă copleșise dorul după meleagurile copilăriei, m'am urcat în tren și am vrut să plec. Știam, doar din ziare, că prin țară umblă în fiecare zi atâtea trenuri și sunt locuri destule. Ba mai scriau ziarele că sunt și multe locuri goale. Insă, de fiecare dată, m'au dat jos din tren. Ca să ajung acasă, trebuia să trec de două ori peste mare. Prima dată, am ajuns până la locul de trecere, dar m'au oprit și m'au trimis îndărăt. Au pomenit ceva și de o amendă, cu toate că nu luasem locul nimănui. Acum, însă, nu mă poate opri nimeni să plec unde doresc!

Locomotiva şuieră strident şi prelung. Rotofeiul meu tovarăş de drum căscă şi se întinse. Ajunsesem la locul de trecere unde aştepta bacul. Cât ai clipi din ochi călătorii *de pe locurile neocupate* dispărură.

Ii văzui din nou pe peron, pe ei şi o mulţime de alţi inşi, pesemne tot din lumea lor. Se amestecaseră cu călătorii „adevăraţi" pierzându-se aproape cu totul în puzderia lor. Pelerinii se năpusteau spre bac, valvârtej.

— Ciudaţi oameni călătoresc acum prin Danemarca, îi spusei eu controlorului.

Mă privi mirat.

— Vă gândiţi la cârdul ăsta de voiajori comerciali ? Păi găseşti la noi câţi vrei tot anul.

Nu visam ! Iată-i din nou, ocupând puntea de sus a vaporului : un spaţiu imens destinat plimbărilor, pus, deobicei, la dispoziţia călătorilor din clasele întâia şi a doua. Se aşezară acolo atât de firesc, de parcă locurile hărăzite pasagerilor de lux şi rămase neocupate erau rezervate anume pentru ei. Ii văzui cu ochii mei fremătând în lumina soarelui, aproape contopindu-se cu ea, *pe călătorii de pe locurile neocupate...*

DOI FRAȚI

Era pe vremea pescuitului de somoni și a furtunilor de toamnă, într'o noapte întunecoasă. Lars Uriașul era la cârmă și conducea, iar fratele său, Peter, sta rezemat de catargul pânzei mari.

— Lars, mergem bine, împotriva vântului!

— Da.

— Se ține bine, barca noastră!

— De...

— Lars!

. . .

— Laars!

— Ce vrei?

— Ce zici, Lars? Biruim noi furtuna și ajungem cu bine la mal?

— Ți-e frică, Peter?

— Frică, mie?... Așa mă știi tu?... Mă gândesc la băiat, Lars!

— Peter, lasă morții în pace!

— Da, da, ai dreptate! Îi va trezi altul să le ceară socoteală... Dar ce se întâmplă dacă... nu-și află mântuirea? Are doar multe pe conștiință: nu s'a dus la școala de duminică și câte altele... Toate le lua în râs!

— Ascultă, Peter, băiatul e la loc sigur și o duce mai bine decât noi... Ei, drăcie, numai valul ăsta ne-a

mai lipsit ! Tambuchiul care duce spre cală e bine acoperit cu prelata ? Cât despre băiat, a încăput în ghiare bune... ar trebui să zic „în mâini bune" ! Tu i-ai făcut o înmormântare ca lumea, şi alţii i-au pus medalia pe sicriu. Iar ăl de sus... Peter, ia mai trage puţin scota trincii, că prea joacă barca... Şi dacă-i mai trebue ceva — de acum înainte i-o purta de grijă cel de sus !

— Lars, l-a tras nisipul adus de mare !

— Prostii ! L-a tras curentul sub ghiaţă, dar şi-a făcut datoria.

— Lars, sunt pe lume multe nisipuri de tot felul, aduse de pretutindeni.

— Peter, du-te jos şi culcă-te puţin.

— E un vânt puternic. Ai să-i poţi ţine piept singur ?

— Am să pot ! Du-te şi te culcă.

— Bine, mă duc.

— Nu ţi-e bine, Peter ?

— Nu, Lars, nu mă prea simt bine.

— Ai grijă să mai cercetezi în drum legăturile pânzelor.

— Bine.

. . .

— Lars !

— Ce mai vrei ?

— Misionarul a propovăduit şi el aseară despre nisipul adus de mare.

— Era şi de aşteptat...

— Ce crezi, s'o fi rugat băiatul înainte de a muri ?...

— Peter, băieţii au alte griji, mai mari.

— Noi ne-am rugat mereu, când eram...

— Dar n'am murit salvându-i pe alţii.

— Lars, misionarul spune că nu faptele omului trag mai greu în cumpănă...

— Nu, zău ?...

— Şi a mai spus să iasă din brutărie cei cărora nu le place mirosul de pâine ! Ce crezi, n'o fi vrut să dea a înţelege că şi eu ?

— Dece, naiba, să fi vrut una ca asta ?

— Mi-a fost ruşine să mă rog când ne pregăteam de plecare. In port era atâta lume !

— Nici nu se cade să faci așa ceva în văzul oamenilor.

— Ai dreptate! Mă scoli curând?

— Dar du-te odată, Peter! Cred c'o să meargă totul bine.

Felinarul se legăna în vârful catargului, revărsând o lumină gălbuie și pâcloasă peste bezna din jur și cernând licăriri palide pe punte. Dar de pretutindeni, din jur, întunecimea înainta stăruitoare, lăsându-se greoaie peste barcă. In smucituri puternice, barca spinteca cu prora întunericul, silindu-l parcă să se retragă. Il împingea înapoi anevoie, despicându-l încet în două arcuri, care se îmbinau iarăși dincolo de pupă. Apoi se ridicau din nou alte namile neguroase, se dădeau deoparte bâjbâind și parcă stăteau la pândă, așteptau ceva.

Lars veghia la cârmă privind înainte și, oridecâteori întunericul se mișca, se încovoia scrutându-l cu încordare, iar mâna lui sucea cârma când la dreapta, când la stânga, încercând să se ferească de valurile care se năpusteau peste barcă. Petrecu astfel destul de mult timp. Deodată, întoarse cârma cu o mișcare bruscă și barca, aplecându-se, intră cu prora într'un val uriaș. Marile creste albe crescură strălucitoare în lumina felinarului, se prăbușiră cu sgomot pe punte și se topiră în beznă. Cu un șuierat prelung, apa năvăli peste marginile vasului și felinarul se stinse.

Lars voi să fixeze cârma și să se ducă să-și cheme fratele, dar se răzgândi. In curând avea să răsară luna, astfel că primejdia întâlnirii cu alte bărci nu era prea mare. Se așeză mai bine la cârmă și se acoperi bine cu prelata.

E adevărat că-i straşnică barca! Nu-i greu să ajungi cu ea la destinație: te duce singură, numai valurile și vântul să nu-ți joace vreo festă... Bietul Peter, e prăpădit de tot! A ajuns de nerecunoscut. Prea multe nenorociri s'au abătut peste capul lui. Și-a îngropat soția, și-a îngropat fiul... Și ce e mai rău e că s'a lăsat îmbrobodit și de misionarul cela smintit! Sărmanul frate... păcat, acum i se întâmplă tot mai rar să se ru-

şineze că se roagă în văzul lumii. Pe urmă, îl copleşesc mustrările de cuget şi-l doboară cu totul...

Barca înainta prin beznă cu smucituri inegale, iar gândurile lui Lars răzbăteau cu greutate prin mintea lui bolovănoasă. Pe faţa brăzdată de sbârcituri — urme ale luptelor cu stihiile mării — îi puteai citi ca într'o carte viaţa simplă. O faţă posomorîtă şi încremenită. In sufletu-i domnea deasemenea o întunecime neclintită, în care se desluşea un singur punct luminos: dragostea faţă de fratele său. Dealungul atâtor ani, asta fusese viaţa lui Lars, greutăţile pe care le îndura deopotrivă cu fratele său. Şi încă undeva, tocmai în străfundurile conştiinţei sale, mai mocnea o scânteie: ura faţă de tot ce trecea drept „sfânt", orice chip şi înfăţişare ar fi luat aceasta. Faţă de toate celelalte, lumea lui lăuntrică pierdută într'o negură cenuşie rămânea cu totul nepăsătoare. Era, însă, un marinar iscusit, cel mai iscusit şi cel mai curajos din oraş, deoarece din cauza nepăsării sale nu ţinea seama de nicio primejdie.

Lars nu-şi înţelesese niciodată fratele. Peter avea multe trăsături care nu se potriveau cu firea de om aşezat a fratelui său: vioiciunea, uşurinţa, trăirea intensă a bucuriilor şi a suferinţei, înclinarea spre meditaţie. Dar Lars nu-şi frământa niciodată capul cu asemenea lucruri: îşi privea fratele aşa cum era, mulţumit că avea un frate, luând tot ce-i era de neînţeles în firea lui drept „ciudăţenii". De multe ori, în timpul anilor petrecuţi împreună, purtarea lui Peters fusese destul de nesăbuită şi de fiecare dată acest lucru îl uimise pe Lars. Nu înţelesese niciodată starea sufletească din care izvorau faptele nesocotite ale fratelui său, dar aceasta nu-l împiedicase să-l ajute mereu, cu acelaş devotament neclintit, ca să-l scape de unele urmări neplăcute.

Erau gemeni şi se născuseră într'o căsuţă dela poalele dealurilor din Persker. Tăcut, Lars intrase primul în arena vieţii, urmat imediat de Peter, care ţipa în gura mare.

Au început să se ridice copăcel.

Dunele de pe malul mării le-au fost primul loc de joacă, iar marea al doilea. Chiar pe furtună ieşeau pe

țărm și adunau sfărâmături de vase naufragiate, iar când marea era liniștită prindeau țipari. Au învățat de timpuriu să-și ajute tatăl, când acesta își întindea peștii înșirați pe sfoară la uscat sau își așeza năvoadele pentru pescuit.

Peter, fire vioaie, plângea sau râdea cu ușurință și era cam uituc. Lars era însă veșnic într'o stare de toropeală, din care îl scoteai anevoie. Amândoi au crescut flăcăi voinici și puternici, fiind mai tot timpul împreună.

La școală, Lars stătea nemișcat, cu coatele pe bancă și cu capul în mâini, iar Peter cresta corăbii în scândura băncii și dădea neîncetat din picioare. Nu erau mai ageri la minte decât ceilalți copii, dar învățătorii țineau la ei fiindcă erau mai sinceri. La jocuri erau recunoscuți, de toți într'un glas, căpetenii, dar ei se fereau de cinstea asta cu o modestie de neînțeles.

In casă, toți vorbeau în șoaptă. Părinții băieților făceau parte dintr'o sectă care, pe insula Bornholm, se numea „mellerianã", iar în alte părți, „bornholmeză". Vorbeau puțin între ei și mai mult în citate biblice. Copiii nu i-au auzit niciodată certându-se. Trăiau însă toți ca sub o apăsare. Pe tatăl lor, băieții nu-l văzuseră niciodată râzând, ci numai zâmbind. Nu-i pedepsea niciodată, dar în privirea lui se deslușea ceva care, fără voia lor, îi făcea să-l asculte. Aceasta era și pricina pentru care copiii nu-l tutuiau niciodată și când vorbeau cu el îi spuneau totdeauna „tată". N'aveau voie să citească povești dar tatăl lor era abonat la o revistă pentru copii și la periodicul *Epistole despre împărăția lui dumnezeu.* Copiii citeau revista în fiecare zi, iar după terminarea lecturii tatăl le vorbea despre diavol și despre răul care domnește în lume. Părinții nu le dădeau voie să fie prieteni cu alți copii din familii necredincioase, iar când veneau dela școală și povesteau că vreun elev săvârșise o faptă urîtă, bunăoară fumase în clasă, spărsese geamul cu un bulgăre de zăpadă sau făcuse altă poznă, amândoi băieții erau obligați să cadă în genunchi și să se roage pentru elevul păcătos, ca dumnezeu să-l abată din calea deșertăciunilor. In fiecare seară trebuiau să-și facă rugăciu-

nea. Li se spunea mereu că dacă uiți să te închini înainte de culcare, săvârșești un păcat mare, îngrozitor.

Apoi mai era și școala de duminică.

Aci veneau bărbați în toată firea, oameni serioși, care umblau pe mări sau trudeau pe ogoare. Le vorbeau băieților despre veșnica pierzanie a sufletelor lor și despre bunătatea nemărginită a lui dumnezeu față de mielușeii săi. Dacă băieții se foiau în bancă și nu ascultau, acești bărbați cu mâinile aspre și cu ochii serioși îi luau acasă și-i lămureau pe îndelete, până când și copiii deveneau serioși.

Religia le pecetluise copilăria. De felul lor nu erau nepăsători, cum sunt deobicei copiii sănătoși, ci se arătau milostivi cu schilozii. Când amurgea nu se duceau niciodată cu alți copii să bată în ușa nebunei Christina Cruse, strigând : „A venit Sarsailă !“ ori alte năzbâtii... Impreună cu alți copii se mai așezau totuși câteodată „în bătaia valului“, se dădeau pe ghiața subțire ca și ceilalți, iar de fiecare dată când li se întâmpla să-și ude picioarele sau să cadă în apă nu tăinuiau aceasta părinților.

Veșnicele discuții despre iad și pierzania în care cade sufletul începuseră să lase urme și asupra lor, deși în chip diferit. Peter se îngrozea, tresărea și își trăgea nervos picioarele sub scaun, când auzea vorbindu-se despre lucrurile astea. Dar, un minut mai târziu, uitase totul.

Lars era mai puțin fricos ; în schimb, uita mai greu. Mintea lui prindea mai anevoie rostul lucrurilor, dar tot se alegea până la urmă cu ceva din toate câte i se repetau mereu cu stăruință — doar i-or intra mai bine în cap — ajungând apoi să rețină pentru vreme îndelungată, ca un corp rău conducător de căldură, tot ce învățase odată. Seriozitatea părinților, severitatea cu care aceștia îi judecau pe alții, întemeindu-se pe propria lor viață aparent lipsită de vicii, lectura cărților sfinte, rugăciunile, oftaturile și privirile posomorîte la cea mai mică manifestare de veselie — dacă această manifestare era cumva străină de căile domnului — toate acestea se așterneau unele peste altele în sufle-

tul lui Lars, dând ceva nefiresc gândirii lui de copil.

Câteodată îl apuca o frică grozavă că va muri înainte de-a găsi calea către atotputernicul şi de a se mântui. Această frică punea tot mai mult stăpânire pe el, ajungând un fel de rău care-i măcina sufletul. Trebue să fii oricând gata să primeşti moartea, oricând, pentrucă ea vine, ca tâlharii noaptea, când o aştepţi mai puţin. Aşa spuneau zilnic părinţii lui şi tot aşa sunau imnurile care se cântau la şcoala de duminică. Dar ca să fii gata oricând, dumnezeu trebue să te însoţească mereu în gândurile tale, lucru greu, pentrucă Lars nu ştia cum arată dumnezeu. Deaceea se şi înfiripase în mintea lui o imagine personală despre divinitate. Îl vedea pe acest dumnezeu al lui şezând pe marginea unui nor greu, ţinând într'o mână o puşculiţă, iar în alta un baston cu măciulie groasă. Lui i se închina Lars, numindu-l „tatăl nostru", împreunându-şi mâinile în rugăciune când îl copleşea frica de moarte. Iar frica îl copleşea deseori, mai ales când afla despre moartea altora de vârsta lui.

In sufletul de copil al lui Lars creştea o seriozitate de om mare, care înnăbuşea în el orice pornire spontană. Ajunsese bolnăvicios de îngândurat, iar frica de întunericul iadului şi de acele cazne veşnice, de neîndurat, punea tot mai mult stăpânire pe el. Era într'adevăr un mare păcătos, grozav de păcătos, asta o ştia şi el — dar dumnezeu ştia, firește, şi mai bine.

Intr'o zi, Lars îi auzi pe părinţii lui vorbind despre o femeie care putrezise de vie. Răul pornise dela degetul cel mare al unui picior, apoi se întinsese încet, iar când ajunsese la inimă, femeia murise. Părinţii vorbeau despre ea în şoaptă, iar tatăl spunea că nu primise decât dreapta răsplată pentru faptele ei, fiind un copil al păcatului. Mama ridică ochii spre cer şi amândoi oftară. Lars se gândi că acelaş lucru i se va întâmpla şi lui şi petrecu câteva zile în aşteptarea unei morţi aidoma cu moartea care o răpise pe nelegiuita femeie. Părinţii o numiseră „copil al păcatului", dar nici el nu era mai bun! Lars se ducea în fiecare zi spre dune şi cădea în genunchi, rugându-l pe dumnezeu să-l mai lase în viaţă ca să se poată mântui.

Băiatul se cutremura de groază şi, până la urmă, se gândi să-l îmbuneze într'un fel pe acest dumnezeu mâniat, aşa că se hotărî să înveţe pe dinafară, din scoarţă în scoarţă, tot Vechiul şi Noul Testament. Nu avea prea bună ţinere de minte, iar versetele erau uneori tare lungi. Dar tatăl său îl ajuta, îl asculta din pasajele învăţate şi-l lăuda, amintindu-i însă numaidecât că până şi faptele cele mai bune ale oamenilor sunt, totuşi, împovărate de păcate care se cer ispăşite. Cuvintele acestea spulberară până şi ultima nădejde a băiatului de a-şi ispăşi păcatele, iar mintea lui de copil se împotmoli cu desăvârşire în lucruri de neînţeles.

Dealtfel părinţii nu urmăreau desvoltarea copilului, fiind prea mărginiţi pentru aşa ceva, iar Lars era prea tăcut. Ei vedeau doar anumite izbucniri ale suferinţelor lui şi-i mulţumeau lui dumnezeu.

Peter, cu toate că avea un caracter mai şovăelnic, fiind şi mai superficial, era mai apropiat de părinţi, era mai pe placul lor. Faptele lui izvorau din aceeaşi înşelăciune inconştientă, ca şi ale lor. Nu izbutise niciodată să-şi dea seama ce anume socotesc părinţii „rău" sau „bun", dar, când era acasă, se călăuzea după expresia feţelor lor. Cum scăpa însă de sub supravegherea părinţilor, nici nu se mai gândea la ei. In asemenea cazuri acţiona totdeauna sub impresia momentului, pricinuindu-le mai multe necazuri decât Lars. Era, însă, deajuns un singur cuvânt aspru sau o privire dojenitoare din partea lor, ca să-i smulgă o pocăinţă înflăcărată şi asta le făcea mare plăcere părinţilor.

Intr'o bună zi, băieţii citiră într'o revistă pentru copii povestea unor fraţi care dormeau în podul casei în acelaş pat, ca Lars şi Peter. Intr'o seară, cei doi băieţi uitaseră să se închine înainte de culcare. Asta i se întâmplase deseori şi lui Peter, dar îşi spunea totdeauna : „Prostii ! Mâine dimineaţă am să-mi spun — rugăciunile de două ori". Uneori uita şi Lars sau adormea la jumătatea rugăciunii, iar când se deştepta se bucura că n'a murit. Băieţii din poveste s'au trezit şi ei. Unul s'a dat imediat jos din pat, căzând în ge-

nunchi pe dușmeaua goală, iar celălalt n'a vrut, fiindcă-i era frig. Noaptea, băiatul care nu s'a închinat a visat că a venit un înger și l-a luat cu el pe mezinul. Când s'a deșteptat, fratele său murise, iar el rămăsese să trăiască drept pedeapsă pentru nesocotința lui.

Lars avea o desăvârșită încredere în revista pentru copii, dar povestea aceasta l-a pus pe gânduri. Se desprindea din ea că moartea ajunsese o răsplată pentru cel care se purtase bine.

In ziua aceea, făcu un lucru îngrozitor.

In spatele casei era un puț fără ghizduri. Lars se legă la ochi și se așeză cu fața către puț, la o distanță de vreo douăzeci de pași, hotărît să meargă drept înainte, ca să vadă dacă dumnezeu îi va trimite un înger să-l abată din drum. Depărtându-se de colțul casei, porni drept înainte. Dar după ce făcu zece pași, se mai opri puțin ca să-i dea îngerului răgazul să ajungă până la el în sbor. Pe urmă, porni mai departe, oprindu-se la fiecare pas și încercând pământul ca din întâmplare cu vârful piciorului. Cum îngerul nu mai venea, Lars fu iarăși cuprins de frica morții. Oprindu-se hotărît, își smulse legătura dela ochi. Puțul se căsca adânc chiar la picioarele lui. Lars îl privi, încremenit de groază, ne mai fiind în stare să facă nicio mișcare. Apoi, încet, tremurând tot, se depărtă deandaratelea, fără să-și clintească privirea dela gura neagră a fântânii. Când ajunse la oarecare depărtare, se întoarse brusc, și o rupse la fugă spre dune, ca și cum s'ar fi luat cineva după el.

Cu timpul se potoli însă, iar la vârsta de paisprezece ani se lepădă cu totul de ultimele rămășițe ale credinței. In desvoltarea sa se produse totodată o stagnare vădită. Natura nu-l înzestrase cu prea multă dărnicie. Incetul cu încetul, ajunse cu totul nepăsător în fața vieții. Sufletul lui de copil, care suferise o puternică sguduire, se tămădui cu timpul, dar rămase sterp și insensibil.

Peter trecuse cu bine prin anii copilăriei, datorită firii sale vioaie, care nu-i îngăduia să stea multă vreme încruntat. Nu se schimbase câtuși de puțin, rămâ-

nând așa cum fusese din fragedă copilărie. Învață doar să se prefacă mai cu iscusință.

După prima comuniune frații își ajutară tatăl timp de un an, apoi se angajară împreună pe un vas, unul ca bucătar, iar celălalt ca elev.

In primele zile, cântecele, înjurăturile, tutunul de mestecat și glumele marinarilor le veneau cam peste mână: parcă auzeau glasul tatălui lor care numea toate astea „măști ispititoare ale diavolului". Cu timpul, însă, Peter închise ochii și se aruncă orbește în viața nouă, iar ceva mai târziu și Lars, spre propria lui uimire, urmă pilda fratelui său. Parcă trăseseră în piept aer curat! Scuturaseră de pe umeri apăsarea casei părintești și se desfătau în voie într'o atmosferă de libertate. Pe vas ajunseră cu drept cuvânt căpeteniile echipajului. Peter părea neistovit în fel de fel de născociri vesele, iar Lars se lua după el, fără să mai privească în urmă. Depășeau deseori măsura, însă erau amândoi spătoși și nu se sinchiseau de urmări. Prindea bine mai cu seamă să fii în ceata lor, în timpul șederii pe uscat, în vreun port străin, de câte ori se încingea vreo bătaie cu localnicii și trebuia să părăsești cârciuma. In asemenea cazuri, Lars își înșfăca adversarul și-l izbea de cercevelele ferestrei cu atâta putere, încât, și omul și cercevelele cădeau grămadă în stradă. Nici Peter nu se lăsa mai prejos.

Erau mereu nedespărțiți. Câțiva ani în șir făcură curse lungi, vânând albatroși la Capul Nord, pescuind scrumbii în Marea Nordului ori cutreierând America de Sud după lemn de mahon și Groenlanda după criolită.

După vreo zece ani încercară să intre la școala de piloți: cererea lui Lars fu primită, dar a lui Peter respinsă. Lars însă nu voi să se despartă de fratele său.

In anul acela se angajară pe un șlep care mergea dela Stavanger la Hâvre cu o încărcătură de cherestea. Din Hâvre plecară spre Hull, de unde încărcară cărbuni pentru Malaga, în Mediterana. Dela Malaga urma să se întoarcă la Hull cu o încărcătură de untdelemn de măsline.

Chiar dela Hull, vasul navigă cu vântul în față, făcu ocoluri mari și pierdu șase săptămâni ca să ajungă la capul nordic al coastei spaniole. Aci îi remorcă un vas portughez care îi ajută să facă în două zile ocolul Spaniei și-i aduse în Mediterana. Dimineața târziu, zăriră Malaga cu castelul ei maur crenelat și înălțară pavilionul chemând pilotul. Intru întâmpinarea lor ieșiră bărci cu diferite mărfuri, dintre care una cu fructe, condusă de o femeie grasă și murdară. Marinarii aplecați peste parapet o sorbeau din ochi : veneau doar dintr'o cursă foarte lungă ! Intre timp sosi barca pilotului, apoi vameșii, iar pe la chindie vasul lor trase la chei.

Pe chei stăteau tolăniți niște oameni în sdrențe, negricioși și stafidiți de soare și le strigau ceva. Lângă ei se vedeau numeroși precupeți cu coșuri de fructe pe cap : portocale, împodobite cu vâsc. Pe babale stăteau niște femei care făceau semne marinarilor, cu capul și cu mâinile. Descoperiră viața veselă a Sudului, fructele viu colorate !

Spre seară mai veniră o mulțime de femei. Umblau razna pe chei, se opreau lângă bordul vasului și intrau în vorbă cu oamenii *„Quieres ? Quieres ?“* [1] Căpitanul dădu ordin să se retragă vasul la câțiva metri de chei. Femeile erau niște ființe slăbănoage, prăpădite și neîngrijite, cu mers legănat și cearcăne la ochi. Își vindeau trupul pe două pite mărinărești ; dormeau pe pietrele caldarâmului, așternând sub ele un șal rupt, iar toaleta de dimineață și-o făceau pe treptele care coborau spre apă.

Deobicei, chiar marinarii care fac curse lungi cunosc prea puțin viața țărilor străine. Văd marea și cerul, dar nu văd țările și viața lor. Numai rareori coboară pe uscat : în multe părți nu sunt în general porturi. Vasul se oprește în radă și este descărcat cu ajutorul bărcilor. Atunci e greu să ajungi pe uscat. Unde mai pui că ziua e mult de lucru pe corabie, iar dacă marinarii izbutesc când și când să pună piciorul pe

[1] „Mă vrei ?“ In limba spaniolă, în textul original (n. r.)

țărm, rareori ocolesc femeile astea sdrențeroase și flămânde.

Lars și Peter fură lăsați să debarce împreună. Scăpând cu bine de femeile de pe chei, care le aruncau priviri îmbietoare, se îndreptară spre strada principală a orașului plantată cu copaci și puternic luminată. Era la o oră a serii când toți spaniolii care nu s'au cherchelit încă ies la plimbare. Zăriră mulți ochi negri și scânteietori, dar nimeni nu lua în seamă niște simpli marinari. Tot umblând tăcuți, cei doi frați se pomeniră într'o piață mare. Dintr'o cafenea veneau sunete de castagnete : femei sulemenite, cu fuste scurte, dansau fandango, ridicând cât puteau de sus picioarele. Cei doi frați se cocoțară pe marginea unui havuz și rămaseră câtva timp la fereastră, cu ochii ațintiți spre frumoasele dansatoare. Apoi, visători și tăcuți, porniră mai departe și ajunseră pe niște străzi înguste, cu case înalte. Dintr'un balcon puteai trece cu ușurință în balconul de peste drum.

Intr'un loc, poarta de lemn era deschisă. Prin grilajul de fier forjat al portiței, văzură o curte andaluză împrejmuită de coloane și cu havuz în mijloc. De o coloană spânzura un felinar, care arunca reflexe roșii peste frunzișul întunecat al arbuștilor de mirt, sub care ședeau două femei tinere, în rochii albe.

Peter se opri și începu să le privească plin de admirație, iar Lars se apropie și sgâlțâi portița. Deodată sosi o bătrână grasă cu o legătură de chei, îi lăsă să intre înăuntru, apoi încuie portița în urma lor.

După ce veniră aci de câteva ori, Peter se îndrăgosti cu patimă de una din cele două femei. Tânăra avea un chip frumos, vorbea engleza și petrecuse câteva luni la Gibraltar cu bărbatul ei, care însă o părăsise.

Pasiunea fratelui său îl cam îngrijora pe Lars. De câte ori ajungeau la țărm, căuta să-i arate lui Peter și alte femei. Dar acesta se încăpățâna și nu voia să știe de nimic.

Intr'o dimineață, Lars spăla puntea superioară, iar Peter așeza un hârdău de lemn ca să strângă apa de ploaie. Undeva, deasupra țărmului, când și când, tuna. Frații nu-și vorbeau : pentru întâia oară în viața lor

se certaseră rău, tot din cauza acelei femei. Peter hotărîse s'o ia de nevastă, iar Lars căutase să-l abată dela gândul acesta. Părerea lui Lars despre femei era prea simplă ca s'o fi putut condamna pe iubita fratelui său pentru purtarea ei. Femeia îşi câştiga pâinea vânzându-se primului venit, dar odată smulsă din mediul acesta s'ar fi putut întâmpla să nu fie mai rea decât altele. Pe Lars îl puneau însă pe gânduri mai ales făgăduelile lipsite de orice temei pe care i le făcea lui Peter şi faptul că se arăta din cale-afară de uşuratică când era vorba să le aducă la îndeplinire. Dealtfel, se părea că un căpitan englez se cuibărise destul de temeinic în casa ei.

Un curier al unei agenţii comerciale sosi în port şi trecând peste parapet îi înmână pilotului scrisori şi ziare. Aveau şi ei o scrisoare. Lars o deschise. Peter se uita peste umărul lui. Scrisoarea era de acasă şi fusese scrisă de un cizmar evlavios care aşternuse pe hârtie cele ce-i dictase mama băieţilor. Bătrâna zăcea în pat cu mâna spintecată, iar tatăl lor se mutase în oraşul lui David, sălaşul celor fericiţi, unde până şi pietrele caldarâmului sunt de aur. Era o întâmplare ciudată, dar aşa voise dumnezeu în înţelepciunea sa de nepătruns. Dimineaţa se ţinuse o adunare religioasă. Cizmarul rostise o predică, iar după el urmase tatăl lor, care vorbise foarte convingător. După slujbă omul rămăsese tăcut. Dar, mai târziu, în cursul zilei, vorbise cu mama lor acasă, evocând în imagini puternice răzvrătirea smintită a necuratului împotriva împărăţiei lui dumnezeu, proslăvind atotputernicia domnului şi zugrăvind bezna îngrozitoare care e sălaşul celui rău. După aceea începuse să înşire cuvinte pe care ea nu le pricepea, păstrase câteva clipe de tăcere, apoi sărise deodată în sus. Avea o înfăţişare ciudată, scrâşnea din dinţi şi ameninţa un diavol pe care numai el îl vedea. Voind să lupte împotriva ispititorului, pusese mâna pe un cuţit mare. La început greşise luând-o pe soţia lui drept necuratul şi o rănise la încheietura mânei. Apoi începuse să se înjunghie singur. Femeia fugise după vecini. Când se întorsese cu ei, bătrânul zăcea pe podele : îşi tăiase be-

regata. După puțin timp, adormise pentru vecie cu numele tatălui ceresc pe buze.

Lars căzu în acea buimăceală apăsătoare și rece, care îl copleșea în clipele de puternică frământare sufletească. Avea simțimântul nedeslușit că ar trebui să fie îndurerat și era mâhnit de nepăsarea lui. Își privi cu sfială fratele. Peter stătea mai la o parte, tot înfigea cuțitul în hârdău și-l tot smucea afară. Zări o clipă în ochii lui o stranie și sălbatică licărire, apoi i se păru că recunoaște în privirea lui acea expresie autoritară pe care o avea tatăl lor. Dar aceasta ținu o clipă doar, căci tot atât de brusc, parcă apărându-se de ceva, Peter își trecu energic mâna peste frunte.

— Diavolul! gemu el și își ascunse fața în mâini.

— Prostii, spuse Lars. Prostii scornite de predicatori, care nu știu decât să flecărească...

Și puse mâna pe umărul fratelui său, încercând să-l liniștească. Dar Peter ofta adânc și Lars își trase repede mâna înapoi.

Puțin mai târziu, când Lars coborî în cabina echipajului, îl găsi pe fratele său răsfoind cartea de rugăciuni a misionarilor, căutând un imn pe care-l intonau odinioară la școala duminicală.

De când își începuseră viața de marinari, niciunul dintre frați nu mai pusese mâna pe cartea de rugăciuni.

Lui Lars i se păru că demonul care-i chinuise copilăria își înălța din nou gâtul, rânjind, și se strâmba scoțând limba la fratele său. Îi luă cu băgare de seamă cartea de rugăciuni și-l rugă să-l ajute la o treabă oarecare, anume născocită. Pe urmă bău vin cu Peter până când acesta se înveseli, iar seara când debarcară îl însoți chiar el la femeia din Gibraltar, doar-doar o uita sminteala rugăciunilor. Se gândea că celelalte frământări își vor găsi deslegare, într'un fel sau în altul.

Peter își venise iar în fire și seara, strălucind de fericire, stătea sub mirți, implorându-și iubita să plece spre nord, la Hamburg, unde o va întâmpina și de unde vor pleca împreună în patria lui, pe Bornholm, ca să se cunune. Femeia se alinta pe lângă el, îi șoptea

la ureche că ar fi o adevărată minune să se poată smulge din viaţa aceasta de care se săturase, să plece într'o ţară străină şi să nu-i mai pese de nimeni, afară de Peter şi de simpaticul său frate. Dar era datoare patroanei pentru rochiile albe! Peter încercă s'o convingă că ar putea să plece fără să le plătească, dar ea nu voi să audă de aşa ceva. Atunci el îi dădu pentru plata datoriilor şi pentru drum toţi banii pe care îi avea, iar Lars completă suma.

Vasul era gata de plecare şi nu mai aştepta decât pilotul ca să iasă în larg. Căpitanul îl învoi pe Peter să tragă o fugă până la un negustor, de unde târguiau marinarii, ca să-şi cumpere o pereche de cizme, dar îl sfătui să se grăbească.

Pilotul se urcase pe punte şi Peter nu mai venea. Îl aşteptară o oră încheiată. Căpitanul înjura : şi aşa nu avea destui oameni. Lars, mirat şi îngrijorat, scruta îndelung ţărmul. Ce să însemne asta ? O nouă trăsnaie a lui Peter, sau ceva neprevăzut ? Speră până în ultima clipă să-şi vadă fratele trecând în fuga mare prin piaţă şi sărind peste parapet. Vasul ieşea încet din port şi fratele său tot nu se arăta.

A fost pentru Lars o lovitură grea, mai-mai să-l doboare. Nu se întrebase niciodată cât ţine la fratele său, dar acum ştia că nu poate să-l lase singur, în ţară străină.

Oraşul Malaga dispăru dincolo de orizont, soarele apuse după culmile munţilor şi se făcu întuneric. Lars se duse să se culce : era de cart dela ora douăsprezece până la două, un cart „de câine". Aproape de miezul nopţii, când îl sculară să intre în cart, vasul naviga prin strâmtoarea Gibraltar. Vântul bătea din spate, dar în acele locuri curentul trăgea mereu vasul înapoi. De-aceea se ţineau pe lângă stânci, ferindu-se de mijlocul strâmtorii, unde curentul e deosebit de puternic. Tocmai pe asta se bizuia şi Lars.

Când se aflau la o depărtare de un sfert de milă de stânca Gibraltarului, cârmaciul auzi dinspre proră un plescăit şi observă că Lars dispăruse de pe puntea intermediară, unde îl ştia în cart. Cineva strigă : „Om peste bord!" şi se dădu alarma. Căpitanul ieşi numai-

decât pe punte. Dându-şi imediat seama că marinarul se aruncase singur în apă, îşi luă furios arma şi trase în direcţia în care credea că se afla fugarul. Voi să trimită o barcă în urmărirea lui, dar se răzgândi : trebuia să folosească vântul prielnic, ca să nu fie nevoit să aştepte poate cu săptămânile prilejul să iasă din strâmtoare. Deaceea, căpitanul se mulţumi să menţioneze în jurnalul de bord cele întâmplate şi îşi văzu de drum.

Odată în apă, Lars căută să se descotorosească în primul rând de o parte din haine. Îi fu cât se poate de uşor să-şi desbrace bluza impermeabilă şi mantaua, dar îi era mult mai greu să-şi scoată cizmele impermeabile, atât de grele. După ce le asvârli pe toate, se legănă câteva clipe în linişte pe valuri, apoi începu să înnoate spre cetate. Curentul îl târa îndărăt şi i trebui aproape o oră ca să ajungă la poalele stâncii, pe care nu se putu căţăra. O ocoli târîndu-se sau innotând, se furişă pe lângă ostaşii care făceau de pază pe limba îngustă de pământ ce leagă Gibraltarul de Spania şi porni în direcţia oraşului Malaga. Ziua sta ascuns ca să nu dea ochi cu grănicerii spanioli, iar noaptea pornea din nou la drum. Se hrănea cu struguri şi fructe pe care le fura dela ţărani. In trei zile ajunse la Malaga şi după câtva timp îşi găsi fratele, adăpostit la nişte misionari englezi.

Peter se ascunsese, urmărise vasul cu privirea şi de îndată ce-l văzuse ieşind în larg alergase la iubita lui. Dar nimerise într'un ceas rău. Ea nu-l aştepta şi nici nu voia să-l primească : avea musafir pe căpitanul englez ! Peter pătrunse în casă cu forţa, iar când pântecosul căpitan încercă să-l dea afară, Peter îl snopi în bătăi. In ziua următoare însă englezul plecase, luând-o şi pe femeie cu el. Aflând de aceasta, Peter îşi pierdu minţile cu desăvârşire ; se înhăită la o beţie cu nişte hamali negri din port şi ajunse să se încaiere cu poliţia. In clipa când urma să fie arestat, intervenise însă un misionar englez, care-l luase sub ocrotirea sa. La sosirea fratelui său, Peter studia apocalipsul sub îndrumarea unui tânăr ofticos, cu ochelari, cu barbă creaţă şi cu o coamă de leu. Lars îşi dădu limpede seama şi

de astădată, că demonul care-l chinuise în copilărie își vâra din nou coada între ei și, rânjind, scotea limba.

Cu mare greutate izbuti Lars să-și smulgă fratele din ghiarele misionarului. Se angajară amândoi pe un vas german care pleca la Stettin. Dela Stettin se întoarseră în patrie. Se săturaseră să tot pribegească pe mări. Se stabiliră la Rönne, își cumpărară din economiile lor o barcă și unelte pescărești și se apucară de pescuit. Locuiau împreună, și cu timpul o aduseră și pe bătrâna lor mamă la ei. Nu trecu mult și Peter se căsători cu o fată cam trecută, dar înstărită. Cei doi frați își cumpărară atunci o barcă mai mare și începură să transporte în Germania somoni.

In nenumărate rânduri, Peter cădea din nou în aceeași evlavie pe care o cunoștea atât de bine fratele său, dar Lars se străduia să lupte din răsputeri împotriva acestei porniri.

Dar iată că soția lui Peter, născându-i un fecior și apucându-se de lucru prea curând după naștere, căzu la pat și muri.

Nenorocirea dădu o lovitură hotărîtoare „deșertăciunii lumești" în care trăise Peter. Incepu să cerceteze cu mult sârg întrunirile credincioșilor, iar purtarea lui față de fiul său era aidoma cu aceea a răposatului său tată. Lars simțea fără să vrea că și băiatul acesta avea să încerce suferințele propriei sale copilării și căută pe ascuns să lupte împotriva influenței fratelui: își învață nepotul să se arunce în valuri cu capul în jos din vârful catargului și să se afunde la o adâncime de optsprezece picioare, ceeace se potrivea, dealtfel, întru totul cu pornirile firești ale băiatului. In timp ce Peter vedea în el tot mai mult un „copil al deșertăciunii lumești", tot orașul vorbea de el ca de un băiat viteaz. Putea să străbată înnot, de două-trei ori în șir, distanța dela debarcaderul regal până la ultima geamandură, iar de acolo spre cabinele dela miazăzi și înapoi — o cale cam de vreo jumătate de milă — fără să-i pese de nimic!

Dar la vârsta de doisprezece ani se înnecă pe când încerca să salveze o fată pe care apa o trăsese sub

ghiață. In ziua înmormântării lui tot orașul arboră steaguri de doliu.

Nenorocirea aceasta îi dădu lui Peter ultima lovitură, iar patima lui religioasă, socotită până atunci ca un fel de stare bolnăvicioasă, îl duse repede la nebunie. Astfel că în viața de toate zilele ofta, se ruga și ridica mereu ochii spre cer. Lars lăsă la o parte orice încercare de a-l mai face să-și vină în minți, bucurându-se doar că izbutise să-l scape de cuviosie. In ultimul timp Peter se ruga în genunchi ceasuri întregi. Lars nu putea să împiedice această stare bolnăvicioasă a fratelui său, dar îl iubea tot atât de mult și căuta să se poarte cu el cu cât mai multă grijă.

Cu timpul, până și ultima scânteie de rațiune se stinse în mintea lui Peter, care își închipuia că fiul său a ajuns în iad. Colinda toate întrunirile religioase — atât ale baptiștilor cât și ale celor dela „Armata salvării", iar în timpul acestora se ridica și ținea predici. Membrii acestor comunități pretindeau că prin gura lui Peter vorbește însuși duhul sfânt.

Așa se înfățișau lucrurile la începutul povestirii noastre.

Trecuseră câteva ore. Luna era gata să răsară. Lumina ei mijea slab la orizont. Dar valurile năvăleau înalte, furtuna mugea, și bezna, ca un zid de nepătruns, împresura mai departe barca.

Pe Lars începuseră să-l părăsească puterile: e muncă grea să stai la cârmă pe o vreme ca asta! Ar fi vrut să vină mai repede Peter și se gândea dacă n'ar fi bine să-l cheme.

Deodată, auzi un sgomot lângă tambuchiul din față și văzu silueta întunecată a fratelui său urcându-se încet pe punte, conturându-se clar pe fondul întunecat al cerului, ceva mai deschis totuși decât înainte și îndreptându-se spre pupă. Lars se pregătea să-l întrebe dacă nu se simte mai bine, când Peter se clătină pe neașteptate și se prăbuși în mare.

Lars împietrise.

— Peter! strigă el. Peter! și se aplecă mult peste bord, bâjbâind cu mâinile prin întuneric.

Dar barca luneca repede înainte. Lars o întoarse, re-

veni la locul de mai înainte și începu să-și strige speriat fratele, cercetând desnădăjduit fiecare pată întunecată. Apoi fixă cârma, se opinti și coborî pânzele. Barca se opri, legănându-se pe valuri. Timp de mai bine de o oră Lars îl strigă mereu, scrutând valurile. Parcă auzise un oftat la etravă. Lars dădu fuga spre proră, căzu în genunchi și, aplecându-se peste bord, întinse mâna înainte și începu să șoptească cuvinte duioase, parcă ar fi ademenit o lebădă. Apoi căzu pe gânduri; începu să privească în gol, deși nu vedea nimic înaintea sa, și își mișca buzele, fără să rostească un cuvânt. Deodată observă la pupă creasta neagră a unui val și crezu că e fratele său. Ajunse dintr'un salt la pupă și întinse mâinile spre apă.

Așa îl apucară zorile.

Abia atunci își dădu seama cu adevărat de tot ce se întâmplase. Groaza celor petrecute îi copleși încetul cu încetul cugetul, înfățișându-se în cele din urmă în mintea lui ca ceva înspăimântător, ireparabil. Chipul lui căpătă asprimea unui om care blestemă pe cineva. Dar, numai pentru o clipă. Apoi se însenină, privirile-i deveniră blajine și trecând la cârmă, conduse barca mai departe.

Dimineața ajunse într'un port german. Impotriva obiceiului, Lars era de astădată singur în barcă. Stătea la cârmă și conducea în mod mecanic. Părea uimitor de distrat, iar când cineva intra cu el în vorbă, nu răspundea. Oamenii începură să descarce barca în tăcere. Dar Lars continuă să stea la cârmă, trecându-și nepăsător privirile dela unul la altul.

Era ultima lui cursă în Germania.

Acum i se spunea: Lars Uriașul-Nebun.

Locuia singur. Nimeni nu-i gătea de mâncare, nimeni nu-i deretica prin casă; își făcea singur totul. Oamenii nu-l dăduseră uitării, dar nimeni nu cuteza să intre la dânsul, mulțumindu-se să creadă fel de fel de lucruri. Copiii povesteau că ar sta noaptea la ferestruica din pod cu niște foarfeci mari de tuns oile și-l pândește pe diavol.

O vecină povestea că fierbe cartofi și pește în același vas. Il văzuse ea odată când arunca apa din ceaun.

Oamenii mai chibzuiţi îşi arătau îngrijorarea, se temeau ca într'o bună zi să nu-şi facă seama. Nimeni nu ştia din ce îşi ducea zilele, dar deoarece nu era o povară pentru concetăţenii lui, toată lumea se linişti.

Avea cerinţe modeste. Din când în când intra cu barca în canalul unde se adăposteau bărcile şi pescuia. Altădată lua de acasă o găleată cu smoală şi o pensulă şi, fără să-l fi rugat cineva, se ducea să smolească stâlpii de care îşi priponeau vasele ceilalţi pescari. Toată lumea se deprinsese cu treaba asta şi-i dădea câţiva gologani pentru osteneala lui. Restul timpului şi-l petrecea şezând deobicei pe o bancă pe dealul de lângă biserică. Fuma dintr'o pipă scurtă, privind marea. Când vreun tovarăş vechi de-al lui se aşeza alături, căutând să intre în vorbă cu el, în ochii lui fulgera neîncrederea şi-i răspundea cu un râs scurt, clocotitor. Dacă însă oamenii stăruiau, în loc să-l lase în plata domnului, neîncrederea făcea loc bănuelii, iar râsul clocotitor se transforma într'un bombănit şi începea să înjure. Atunci toţi înţelegeau că e timpul să plece. Pe un hamal din port care-l întărâtase, dar nu izbutise să fugă la timp, îl trântise la pământ, lovindu-l cu atâta putere în pântece, încât omul zăcuse la pat vreme îndelungată. Lumea începuse să spună că Lars Uriaşul-Nebun, ar trebui trimis la balamuc. Ce-i drept, întreţinerea la ospiciu ar fi costat parale. Dar la urma urmei n'aveau decât să nu se mai lege de el!

Lars se aţinea deseori în stradă, cu mâinile vârîte în fundul buzunarelor şi privea femeile care treceau prin faţa lui cu zâmbetul unui om care ştie despre ele lucruri pe care nici n'ar fi îndrăznit să le rostească cu glas tare. Femeile se grăbeau să treacă mai repede, unele roşindu-se până'n albul ochilor, iar el le urmărea râzând ca deobicei, în hohote, batjocoritor. După o bucată de drum îşi scotea saboţii din picioare şi, ţinându-i în mână, se întorcea în fuga mare la locul său de pândă, aşteptând o nouă întâlnire .

Simţea o atracţie instinctivă pentru feţele bisericeşti. Se ducea la toate întrunirile religioase şi acolo stătea zâmbitor, în timp ce credincioşii, cu capetele plecate îl priveau chiorîş, cântându-şi imnurile lor fana-

tice. Nu-l alungau, ci, dimpotrivă, îi pomeneau adeseori numele în rugăciunile lor, cerând atotputernicului să-i redea minții lui lumina pierdută, ori să se îndure de el, ajutându-l să-și găsească, asemenea fratelui său, calea spre viața veșnică.

Trecând în serile posomorîte de toamnă prin fața casei lui Lars, oamenii zăreau mai totdeauna, prin ușă, licărul pipei lui scurte și-l auzeau bolborosind în beznă cuvinte ciudate. Când trecătorul se oprea, Lars se ascundea în fundul încăperii, dar dacă acesta pornea înainte, prindea curaj și-l urmărea, un timp, de departe.

Când treceau săteni pe strada lui, ieșea din casă și începea să-i înjure. Țăranii de pe Bornholm, deobicei oameni bătăioși din fire, opreau de cele mai multe ori caii — și schimbul de înjurături se întâmpla să țină mai bine de un ceas. In cele din urmă, negustorul de peste drum ieșea afară și le șoptea țăranilor la ureche că au de a face cu un nebun. Oamenii dădeau bice cailor și, înjurând de mama focului, plecau zăpăciți.

Nebunia lui Lars se schimba după vreme. In zilele cu soare era destul de prietenos, dar pe furtună se înrăia. Când începea vreme urîtă de toamnă, în conștiința lui întunecată parcă răsărea iarăși amintirea fratelui său. Pe o astfel de vreme nu ieșea niciodată afară, iar vecinii săi cei mai apropiați îl vedeau lungit pe masă ceasuri în șir, pasă-mi-te, închipuindu-și că merge cu barca cu pânze. Făcuse cu sfredelul o gaură în scândura mesei, înfipsese în ea o prăjină în chip de catarg și-i agățase în vârf o cârpă. Cuprindea prăjina cu picioarele, trăgea de diferite frânghii și, manevrând ca pe o cârmă un baston fixat la spate, se apleca înainte, căutând iscoditor ceva din ochi, de parc'ar fi scrutat bezna adâncă. Luptând cu niște valuri închipuite, se apleca mult peste marginea mesei, striga numele fratelui său și râdea atât de puternic, încât hohotele lui răsunau prin toată casa. Ba săpase și o groapă în grădină, pe care o umplea uneori cu apa dela fântână, punând apoi o masă peste ea, cu care pornea într'o călătorie închipuită. Vecinii se uitau pe furiș și făceau haz.

Trecură, astfel, câţiva ani. Starea lui Lars nici nu se îmbunătăţea, nici nu se înrăutăţea. Nu mai era nimeni de părere c'ar trebui trimis la balamuc. Ajunsese, pentru locuitorii oraşului, un fel de articol de lux obligatoriu.

Dar iată că într'o bună zi sosi pe insulă predicatorul care avusese un rol atât de hotărîtor în nebunia lui Peter. Avea de gând să-i întărească în dreapta lor credinţă pe cei convertiţi mai înainte şi să câştige noi adepţi ai împărăţiei lui dumnezeu. Cum jinduia o pradă cât mai bogată, „propovăduitorul" răspândi mai întâi svonul despre apropiata venire a judecăţii de apoi.

Puţin mai înainte de ora fixată pentru predică, femei de toate vârstele şi de diferite condiţii sociale se îndreptau spre casa misionarilor. Se înghesuiau pe băncile din faţă, ca să fie cât mai aproape de slujitorul altarului. Numai pe prima bancă nu voia să se aşeze niciuna din pricina lui Lars Uriaşul, care râdea zeflemisindu-le ca deobicei. Se strânsese şi un număr destul de mare de bărbaţi, dar cea mai mare parte dintre ei trebuiră să stea în rândurile din spate sau să se urce în cafas, pentrucă toată sala era plină de femei.

Lars Uriaşul-Nebun zâmbea prosteşte, iar mulţimea de femei căzute într'un fel de toropeală fericită cântau versetele de încheiere ale unui psalm.

Mica orgă amuţi, dar femeile mai prelungeau încă în extaz ultimele note. Pâlpâind, firave, se stinseră rând pe rând şi ultimele glasuri răzleţe.

Predicatorul cu gulerul slinos apăruse în amvon, pironindu-şi privirile în tavan.

„Orice am face, ispita stăpâneşte lumea ! strigă el. Dar vai de omul care-i slujeşte drept momeală ! Sunt mulţi inşi care seamănă ispita de a se împotrivi vrerii lui dumnezeu. Aceştia sunt laşii, încropiţii, acele jumătăţi de oameni, nici calzi, nici reci, cei ce vor să stea cu un picior pe pământ şi cu celălalt în cer. Dar când va veni ziua judecăţii şi slăvile se vor desprinde de pământ, catapeteasma cerului se va despica în două. Şi mai e o tagmă de păcătoşi, ceva mai buni decât cei dintâi, pentrucă ei nu caută să amăgească pe nimeni, răzvrătindu-se pe faţă împotriva cerului şi adulmecând

ca niște potăi flămânde momelile lumii. Dar și ei își vor da seama cât e de greu să te împotrivești celui atotputernic. Viclenii, tâlhării, aducătorii de strâmbe mărturii, când vor pricepe oare, că dumnezeu a pogorît pe pământ pentru ei, numai pentru ei? Dar chiar și în ticăloșia lor ei vor sluji împărăția cerească, pentrucă domnul știe să preschimbe răul în bine și păcătoșii aceștia de tristă pomenire vor sluji ca pildă, spre luare aminte, pentru adevărații credincioși, îndemnându-i să nu se abată niciodată dela calea dreptei fericiri".

Zâmbetul obișnuit dispăruse de pe chipul lui Lars Uriașul-Nebun. In timpul predicii, pe fața lui încremenită începuse să se deslușească un efort chinuitor, prin care încerca să recheme în minte o amintire ce se străduia să se ridice la suprafață, fără să izbutească. Ochii lui erau ațintiți asupra misionarului, ca și când ar fi vrut să-și întipărească pentru totdeauna trăsăturile feței lui. Slujitorul bisericii însă continuă:

„Dece să iscodim ispita pe străzi și în piețe, când ea se află printre noi? E ca și cum te-ai duce după apă, trecând pe lângă fântână. Ori credeți, poate, că voi sunteți feriți de ispită? Dacă printre voi se află măcar un singur om fără prihană, să se ridice și să vină aici, ca să-i sărut picioarele! (Nu se duse nimeni, dar mulți plângeau). Dar nu, voi nu sunteți fiii lui dumnezeu! Ce ați spune voi dacă în mijlocul vostru s'ar arăta Cristos? Nu știți? Eu, însă, știu ce aș spune. Aș spune așa: „Slavă ție, dragostea mea, mântuitorule, mântuitorule!". Iar voi ați striga și v'ați veseli, dacă ați vedea o femeie târîtă prin piață, despuiată. Pentrucă voi sunteți copiii satanei! (Femeile suspinau sgomotos, iar bărbaților le tremura grumazul). Drept este că nu toți sunteți așa! Dar ei trăiesc printre voi, ademenitorii aceștia, acești lași îmbuibați, acești păcătoși învechiți în rele! Ei vă sunt frați, surori, părinți, copii! Feriți-vă de ei, pentrucă i-a trimis satana să vă ispitească! Ci fiecare om care stă în picioare să ia bine seama să nu cadă! Nu stă, oare, scris în sfânta scriptură: „Dacă ochiul tău te ispitește, scoate-ți-l"? Iată ce trebue să faceți. Feriți-vă, însă, să vă purtați

cu dânşii în chip nedrept. Puneţi-i întâi la încercare. Căutaţi să-i înduplecaţi prin rugăciuni şi prin cuvântul lui dumnezeu şi veţi vedea fără zăbavă pe cine poartă în inima lor: pe dumnezeu sau pe satana? Căci un diavol nu se poate să nu piară în faţa semnului crucii. Iar dacă nu pot suferi mirosul pâinii, să-i daţi pe loc afară din brutărie!"

La ultimele cuvinte ale predicatorului, Lars Uriaşul-Nebun, sări în sus. Chipul i se schimonosi de parcă i-ar fi fost hărăzită o înţelegere aproape supraomenească şi cei de faţă îl auziră izbucnind în strigăte sacadate:

— Fârtat al satanei! Tot nu-ţi ajunge, lepădătură? Te-ai cuibărit în gâtlejul fiecăruia şi ceri mereu! Ieşi, tu, afară din brutărie!

Lars se înfipse ca o pisică în gâtul predicatorului şi, smucindu-l din amvon, se prăvăli peste el cu toată greutatea trupului său uriaş.

Femeile începură să ţipe. Multe leşinară. Doar câţiva bărbaţi ieşiră repede din ultimele rânduri şi-l luară pe nebun pe sus. Misionarul zăcea nemişcat, cu ochii holbaţi şi cu gura schimonosită. Murise.

— Cred că putem desluşi în cele întâmplate un simbol, spuse medicul după ce examină trupul misionarului mort. Religia dă naştere nebuniei, iar nebunia se întoarce împotriva celor care au provocat-o şi-i sfâşie în bucăţi. Dealtfel, în cazul de faţă, simbolul nu se potriveşte decât în parte, întrucât omul ăsta a murit de spaimă. Deobicei, oamenii ca el sunt foarte fricoşi.

După o astfel de pângărire a unui sfânt locaş, nu mai era cu putinţă să-l ţină în oraş pe Lars Uriaşul-Nebun; l-au trimis la balamuc, deşi medicul susţinea că în starea lui Lars apăruseră unele semne de ameliorare.

SOARTA

1

Mâna lui Ole-Porumbelul tremura astăzi mai rău ca oricând. O adevărată „cale lactee" pornea dela strachina comună din mijlocul mesei, către marginea ei, apoi suia pe vesta lui Ole. De fiecare dată când o ducea la gură, lingura lăsa o dâră de picături, ca și cum s'ar fi temut că altfel nu va mai nimeri drumul îndărăt, spre strachină. Oridecâteori avea de pătimit și vesta, Gyarta își fulgera bărbatul cu o privire plină de mustrare, iar Ole se grăbea să șteargă stropii cu podul palmei.

Găluștele în lapte erau mâncarea preferată a lui Ole. Dar cu timpul, bătrânului îi venea tot mai greu să le biruiască. Gyarta făcuse găluștele atât de tari și de lunecoase, încât gingiile lui nu mai izbuteau să le vină de hac: îi fugeau mereu de sub gingii. Ole le prindea plescăind, dar îi scăpau din nou și tot așa, fără sfârșit.

Nimeni nu scotea o vorbă. Fălcile care mestecau stârneau însă destulă zarvă, ca un atelier întreg în toiul lucrului. Unde mai pui că Ole, când se așternea mai cu nădejde pe mâncare, își dădea ochii peste cap, ca un câine care se căznește să lingă un ciolan pe dinăuntru.

Deodată o gălușcă îi scăpă din gură și pică glonț în lapte. Ole își holbă buimac ochii spre strachină, dar argatul și Gyarta izbucniră în râs. Atunci începu să râdă și bătrânul, de i se cutremura tot trupul.

— A vrut înapoi, acasă, la mămica ei! se minună ei, privind strachina. Ei, drăcie, dar unde a pierit?...

Și începu să bâjbâe după ea prin strachină cu o mutră hazlie. Argatul să moară de râs și mai multe nu!

— Trebuia să-i faci semn cu dinții, fu de părere Gyarta, vrând să glumească pe seama gingiilor lui știrbe.

— Am avut de gând, dar n'am apucat; prea a fost sprintenă! Apoi, băgă lingura de os, goală, în gură, o răsuci de două ori, o șterse cu podul palmei și-o aruncă în cutia mesei.

— Mâncați sănătoși, spuse el și se ridică dela masă. Se pare că e vremea să mă pregătesc de drum.

Argatul își văzu mai departe de mâncare, dar Gyarta lăsă și ea lingura jos și se grăbi să-și ajute soțul.

Ole era un omuleț scund și uscățiv, dar plin de neastâmpăr. Capul îi era pleșuv, obrajii și bărbia bine rase, dar dela urechi și până la bărbie îi atârna o barbă lungă, petrecută pe sub vestă ca să-i țină cald la gât și la piept. Purta niște pantaloni din cale-afară de largi, care aveau în părți nasturi albi de os și o vestă încheiată până la gât. Gyarta îi mai dădu redingota de sărbătoare, făcută din postav albastru cazon. Gulerul se întinsese, ca și cum redingota ar fi atârnat un timp prea îndelungat în cuier, și se căsca la ceafă.

— Ai să stai odată locului? îl dojeni femeia, petrecându-i barba pe sub vestă.

Dar Ole era atât de nerăbdător să plece, încât nu-și găsea astâmpăr. Gyarta umezi în gură un colț al șorțului și șterse ici-colo fața bărbatului.

— Gata — spuse ea, ștergându-i ultima pată — acum lucești ca o broască pe o movilă de turbă, în lumina amurgului...

— Bine... O să vă împăcați voi și fără mine? îi întrebă Ole, trecându-și privirile cu viclenie dela argat

la soţia lui. Pentru Gyarta mă pun eu chezaş. Numai să ştii cum să te porţi cu ea! Trebue s'o mângâi ca pe-o pisică.

Şi o ciupi strengăreşte de spate.

— Ia mai taci, palavragiule, şi şterge-o mai repede! pufni Gyarta, supărată.

— Vezi, nu-i arde de aşa ceva, se bucură Ole, pocnind din degete. Mai bine nici nu încerca, că odată te plesneşte peste bot. Da, da, Peter, adăugă el, de data aceasta serios. Ai s'o ajuţi, când o avea nevoie de ceva?... Ai să-i aduci apă şi tot ce mai trebue?

— Am s'o ajut, răspunse agale argatul şi ieşi să scoată caii din grajd.

Ole-Porumbelul îl urmări cu privirea, în timp ce Gyarta îi strângea la spate cordonul la mantaua de drum.

— E un om tare harnic! Dacă aveam o fată o măritam numaidecât cu el. Şi-i lăsam pe seamă chiar de mâine toată gospodăria!

Gyarta bodogăni ceva. N'avea deloc poftă să fie „scoasă la pensie"...

Ole o sărută şi se îndreptă cu paşi mărunţi spre uşă. Gândul călătoriei la oraş îi aprindea în ochi lumini de bucurie. Dădea întruna, voios din mâini, mergea legănându-se şi îngânând un cântec. Părea în totul un copil mai vârstnic, pe care-l aşteaptă ceva neobişnuit. Gyarta îşi făcuse pesemene aceeaşi părere despre el, căci bombăni, strângând vasele de pe masă:

— A dat în mintea copiilor!

Argatul înhăma la căruţă caii scunzi de Bornholm. Ole se tot învârtea de colo-colo, îngândurat şi obosit. I se zărea mereu vârful limbii între buzele vineţii.

— Ce-ar fi să mai punem vreo doi saci? întrebă el, sgâlţâind căruţa. Ce crezi, o să poată să-i ducă?

Argatul era de aceeaşi părere.

— Doar ştie să mâie bine stăpânul! adăugă el.

Porniră împreună spre hambar. Ole îl ajută pe argat să ia în spinare sacii cu cartofi, însoţindu-l de fiecare dată până la poartă, ca să vadă dacă nu-i trânteşte prea de sus în căruţa cam hodorogită. Când Peter asvârlea sacii, faţa de pergament a bătrânului se

schimonosea toată. Flăcăul ăsta nici nu-şi bănuia puterile.

Ole trase de şleauri, încercându-le în timp ce argatul lega între roţile dinapoi găleţica cu catran. Apoi stăpânul intră în casă, să mai tragă o duşcă, de plecare, şi să-şi mai ia încă odată bun rămas dela nevastă. Dar Gyarta nu era înăuntru iar el n'avea chef să alerge s'o caute. N'ar fi fost rău s'o mai sărute la plecare, dar nu se cade să umbli prea mult după muieri !... Deschise uşa dulapului din perete, răsturnă zaharniţa, în buzunar, îşi aruncă o bucată în gura foanfă şi îşi trase fularul lat, de un galben aprins, până peste bărbie.

Argatul îl aştepta la scară, ţinând hăţurile în mână, ca pe un boier !

Gyarta îşi făcea de lucru la spălătorie, privind mereu afară printr'o crăpătură. Nu mai pleaca odată ? Se tot învârteşte fără sfârşit !

Puţin mai târziu intră în casă. Ole stătea în picioare, sprijinindu-se cu mâinile de masă ; căuta drept înainte cu privirile pierdute în gol, tras la faţă şi clătinând din cap ca o mârţoagă bătrână.

— Tot mai eşti aici ? strigă aspru femeia. Ole, n'am mai pomenit un molâu ca tine !

Ole se îndreptă încet spre uşă, apoi căruţa veche ieşi din ogradă scârţâind.

Argatul rămase în poartă, privind în urma stăpânului. Roţile se înfundau adânc în nisip ; tinicheaua cu catran se bălăbănea sub căruţa care mergea legănându-se, şi odată cu ea şi Ole. Toate se legănau somnoros şi cadenţat, ca un cap de om slab la minte. In cele din urmă căruţa se mistui în zare, într'o plantaţie de pini.

Peter mai stătu câtva timp, alintându-şi bărbia cărnoasă cu degetul cel mare. Capul lui cu părul rar era neobişnuit de mare, dar găunos. Fusese pe semne anume chibzuit aşa, cu gândul că va şedea într'o zi pe un trup voinic. O minte mărginită căta curioasă prin ferestrele ochilor, împrăştiind voioşie în jur, iar mutra lui de om bine hrănit strălucea de blândeţe şi de dorinţa de a trăi în bună înţelegere cu toată lumea.

Străbătu curtea și fără să-și scoată saboții intră în casă, drept în odaia stăpânilor. Sorbi dintr'o cană galbenă de lut și se așeză în fața sobei ca să-și usuce ciorapii. De câte ori își lipea tălpile ude de soba caldă, se auzea un sfârâit și în odaie se răspândea o duhoare de lână arsă.

Intre timp Gyarta ieșise în curte pe ușa din spatele casei și, pasă-mi-te, îl căuta pe Peter în magazie. N'avea decât ! Peter se așezase atât de comod lângă sobă, încât nu-i mai venea să se scoale. O să găsească și singură drumul până aici !

Gyarta se întoarse în spălătorie și trebălui câtva timp acolo. O auzi tropăind cu saboții, bălăcind cu apa, lovind cu vătraiul în tuciul sobei. Apoi femeia intră în casă.

— Aicea erai ! se miră ea, oprindu-se lângă sobă. Fusta suflecată îi era udă leoarcă. Așa cum stai, ai să-ți arzi deabinelea ciorapii.

— Sunt uzi și mi-au înghețat picioarele.

— Am să-ți dau eu o pereche uscați. Numai să nu-i vadă Ole la tine ! Are ochi ageri ca de diavol...

Trase cutia în care se aflau lucrurile de lână, scoase o pereche de ciorapi groși și-i aruncă pe genunchi. In timp ce el își schimba ciorapii, ea îl privea.

— Ia te uită ! Picioarele tale sunt ca niște... stâlpi !

— Da, fii fără frică : mă țin bine pe picioare !...

Gyarta zâmbi tainic și se îndreptă spre masă.

— Iar a făcut bătrânul o băltoacă aici ! rosti ea supărată și strânse de pe masă, în cană, berea vărsată. Parcă-i joacă mâinile, nu altceva.

— S'a muiat de tot, făcu Peter căinând-o.

— La cincizeci și cinci de ani, omul nu-i chiar așa de bătrân. Ar putea s'o mai ducă și până la nouăzeci ! Cine-a ajuns la vârsta asta nu mai moare !

Peter nu răspunse, parcă ar fi fost adâncit în niște socoteli.

— Gyarta, până atunci ai să îmbătrânești și tu, rosti el într'un târziu. Și pentru tine tot ce-i bun are să fie la urmă...

Amândoi tăcură câteva clipe.

— Ei, trebue să bem cafeaua, spuse în cele din urmă Gyarta şi se duse după ibricul de cafea.

Cafeaua o făceau din secară prăjită şi râşnită, apoi o turnau în ceşti din ibricul de aramă. Luă din raft cana cu lapte, dădu caimacul la o parte cu degetul şi turnă cu dărnicie lapte în ceşti. Zaharniţa era, însă, goală.

— Ole a făcut isprava asta ! se oţărî ea.

— Da, la bătrâneţe caută iar biberonul ! Nu-i de mirare, răspunse Peter.

Gyarta nu mai spuse nimic, se duse spre raft, se întoarse cu o pungă întreagă de zahăr şi puse în faţa lui Peter câteva bucăţi mari. El le ducea la gură una după alta şi le spărgea cu dinţii, lăsându-le să cadă drept în zaharniţă.

— Mulţumesc pentru cafea, spuse el şi se ridică. Iar acum nu dai o sărutare, de dulce ? Se aplecă spre stăpână, ştergându-şi lacom, gura.

Dar Gyarta îl îmbrânci cu pumnul în piept.

— De-ţi arde de sărutat, du-te şi pup-o pe Bălţata sub coadă, îi răspunse ea aspru. Atâta timp cât eu şi Ole suntem soţ şi soţie, vreau să-l privesc drept în ochi. Sunt femeie cinstită, să ştii ! adăugă ea, sfredelindu-l cu privirile.

Argatul îşi întoarse ochii, ca un câine bătut.

— Ce bine am duce-o ! mai îngăimă el.

Gyarta nu-i răspunse şi se apucă iar de spălat.

Peter se duse în partea dinspre miazăzi a curţii, ca să acopere groapa cu cartofi. Simţea nelămurit un fel de greutate pe inimă, dar nu-şi dădea seama ce-l apasă sau care era pricina. Doar aşa, se cuibărise ceva într'însul şi parcă-l seca de puteri. Îi plăcea Gyarta. Asta era. Nu poţi să scapi de ceeace trebue să se întâmple ! Deaceea nu-i purta nicio pică lui Ole.

Aerul pâclos care se ridica din zăpadă era greu ca plumbul, aproape că-l puteai pipăi. O amorţeală calmă, topită, încătuşase pământul, iar cerul şi marea, contopite la orizont, se odihneau laolaltă.

O fâşie de ţărm alb se întindea ca la o bătaie de puşcă. Un pâlc de stăncuţe se ciorovăiau, cine ştie

pentruce, cu niște coțofene vineții. N'or fi aruncat iar valurile vreun înnecat?

In timp ce se apropia de țărm să vadă despre ce este vorba, Peter se simți ușor înfiorat. Găsi un porc cu o rană mare în coastă, smuls pesemne de valuri de pe bordul vreunui vas. Răsuflă ușurat. In locul acesta se găseau câteodată cadavre oribil mutilate, cărora le era scris se vede să nu-și afle liniște într'un mormânt. Păsările de pradă dădeau târcoale, spintecând anevoie cu aripile văzduhul plumburiu, iar marea gânditoare, aci înainta spre țărmul nisipos, aci se retrăgea, spălându-se parcă în somn ca o dihanie uriașă. Toate acestea îl linișteau pe Peter ca atingerea unei mâini mai puternice decât el.

Ii plăcea Gyarta! Orice s'ar întâmpla n'are să-i scape!

Luă porcul în spinare și porni spre casă. Putea să topească grăsimea, să facă unsoare pentru roți, sau săpun.

Ogoarele erau numai nisip, dar Ole știa să tragă foloase din ele, semănându-le cu cartofi. Lumea nu vedea cu ochi buni această cultură de cartofi, iar pe cultivator îl priveau cu dispreț, ca pe feciorii care își trimit mama la azil. Dar lui Ole, mulțumit că strânge bani la chimir, nu-i păsa de ceeace cred oamenii. In anul acela scosese câte nouăzeci de bănicioare de cartofi de tarla, fără să mai punem la socoteală că din șapte coșuri dăduse unul pentru plata desgropatului. Pe scurt, gospodăria nu era mare, dar era chibzuită și n'avea niciun ban datorie! Ole, însă, nu era bătrân de tot, deși ar fi putut să mai trăiască mulți ani, iar nevastă-sa era o femeie care știa ce vrea. Și nu îngăduia să iasă cineva din vorba ei! Dacă ar fi fost mai ușuratică, i-ar fi fost tot una când s'ar cărăbăni Ole pe lumea cealaltă. Gyarta era, însă, o femeie cu principii rigide.

Peter aruncă porcul în magazie și o chemă și pe ea să-l vadă. Apoi se rezimă în spălătorie, cu spatele la cazanul cald și începu să-și privească stăpâna care robotea. Cât de mult îi plăcea! Parcă diavolul îi împingea mâna și-l îndemna s'o cuprindă, până ce fe-

meia va începe să strige. Dar tremura din toate mădularele, ca un câine ud leoarcă și simțea în inimă o apăsare tot mai puternică. Îi veneau în minte unele stihuri de jale din cântecele populare și dorul îi creștea în piept tot mai aprig, copleșindu-l. Deschizând gura, porniră să se reverse ca din adânc cuvintele tânguitoare și tărăgănate ale unui cântec despre o dragoste nefericită :

Iubii cum nimeni n'a iubit,
Dar m'a'nșelat amar iubita,
Și de minciuna ei scârbit,
Plecai, afurisind ursita...

Când isprăvi cântecul, văzu că umerii femeii tremurau ușor : plângea. Mai-mai să-i țină și el isonul, dacă nu i-ar fi fost rușine : oricum, era bărbat. Funinginea se cernea alene din tavan. O cioară croncănea sinistru în vârful unui frasin de lângă casă. Lui Peter îi veni în minte alt cântec, și mai trist : cântecul unui îndrăgostit nefericit, care-și răsucise singur cuțitul în inimă, ca să-și mărească rana :

Tu mi-ai plătit credința cu trădare,
Dar, împietrit voi merge mai departe.
Când te-or mustra că m'ai împins la moarte,
Să nu-i asculți ! Să nu le dai crezare !
Și să mai știi când fulgii au să-și cearnă
Din slavă, iar, lumina lor curată,
Că nu căinez, din neguroasa iarnă,
Decât acea zăpadă minunată !

Gyarta se duse să scoată rufele din cazan și, deșertându-le din cazan în albie, se rezemă de Peter. Era o adevărată desmierdare, deși nemărturisită, și Peter se muie de tot. Se agăță de fustă și își lipi capul de genunchii ei.

— Lasă, Peter, lasă, spuse ea cu un glas slab de tot și-l bătu ușor pe spate. Dece tremuri ca un viteluș nou născut ? Va veni și timpul nostru. Ai să vezi.

Argatul își îndreptă spatele și o privi.

— Dar când ? o întrebă el, gâfâind.

Nu-şi făcuseră niciodată asemenea planuri, nici împreună, nici fiecare în parte, dar Gyarta ştia la ce se gândeşte Peter.

— Când oamenii se întorc dela oraş, le vâjâe tot deauna capul, rosti ea cu tâlc.

— Ei, şi ? întrebă el, fără să-i prindă firul gândurilor.

— O să mai vorbim noi despre asta. Hai la masă ! Şi o luă înainte.

Pe masă se afla o farfurie cu pâine, nişte slănină şi brânză tăiată felii. Peter începu să mănânce, iar Gyarta trebăluia, aducând sare, rachiu şi ce mai trebuia la masă. Se înnopta. Un pahar plesnit, care ţinea loc de dop, astupa gura sticlei. Pe pahar se puteau deslui urmele multor buze. Peter îl umplu ochi şi-l duse la gură.

— Ţie nu-ţi tremură mâna ! se minună Gyarta.

— Asta e treaba bătrânilor, răspunse Peter voios, şi goli paharul. Totuşi... acum parcă ar fi bună o sărutare !

— Ia lasă-mă cu sărutările tale, zâmbi femeia. Hai, mai toarnă-ţi un pahar !

— Dar când crezi că va veni şi vremea sărutări lor ? întrebă el, mestecând.

— Am auzit astă-noapte de trei ori croncănit de ciori în frasin. Nu-i semn bun. Vom avea mort în casă, spunea ea, oftând adânc.

Peter băuse însă şi era plin de voie bună.

— Atunci, cred că n'ar trebui să mă ghiftuesc atâta cu brânză, glumi el, făcându-i viclean semn cu ochiul.

— Auzi dumneata ! îl ameninţă ea cu un blid de lemn. Dar îi mai turnă un pahar.

— Bine, făcu flăcăul, întinzându-se. Vasăzică, atunci, la miezul nopţii vin cu toporul ?

Rachiul înlăturase parcă toate piedicile din cale. O privea pe Gyarta fără frică.

— Aici, în casă ? Gyarta începu să tremure. Aici, unde doarme şi mănâncă !... Ascultă, Peter, să te gândeşti la ce faci şi la ce spui. Ştii, nu e bine să vorbeşti aiurea...

— Vai, nu mai ştiu nimic, oftă Peter şi, desnă-

dăjduit, se întristă iarăşi. M'aş duce la malul mării să mă înnec!

— Mai avem timp de vorbit, îi spuse ea pe un ton liniştitor aprinzând lumina. Dar, păzeşte-ţi limba, Peter. Altfel, ar putea să iasă că am jurat strâmb. Să nu vorbeşti cu mine, ci cu soba. Şi să ştii că între noi n'are să mai fie nicio înţelegere.

Argatul se uită la sobă, apoi îi aruncă Gyartei o privire plină de admiraţie. Parcă-i amorţise mintea.

— Am putea să trăim în linişte şi să ne bucurăm de viaţă până când Ole s'ar culca cu nasul în sus. Cred că n'are s'o mai ducă chiar aşa de mult, rosti el după o pauză. Vorbea parcă în silă, doar ca să spună şi el ceva, fără să dea cuvintelor vreo însemnătate.

— Crezi? Ai vrea să ieşi basma curată! Tu n'ai făcut niciun jurământ. Dar eu sunt femeie măritată şi nu vreau să mă bârfească lumea că i-am luat ajutor bărbatului... Să ştii!

— Păi atunci să plecăm... să fugim dincolo de marea albastră, o îndemnă Peter solemn, amintindu-şi un cântec.

— Da, să fug cu altul şi să-mi las bărbatul! Am auzit că aşa fac fâţâitele alea. Dar Gyarta nu este o femeie care să calce credinţa căminului. Caută-ţi alta, mai potrivită.

Se mânie grozav.

— Nu mai pot să trăiesc fără tine, murmură Peter cu sfială.

— Aşa i-a spus şi pisica şoarecelui...

Gyarta se sculă şi se duse la fereastră.

— Se pare că la noapte va fi furtună, spuse ea. Prea e înspăimântătoare marea! Şi e o beznă de-ţi dai cu degetele'n ochi.

— Dar ce mă fac, că eu n'am nimic cu el? întrebă Peter.

— Caută să te certi cu Ole diseară, ca mâna să se ridice singură.

— Dar cum să-l momesc afară?

— Ai să ne bagi în bucluc cu limba ta, Peter! strigă Gyarta.

Tăcură câtva timp. Apoi ea se întoarse cu faţa spre sobă şi spuse :

— Când vin dela oraş, caii sunt totdeauna mai năbădăioşi noaptea, asta o ştie oricine. Uneori gospodarul trebue să se scoale, să de o raită pe la cai. Şi, ce ştiu eu ? Calul poate să-l lovească cu copita în cap. Se întâmplă deseori.

Oftă adânc.

Peter dădu din cap în semn că a înţeles, aprinse felinarul şi se duse în micul şopron de tăiat lemne. Se apucă să-şi facă nişte saboţi. Ştia acum că zilele lui Ole erau numărate. O ştia însă ca pe o simplă întâmplare, la care nu avea nimic de adăugat. Hotărîrea morţii lui Ole venea de undeva, de departe, şi era neîndurată, ca o hotărîre a soartei. El, Peter, avea să joace aici un rol foarte mic, ca un om care şi-a aruncat nechibzuit privirea dincolo de perdeaua viitorului şi nu mai e în stare să împiedice nimic.

Gyarta însă îl ului. Era mai deşteaptă decât toţi, mai deşteaptă chiar decât pastorul şi toţi oamenii stăpânirii. De unde are ea deşteptăciunea asta ? Din izvor bun ? Sau, poate, şi-a vândut sufletul satanei ? Nu ştia şi nici nu voia să ştie.

Totuşi... Cum poţi să loveşti în altul cu sete, fără să-l urăşti din toată inima ? Ca şi mai înainte, lui Peter nu-i intra în cap lucrul acesta. Ştia doar că nu poate s'o facă. Şi nu se prea dumirea nici cum ar putea cineva să-i poarte ură lui Ole, acest bătrânel blajin.

Seara, Ole-Porumbelul se întoarse acasă. Se stârnise un vifor puternic, bătrânul îngheţase tun, dar era cu chef. In tindă Gyarta îl scutură de zăpadă şi de ţurţuri. Ole se îndreptă spre sobă şi, în timp ce nevastă-sa îl desbrăca, rămase în picioare, pălăvrăgind întruna.

— Vai, pe o vreme ca asta e bine să-ţi baţi nevasta ! glumi el, cuprinzând-o vesel de mijloc şi scuturând-o.

Gyarta, care îi deschidea gulerul, râdea şi striga la el să stea cuminte. Curat copil, zău !

— Ştii, au început să ardă pe străzi lămpi cu gaz până la ora unsprezece noaptea. Pesemne, nu pot dormi pe întuneric, povestea el zâmbind. Ce-ar fi să

atârnăm şi noi felinare pe câmpul de cartofi, că te pomeneşti că nu vor mai vedea cartofii pe unde să crească ! Dar de unde or fi având oamenii aceia bani de prisos ? Mai că-ţi vine să crezi, zău, că banii cresc la oraş, deadreptul din caldarâm, deşi eu n'am văzut aşa ceva...

Peter deshămă caii şi, după ce scoase târguelile din căruţă, le aduse în casă. Gyarta se repezi să le vadă ! Erau daruri de Crăciun.

— Ţi-au mai dat ceva pe deasupra ? îşi întrebă ea bărbatul.

— Un calendar nou şi o sticlă de vin vechi, franţuzesc, răspunse bătrânul, oftând. Nu era în stare să-şi tragă cizmele. Peter, ia ajută-mi tu !

Peter se lăsă în genunchi în faţa lui şi apucă cizma, iar Ole, sprijinindu-se cu mâna de spatele lui vânjos, trase cu putere piciorul.

— Ţi-a priit la noi, te-ai îngrăşat, îi spuse el lui Peter.

— Cred şi eu ! Te pomeneşti că înainte de a veni la voi nici n'am ştiut ce-i aia mâncare ? !... îşi arătă colţii argatul, încercând să facă pe grozavul.

— N'am vrut să spun asta, încercă să-l îmbuneze stăpânul. Oamenii au ce mânca pretutindeni, ba în unele părţi li se dă, poate, mai multă mâncare decât la noi. Dar e mâncare şi mâncare ! Gyarta e o gospodină grozavă şi de asta duce lipsă cel mai mult, în zilele noastre, un cămin.

Ole se apucă să scotocească cu un aer misterios prin toate buzunarele, scoţând mici daruri. Pe lângă nişte stambă ieftină de culoare roşie aprinsă pentru o rochie de sărbătoare, Gyarta mai primi şi o sticluţă de apă de colonie, iar Peter un pachet de tutun de mestecat de foarte bună calitate. Amândoi se bucurară mult de lucrurile primite. Nevasta îl sărută, iar Peter îi întinse mâna. Ole se uita fericit în jur : era totdeauna bucuros când putea să-i facă fericiţi pe ceilalţi.

— Ai cu ce să mă dregi ? o întrebă el pe Gyarta, luându-şi o ţinută voinicească, de parcă ar fi vrut să spună : „Ai să vezi tu ce-i în stare unul ca mine !" Prinsese vorba asta la oraş.

— A, pesemne că așa se vorbește acum pe la ei! exclamă femeia, aruncând o privire bărbatului ei, care avea în ziua aceea ceva deosebit, tineresc și ațâțător, cum îi plăcea ei. Ce nu născocesc ăia dela oraș!

Se duse la bucătărie.

— Ce vrei mai mult? Au început să dreseze purici! exclamă Ole. Nu demult a fost pe acolo un circ, care a prezentat purici dresați.

— Ei, lasă-mă'n pace, asta-i minciună! rosti Peter uimit, holbând ochii la Ole, și parcă nu-i venea să-și creadă urechilor.

— Minciună? Mi-a povestit-o negustorul... A fost chiar el la circ. Au înhămat purici la trăsură și un purice a făcut pe vizitiul. Apoi au băgat alt purice într'un ceasornic de buzunar: s'a urcat pe secundar și a început să se învârtească ca într'un scrânciob. Dracul știe ce nu născocesc oamenii!

Peter râse cu atâta poftă, încât era să cadă de pe laviță. Ole își dădea și mai mult ifose.

— In curând, o să le treacă prin minte să se urce călare pe un purice dresat și să sară până'n lună! adăugă el disprețuitor. Nu putea să-i sufere pe orășeni. Peter pufni din nou de râs.

— Da știu că petreceți bine amândoi! se miră Gyarta, aducând dela bucătărie o tigaie cu trei picioare, care sfârâia.

Puse în mijlocul mesei trei bețișoare de lemn și așeză pe ele tigaia cu bucățele de slănină prăjită. Cei doi bărbați adulmecară cu poftă mireasma îmbietoare.

— Uite ce i-am povestit adineaori lui Peter, începu Ole și luă întreaga poveste dela capăt, cu adausul lui cu tot.

Femeia ascultă mult mai serioasă noutatea.

— Dar cum îi stăpânesc oamenii, se întrebă ea, îngândurată. Dacă fug nu-i mai prinzi! Uneori încerci să-i prinzi și te chinuești grozav până apuci unul. Mă mir că nu le rup picioarele: puricele e doar așa de mititel față de mâna noastră!

— Dacă le rup picioarele, le pun ei pe urmă altele, de lemn, încercă să se amestece în vorbă Peter, cu

băgare de seamă. Dealtfel nici nu se prea pricepea la glume. Stătea la îndoială şi trăgea cu coada ochiului la bătrânul Ole.

— Să mă împungă taurul de n'au să facă şi asta! exclamă Ole. Au să le pună picioare de lemn! Ha, ha, ha!

Lovi cu pumnul în masă, clătină din cap şi râse.

Mâncau bucăţile de slănină cu lingura. Obiceiul acesta îl adusese Peter din Norland. Mâncară pe îndelete, în tăcere, dar din când în când, ba unul, ba celălalt, izbucneau în râs.

— Da, dragă. Acum, puricii tăi vor avea căutare. Chiar de mâine, îţi vom căra puricii la oraş cu căruţele. Puricii tăi se prăsesc grozav, ştiu eu...

Era parcă ultimul ecou al glumelor. Căci cuvintele trebuiau luate în glumă. Totuşi, Gyarta se încruntă.

— Da, mulţumesc lui dumnezeu, pân'acum puricii nu mă ocolesc, spuse ea. Să nu vorbesc într'un ceas rău, nu sunt încă putredă...

Şi bătu solemn de trei ori în masă.

Pe la mijlocul mesei, Ole se ridică şi, cu mâinile tremurânde, începu să scotocească după ceva în dulapul din perete. Vârful limbii îi juca între buzele veştede. De câteva ori puse mâna pe sticla cu rachiu şi o scăpă iar. Până la urmă, o prinse bine şi o puse pe masă.

— Trebue să ne întărim pe o vreme ca asta, îi îndemnă el şi-i turnă lui Peter un pahar.

— Da, să-i scape dumnezeu pe acei care în noaptea asta sunt pe mare, săracii, se tângui Gyarta. E o furtună cumplită!

Işi lipi faţa de geam, încercând să desluşească ceva în întuneric, dar ninsoarea izbea în geamuri şi îngheţa imediat pe ele.

— Da, da, unii n'o vor duce bine în noaptea asta, adause Ole, sgribulindu-se. Vai de bieţii marinari, pe vremea asta!

Furtuna se năpustea în zidurile casei, le biciuia, se potolea puţin, apoi, tăbărînd din nou, le făcea să trosnească, sgâlţâia acoperişul, răpăia în uşi cu un iu-

reș de sunete, însoțite neîncetat de sgomotul valurilor ce se izbeau de țărm. Pământul se cutremura de vuietul lor neîncetat, iar în urechile oamenilor stăruia un vâjâit asurzitor care înghițea totul.

Deodată, geamurile zăngăniră din cauza unui tunet scurt. Gyarta se îndepărtă, speriată, de fereastră.

— Ce-i asta? întrebă ea, trecându-și privirile dela unul la altul.

— Semnal de alarmă pe mare! răspunse Ole. Pe semne că s'a împotmolit vreun vas... Cred că lângă Capul Porumbeilor. Nu vor mai mânca pâine, săracii... Ei, dar trebue să ne odihnim!

Incepu să se desbrace lângă sobă. Gyarta deretica prin casă.

Peter le ură noapte bună și ieși.

— Peter, ai să dai nutreț la cai? îi strigă Ole din urmă.

Peter se duse întâi la șopronul de lemne și luă toporul, dar se întoarse îndată și-l schimbă pe un ciocan; nu-i plăceau unelte tăioase. Se întoarse la grajd, dădu nutreț cailor, iar el se întinse pe niște paie tocate. Și cu toate că în sinea lui era convins că nu va putea pricinui niciun rău bătrânului, rămase acolo și adormi fără zăbavă.

Ole stătea în pat și râdea. Când intră Gyarta, îi vorbi prietenos:

— Vai, ce plăcut e să stai așa! Zău, cel mai bine se simte omul în pat la ora asta... Mai ales unul care așteaptă ceva bun. Mă minunez de oamenii care trăiesc de partea cealaltă a pământului! Atârnă doar cu capul în jos, flecărea el râzând. Când eram mic, credeam că se leagă de paturi. A, da, l-am întâlnit în oraș pe Koos din Klemensker. Ana-Sissel se pregătește să nască. Va trebui, desigur, să mergem în curând pe la ei. Cu prilejul ăsta ai putea să aduci vorba despre moștenire, în taină, se'nțelege! Poate că totul se va isprăvi cu bine! Și Mikel Jorgen se însoară. Se zice că mireasa lui are bani cât păr în cap... E' mai zăbovești, mult?...

— Nu pot să fiu în aceeași clipă pretutindeni! se

răsti ea, dar în fundul sufletului era mulțumită că o așteaptă.

Neliniștit, în timp ce ea se desbrăca, omul trăncănea fără încetare, trecând nepăsător dela un subiect la altul și desmierdând-o cu ochii săi bătrânești, șterși.

Gyarta îl lăsă să flecărească. Auzi, ce jucăuș e!... Îi arde de joacă... Iar mâine va sta în pat ca o cârpă până la ora mesei. Totuși, Gyarta nu avea de gând să facă mofturi. Era bărbatul ei cu cununie, în fața lui dumnezeu și a oamenilor. De altfel, în ziua aceea îi era milă de el: era atât de neputincios. Suflă în lumânarea de seu și își lipi trupul de Ole.

Când ceasornicul vesti prin bătăi dese și scurte miezul nopții, Gyarta se ridică deodată în pat. Câteva clipe nu putu să se desmeticească, dar pe urmă începu să-și sgâlțâe bărbatul.

— Ole! Ole! Scoală-te! Auzi cum tropăe caii în grajd. Pe semne s'au deslegat.

Bărbatul îndrugă ceva, se întoarse pe partea cealaltă și ațipi din nou. Era frânt de oboseală.

— Ascultă, Ole, ce-ți spun! Ole! Au să se schilodească.

Omul se ridică și se așeză în capul oaselor.

— Ce vrei? mormăi el, sgribulindu-se de frig.

— S'au deslegat caii, îți spun. N'auzi ce tămbălău fac?

— N'aud nimic, răspunse Ole. De bună seamă c'ai visat.

— Atunci, lasă, dacă-i așa. Treaba ta!

Gyarta se culcă.

Ole stătu câtva timp și moțăi pe întuneric. Il cam râcâia în gât și era amețit din cauză că se trezise brusc. Apoi se dădu jos din pat, se îmbrăcă și aprinse felinarul.

Furtuna se potolise. Intre locuință și acareturi se ridicaseră troiene. Ajunse cu greu până la grajd și lumină caii cu felinarul: totul era în bună rânduială. Unul din cai era culcat, iar celălalt, prea bătrân ca să se culce, dormea în picioare.

— Prostii, bombăni el şi dădu să iasă, când îl văzu pe Peter cu ciocanul în mână.

Înţelese dintrodată totul şi chipul îi deveni pământiu.

— Ce-i cu tine, Peter, îngăimă el, bâlbâindu-se şi dându-se la o parte.

— Ole, ţi-a sunt ceasul! şopti Peter şi ridică ciocanul.

Dar bătrânul căpătă dintrodată curaj şi atârnă repede felinarul într'un cui.

— Aruncă ciocanul, strigă el poruncitor, sau te trimit la ocnă, javră!

Il privi pe Peter drept în ochi şi, căutând să-l ţintuiască pe loc cu privirea, se trăgea mereu spre colţul grajdului, unde zărise furca de băligar.

— Aruncă ciocanul, strigă el din nou.

Peter clătină încet din cap şi făcu un pas înainte. Apoi îl lovi uşor în creştet, cam dintr'o parte. Aşa cum era, Ole se lăsă pe grămada de gunoi, în spatele cailor, cu o expresie de uimire pe faţă. Stătu câtva timp, lovind cu palmele băligarul, legănându-şi tot trupul în chip ciudat, parcă ar fi vrut să-şi potolească durerea dinăuntru, apoi căzu pe o parte.

Peter aruncă ciocanul şi se aplecă deasupra bătrânului.

— Ole! îl strigă el şi începu să-l sgâlţâe. Ole! Eşti bolnav? Răspunde! Ole!

Glasul lui suna jalnic. Apoi îl trase cu băgare de seamă lângă perete şi-i puse ceva sub cap.

— Nici n'am lovit măcar, bolborosea mereu, căutând să-l trezească pe Ole. Doamne, dumnezeule, dar ce-i asta? Nici n'am lovit măcar...

Duse felinarul lângă cadavru, apoi intră în casă.

Gyarta stătea la marginea patului.

— S'a sfârşit repede? întrebă ea.

Peter dădu din cap şi-şi puse felinarul pe masă. Se desbrăcă şi îşi atârnă hainele pe scaunul de paie de lângă sobă, unde obişnuia Ole să le atârne pe ale lui. Gyarta dădu la o parte pilota şi Peter se vârî în aşternut. Acum nu mai era soţia bărbatului ei şi, prin urmare, putea să se iubească cu cine poftea.

II

Femeia fu osândită la şapte ani închisoare, iar argatul la cincisprezece. Cât a lipsit Gyarta, gospodăria a fost lăsată în seama unor rude ale ei. Dar cum s'a întors acasă, i-a înlăturat pe aceşti stăpâni vremelnici. A tocmit un muncitor în vârstă care făcea pe argatul, iar ea îşi vedea singură de toate treburile gospodăriei.

Multe se schimbaseră în sat în lipsa ei. La Capul Porumbeilor fusese ridicat, din pietre uriaşe, un far înalt, care se vedea de departe în nopţile cele mai întunecoase. Stătea să dea de ştire navigatorilor — ca degetul lui dumnezeu, ridicat spre cer — şi prin locurile acelea nu se mai întâmplau naufragii. Altminteri se petrecuseră destule nenorociri: un gospodar murise din pricina beţiei. Altul fugise, lăsându-şi în părăsire gospodăria şi căminul. Unii muriseră, în schimb veniseră alţii pe lume. Proprietarul casei învecinate rămăsese văduv şi se însurase a doua oară. Cei care mai erau în viaţă îmbătrâniseră mult. Până şi pământul se schimbase la înfăţişare. Gyarta nu putea să-şi dea seama în ce anume stătea deosebirea, dar totul era altfel decât înainte.

„A îmbătrânit şi pământul?" se gândi ea.

Da, multe se schimbaseră în sat.

Chiar gospodăria se părăginise în acest răstimp. Se vedea cât colo că Ole nu mai era. Când Gyarta şi bătrânul argat nu se înţelegeau cum şi ce trebue să facă, stăpâna curma dintrodată gâlceava:

— Trebue făcut aşa şi aşa. Cum făcea Ole totdeauna.

Îşi aducea de multe ori aminte de bărbatul ei, dar fără niciun fel de căinţă! Aşa cum şi-ar fi adus oricine aminte de un mort drag. Vorbea adesea despre el cum vorbeşti despre o pierdere mare, de care te desparte un şir lung de ani.

Oamenii din sat o urmăreau, curioşi, şi vorbeau în fel şi chip despre ea. Unii se aşteptaseră s'o vadă venind dela închisoare cu un semn al ruşinii înscris pe frunte; alţii nu putuseră să-şi închipue prea bine ce

se va alege de ea : poate va începe să vorbească grosolan, ori să mestece tutun... Sau va porni să bată oamenii şi să fure?... Dar toţi au fost mai mult sau mai puţin desamăgiţi : nu se petrecuse cu ea nicio schimbare vădită.

Câtva timp lumea o privi doar de departe. Apoi nişte bătrâne sărace începură să vină pe la ea şi să-i ceară câte o cană de lapte. Socoteau că-i făceau o cinste mare şi se aşteptau să se poarte într'un chip deosebit cu ele. Dar Gyarta nu se sinchisea de bătrâne mai mult ca altădată, nu întrecea măsura măcar cu o picătură de lapte — şi, în general, se purta cu fiecare cum i se cuvenea. Sâmbăta, când o bătrână, când alta, veneau la ea întocmai ca odinioară, să-i ceară zaţul de cafea adunat peste săptămână.

Gyarta era aidoma ca pe vremuri.

Nici înainte nu prea avea prieteni. Nu încercă nici acum să se împrietenească cu nimeni, aşa că toate erau întocmai ca odinioară. La două duminici odată se ducea la biserică şi moţăia ascultând predica pastorului, în aceeaşi bancă, cu aceeaşi carte de rugăciuni ca şi altădată.

Nu se schimbase întru nimic.

Dela o vreme bătrânul argat pusese ochii pe ea. Intr'o zi, fiind prea stăruitor, Gyarta îi dădu pe loc tălpăşiţa. Doi bărbaţi o peţiră cu gândul cinstit s'o ia de nevastă. Unul era un flăcău deşuchiat. Celălalt, însă, era destul de cumsecade şi s'ar fi potrivit în toate privinţele. Dar, firesţe, omul n'avea nicio lescaie. Ii refuză pe amândoi. Greu s'o poţi înţelege !

Trecuseră vreo paisprezece ani. De multă vreme nu-i mai păsa nimănui de ea.

In al cincisprezelea an, se apucă să alerge, să-şi întocmească diferite hârtii, iar într'o bună zi înhămă calul la docar şi se duse la oraş. Gyarta mâna calul singură şi se părea că se duce după Peter. Intr'adevăr, se întoarseră împreună.

Şi iată că Peter ajunse stăpânul gospodăriei. Işi lăsase obrajii rotunzi şi tinereţea la ocnă şi se înapoiase înalt, slab, dar vânjos. Era puţin cam adus de spate, şi vinele gâtului i se mai îngroşaseră. Ră-

măsese însă tot atât de muncitor şi priceput la toate, ba învăţase chiar să scrie şi să citească. Era, ca şi înainte, un om blajin.

Munceau amândoi fără odihnă. Se cununară şi trăiau în pace şi înţelegere. Trecerea anilor nu schimbase cu nimic simţimintele ce-i legau. Fapta pe care o săvârşiseră împreună nu le umbrea fericirea. Socoteau că aşa voise soarta şi acum se bucurau de roadele faptei lor, care nu însemna pentru ei mai mult decât înjunghierea în fiecare an a porcilor de Crăciun.

Vorbeau despre Ole ca despre un om care a avut un sfârşit trist, fără să mai stărue asupra amănuntelor morţii lui. Ingrijiră amândoi de mormântul lui, până la expirarea termenului de închiriere, când locul se întoarse iar în proprietatea bisericii.

Acum sunt bătrâni. O pereche bătrână şi fericită. Umblă mereu împreună şi nu pot să stea despărţiţi prea mult timp. Un om nou care s'ar pripăşi pe meleagurile astea n'ar putea să citească nimic pe feţele lor blajine şi sbârcite.

Nici localnicii nu spun nimic. Oamenii din sat n'au povestit niciodată străinilor în ce chip şi pe ce şi-a întemeiat fericirea această pereche.

IDIOTUL

In dimineaţa următoare primei comuniuni, mă aflam iar la locul meu sub o umbrelă de paie şi spărgeam pietre mărunte, prefăcându-le în pietriş, iar tata, în picioare în faţa mea, despica bolovani mari pentru pavaje. Nu mi se părea să fie vreo deosebire între „ieri" şi „azi". Nu mă simţeam obosit după o ceremonie atât de pompoasă, care nu însemnase, pentru mine, intrarea solemnă într'o viaţă nouă.

Deodată, tata lăsă ciocanul jos.

— Acum, cel mai bun lucru ar fi să-ţi cauţi o o slujbă. De azi înainte va trebui să-ţi porţi singur grija hranei, îmi spuse el, dând din cap cu mult tâlc.

Cu toate că mă lăsaseră să mă descurc singur cam din vremea când începusem să merg deabuşilea, cuvintele lui îmi sunară în urechi ca un fel de sentinţă fatală : mi se părea că-mi pusese pe umeri o povară grea, lăsându-mă apoi singur.

Orânduii sculele la locul lor, îmi luai umbrela de paie şi pornii la voia întâmplării, în bătaia unei ploi de toamnă.

Ajuns la Povlsquare am intrat la o fermă unde m'am tocmit ca argat. Gospodăria era destul de mare şi trebuia să văd de toate vietăţile fermei în schimbul unei simbrii de douăzeci de coroane pe o jumătate de an. In zilele noastre, o astfel de treabă se încredin-

ţează deobicei unor oameni voinici şi puternici, fiind socotită o muncă serioasă şi de răspundere, drept care este şi mai bine plătită decât oricare alta. Dar vremurile acelea se deosebesc mult de cele de astăzi...

Eram slab şi pipernicit. Dar cum din fragedă copilărie trupul şi muşchii mei trudiseră fără răgaz, izbuteam să răzbesc la munca cea mai grea. Eram sprinten şi dârz, oboseam anevoie şi nu mă temeam de nicio corvoadă. Totuşi munca era peste puterile mele. Pe timp de iarnă, dela trei sau trei şi jumătate din noapte şi până la ceasurile nouă seara, munceam fără tihnă până cădeam istovit. Cum săvârşeam o greşeală cât de mică sau rămâneam pe gânduri câteva clipe se şi troieneau în jurul meu o sumedenie de treburi nefăcute şi de buclucuri şi alergam ca un nebun să le prididesc. Nu trebue să uităm că nu se află stăpân mai năzuros ca vita! Dacă dimineaţa întârziam cu nutreţul măcar un sfert de oră, vitele porneau să mugească jalnic, iar fermierul, părăsindu-şi culcuşul cald şi soţia tânără, venea afară aproape despuiat şi mă scărmăna de-mi mergeau fulgii!

Vremurile erau aspre, dar ca să vorbesc deschis: nici măcar mie nu-mi era milă de mine! Imi duceam şi eu soarta cum îşi poartă jugul toţi asupriţii. Dacă nu poţi să schimbi sau să-ţi îndulceşti condiţiile de viaţă, trebue să încerci să ajungi nepăsător la suferinţă... Cu toate acestea, îmi aduc aminte ca prin vis de o izbucnire de protest... Intr'o zi, umblam prin grajd cu o frânghie în mână, căutând un loc potrivit ca să mă spânzur. Dar ceva neaşteptat m'a împiedicat să-mi pun planul în aplicare; mi se pare că scăpase taurul din lanţ — şi, ca deobicei, m'am văzut nevoit să sacrific, în faţa datoriei, propriul meu interes...

Stăpânul uneia din gospodăriile vecine era un ţăran la care nu putea să stea în slujbă niciun argat. Era un tânăr care dispreţuia munca, dar căruia, în schimb, îi plăcea să mănânce şi să bea bine. Plătea o simbrie de nimic celor care munceau la el şi-i ţinea prost. Ca urmare, toată gospodăria lui rămăsese pe

umerii unui biet smintit pentru hrana căruia plătea obștea.

Îl cunoșteam bine pe nenorocitul acesta încă din anii copilăriei. Pe vremea aceea era un tânăr întreg la minte, lucra pe un vas de comerț și dădea rar pe acasă. Uneori, în pragul iernii, se întorcea în țară fericit, entuziasmat și plin de impresii noi din viața lui de hoinar prin țări străine. Într'o zi însă a venit vestea că în timpul unei furtuni cumplite, pe când se afla la cârmă, s'a desfăcut o pânză și scripetele l-a izbit în cap. Ar fi putut să lase cârma și să se ferească de lovitură, dar vasul s'ar fi scufundat. A rămas însă la postul lui și a primit o lovitură groaznică, din care i s'a tras sminteala... A fost adus acasă în stare gravă, ca un copil mic și neputincios. Nu mai putea să-și câștige singur pâinea și obștea satului l-a luat în grija ei.

Fără să dea dovadă de cine știe ce ciudățenii, părea totuși un muncitor îndobitocit din cauza trudei grele și neîntrerupte. Puteai să discuți cu el despre multe lucruri. Nu-și aducea aminte nimic din anii trăiți înainte de a i se întâmpla nenorocirea și — înafară de băuturi alcoolice — orice, chiar și de i-ai fi făgăduit luna de pe cer, l-ar fi lăsat cu totul nepăsător. Țarinile celor două ferme se învecinau și aveam prilejul să mă văd deseori cu el.

— Ceva rachiu ai? mă întreba el, oridecâteori ne întâlneam.

Pe vremea aceea alcoolul ar fi putut să fie o băutură înviorătoare pentru mine, dar aveam eu pricinile mele să nu-l pot suferi.

Treaz, idiotul era rău, viclean și chiar primejdios. In asemenea zile, până și stăpânului său îi era frică de el. Poate că în creierul cotropit de beznă al nenorocitului mai licărea o palidă năzuință după o altă viață și simțea nevoia băuturii ca să-și înnăbușe aceste porniri. Deaceea, stăpânul se îngrijea totdeauna să aibă la îndemână rachiu pentru argatul său. Dar în toate celelalte privințe, îl ținea mai rău ca pe o vită, hrănindu-l prost și dându-i drept culcuș un colț din grajd.

Când avea rachiu, idiotul nu se plângea de nimic. Era un băiat îndesat, spătos, care muncea cât doi, uneori cât trei, dacă aveai grijă să-l supraveghezi şi să-i îndrumezi munca.

Intr'o zi, trebuia să îmbarcăm pe un vapor un taur tânăr. Animalul era nărăvaş şi nici stăpânul, nici argatul de curte nu voiau să-l ducă la oraş, astfel încât aceasta rămase în seama mea — ca unul care eram obişnuit să umblu cu vitele. Drept răsplată, stăpânul îmi îngădui să mă întorc seara mai târziu.

De când intrasem slugă, nu mai dădusem deloc pe acasă şi, deaceea, mă cuprinse o bucurie de nedescris la gândul fericirii ce mă aştepta. Aproape că fugeam pe drum, cântând în gura mare şi trăgeam taurul după mine atât de vijelios, încât nu era chip să-mi joace vreo festă. Simţeam dorul de casă aproape ca pe o durere.

După ce am predat taurul am şi sburat spre casă. Surioara mea cea mai mică era culcată pe o laviţă şi se juca cu o păpuşă de cârpe. Mă privi câteva clipe, apoi îşi scăpă jucăria din mâini şi izbucni în hohote de plâns. Auzind-o, mama veni fuga dela bucătărie.

— Dumnezeule, tu eşti, băiatul mamei ? se minună ea. Cum ai slăbit ? Ce prost arăţi !... Da, da, oamenii săraci trebue să se ia devreme la trântă cu viaţa...

Se tot sucea şi se învârtea în jurul meu, alintându-mă cu dragoste şi duioşie. Şi cum mă mângâia cu mâinile ei slabe, îmi dădui seama că e mândră de mine şi gândul acesta îmi dădu curaj.

Cum tata nu veni seara acasă, ne simţirăm foarte bine. Mama îmi cârpi hainele, iar noi, copiii, tăiarăm dintr'o revistă veche nişte poze printre care şi o sanie rusească trasă de trei cai care goneau ca vântul şi un lup ce îşi înfipsese colţii în beregata calului mijlocaş. In urma saniei alerga o haită întreagă de lupi, la care se uitau cu groază călătorii : un bărbat şi o femeie cu un copil în braţe. Mai-mai să uit că venisem la ai mei numai pentru puţină vreme şi că trebuia să mă întorc la sălaşul chinurilor mele.

Deodată, mama sări în sus, speriată :

— Ascultă, dragul meu, e trecut de ora nouă și tu mai ai de făcut un drum atât de lung!

Se uită îngrijorată pe fereastră: afară era întuneric beznă și se deslănțuise furtuna, iar dinspre țărm ajungea până la noi vuietul mării.

Adevărul crud și îngrozitor al vieții mă apăsa acum cu toată greutatea.

— Mamă! șoptii eu, privind-o cu ochi rugători.

Ea începu să tremure.

— Doamne, dumnezeule! Oare o duci așa de rău acolo? mă întrebă ea, desnădăjduită. Dar ce o să spună tata, copilul meu?

Mai mult nu-mi trebuia. Mă pregătii repede de plecare și-mi luai rămas bun. Când pornii la drum, mama stătea la fereastră și se străduia să-mi zâmbească voioasă, abia mai putând să-și înnăbușe plânsul care-i schimonosea fața.

N'aveam de gând să mă întorc la fermă. Orice, dar asta nu! Mă repezisem în beznă numai ca s'o liniștesc pe mama. Dar o putere nevăzută îmi îndrepta pașii către conacul blestemat. Înaintam mânat pesemne de afurisitul simț al datoriei, care pătrunde atât de adânc în carnea și sângele oamenilor mici, silindu-i să poarte, supuși, jugul unei lumi făcută parcă numai pentru bucuria altora. Nu voiam să mă întorc la stăpânul meu și, totuși, alergam într'acolo, protestând printr'un plâns înnăbușit.

Alergai așa mai mult de o jumătate de milă, fără să-mi dau seama de nimic. Mintea mea de copil căzuse în acea stare de îndobitocire, care face să li se pară mai ușoară atâtor nenorociți soarta lor amară. Trecusem de molidiș și de o râpă ce mă îngrozea, fără să le iau măcar în seamă, când ceva neașteptat mă făcu să mă desmeticesc deodată. Noaptea parcă îmi năpădise sufletul. Mi-am dat seama dintrodată de beznă adâncă ce mă înconjura și am căzut în genunchi.

Sunt unii oameni fericiți, care se simt bine în întunecimea neștiinței, închipuindu-și că astfel izbutesc să netezească toate contradicțiile, să le dea mai puțină importanță. Dar pentru mine, încă din copilărie, bezna

era pururi însufleţită de fantomele desgustătoare ale vieţii : ea îmi arăta tot ce-mi ascundea lumina zilei. Asemeni şobolanilor chinezeşti, care se nasc printre mormanele de scârnăvii, aveam darul sinistru de a vedea tot ce se mişcă în întuneric... In aceeaşi clipă, toată această lume înspăimântătoare tăbărî asupra mea şi toate grozăviile ei, în faţa cărora mă simţeam neputincios, se înfăţişară înaintea mea limpede şi precis. Chemaţi parcă de cine ştie ce vrăji misterioase, nişte monştri ciudaţi se ridicau în picioare din adâncul nopţii, ca să mă înghită pe mine, o biată făptură omenească.

Parcă mă cuprinsese un acces de epilepsie. Mă încolăcii tot într'un singur ghem care se sbătea în convulsiuni. După o clipă, sărind repede în picioare, o rupsei din nou la fugă. In momentul acela, gândul la fermă era, pentru mine, singura senzaţie vie şi caldă, iar ograda vitelor mi se părea limanul năzuit... La un moment dat mi se păru că prin apropiere s'ar afla o făptură omenească. Fără să mă opresc din fugă, scrutam cu încordare bezna nopţii şi, deodată, dând peste ceva mătăhălos şi moale, căzui la pământ...

Era idiotul satului ! Il recunoscui la lumina unui chibrit pe care-l aprinsesem cu mare înfrigurare. Era beat mort. Nu era chip să-l ridic şi, după sforţări îndelungate dar zadarnice, pornii mai departe. Toată spaima mea se spulberase ca prin farmec.

Puţin mai târziu, mă întâlnii cu argatul nostru, care îşi însoţea acasă iubita. Se întoarse cu mine şi izbutirăm să-l punem pe picioare pe beţiv. Dar n'am fost în stare să-l clintim din loc : rachiul îl făcuse bleg şi neputincios ; bombănea ceva ca pentru sine, iar capul îi cădea, fără vlagă, pe piept. Mi se păru că deslusisem în bombănitul lui cuvintele : „Rachiul meu... rachiul meu". Lăsând idiotul în mâinile argatului, mă apucai să caut prin iarbă, şi găsii pe marginea drumului un clondir mare, de trei sau patru litri, plin cu rachiu. Vai, cât uram acest lichid viclean ! Luptasem împotriva lui din toate puterile mele firave şi mâncasem destulă bătaie din pricina aceasta. La vederea duşma-

nului, ura mea față de el mi se aprinse cu o tărie nouă.

Scosei dopul și deșertai rachiul pe jos. Mă trăsni o duhoare înțepătoare ca suflarea unui bețiv, și această duhoare trezi în sufletul meu multe amintiri amare. Scufundai apoi sticla în șanț și o umplui cu apă...

— Unde-ai dispărut ? strigă, nerăbdător, argatul.

Idiotul se învioră când mă apropiai cu sticla în mână. Voia s'o ducă el și strânse sticla, puternic, cu amândouă mâinile. Dar nu era chip să se țină pe picioare. A trebuit să-l târîm cu chiu cu vai până acasă, în ungherul lui.

A doua zi dimineața, pe când stăteam la masă, ne pomenirăm că vine la noi vecinul nostru, fermierul. Părea buimăcit de tot.

— Nu știu ce i s'a întâmplat lui Anders ! spuse el. E furios și nu pot să-l potolesc.

— Te sgârcești, pesemne, la rachiu, i-a răspuns râzând, stăpânul meu.

— Zău că nu ! Mai are o sticlă mare plină ochi. Dar nu vrea să se atingă de ea și îmi tot dă târcoale, ca și cum ar avea de gând să se năpustească asupra mea. Unde mai pui că nici nu mai vrea să muncească...

Simții cum îmi năvălea sângele în obraji. In cugetul meu eram încântat de șiretlicul pe care-l născocisem și eram gata să povestesc și argatului toată tărășenia, dar mă răzgândii, ca nu cumva lucrurile să ia vreo întorsătură proastă pentru mine.

Stăpânul meu se duse cu vecinul, la el acasă, dar se întoarseră repede amândoi, fără niciun rezultat. Nu era chip să te apropii de idiot ! Se înarmase cu o furcă și nu lăsa pe nimeni să se apropie de el. Mă cuprindea groaza la gândul că poate să ghicească cine i-a otrăvit viața și-l vedeam în închipuire cum se năpustește să mă ucidă. Ieșeam mereu din grajd, în recunoaștere, gata s'o iau din loc la cea mai mică primejdie. De fiecare dată vedeam furca sclipind amenințătoare în văzduh și auzeam răcnetele lui sălbatice.

In ziua aceea, fermierul a rămas la noi. Din toate părțile veneau oameni, care ne dădeau fel de fel de sfaturi. Cineva fu de părere ca mai mulți deodată să

dea buzna peste el și să-l lege fedeleș. Dar argații, care-l priveau cu dușmănie pe vecinul nostru, refuzară să ia parte la această operație. Până la urmă, rămase ca a doua zi, dimineață, cineva să meargă la oraș și să înștiințeze poliția.

Dar, în aceeași noapte, idiotul dădu foc fermei și totul arse până'n temelii.

Iată unul din numeroasele episoade ale copilăriei mele.

După cele întâmplate mă socoteam un criminal și am trăit vreme îndelungată cu teama că autoritățile mă vor socoti adevăratul făptaș, vinovat de focul care izbucnise. Mai târziu, când am ajuns și eu să văd lucrurile în adevărata lor lumină, pe temeiul celor învățate pe pielea mea în anii tinereții, mustrările de conștiință au încetat să mă frământe, iar imaginea idiotului căpătă, pentru mine, o însemnătate deosebită și mai largă.

Mi se părea că am procedat bine, pentrucă, luându-i rachiul, l-am îndemnat să dea foc fermei și să pună capăt batjocurii la care era supus.

MOARTEA

Valul minunat, care se rostogolește peste întregul glob, ridicând pe creasta lui masele populare și creiând o altă scară a valorilor, a ajuns și la noi, silindu-i și pe oamenii noștri de rând să deschidă ochii și să privească în jur. Schimbarea aceasta o dau în vileag multe lucruri mărunte din viața lor de toate zilele și, deosebit de puternic, atitudinea lor în fața morții. Moartea nu mai este ca înainte, atotstăpânitoare în lumea lor măruntă. Și după ce a luat seama că pe lume mai există și alte forțe, poporul a prins cu adevărat interes pentru viață.

Dealtfel, cine știe de unde i-o fi venit lui Per Sdrenterosul[1] curajul să-și ceară și el dreptul la viață? Cei mari nu prea încurajau asemenea năzuințe. Dorința lui sinceră și firească de a trăi omenește fusese socotită totdeauna o pornire animalică, hrăpăreață. Ca înfățișare a rămas acelaș muncitor stângaci și chinuit, prost îmbrăcat și cu o droaie de copilași flămânzi. Dar în viața lui s'a ivit un punct de sprijin trainic, ceva nou care a făcut în cea mai mare parte de prisos sticla de rachiu. I s'a trezit interesul pentru viață, ca și cum el însuși ar fi ajuns părtaș activ la această viață: discută politică și — închipuiți-vă! — e pre-

[1] Uriaș legendar, erou al poveștilor populare, oblăduitor al celor săraci (n. r.)

ocupat de planuri pentru îmbunătățirea vieții pământești! Firește, nu e lucru fără rost, dar pare ciudat că se ocupă de treaba asta, tocmai dânsul, cel din urmă, cel mai de plâns, crescut de veacuri cu pâine neagră, cu rachiu și cu povești despre moarte și despre viața de dincolo de mormânt!

Ce îndrăzneală, ce neobrăzare din partea unui om de nimic ca el, ce vise de mărire fără seamăn: Per Sdrențerosul pornește să sfâșie vălurile întunericului și pune la cale refacerea lumii!

Mă uit și mă minunez: cu câtă ușurință îi captivează pe oamenii de o seamă cu mine năzuințele noi, cu cerințele lor poruncitoare pentru condiții mai bune de trai. Lozincile, ca să zic așa, țâșnesc în chipul cel mai firesc din gurile acestor plugari și cioplitori de piatră, neluați în seamă până acum. Auzind-o odată, ei își întipăresc bine în minte lozinca. Dar de unde le vin lor ideile despre lumină? In tot timpul copilăriei mele îi știam orbecăind prin întuneric. Numai moartea era stăpână peste toate. Umbra Arătării Cenușii își întindea aripile, învestmântând toate în aceleași culori mohorîte. Și la ce alta dacă nu la această Arătare Cenușie, trebuia să recurgi, când simțeai nevoie de ceva care să te înalțe cât de puțin mai presus de viața de toate zilele? Cele patru ziduri goale ale vieții nu puteau să încerce să se împotrivească în acea vreme scândurilor negre ale sicriului. Iar moartea nu putea să apară decât ca soluția cea mai simplă și cea mai firească pentru toate. Stăruia mereu în mintea fiecăruia. Învățat de experiența veacurilor, omul sărac își strămutase toate speranțele și năzuințele pe un tărâm unde nimeni n'ar fi jinduit să i le mai ia. Moartea era prietenă bună cu basmul. O moarte neobișnuită trăia în amintirea oamenilor mai mult decât oricare altă întâmplare. Mă săturasem încă din copilărie să tot aud atâtea povești despre felul cum cutare bărbat sau cutare femeie se săvârșise din viață.

Moartea era subiectul de căpetenie în toate discuțiile obștești. Chiar și la chefuri, unde buna dispoziție cerea ceva care să iasă din tiparele vieții de toate zilele, vorba se întorcea dela sine la același izvor ne-

secat de povești. E adevărat că nicio moarte nu se aseamănă cu alta. Iată, uneori e puternică și de temut; se apropie de om pe la spate — de cele mai multe ori de cei tari și vânjoși — și hârș! îl seceră dintr'o singură mișcare, în floarea vârstei. Altădată e potolită, îl ia pe om jucându-se, cum ar rupe o floare din crâng. Dar cele mai multe povești pomeneau despre moartea care se îmbracă în straie noi și stranii.

De pildă, într'o gospodărie copiii, jucându-se, s'au tot ascuns într'un cufăr. Dar pe unul l-au închis atât de bine, încât a murit sufocat. Un țăran, lucrând la câmp în toiul secerișului, s'a înfierbântat, i s'a făcut sete și s'a repezit să bea apă deadreptul din gârlă. Ceva l-a înțepat la nas — poate puterea apei — și de aci i s'a tras moartea. Dar ce să mai vorbim! Până și flăcăul cel mai tânăr și voinic poate să-și muște, din întâmplare, limba și să moară din asta, în vreme ce altul zace în pat patruzeci de ani și nu se îndură să moară pentru nimic în lume. Incepe dela degetul cel mare al unui picior și omul putrezește câte puțin, treptat. Chinurile i se sfârșesc însă abia când răul ajunge la inimă. Sau un logodnic care își chiamă logodnica la el, în America, și moare tocmai în ziua sosirii ei. Mulți trăiesc însă pe lumea asta peste sorocul hotărît: îi uită moartea! Ii ies singuri în cale, dar ea parcă nu-i vede sau, poate, nu vrea să-i vadă!

In atitudinea țăranului față de moarte găsim un fel de intimitate caracteristică. El o întâmpină cu umor, iar uneori își caută doar de șagă cu ea, căci pân' la urmă tot va trebui să iasă pe vreuna dintre usi! Și Arătarea Cenușie care stă de pază, posomorîtă și neînduplecată și-i scoate din casă deopotrivă și pe cei mari și pe cei mici, primește jocul. Altcum n'are cu cine să se joace, iar oamenii se încurcă singuri printre picioarele ei, ca niște căței sburdalnici. Ii privește ea cât îi privește, îngăduitoare, apoi, deodată, îi înhață cu mâna ei grea, de fier, îi scutură sau îi strivește puțin, apoi le dă drumul mai mult morți decât vii. Chelălăesc ei cât chelălăesc de durere dar, peste o clipă îi afli iar acolo, ca și cum nu s'ar fi întâmplat

nimic; se vede treaba că jocul ăsta li s'a părut tare hazliu!

Astăzi, niciunul dintre locuitorii de pe coastă nu mai ţine minte cum s'a jucat Gedeon cu moartea, dar în urmă cu treizeci de ani povestea lui se număra printre cele mai neobişnuite. Iată aşa dar cum i-a prins pe oameni în iureşul ei viaţa cea nouă — şi nici nu mai stăteau să se gândească.

Gedeon era unul din acei oameni cărora le era scris să nu moară de moarte bună. Lucrul acesta îl pune însă pe om dintrodată într'o situaţie neplăcută, oarecum piezişă faţă de viaţă. Chiar dela venirea lui pe lume, toţi laolaltă şi fiecare în parte ştiau că Gedeon se deosebeşte oarecum de ceilalţi.

Nu că s'ar fi arătat semne anumite în această privinţă. Se născuse, însă, dintr'o pescăriţă codană care lipăia desculţă pe ţărmuri şi dintr'un tânăr marinar care se înnecase chiar înainte de venirea copilului pe lume, lăsând feciorului drept moştenire hainele sale impermeabile şi cufărul de marinar. Mama şi-a alăptat singură pruncul şi mai târziu l-a hrănit cu scrumbii, iar numele Gedeon i s'a dat în cinstea unei figuri sculptate adusă de valuri ce împodobise odată prora unei corăbii şi care purta numele vasului naufragiat. Nu numai tatăl său, dar şi bunicul şi aproape toţi unchii lui îşi găsiseră moartea în valuri. Pe scurt, niciun om din sat n'avea mai multe temeiuri ca el s'o ia pe urma rubedeniilor!

Dar nu i-a fost dat să moară dintrodată. A plâns ca oricare alt copil mic, a supt şi s'a ridicat de-o şchioapă. Totuşi, oamenii îl priveau cu teamă şi căutau să vadă ceva pe fruntea lui, deşi se pare că nu era nimic de văzut. Mama îl desbrăca în pielea goală, îl ţinea de un picior, lăsându-l să se mişte în voie cu celălalt şi-l scălda în unda rece a mării. Era un copil voinic, cu obrajii rumeni şi cu o piele cam tăbăcită de umezeala scutecelor!... Un băieţaş mai plin de viaţă nici că se pomenise în sat. Totuşi, oamenii nu se dădeau bătuţi.

— Nu e dintre cei ce mor de moarte bună, spuneau ei, clătinând din cap.

Dar marea parcă le desmințea cuvintele. Când pornise spre patru ani, băieţaşul nu înnota mai prost ca alţi copii de vârsta lui. Iar când marea, hârjonindu-se cu soarele, dădea copiii deadura, pe plajă, cum îşi dă pisica puii, nimeni n'ar fi spus că Gedeon e străin printre ei. Ba chiar gungurea de plăcere sub mângâierile umede, blânde, ale mării.

Dar bătrânii stăruiau cu încăpăţânare în părerea lor. Şi când veni vremea să-l încerce şi pe el bolile de copii, îi spuneau mamei să-şi păzească mai bine odrasla, ca să nu moară înainte de vreme.

Maică-sa era să intre în pământ de supărare. Să moară băiatul ei drăgălaş! Să rămână un şobolan de uscat, cu pielea plină de plasturi în timp ce alţi copii din sat se scaldă cât vor în mare şi nu se mai tem de nimic!

Gedeon n'a murit răpus de vreuna din bolile de copii, numai că se însdrăvenea mai greu decât alţii, în ciuda doftorelilor. Acest lucru îndreptăţea, oarecum, părerea oamenilor care se răsfrângea, la rândul ei, asupra întregii vieţi a băiatului. Pescarii se împotriveau să-l ia cu ei pe mare, ca pe unul care nu le-ar aduce noroc, soarta lui fiind socotită nesigură. Dece şi cum anume, nu putea spune nimeni prea bine — doar că „nu era făcut pentru mare!".

A crescut anevoie. Vlaga îl secătuise de timpuriu, încât ajunsese să se prindă de el orice boală. Până la vârsta de doisprezece ani scăpase din ghiarele tifosului, ale difteriei şi ale scarlatinei. Şi fiecare boală a smuls câte ceva din Gedeon cel de odinioară, lăsându-i în schimb câte un semn, aşa că ajunsese numai piele şi oase. Nu mai avea pic de vioiciune în el, dar ajunsese rezistent şi dârz, calităţi care păreau că desmint părerea oamenilor despre el. Nu-l luau niciodată cu ei pe mare. Dealtfel, nici nu mai era destul de mlădios şi de sprinten. Părea însă croit anume pentru muncile care cereau sârguinţă şi rezistenţă şi, deaceea, s'a tocmit într'o vară la o gospodărie ţărănească.

In anul primei comuniuni argăţea la un ţăran, dincolo de Balta cu Muşchi. Acolo l-a lovit un cal în tâmplă şi l-au adus în sat mai mult mort decât viu.

„Oricum, nu s'a ferit de soarta care-l urmărea", spuneau oamenii, oftând uşuraţi. Dar, în aceeaşi clipă, băiatul a deschis ochii şi a cuprins într'o privire sălbatică pe cei de faţă, ca un om venit din altă lume. In căutătura lui se citea limpede că fusese dincolo de viaţă şi de atunci nimeni nu mai avea chef să-i întâlnească privirile.

Moartea s'a jucat cu el vreme îndelungată, ca pisica cu şoarecele. In cele din urmă, s'a întremat, dar s'a ales cu o cicatrice la tâmplă şi cu o uşoară înmuiere a creierului. Alte urme nu i-a lăsat accidentul.

Oamenii clătinau din cap, ferindu-se însă de departe din calea lui. Era un lucru de neînţeles! Nu puteau nici ei să-şi dea seama ce era la mijloc, dar Gedeon singur întărea în ei vechea părere, îndreptăţind faima ciudată pe care o dobândise mai demult. La ce bun să-l povăţuieşti cum să se ferească. Mai bine să-l laşi de capul lui, că de nu — te loveşti de degetul celui de sus! Dacă lui Gedeon îi mai arde ca şi înainte să plece pe mare, n'are decât să plece; nu poate scăpa de de-i e scris, îl va ajunge soarta oriunde s'ar duce.

In sufletul lui Gedeon mocnea dorinţa arzătoare de a se face marinar. Părea născut pentru meseria aceasta. Urechea lui învăţase de copil să deslueşască, să recunoască de timpuriu vuietul mării. Marea legănase din timpuri străvechi vieţile multora dintre bunicii săi şi părea că ritmul valurilor ei svâcnea şi în sângele lui, chiar dela naştere, iar în plânsul lui de copil răsunau ecourile cântecelor de pescari sau de marinari. Se născuse pe malul mării şi sunetele acestor cântece, care fac ocolul pământului, prindeau viaţă în el. Când maică-sa, legănându-l în cântecele ei, îi lovea cu palmele tălpile picioarelor, parcă-l gâdilau scândurile unei corăbii. Dar Gedeon ajunsese o victimă a superstiţiilor: purta pecetea acestor credinţe greşite care-i încătuşaseră parcă voinţa. Marea îl atrăgea, dar el nu îndrăznea să răspundă chemării ei, şi, ca să rămână totuşi în preajma mării, a intrat ucenic pe un şantier naval.

Meseria îi plăcea. In timpul lucrului, putea să pri-

veacă marea cu nesaţ şi să viseze că odată va ajunge marinar. Un glas cunoscut tuturor copiilor născuţi pe malul mării îl chema neîncetat spre întinderile ei. Acum, însă, Gedeon nu se mai grăbea. Intâi va învăţa bine meseria, apoi va pleca pe mare ca teslar de corabie. Ca şi înainte, nu se deosebea prea mult prin deşteptăciunea lui, dar era foarte harnic şi muncea bine. Dar într'o zi, a căzut dela capătul de sus al calei pe fundul de piatră al şantierului.

— De data asta s'a isprăvit cu el, a spus medicul.

Locuitorii satului schimbau însă priviri pline de înţeles şi, în gând, o ţineau la a lor.

— In orice caz, totul se va sfârşi cu două cârje, a rostit medicul după o lună.

Nu se adeveri niciuna dintre cele două preziceri. Lucrurile se sfârşiră cu un picior şchiop, cu o mână chircită şi cu un umăr strâmb. Gedeon era schilodit.

De atunci, Gedeon, cu înfăţişarea-i groaznică, deveni o taină — era omul pe care nu-l primea moartea. Despre încăierările lui cu Arătarea Cenuşie se înfiripase şi o legendă, pe care lumea nu înceta s'o poarte dela unul la altul sau s'o asculte, cutremurându-se de frică. Nimeni nu se gândea cum o duce acest biet urgisit. Era doar însemnat cu semnul lui Apis şi nu se cuvenea să pască în turma obştească. Cum se apropia de turmă, era pus pe fugă şi trebuia să se întoarcă la ieslea lui singuratică.

Se sfârşise cu meseria de teslar de corabie. Totuşi se putea mişca destul de repede pe picioarele lui schiloade şi autorităţile locale îl numiră în postul modest de paznic de coastă. Trebui să-şi ia rămas bun pentru totdeauna dela călătoriile visate pe mare. Acum, când Gedeon nu-şi mai putea hotărî singur soarta, acest lucru ajunse tragedia vieţii lui. Oamenii îl ocoleau, dar, totodată, nu-şi luau ochii dela el. Până la urmă, nemaiputând răbda această grea soartă, căzu în patima beţiei.

Dealtfel, nimeni nu-l condamna. Nu era cu putinţă să-i ceri socoteală cuiva, care nu e stăpân pe viaţa lui, aflându-se în întregime în puterea soartei sale necunoscute. Nu fusese bun să plece pe mare, iar acum

nu mai era bun de nimic, nici aici pe uscat. Oamenii mai deştepţi nu se sinchiseau însă nicidecum de acest lucru, ci luaseră în seamă cu totul altceva : dacă vrei să te pricopseşti, întinde-ţi năvoadele în locurile pe care ţi le arată Gedeon, când e ameţit de băutură.

Pentru Gedeon, zilele şi anii se târau monoton, fără zare de lumină, aşa cum trebue să se depene viaţa unui om pe care nu l-a vrut nici moartea. O generaţie după alta îl vedea vânturându-şi veşnica ameţeală, fără a face rău nimănui pe porţiunea de ţărm care-i fusese încredinţată în pază. Cu timpul, ajunsese să-i trebuiască cel puţin o sticlă de un litru pe zi, ca să se îmbete. Altul, în locul lui, ar fi murit demult din pricina beţiei. Dar el nu putea să moară. A dormit beat pe ţărm, multe nopţi dearândul, sub cerul liber, pe un ger de cincisprezece grade şi n'a păţit nimic.

Nu se ştie cât ar mai fi trăit aşa — poate până la judecata de apoi — dacă într'o bună zi nu s'ar fi învrednicit să scape de blestem. Totuşi, nu putea să moară de moarte bună. Şi nu pornise niciodată în larg. Intr'o zi însă, fiind beat turtă, s'a apropiat prea mult de mare ; îşi ducea beţia spre casă vrând să se adăpostească în bârlogul lui. Dar pe drum s'a culcat puţin pe mal, cu capul în gluga impermeabilă. A venit un val, i-a umplut gluga cu apă şi Gedeon s'a înnecat.

Aşa dar, tot el a fost mai şiret decât moartea !

EXECUȚIA

Acum vreo zece ani, pe o zi ploioasă de vară, poposisem în fața unei case țărănești din partea de răsărit a peninsulei Iutlanda, unde voiam să ne petrecem vacanța de vară.

Prima ființă vie pe care o zărirăm în clipa sosirii noastre fu Rasmina, o femeie înaltă și destul de murdară. Lucra de zor la un strat de gulii și se vedea că pământul pe care trudea era tare și lutos.

Trupul ei părea neisprăvit. Privind-o, aveai impresia că niște copii o plămădiseră jucându-se, din nisip ud și clisos. Ceeace n'o împiedica, totuși, pe această ființă primitivă, să aibă dumnezeiasca aplecare de a fi mereu veselă și mulțumită.

In clipa când ne oprisem în fața gospodăriei sale râdea, cu toate că ploaia o udase leoarcă din cap până'n picioare, croindu-și făgașe prin jegul care se adunase de vreme îndelungată. Fața ei semăna cu un morman de pământ înghețat, care începuse să se desghețe pe neașteptate. Și acest morman de pământ râdea!

Rasmina n'avea mai multă minte decât fetița noastră care abia împlinise doi ani și deaceea primul ei zâmbet se îndreptă către copil. Prinseră drag una de alta pe dată. Mai târziu, le puteai vedea împreună oridecâteori Rasminei îi mai rămânea un cât de mic răgaz. Umblau ceasuri întregi, ținându-se de mână

şi hărăzind o bună parte din discuţiile şi chiar din activitatea lor funcţiilor vitale elementare, chiloţii micuţei jucând, printre altele, un rol destul de însemnat.

La rândul nostru, noi, oamenii mari şi civilizaţi, aveam şi noi părerile noastre în ce priveşte prietenia lor. Dar era greu s'o împiedici, ştiind că cei şase copii ai Rasminei se aflau adăpostiţi în câteva cocioabe jalnice ale locuitorilor din împrejurimi ; ea nu avea nici timp, nici mijloace ca să-i îngrijească. Avea şase copii, dar, de fiecare dată, o primenea tot atât de bucuroasă pe fetiţa noastră, cu toate că-i era străină.

Rasmina găsea foarte rar timp să-şi vadă copiii ; erau departe, iar ea mai totdeauna prinsă cu vreo muncă grea. Când argaţii şi slujnicele, isprăvindu-şi ziua de muncă, plecau braţ la braţ spre casă, pe drumul dintre ţarini, cântând cu glasuri puternice, Rasmina mai avea încă de trebăluit ba ici, ba colo. In timpul liber, cosea şi împletea pentru copiii ei. După măsurile de ciorapi care i se trimeteau, putea să-şi dea seama cât a crescut între timp fiecare copil.

Jens Peter era cu treizeci de ani mai în vârstă decât Rasmina. Odinioară, fiul lui fusese iubitul Rasminei. Plecase însă peste mare, după ce Rasmina îi făcuse patru copii şi toată leafa ei se ducea pentru copii. Fiindu-i ruşine de purtarea necinstită a fiului său, tatăl se gândise să-i răscumpere vina şi hotărîse ca Rasmina să fie soţia lui în faţa lui dumnezeu şi a oamenilor.

Jens Peter era un om destul de dibaci, care ştia să-şi apere interesele ; era foarte încrezut socotind că ştie cum să se poarte cu oamenii. Dacă se găsea câte unul care încerca s'o jignească pe Rasmina, se pricepea să-l înveţe bine minte pe obraznic. Dar, pe de altă parte, avea şi Jens Peter ciudăţeniile lui ; cum se izbea de un lucru străin sau de neînţeles, se făcea mai mic şi devenea bănuitor. De pildă, începea să tremure când vedea pe un petic de hârtie slovă scrisă sau tipărită. Nimeni n'ar fi fost în stare să-l facă să se atingă de manuscrisele mele. Funcţionarii şi autorităţile de stat i se păreau o născocire a diavolului.

— Aştia sunt pe lume numai ca să ne distrugă pe noi, oamenii mici, era el de părere.

Ca toţi oamenii săraci, prefera să rabde şi să sufere, decât să ceară ajutorul autorităţilor.

In ciuda celor şaizeci şi cinci de ani ai săi, era încă un om sănătos, în plină putere şi, în ceeace priveşte munca, se lua la întrecere cu tinerii.

In serile de vară, foarte târziu, când toată casa se odihnea în linişte, iar eu mai lucram, se ducea în peţit, la fereastra iubitei sale, ca şi cum ar fi avut douăzeci de ani.

Se sfătuiau mai ales cum să-şi înjghebeze un cămin şi-mi cereau deseori părerea.

— Atunci — spunea Jens Peter — am putea să ne luăm şi copiii acasă, pe măsură ce-o vor îngădui împrejurările. Ar fi foarte bine.

Dar această dorinţă înflăcărată nu-l scutea de şovăeli.

— Firește, Rasmina e voinică la trup — adăugă el, vrând să arate că nu se temea decât doar că nu le vor ajunge banii — dar în ce priveşte capul, lucrurile stau cam prost...

Cu asta voia să amintească doar că ea nu se pricepea să-şi crească copiii...

Dar în urma acestor discuţii şi chibzuind îndelung, ei hotărîră să-şi înjghebeze un cămin.

Jens Peter cumpără o căsuţă şi începură viaţa de soţ şi soţie, adică locuiau sub acelaş acoperiş. Işi luară copiii la ei şi începură pe cât îi ajutau puterile, să-i înveţe tot ce ştiau şi ei. Micuţii erau parcă născuţi pentru muncă şi îşi însuşeau cu uşurinţă îndemânarea părintească. De cum învăţau să facă primii paşi, îşi ajutau vecinii şi lucrau împreună cu ei în grădinile de zarzavat şi în gospodăria lor.

— Sunt muncitori în toată puterea cuvântului, spunea Jens Peter, privindu-şi odraslele cu mândrie.

Rasmina lucra cu ziua sau slujea pe la familii mai înstărite, care aveau nevoie fie de o slujnică permanentă, fie de o femeie cu ziua. Spăla rufele, mulgea vacile, gătea mâncare, făcea curat, sau îngrijea copiii. Gospodinele o tocmeau cu plăcere, pentrucă era o fe-

meie voinică, muncitoare, nu era năzuroasă, aşa că nu făceau o cheltuială de prisos. In afară de aceasta, bucurându-se de mai multă încredere decât alte femei, ea muncea în timp ce altele se odihneau şi punea mâna la treburi pe care multe dintre ele căutau să le ocolească.

Cu toate acestea, când se mută împreună cu Jens Peter, şi încercară să ducă şi ei o viaţă mai omenească căutând să-şi înjghebeze un cămin cât de modest pentru familia lor, lumea fu de părere că aceşti oameni săraci râvnesc la un lux prea mare. Le era îngăduit să aibă copii, fără să li se facă o vină din asta, pentrucă asemenea lucruri se întâlneau la fiecare pas, mai ales în păturile de jos ale populaţiei; şi nimeni n'avea nimic împotrivă ca ei să-şi crească băieţii şi fetele după puterile lor, ba găseau chiar că e bine aşa. Dar nu-i puteau îngădui lui Jens şi Rasminei dreptul de a se făli cu ceeace fusese privit ca lucru de ocară, de a-şi face din aceasta o virtute, crezând că e ceva care li se cuvine. O socoteau pe Rasmina „drojdia" societăţii şi trebuia să rămână acolo unde-i era locul. Cel mai bun lucru e să-l mânjeşti cu noroi pe acela care şi aşa e destul de ponosit...

După cum era de aşteptat, oamenii îşi arătară deodată nemulţumirea. Era greu de spus dela cine pornise, dar nemulţumirea lor se întinse cu repeziciunea ciumei. Şi într'o zi nenorocită, sub pretextul că ar trebui salvaţi dela pieire copilaşii nevinovaţi, fu înaintat celor în drept un denunţ cu privire la dăunătorul concubinaj al Rasminei cu Jens Peter.

Cei doi habar n'aveau despre aşa ceva. Procedaseră în felul acesta spre binele copiilor pentru care trăiau, şi care erau totul pentru ei, căci, cu toate mijloacele lor foarte reduse, căutau să le dea copiilor tot ce puteau. Nici nu le trecea prin minte că purtarea lor ar fi putut să fie răstălmăcită... Curând, îşi dădură seama că se apropie o primejdie şi neliniştea se încuibă în viaţa lor. Trăiau ca nişte sălbătăciuni de codru care, odată ieşite din bârlogurile lor, nu-şi mai găseau drumul îndărăt. In privirile lor blajine începu să se citească o spaimă ascunsă.

Incetul cu încetul, Jens Peter pricepu că societatea în care trăia îl dușmănește și i se făcu silă de căsuța lui acoperită cu paie.

— Vai, de-ai arde odată, magherniță nenorocită! exclamă el, uneori. N'ai mai stingheri pe nimeni...

Și îi trecu prin minte un gând: n'o fi pus cumva ochii pe căsuța lui sau chiar pe Rasmina, căpetenia districtului sau o altă mărime care urmărește să-l înlăture, ca să pună mâna pe comorile lui?

— Mai bine ne-am gândi cum să plecăm de-aici, spunea deseori Jens Peter Rasminei și copiilor.

Dar unde? Primejdia nu-i amenința doar dintr'o parte, ci de pretutindeni. Erau urgisiți de opinia publică. Dacă lângă sălașul lor se ivea un om, se zăvorau în casă și nu ieșeau din ea până când dușmanul nu dispărea. Și totuși nu se putea hotărî să fugă. Ca oile, când sunt bătute, își trăgeau doar picioarele sub ei, închideau ochii și răbdau.

Un slujbaș al poliției vizita mereu localitatea și, culegând informații despre ei, se apropia uneori de coliba lor. Dar, de fiecare dată, o găsea zăvorîtă și prin ferestrele fără perdele putea să vadă că înăuntru se afla doar un singur pat pentru oameni mari. Intr'o zi, întâlnindu-l pe Jens Peter la marginea pădurii, îl întrebă prietenos:

— Ești mulțumit, Jens Peter, de slujnica dumitale? Imi închipui că lumea minte și te bârfește, spunând că trăiești cu ea!...

Surprinzând licărirea ironică din ochii lui, Jens Peter înțelese că omul voia să-l prindă în cursă și că, deaceea, nu trebue să-i mărturisească adevărul.

— Nu-i adevărat! O țin doar ca slujnică! răspunse el.

— In cazul ăsta, are fiecare dintre voi patul său și o încăpere separată, așa cum cere legea?

— Firește rosti Jens Peter, mulțumindu-i în gând omului acestuia care parcă-l învăța răspunsurile la niște întrebări atât de grele pentru el.

Dar, în aceeași clipă, polițistul schimbă tonul și tăbărî asupra lui Jens Peter, învinuindu-l că minte și își bate joc de un reprezentant al puterii, făcându-se

vinovat nu numai că duce o viață plină de păcate, dar și că denaturează cu bună știință faptele.

— Chiar mâine să faci bine să te prezinți la judecătorie și atunci...

Polițistul nu mai trebui să adauge nimic. Jens Peter își dăduse limpede seama că-l așteaptă o celulă de închisoare cu un gardian brutal, tortura unui interogatoriu și o sentință îngrozitoare care-l amenința, fără îndoială, la orice abatere cât de mică și chiar întâmplătoare, dela adevăr.

Tot restul zilei, Jens Peter rătăci fără încetare în jurul căsuței sale. Nu știa ce hotărîre să ia. De spaimă, nu-și găsea astâmpărul. Semăna cu un om prins de roata unei mașini și silit să se învârtească împreună cu ea. Privirea lui nemișcată, ațintită în spațiu, era plină de spaimă. Până la urmă, viitorul i se păru atât de cumplit și de apăsător, încât nu mai putu răbda. Când se lăsă întunericul, luă o frânghie, se duse în pod și se spânzură.

După ce cunoscuse fericirea unui cămin al ei, Rasmina nu mai putea să fie slugă. Când am revăzut-o, cerșea în parohie pentru ea și pentru copiii ei. Oamenilor le era milă de ea și-i dădeau de pomană. „E o ființă nenorocită, spuneau ei. A făcut o mulțime de copii și nu le poate găsi un tată..."

Cele descrise mai sus s'au întâmplat aidoma în Danemarca, în anii 1908—1909.

ZIDURILE

Ar fi putut să se stabilească în centrul oraşului, să aibă calfe şi ucenici şi să deschidă o prăvălioară, ca să vândă încălţăminte de gata. Nimeni nu l-ar fi împiedicat. Era un om detreabă şi ar fi putut să facă rost de ceva parale, măcar de vreo câteva sute de coroane, ca să-şi înjghebeze ceva. In cazul cel mai rău, chiar fabricantul i-ar fi dat oricând bani să-şi cumpere cele trebuitoare, dacă omului i-ar fi plăcut să se ştie dator vândut.

Dar Blank nu voia să se vândă nimănui şi pentru nimic în lume. Ii era dragă libertatea şi, deaceea, se stabili la marginea oraşului, într'una din acele case cu un cat şi cu mansardă, care fac pe nesimţite trecerea dela câmpiile satului la străzile unui oraş mare.

Dela înălţimea mansardei sale putea să cuprindă cu privirea, în timpul lucrului, toate împrejurimile : mai în faţă câteva movile argiloase şi triste, nişte sălcii care lăcrimează în ceaţă şi slujesc drept adăpost păsărilor sburlite, iar mai departe câmpul — adevăratele ogoare. In zarea mai îndepărtată şi-ar fi putut închipui nişte păduri minunate, cu poiene înflorite şi lacuri. Dar cizmarul nu făcea parte din rândul visătorilor şi se mulţumea cu ceeace vedea în faţa ochilor : o adevărată priveliste rustică.

„Atâta tot ?" întrebau prietenii pe care-i aducea

uneori la el, ca să admire priveliștea minunată. Blank tăcea, posomorît. Nu știa să-și apere minunățiile din care se îmbăta nu numai mintea și inima, ci toată ființa lui, gustând din plin fericirea vieții. Dar pe viitor va ști să se ferească de oamenii aceștia, căutând să rămână cât mai departe de ei. Dacă vin doar ca să-i turbure bucuria lui cea mai deplină, nici n'are nevoie de ei!

Incetul cu încetul ajunse să trăiască stingher, rupt de toată lumea, nu mai era prieten cu nimeni. Ajunse bănuitor, adăpostindu-se îndărătul bănuielilor acestea ca după un scut ocrotitor al avuțiilor sale. Uneori, cei care-i aduceau de lucru se minunau de priveliștea largă ce se deschidea în față, dar el nu răspundea la laudele lor și se grăbea să purceadă la treabă, iar după ce isprăvea, se grăbea să scape cât mai repede de oaspeți. N'avea ce vorbi cu oamenii înafară de ceeace era în legătură directă cu meseria lui. Orice discuție mai neobișnuită ar fi putut să-l abată și să aducă vorba — mai curând sau mai târziu — asupra *tainei lui*. Cum erau de față alți oameni, puteai citi în ochii lui că-l apasă îngrijorarea. Deaceea, își orânduise anume atelierul în așa fel, încât să nu se poată apropia de fereastră niciun străin.

Când rămânea însă singur, sufletul lui se desfăta într'o liniște neturburată. Niciodată nu-l apăsa singurătatea. Era pe deplin convins că a găsit singura și adevărata comoară și nu mai avea nevoie de nimic. Nu era pornit pe cugetări filosofice, dar sufletul lui sorbea impresii rare și felurite dela bolta înaltă, dela veșnica nestatornicie a norilor, care goneau prin fața lui. Iar deasupra tuturor, soarele, inima universului, domnea ca un stăpân atotputernic.

Ținea ferestrele deschise mai tot anul, iar când era senin și soare, fluieratul lui răsuna vesel în văzduh, peste scoarța scorojită a movilelor argiloase. Cânta și fluiera în extaz, ca un om beat, și scotea triluri asurzitoare, ca o pasăre captivă când o scoți cu colivia afară la soare.

Intr'o toamnă au început să sape pământul chiar în dreptul ferestrelor lui. Din adăpostul său, Blank

le urmărea truda curios. Trăia ca o pasăre liberă și era chiar ceva păsăresc în felul lui de a-și întinde gâtul să se uite la muncitori. Nu părea îngrijorat: doar atât că priveliștea se schimbase puțin, desvăluindu-i, spre bucuria lui noi aspecte.

In timpul iernii, privea cu plăcere la copiii din cartier, care se jucau în groapa înghețată. Dar primăvara au venit lucrătorii și au început să construiască o casă. Era nespus de interesant să-i privești! Nimeni nu era în stare să urmărească mai bine ca el tot mersul lucrărilor, dela început și până la sfârșit! Cine ar fi putut tăgădui? Cum se mai cățărau oamenii și lucrau ca niște furnici într'un mușuroi! Cum era oare cu putință ca atâtea perechi felurite de mâini să zidească ceva unitar? Iată ce-l minuna mai mult...

Lucrările înaintau din zi în zi și, chiar în fața ochilor lui, la o depărtare de numai câțiva metri, se ridica un zid imens, acoperind, treptat, priveliștea. Intr'o bună zi, ultimul vârf de salcie dispăru îndărătul zidului și Blank căzu pe gânduri. Cât cer aveau să-i mai lase oare?

Zidul îi înnăbușea sunetul glasului și Blank nu mai cânta, mulțumindu-se doar să fluiere din când în când, ca să-și alunge tristețea. Dar, pe măsură ce trecea timpul, fața cenușie și monotonă a zidului începu să se acopere cu pete colorate de igrasie și de mucegai. Pe zid mișunau înviorându-l muște mari, cârcăiaci neastâmpărați și felurite gângănii sprintene. Dimineața, de îndată ce Blank se dădea jos din pat, privirile lui căutau zidul: după culoarea și înfățișarea petelor știa cum va fi ziua. La câțiva pași, în stânga, se ridica alt zid, de aceeași înălțime, și se vedeau trei lăzi asemănătoare pentru gunoi. Blank mai putea să vadă cerul doar aplecându-se pe fereastră, înafară, și privind în sus.

Dar nu era bine să se aplece prea des și nici nu era nevoie. Mai departe, în dreapta, zidurile lăsau totuși o crăpătură îngustă în care se înghesuiau din toate câte ceva: sus de tot se vedea cerul; apoi câteva crengi de tei care se ridicau dindărătul unor ziduri uriașe; un crâmpei dintr'o priveliște, care aducea cu o felie

de tort şi, în sfârşit, o frântură scurtă de şosea cu circulaţia ei neîntreruptă, ce se zărea jos de tot, prin crăpătură. Blank nu putea să vadă toate astea stând pe scaun, dar le zărea răsfrânte într'un ciob de oglindă prins de tocul ferestrei.

Da, cizmarul potrivise foarte bine ciobul ca să oglindească un crâmpei al naturii libere. N'avea decât să lase puţin lucrul ca să guste din toate: soarele sau ploaia şi lanurile. In câţiva ani, uitase deabinelea că mai fusese odinioară altceva, în locul acestui calcan cenuşiu şi jilav.

Pe vremea când se mutase el acolo, locuia în colţul străzii un negustor de in, nu prea înstărit. Intr'o zi se apucase să parceleze terenul şi să ridice case. Acum, negustorul era bine hrănit, ba ajunsese chiar pântecos şi i se spunea comerciant. Cizmarul Blank nu căuta să cunoască amănuntele. Ştia doar că acel comerciant .i închisese privelişte — că vinovat de acest fapt era mătăhălosul constructor!

Privea lucrurile cu simplitate. Comerciantul era un om bun, un proprietar cu care te puteai înţelege, atent cu oamenii simpli. Duminica se târa pe covor deabuşilea, jucându-se cu copiii. Singurul lui cusur era că se umfla mereu, acoperind totul cu trupul lui greoi.

Aşa i se părea cel puţin cizmarului: era un fenomen uşor de înţeles. Intâlnindu-şi proprietarul, îi măsura din ochi rotunjimea şi îşi spunea îngrijorat că se umflă necontenit. Şi pe măsură ce se umfla, Blank simţea ca un fel de ameninţare împotriva lui, împotriva vieţii lui, ca şi cum comerciantul, umflându-se, avea să-i răpească lui cu desăvârşire văzduhul şi lumina.

Intr'o primăvară, neagra presimţire a cizmarului se împlini. Comerciantul se întinse dincolo de fostele-i hotare. Inălţându-se, zidurile noii case boiereşti acoperiră totul. Pieri şi ultima fărâmă de cer sau de ogor care-i mai rămăseseră bietului om. Ciobul atârnat de geam nu mai oglindea decât cinci ferestre de bucătărie, una deasupra alteia. Casa avea însă darul că prindea soarele de dimineaţă şi luciul zidului din spate pe care le reflecta în oglindă. Blank ghicea şi unde erau aşezate cele cinci ferestre ale cămăruţelor pentru

slujnice, când una din aceste ferestre se dădea în lături atât de larg încât canatul ieşea de după calcan. Şi mai zărea câte un braţ gol şi rotund, care prindea canatul ferestrei, scânteind în oglindă atât de orbitor, încât putea să treacă drept o rază de soare.

Una peste alta, însă, toate acestea nu însemnau nimic. Intr'o zi, ciobul de oglindă căzu şi rămase neridicat: Blank nu mai avea nevoie de el. Pricepuse că zidurile acestea îşi au tâlcul lor şi nu-şi mai obosea ochii. Totul se limpezise în mintea lui.

Ştia acum mai multe decât înainte şi pătrundea mai repede în miezul adevărului. Când deasupra celor trei lăzi de gunoi roiau nori de musculiţe, ca trei nori cenuşii care jucau în văzduh, ştia că afară e o toropeală şi o zăpuşeală îngrozitoare. Căpătase reumatism din cauza calcanului jilav şi ştia precis când va sufla din răsputeri vântul dinspre miazănoapte, prietenul bun al reumatismului. Dar când îl înnăbuşea duhoarea celor trei lăzi de gunoi, ştia că ea vestea sosirea verii şi era bucuros, pentrucă reînvia într'însul amintirea trainică a soarelui.

Blank adunase destule semne şi, în sfârşit, numărul lor ajunsese atât de mare, încât pentru el trăia o vară veşnică; îşi găsise adăpost în ţara fanteziei şi era în puterea lui să cheme soarele, care răsărea ca prin farmec, oricând voia!

Nu-l mai auzeai niciodată fluierând, pentrucă nu mai simţea nevoia să fluiere. Preţuia mult mai mult liniştea. Se apleca tăcut deasupra lucrului; pe faţa lui nu puteai citi nimic, dar era veşnic la pândă. Inaintea lui se ridicau din gol lumi noi, aşa că nu mai simţea niciun fel de lâncezeală şi nu mai tânjea după nimic. Privirile lui parcă se împiedicau de lumea exterioară, iar zidul gol îi slăbise vederea. Oamenii care-i întâlneau privirile credeau că e ţicnit şi-l ocoleau. Căpătase, însă, o vedere lăuntrică găsind în sufletul lui tot ceeace-i lipsea.

Renunţase, treptat, la multe din lucrurile pe care se reazemă mintea altora. El unul nu avea niciun fel de cerinţe şi, cu toate acestea, se simţea îndestulat cu de toate. Dar îi era milă de oamenii din jur. „Sunt

parcă ziditi de vii", își spunea el, clătinând trist din cap. „Soarele nu poate să pătrundă niciodată până la ei". Nu-i trecea nicicând prin cap că și el e în aceeași situație. Se scuturase de toate, de orice dorințe și cerințe, păstrându-și numai un simțimânt cald și blând de compătimire pentru toți acei ce sufereau în umbra zidurilor uriașe. Dar numai el vedea de unde vine răul. Deaceea era socotit nebun. Știa el asta. Alții credeau că zidurile poartă toată vina și le blestemau. Dar el le cunoștea taina, numai el ! Deaceea zâmbea atât de enigmatic.

Iar când taina aceasta și mila pentru oamenii de o seamă cu el îl copleșeau prea mult, lăsa lucrul și stătea pe scaun, răsucind în mâini un raspel cizmăresc de oțel, de care se lega credința că apărase și păzise atâția cizmari, înaintași de-ai lui. Intors, într'un anumit chip, vârful ascuțit al raspelului abătea nenorocirea și aducea în schimb fericirea. In ce-l privea, Blank nu credea în acest lucru și răsucea în mâini raspelul în mod mecanic. Chinuit, se apuca să-i ascută și mai mult vârful. Cu timpul, ajunsese singura îndeletnicire care-i potolea îngrijorarea sufletească. De fapt socotea aceasta ca o pierdere de timp fără rost, și când îl mai lăsau gândurile negre asvârlea raspelul supărat. Dar nu se desbăra de obiceiul ăsta.

Intr'o zi, cizmarul, ca și ceilalți chiriași ai vechii căsuțe, primi înștiințarea să se mute. Căsuța fusese cu totul copleșită de cazărmile ridicate în vecinătate și urma să fie dărâmată, ca să facă loc unei construcții moderne.

E ciudat, dar gândul acesta nu-i venise niciodată lui Blank. Dacă s'ar fi trezit într'o dimineață și ar fi descoperit că zidurile care-i închideau vederea spre lume au intrat iarăși în pământ, lucrul acesta nu l-ar fi mirat deloc. Era ceva simplu și dela sine înțeles. Dar nu putea să priceapă că se urmărea dărâmarea acestei magherniță pentru a se ridica în locul ei o cazarmă. Aceasta însemna că spulberi întreaga lume existentă, să faci loc unor noi născociri ; însemna pentru el răsturnarea tuturor lucrurilor ce-i erau cunoscute, fiecare cu rostul ei.

Își dădea totuși seama de ceeace se ascundea îndărătul acestui fapt: comerciantul se umflase într'atât, încât nu numai că le răpea oamenilor lumina, dar îi și măturа deadreptul din cale ca să-și facă loc.

Blank se îmbrăcă în hainele de sărbătoare, își vârî în sân raşpelul ascuțit și sună la ușa proprietarului. In ochii lui se ivise, în ultima vreme, o expresie ciudată de neliniște, care-i îngrijora pe cei din jur.

— A venit cizmarul cel țicnit, îl anunță slujnica pe stăpânul ei.

Comerciantul ieși în antreu și holbă, mirat, ochii la vizitatorul său.

— Am venit în legătură cu înștiințarea de mutare, bombăni Blank, făcând un pas înainte.

— Ei, drăcie, dar ce te privește pe dumneata? Sau crezi, poate, că legea nu-mi dă acest drept?

— Ba da, dar... te-ai umflat prea mult... Te umfli mereu și iei aerul altora. Am să te străpung, ca să te desumfli și să iasă aerul din tine! vorbi sacadat Blank și-l împunse pe proprietar cu raşpelul în pântece.

Cizmarul fu asvârlit în temniță, dar se purtă și aici atât de ciudat, încât nu era bun de nimic. Numai un nebun putea să confunde un zid cu un comerciant burduhănos! Un asemenea om nu poate fi socotit o ființă cu judecată, care să se bucure de binefacerile vieții sociale. Deaceea, după câtva timp fu transportat la un ospiciu de nebuni.

Mai zace și astăzi acolo și își închipue că a aruncat în aer un zid cu raşpelul lui de cizmărie. In fața lui s'a deschis o prăpastie: vede marea legătură dintre fenomene și nu-și îndreaptă atenția la lucruri mici și neînsemnate. Deaceea continuă să fie ținut închis.

Uneori are clipe de luciditate și judecă atunci ca un om pe deplin sănătos. Firește, se pune problema să fie redat societății. Dar iată că, spre satisfacția generală, întreabă deodată dacă razele soarelui pătrund acum în vechea magherniță, sau dacă e nevoie să-l mai înțepe odată pe comerciant, ca să iasă aerul...

PÂINEA

In vreme ce pe alte meleaguri se şi iviseră demult zorii, la Grenada se mai îngâna încă ziua cu noaptea. Aci, soarele răsare târziu, pentrucă îi stau în cale crestele munţilor. Dar iată-l că răsare, în sfârşit, de după gheţarii din Sierra-Nevada, trezind-o pe „senora". Ea se întinde, galeşă, lunecă din patul ei înalt pe un scaun şi de aci pe duşumea şi aleargă la oglindă, să-şi prindă buclele în agrafe şi să-şi acopere faţa cu pudră proaspătă.

Când oraşul îşi relua treburile întrerupte în ajun, umbrele începeau să crească.

In timp ce doamnele somnoroase şi slujnicele ciufulite se duceau la piaţă, legănându-şi sacoşele de pânză, ca să cumpere merinde pentru toată ziua, ţăranii sosiseră demult, aducând pe măgarii lor, fructe şi carne. Cu trenul de dimineaţă fuseseră aduse pe piaţă, dela Malaga, caracatiţe, rechini minusculi, purici de apă (care se vând sub denumirea de crabi), calcani, scoici şi alte daruri ale mării. Pătrunzând prin pereţii de scânduri ai prăvăliilor, soarele dimineţii lumina grămezile de solzi strălucitori, scoicile sidefii, piramidele de pepeni galbeni şi de turchestani, pătlăgelele purpurii, rodiile, ardeii spanioli, portocalele aurii, lămâile palide şi ciorchinii de struguri, când de culoare des-

chisă ca alabastrul, când de culoare închisă şi lucioşi ca trupul unui negru.

Era pe la mijlocul lui Ianuarie. Peste noapte căzuse o brumă uşoară şi era frig. Negustorii erau trişti, iar rarii clienţi care rătăceau alene prin piaţă se interesau mai mult de noutăţi decât de marfă. Soarele nu încălzise încă pământul... O senorina trecu repede prin imensa piaţă de alimente, urmărită de aproape de o mamă grijulie sau de o doică bătrână. Femei sărace stăteau în genunchi dealungul unei străzi, aţâţând focul pe grătare.

Când soarele se înălţase de o suliţă, în piaţă forfotea o mulţime de oameni, iar văzduhul răsuna de strigăte şi de înjurături. Viaţa îşi recăpătase drepturile. Oamenii se înghionteau, se strigau, se tocmeau şi se certau.

Două femei se întâlniră în mulţime şi se sărutară, după obiceiul andaluz.

— Isuse! Sfântă fecioară! strigă un pescar. Oare mie nu-mi cade nimic?

— Poate, dacă ne spui câţi ani au peştii tăi, îi răspunse una dintre ele.

— *Caramba!* Puncheta! De bună seamă că nu sunt aşa de bătrâni ca mutra ta pocită!

— Tacă-ţi gura, tâmpitule! Cred că ai putea să-ţi înmormântezi peştii pe cheltuiala societăţii pentru ajutorarea nevoiaşilor. S'au împuţit demult!

Nişte copii desculţi tot umblau încoace şi încolo, strigând tare:

— Douăzeci de cepe pe-o băncuţă!

— Trei lămâi la douăzeci, le ţinea isonul o zarzavagioaică.

Soarele scânteia în jur şi cerul albastru strălucea. La tot pasul vedeai mormane de fructe proaspete, zemoase, de toate culorile. Pe alocurea se înghesuiau o sumedenie de sdrenţeroşi, care nu se clinteau cu zilele din piaţă, gata să se încaiere ca nişte lupi flămânzi pentru a câştiga câţiva gologani pentru pâine. Se agăţau şi ei, ca nişte adoratori nefericiţi, de cocheta Viaţă, care se încăpăţâna să le întoarcă spatele, râzând batjocoritoare. Se repezeau s'o prindă în braţe, dar ea

se smucea şi le scăpa mereu. Făpturile acestea, care-ţi stârneau mila, nu rătăceau prin piaţă după cumpărături, ci pândeau să le pice şi lor câte ceva. In fiecare zi se întorceau acolo, vineţi de frig, scolfâciţi de foame, dar mereu cu acelaş licăr nestins de speranţă în ochi.

La intrarea în piaţă se afla un om sărac, care îmbia trecătorii cu nişte lămâi cam trecute. Trase de rochie o doamnă, elegant îmbrăcată.

— Cumpăraţi, vă rog, spuse el cu glas rugător. Să am şi eu de-o pâine. Mi-e atât de foame!

— Cum îndrăzneşti să pui mâna pe mine? se supără senora. Cumpăr singură ce-mi trebue!

Şi după ce îşi netezi fustele cu un aer jignit, îşi văzu de drum.

La capătul pieţei de peşte, lângă un precupeţ care vindea caracatiţe, stătea un bărbat cu două coşuri mari de pâine. Intinsese în chip ispititor câteva pâini pe pământul gol şi se uita, vesel, în dreapta şi în stânga. Din când în când, luând două pâini intra în mulţime şi, ridicând marfa deasupra capului, ca pe un trofeu al victoriei, striga:

— Pâine! Doi gologani mici pe-o pâine mare! Cine mai vrea să cumpere? Cine mai vrea...

— ...să cumpere funde? încheia reclama alt negustor, care stătea lângă el. Cincisprezece metri pe câţiva gologani!... Luaţi, domnişoarelor — se adresă el către două bătrâne care treceau prin faţa lui — să vă legaţi drăguţii voştri cu fundele mele. Sunt trainice...

— Pâinea e mai bună! îi răspunse, strigând, primul negustor. E bucuria oamenilor săraci! Doi gologănaşi pe o pâine mare!

Prin dreptul lui trecea o femeie, dusă de mulţime. Zărind-o, începu să-şi fluture cu energie pâinile şi strigă:

— Senora Beppa! Madame!

Femeia se apropie de el.

— Don Rafael, ce mulţumit pari astăzi! Nu cumva ai câştigat la loterie?

— Aproape! răspunse el, voios, arătându-i coşurile cu pâine.

— Nu mă aşteptam să te întâlnesc în piaţă. Ce-ţi mai face soţia ? Cum o mai duc copiii ?

— O vor duce şi mai bine, dacă voi vinde toate astea, spuse el arătându-şi marfa.

Senora Beppa îşi făcu cruce şi negustorul de pâine făcu şi el la fel. Se gândiseră, pe semne, la acelaş lucru, deşi se pare că povara vieţii n'o prea apăsa pe această femeie durdulie, bine îmbrăcată. Gestul ei pornea din milă pentru omul acesta uscat ca un chibrit, dar şi din alt sentiment, pe care îl întâlnim la oameni poate în aceeaşi măsură cu mila — anume: din curiozitate. Don Rafael fu nevoit să-i dea lămuriri.

— Nu iau pâinea dela franzelar, zise el. E marfa mea, adică proprie, în bună parte.

— Ai luat bani cu amanet ? întrebă, iscoditoare, senora Beppa.

El dădu afirmativ din cap.

— N'a fost prea uşor, dar acum tot ce-a fost greu a rămas în urmă, cel puţin aşa mi se pare. Imi voi atinge scopul !

Zâmbi, sigur de el.

— Să dea dumnezeu ! îi ură Beppa.

Totuşi, cuvintele ei nu aveau înţelesul pe care ar fi trebuit să-l capete, deoarece le rostise aşa, din obişnuinţă, fără să se gândească la ceva.

După ce luă două pâini, senora Beppa îi întinse negustorului banii.

— Femeile sunt fiinţe bune. Mai bune nici nu găseşti pe lume, o măguli el cu viclenie, aruncând banii într'o cutie neagră.

— Nu-i adevărat ! Bărbaţii sunt mai buni ! întâmpină, râzând clienta. Ei, dumnezeu să te aibă în paza lui, adăugă ea şi porni mai departe.

— Mergi cu dumnezeu ! o binecuvântă la plecare don Rafael şi intră din nou în mulţime ridicându-şi pâinile deasupra capului ca să le vadă toată lumea.

— Pâine ! Pâine ! Bucuria săracilor ! Doi gologănaşi pe o pâine mare !

Soţia îi aduse mâncare într'o oală de pământ. Ii dădu o lingură de cositor — şi don Rafael, aşezându-se pe marginea unuia dintre coşuri şi strângând oala în-

tre genunchi, începu să mănânce, lacom, orez cu ardei spanioli. Soţia se cinchi şi ea lângă el.

Scoţându-şi cuţitul dela brâul roşu, bărbatul întinse mâna după o pâine, privindu-şi întrebător soţia care dădu din cap. După ce tăie pâinea, îi întinse şi ei o jumătate.

— Pâinea e foarte bine coaptă, se bucură femeia.

— Şi ce dulce e! răspunse bărbatul. Mi se pare că am început treaba cu noroc.

— Să dea dumnezeu! Sunt vremuri grele!

— Nu sunt chiar aşa de grele pentru cei care au voinţă. Acum, greul a rămas în urmă...

— Ce plăcut e să mănânci pâine făcută de tine, nu-i aşa? întrebă ea după câteva clipe de tăcere.

— Da, mai ales dacă o faci cu mâinile tale. E, cum s'ar spune, o pâine care ne aduce pâine, adăugă el cu o nuanţă uşoară de filosofare.

Termină repede masa.

— Mulţumesc, îi spuse el soţiei şi şterse cuţitul cu mâna.

— Mulţumeşte-i lui dumnezeu, care ne dă putere şi fericire, rosti ea.

O clipă mai târziu, don Rafael era din nou în mijlocul mulţimii, strigând şi mai tare decât înainte:

— Pâine! Pâine!

Doi poliţişti se apropiară de el. Unul din ei scoase din buzunar o balanţă de mână.

— Pâinile dumitale au greutatea reglementară? întrebă el.

Negustorul se dădu la o parte, iar poliţistul, luând la întâmplare o pâine, se apucă s'o cântărească, plin de nepăsare. Deodată se opri, aruncă negustorului şi soţiei lui o privire bănuitoare şi cântări pâinea încă odată, de data aceasta cu luare-aminte. Ii lipseau două uncii. Incepu să cântărească alte pâini, una după alta şi pe chipul lui apăru un zâmbet care nu prevestea nimic bun. Intre timp, don Rafael îl privea, întâi fără să înţeleagă, dar în curând încremeni de spaimă. Toate pâinile cântăreau sub greutatea stabilită de lege.

— Câte pâini ai vândut până acum? întrebă poliţistul cu un astfel de glas, încât pe soţia negusto-

rului o podidiră lacrimile. Cu mâini tremurânde, negustorul îi întinse poliţistului cutia neagră cu banii agonisiţi. Acesta numără monetele şi le vărsă în buzunar. Pâinile vândute nu mai puteau fi găsite, dar trebuia să se facă dreptate. Poliţistul strigă un catârgiu şi-i porunci să pună coşurile lui don Rafael pe samar. Negustorul tăcea, parcă ţintuit locului, fără să protesteze. Stătea neclintit, aplecat înainte şi se uita stăruitor în urma poliţiştilor cu o privire prosteasă, stinsă. Parcă îi sburase sufletul împreună cu pâinea preţioasă.

— Maică precistă ! exclamau oamenii în jurul lui, făcându-şi semnul crucii. Dumnezeu l-a atins cu degetul său şi, drept pedeapsă, i-a luat minţile. Don Rafael, du-te acasă !

Il sgâlţâiau de umeri. El nu simţea însă nimic, privind mai departe în gol cu nişte ochi în care citeai că i-e sufletul pustiit. Deodată, hohotele de plâns ale soţiei lui ajunseră până la el ; încetul cu încetul îşi veni în fire şi... începu să bocească împreună cu ea.

Răsuna ca un duet trist acest cântec de jelanie, pe care nu-l asculta nimeni, pentrucă le era prea bine cunoscut tuturora — cântec al mizeriei, al foamei şi al nădejdii... Era o poveste veche de când lumea ! Don Rafael avea braţe puternice, dar ele nu-şi găseau întrebuinţare, mai cu seamă iarna. Atunci începuse să cerşească, împreună cu soţia şi copiii săi, firește. Nimeni n'avea nimic împotrivă, dar nu strângea nimic : prea mulţi se îndeletniceau cu meseria asta ! Familia lui răbda de foame, ca şi mii de alte familii şi, din zi în zi, ameninţarea morţii devenea pentru ei tot mai vie. Dar nenorocitul Rafael şi soţia lui nu voiau să moară fără luptă. Şi atunci le venise în minte ceva. Incercaseră să scape. Amanetându-şi ultimele boarfe, cumpăraseră făină — nu mai puţin de cincisprezece kilograme — şi făcuseră un cuptor de cărămidă, pe care-l încălziseră cu lemnele pe care apa râului le împingea spre ţărm. Dar, nefiind de meserie, uitaseră să ţină seama că la copt pâinea pierde din greutate, sau poate că nu se pricepeau s'o facă. Poliţia a venit şi le-a luat totul. Avea dreptate şi poliţia, dar ei nu

erau vinovați. Deaceea, brutarul nu urla ca să-l audă tot orașul : stătea în fața soției lui și plângea, iar ea îi răspundea cu hohote, unindu-și lacrimile ei cu ale lui. Prea se adunase multă durere — singurul lucru care le prisosea în viață.

Deodată, don Rafael scoase un țipăt care răsună în toată piața. Nenorocitul își ridicase în văzduh pumnii strânși ; se jura că nu voise să înșele. Se plângea de sărăcie și de mizerie. Făgăduia să vândă de aci înainte pâine cu greutate reglementară și să-și despăgubească toți mușteriii păgubiți fără voia lui. Jura că va da foc întregului oraș, dacă nu i se va da marfa îndărăt... Pe neașteptate își pierdu cunoștința și se prăbuși. Scoțând un țipăt desnădăjduit, soția lui se repezi la el. In jurul lor se strânse o mulțime de oameni.

— Ce s'a întâmplat ? întreba fiecare nou sosit.

— Uite, unul care a încercat să vândă oamenilor săraci pâine cu lipsă la cântar, li se răspundea. Dar poliția și dumnezeu l-au pedepsit.

— Ce semeni, aia culegi ! strigă o femeie bătrână, care vindea pâine de brutărie. Dece s'a apucat de o treabă pe care n'o cunoaște ?

Și începu să urle ca un cântec de se auzea în toată piața :

— Hai la pâine ! Hai la pâine ! Doi gologănași pe o pâine mare ! Bucuria săracilor ! Pâine cu greutatea reglementară !

CALIF PENTRU UN CEAS !

Lucram trei inşi pe schelă : meşterul Olsen, o calfă şi cu mine. Rostul meu era să stau la scripete şi să strig celor de jos : „Stai ! Lasă mai slobod ! Intinde !“ Tot eu trebuia să trec cărămida şi cimentul pe o platformă şubredă şi să le-o împart celorlalţi. Trebuia să-l îndemn mereu pe tovarăşul nostru de jos să umple cât mai repede găleata, care era, apoi, trasă sus.

Când nu ajungeau cărămizile sau cimentul, meşterul şi calfa începeau să înjure, iar eu mă aplecam peste balustrada schelei şi strigam şi eu vorbele de ocară mai departe

Lucram cu râvnă. Zidarii de pe Bornholm aveau pentru întâia oară prilejul să clădească un coş de fabrică atât de înalt şi de subţire şi deaceea munceam cu tragere de inimă.

Ajunsesem să lucrăm la o înălţime de o sută de picioare. Până a doua zi seara trebuia să atingem înălţimea de o sută douăzeci de picioare, să încheiem cununa de sus şi să dăm jos schela.

Meşterul Olsen stătea chiar în mijlocul coşului şi întărea peretele interior. Era un om mic de stat, destul de vârstnic şi lucra după tipicuri învechite. Se vedea că lucrarea aceasta constituia pentru el un adevărat eveniment şi-i cerea încordare : faţa lui, deobicei atât de calmă, exprima când spaimă, când încredere în

sine. Nu i se mai întâmplase să ridice coşuri atât de înalte.

„E grozav de trainic!" exclama el, când vântul de Octombrie tăbăra ca o vijelie asupra coşului subţire. Iar când ieşea soarele, umbra aruncată de coş se plimba peste ogoare, de parcă cineva ar fi scris cu un deget uriaş pe filele brazdelor.

— Coşul următor îl vom construi fără schelă, făcea planuri calfa Ludwig. Vom începe să-l zidim pe dinăuntru şi-l vom lăsa să se înalţe sprijinit prin propria lui greutate.

Meşterul dădu însă din cap în semn de îndoială. Dealtfel, Ludwig răspundea pentru construcţie. Fluiera, cătărat pe dinafară cu firul lui de plumb, iar linia frumoasă a coşului creştea mereu.

Era un băiat voinic şi sănătos, neîntrecut în ale meseriei. Cu doi ani în urmă era încă ucenic în capitală, dar când sfârşi ucenicia se întorsese pe meleagurile lui, în Bornholm. Şi, de atunci, parcă un suflu proaspăt pătrunsese în trupul lui. Putea să zidească zilnic trei-patru mii de cărămizi când trebuia înălţat un zid drept, şi muncitorii bătrâni, privindu-l uimiţi, uitau de lucrul lor. Ştia să-şi preţuiască tovarăşii şi discuta ceasuri întregi, cu înflăcărare, spunând că a venit timpul ca muncitorii să fie puşi pe picior de egalitate cu nobilimea. Acum era vorba să se înfiinţeze o uniune a tineretului şi un club, la care să se discute probleme sociale şi economice.

— Trebue să chibzuim în primul rând ce ne lipseşte, spunea el cu hotărîre, într'o zi.

Deosebindu-se totdeauna de ceilalţi prin imaginaţia lui vie, punea mult avânt în tot ce făcea. Era convins că pe muncitori îi aşteaptă un viitor măreţ.

— N'ai decât să întinzi mâna după ce-ţi trebue, spunea el cu un zâmbet sincer. Oare eu nu pot să înţeleg tot atât de bine ca un funcţionar sau ca un negustor muzica ori înţelepciunea cărţilor? Doar că, aşa cum mi-e traiul acum, n'am nici timp, nici bani pentru asta. Ştii, Morten, trebue să înfiinţăm neapărat o uniune a muncitorilor!

Mă pătrunsese frigul pe postamentul şubred şi cău-

tam să cobor cât mai repede. Nici nu era de lucru sus pentru trei oameni. Intre timp, apăru un băiat pe bicicletă, fluturând o hârtie.

— Ei, drăcie, asta-i lista de câştiguri, strigă Ludwig, foarte sigur de vorbele lui. In sfârşit, a venit şi ea!

Intr'adevăr, era o listă de câştiguri. Şi Ludwig câştigase la loterie patruzeci şi cinci mii de coroane. Sculele îi căzură din mâini.

— Cred că acum am să plec deabinelea, îi spuse el, ca beat, meşterului. Era cu totul absent, atât privirea cât şi glasul lui erau parcă aiurea, plecate undeva, departe.

Meşterul Olsen căuta să-l convingă să rămână, pentrucă ne-ar fi fost greu să ne lipsim de el. Până atunci nu clădisem niciodată coşuri. Dealtfel, doar el ne făcuse să primim această lucrare. Dar Ludwig se şi lăsă jos alunecând pe cablu: nu mai avea timp să coboare pe scară. Cutia macaralei scârţâia puternic sub greutatea trupului său.

In aceeaşi seară, Ludwig plecă cu vaporul la Copenhaga. Nimeni nu-i cunoştea planurile, iar meşterul şi cu mine furăm nevoiţi să isprăvim singuri, cum puteam, partea de sus a coşului.

Ludwig dispăru fără urmă şi, câtva timp, nimeni nu ştiu nimic despre el. Apoi, pe neaşteptate, numele lui se ridică deasupra tuturor, înconjurat de o strălucire extraordinară. Pe urmă dispăru, dar peste puţin numele lui era iar în gura tuturor.

Unul dintr'ai noştri, care tocmai se înapoiase acasă, ne încredinţa că l-a văzut pe Ludwig la teatru, ca scos din cutie. Altul îi pomenea numele alături de acel al unei actriţe vestite, iar un al treilea — un soldat dela cazarmă, ibovnicul unei bucătărese care slujea în capitală — ne dădu de ştire că stăpânii ei invitaseră la dânşii, în cinstea lui, o societate veselă. Pe scurt, în tot acest timp, Ludwig se învârtea în înalta societate, nu mai muncea deloc şi se purta înmănuşat şi cu o pălărie înaltă şi ţeapănă, ca un fel de coş.

Povestind despre el tot felul de năzbâtii, oamenii jurau că era adevărul adevărat. Inchipuirea lor o cam

luase razna şi erau înclinaţi să creadă mai mult decât se întâmpla în realitate.

In ce mă privea, mă simţeam oarecum ruşinat. In iarna trecută ne întâlnisem la o universitate populară şi, tineri cum eram, făcusem legământ de prietenie veşnică. Pribegisem toată vara, nedespărţiţi, de pe un şantier de construcţie pe altul şi ne angajasem la lucru împreună.

Dornici amândoi să ne completăm studiile, ne înţelesesem să ne înscriem la şcoala tehnică superioară, de îndată ce vom câştiga bani deajuns pentru a putea face aceasta. Dar iată-l dispărut, fără să mai dea vreun semn de viaţă !

„Trebue să ştii ceva despre el ; doar aţi fost prieteni atât de apropiaţi..." îmi spuneau cei din jurul meu. Şi de fiecare dată trebuia să mărturisesc, ruşinat, că nici nu mi-a scris măcar.

In sinea mea, tot nădăjduiam că-mi va scrie şi-mi va trimite bani ca să mă înscriu la şcoală : era doar atât de bogat ! Dar el mă uitase pesemne cu desăvârşire. Era din ce în ce mai vădit că „înalta societate" îl prinsese în mrejele ei. Trăia într'un vârtej şi într'o larmă veşnică, fără să se poată domestici. Parcă-l ameţise atâta bănet. „E fermecat", spuneau cei din jur. Unii susţineau chiar că-şi luase cai şi trăsură şi că se arăta pretutindeni însoţit de actriţa aceea care îl introdusese în înalta societate şi-l făcuse să-şi schimbe şi numele.

Se dădea, spuneau ei, drept baron suedez, dialectul ce se vorbea pe Bornholm ajutându-l mult în această privinţă.

Inainte de Crăciun ajunsei să încropesc destui bani, aşa că izbutii să mă înscriu la cursurile de trei luni ale unei şcoli de meserii de pe insula Zeelanda. In primăvară pornii iar spre Bornholm în căutare de lucru. Dar mijloacele mele băneşti nu-mi îngăduiau să fac un popas la Copenhaga, deşi mă cam ispitea acest lucru, şi, deaceea, dela gară plecai direct spre port, ca să-mi iau bilet din timp. Pe când treceam pe strada principală, mă tot opream mereu, ici-colo, în faţa vitrinelor şi mă uitam în toate părţile. Văzui de

odată o pereche tânără, care mi se păru atât de fericită, încât nu puteam să-mi iau ochii dela ea.

Bărbatul purta blană şi joben, iar doamna era acoperită toată cu blănuri şi pene. N'aş putea să spun ce anume purta, dar părea o porumbiţă care se lipea de el, gungurind.

Imi iuţii paşii ca să trec înaintea lor şi să le văd chipurile fericite. Era Ludwig cu iubita lui.

Când se apropiară de intrarea elegantă a unei case, el întoarse capul şi, recunoscându-mă, îmi făcu semn cu mâna.

Intrucât eram supărat pe el, mă prefăcui că nu-l recunosc, dar la Piaţa Regală mă ajunse din urmă, gâfâind grozav. Părea nespus de mulţumit că mă vede.

— Ce întâmplare fericită, rosti el, strângându-mi mâna foarte prietenos. Imi era tare teamă că am să te pierd din ochi, dar a trebuit să conduc fata până sus.

— E... actriţa ? îl întrebai, vrând să fiu înţepător.

— Eşti nebun ? E logodnica mea, o tânără încântătoare, fiica unui bancher foarte bogat. In curând ne căsătorim. Printre altele, voi fi părtaş la firmă, ne vom uni capitalurile şi vom lărgi întreprinderea.

— Asta înseamnă că ai câştigat aici mulţi bani ?

Ludwig nu-mi răspunse nimic, continuând să flecărească, aşa cum făcea şi pe vremea când era calfă.

Vorbea şi râdea atât de vesel şi lipsit de griji, ca şi cum ar fi căutat să mă facă să uit tăcerea îndelungată, şi, în acelaş timp, mă trăgea spre cafeneaua celui mai bun hotel, un local cu oglinzi imense şi ornamente sculptate, totul strălucind în aur.

— Nu ţi se pare minunat aci ? mă întrebă tolănindu-se pe canapea.

Dar eu îi mărturisii că m'aş fi simţit mai bine într'o cafenea mai modestă.

— Semn de sclavie, dragul meu ! râse el. Dar acum ai să guşti ceva care o să-ţi placă, sunt sigur. Chemă un chelner şi-i comandă o băutură pe care n'o cunoşteam, nu auzisem nici măcar de numele ei. Dar tot timpul nu încetam să mă mir de purtarea şi de cunoştinţele lui. Trebuia să se scoale în fiecare clipă ca să

salute tot felul de nobile doamne. Şi se ţinea ţanţoş ca şi cum s'ar fi născut conte.

Când ne pregătirăm de plecare, începu să se scotocească, speriat, prin buzunare.

— Ascultă, împrumută-mi zece coroane că n'am mărunţiş! şopti el. Tot aşa de prietenos vorbise cu mine şi când lucram sus pe schelă.

— Dar eşti bogat! răspunsei eu mirat.

— Ehei! cei câţiva gologani s'au dus repede, pe gârlă. Acum trăiesc din împrumuturi. Ştii, am învăţat doar la fizică: o cărămidă care cade dela înălţimea etajului al cincilea poate ridica, prin forţa căderii sale, altă cărămidă la fel de mare. Vezi, acelaş lucru e şi aici: dacă ai dat pe gârlă patruzeci şi cinci de mii de coroane, poţi să te împrumuţi tot cu atât, până pui la cale ceva. După ce mă voi însura...

Ii smulsei făgăduiala că-mi va trimite banii imediat, aveam doar nevoie de ei pentru trai, până când îmi voi găsi un rost.

El îşi uită, firește făgăduiala, iar eu, imedat ce sosii acasă, începui să muncesc.

Faptul că izbutise să ridice coşul îi dădu curaj meşterului Olsen să se angajeze zidar la clădirea unei biserici, iar pe mine mă luă ca ajutor.

Intr'o zi, în toiul verii, ne odihneam împreună pe schelă. Era foarte cald. Cumpărasem nişte bere dela o cooperativă de consum şi o beam, pe îndelete, pomenind între timp de un tovarăş al nostru, muncitor, care tocmai murise de oftică.

In timpul acesta, zărirăm un tânăr venind pe drum, plin de praf, cu o legătură subsoară; îşi flutura bastonul în vânt şi cânta cât îl ţinea gura.

— Se vede treaba că gâtlejul nu-i e îmbâcsit de praf, spuse Olsen şi râzând îi dădurăm dreptate. Dar să mă ia dracu dacă n'o fi...

Intr'adevăr, era Ludwig. Se căţără pe podeţele schelei ca un diavol şi dintr'o săritură ajunse în faţa noastră, trăgându-şi legătura pe platforma pe care ne aflam noi.

— Bună ziua, meştere! Pot să intru iarăşi la dum-

neata ? întrebă el, vesel. Cinci minute mai târziu, își și schimbase hainele și porni cu râvnă la lucru.

— Vasăzică nu te-ai mai însurat ? îl întrebai eu, nu fără răutate, după ce ne apucarăm de lucru.

— Vai, toate astea au fost prostii ! Mă rog, o fi poate pe gustul altora, care țin neapărat să se însoare — dar în ceeace mă privește pe mine, spun din toată inima : bogdaproste !... Dar cum mai merg treburile cu clubul ?

— Firește că au rămas baltă.

— Va trebui să-l reînviem și să ne ocupăm serios de el. Pentrucă, știi, sunt oameni cărora le place să tragă foloase în viață pe socoteala celor săraci, știu eu bine. Înțelegi ?

Desigur că trăsese învățăminte în această privință. Dealtfel, mai târziu, purtarea lui nu arăta că s'ar fi schimbat. Își păstrase bunăvoința de altădată și nu se căia o clipă că dăduse pe gârlă „cei câțiva gologani". Fusese „Calif pentru un ceas", dar cu toate acestea îi plăcea să stea pe schelă și să privească de sus, în viitor.

IACOV RĂIOSUL

Cârnaţii fierb anevoie şi cât stau pe foc tot trebue să-ţi mai treci timpul cu ceva. Ce-ar fi să vă spun o poveste ? Oricum, tot e mai bine decât să stai şi să-ţi bârfeşti aproapele.

Cel puţin aşa spunea bunicul. Astăzi, nu prea găseşti muşterii la cârnaţi din porci răposaţi. Oamenii nu se mai aruncă la orice şi fac săpun din hoituri. Dar chiar dacă fierbi săpun, e mai bine s'o faci pentru toată mahalaua odată. Aşa dar, iată cum s'a făcut că bunicul a început să ne vorbească despre Iacov Râiosul.

Dacă cineva ar vrea să ştie de unde ne-am pricopsit cu atâţia râioşi şi răpănoşi, sau mai cu seamă dacă ar vrea să ştie cum de s'au îmbogăţit unii pe la noi, n'are decât să întrebe de Iacov Dam. Cine a fost omul acesta ? A fost un ţăran care a păstrat cu evlavie datinele rămase dela părinţi şi bunici precum şi tot ce moştenise dela ei. Nu se spăla niciodată, ca să nu i se tocească pielea, iar cămaşa de pe corp o întorcea doar de pe o faţă pe alta şi numai de Anul Nou. „Dece s'o lepăd, dacă nu s'a murdărit la fel pe amândouă părţile ?“ Incât cămaşa lui avea ceva deosebit : totdeauna o parte era mai curată decât cealaltă.

In ceeace priveşte economia, Iacov era neîntrecut. Cumpăra porumb şi-l adăuga la nutreţul vacilor, fără

să-l macine. Boabele ieşeau tot atât de întregi de cealaltă parte şi Iacov le dădea porcilor. Porcii grohăiau, ţinându-se pe urma vacilor. In felul acesta, Iacov socotea că face economie îndoită la nutreţ. Tare nu-i plăcea să cheltuiască bani : nici pentru un lucru bun, dar nici să-i irosească degeaba. Tutunul, întâi îl mesteca, apoi îl scuipa şi-l fuma, bucurându-se astfel de două ori. Nu priza tutun, ci cenuşă din sobă, iar după ce strănuta deajuns, mai folosea odată cenuşa pentru a-şi văcsui ghetele de duminică, cu care se ducea la biserică. Aşa economie mai zic şi eu ! Pleca totdeauna la drum cu o căruţă veche, cu osii de lemn, moştenită încă dela bunicul lui. Iar porecla de „râiosul" a primit-o, după cum poate ghici oricine, pentrucă suferea de râie.

Multor oameni li se trimit, pe lumea asta, de sus, tot felul de haruri, aşa precum se pogorîse şi asupra lui Iacov un har deosebit. Era scund, strâmb şi slăbănog, dar tot ce atingeau degetele lui încârligate sau toate lucrurile pe care cădea privirea lui acră se preschimbau în bani. Ii strângea şi-i ţinea în sân, deadreptul pe pielea goală, ca să le fie mai cald şi să nu-i prindă nici dorul să se despartă de el.

Se ştie că de bani se lipesc tot felul de murdării şi nu vă puteţi închipui câte scârboşenii de tot felul se adună pe fiecare bilet de bancă soios. Nu mai vorbesc de microbii care se strâng pe monete ! Dar lui Iacov nu-i era frică nici de vreo boală mortală, nici de râie sau de rapăn. Cu cât biletul de bancă era mai murdar, cu atât îl strângea cu mai mare grijă între degetele sale încovoiate. Bancnotele, lipindu-se de pieptul lui păros, îi sgâriau pielea, de unde mâncărime şi spuzeală şi tot felul de bube şi de răni, în care se încuibaseră viermi, căpuşe şi alte lighioane asemănătoare.

Cu timpul, ajunsese să-ţi fie scârbă de el. Avea băşici pe ceafă, iar faţa, capul şi palmele îi erau pline de rapăn, de bube şi de crăpături. Totuşi, oamenii nu se fereau să aibă de a face cu el : ştiau doar de unde i se trag toate astea. Li se părea, chiar că, dacă s'ar molipsi dela el şi ar începe să-i semene, odată cu boala

lui ar da şi peste ei aceeaşi bogăţie. Unii căutau chiar să-l atingă pe furiş. Mulţi s'au umplut de râie, dar nu s'a auzit să se fi îmbogăţit vreunul în felul acesta.

In ce-l privea, Iacov Dam n'avea nevoie de mângâierea sau de prietenia nimănui. Işi lecuia singur crăpăturile şi rănile de pe mâini, îşi muia cu propria-i salivă sgaibele de pe piept şi se mângâia cu gândul că-i fericit, ştiind că nu suferă degeaba, ci pentru bani.

Se înţelege dela sine că ajunsese primul om din parohia noastră. El îi învârtea pe toţi şi pe toate. Lui îi trecuse prin minte să pună tot felul de taxe şi de biruri pe cei săraci. „La ei tot nu stau banii în mână, spunea Iacov. Ce câştigă — mănâncă". Mai născocise şi multe alte lucruri care se înrădăcinaseră la noi.

Unde mai pui că consătenii îl priveau ca pe un fel de zeitate sau ca un oracol. Tot privindu-l, întocmiseră un îndreptar de semne prevestitoare. Daca te mănâncă ochiul stâng, să te aştepţi la veşti bune! Dacă te mănâncă tot corpul, îţi vin bani mulţi! Cel de care se prinde râia, s'a născut sub o stea norocoasă. Poate se va dovedi că-i rudă — fie şi de departe — cu Iacov şi va fi printre moştenitorii lui! Iacov îşi cumpărase în biserică o strană proprie, acoperită, şi pastorul, rostind predica, se uita mereu spre strana lui. In scripturi se vorbeşte destul despre asemenea oameni ai lui dumnezeu, care n'au schimbat cămaşa niciodată, dovedindu-şi astfel zelul lor faţă de domnul, iar averea şi-au lăsat-o întreagă bisericii. Şi pastorul era şi el destul de deştept! Dar Iacov sforăia veşnic în timpul predicii, câştigând în felul acesta, duminica, ora pe care în zilele de lucru o folosea pentru somnul de după masă.

Şi averea lui creştea mereu. Tot ce era de preţ îi luneca, parcă, prosteşte în mână. In schimb, ceilalţi enoriaşi erau din ce în ce mai săraci. E greu de bănuit unde ar fi putut duce toate acestea. Dar nu degeaba stă scris în scripturi că pe lume totul are un capăt — înafară de cârnaţi, firește, care au două capete!

Intr'o zi, Iacov se pregătise să plece tocmai în punc-

tul cel mai depărtat al parohiei. Se vindea la mezat averea cuiva şi el nădăjduia să cumpere totul, cu toptanul, pe nimica toată. Nimeni nu îndrăznea doar să urce preţul, odată ce el şi-l fixa pe al lui. Iată cât respect ştiuse să le impună tuturor acest bătrân răpănos! Pesemne că şi începuse să-şi frece mâinile bucurându-se dinainte, în timp ce căruţa lui scârţâind din toate încheieturile îl purta hurducându-l.

Căruţa scrâşnea din ce în ce mai jalnic, pentrucă Iacov nu se îndurase s'o ungă de acasă: avusese de gând, ca deobicei, să ceară unsoare dela cineva pe drum. A mers cât a mers, dar osiile de lemn se uscaseră de tot. Căruţa scârţâia din ce în ce mai tare şi uneori parcă scâncea sau scrâşnea. In cale-i însă nu s'a nimerit nicio gospodărie ţărănească dela care ar fi putut să ceară unsoare de căruţă. Până la urmă, scârţâitul şi scrâşnetul roţilor ajunseseră atât de puternice, încât i s'a urît să le mai audă. Unde mai pui că îi era şi frică să nu se aprindă osiile. A trebuit s'o ia mai încet, dar n'a ajutat la nimic. Câteşi patru roţile deodată şi fiecare din ele în parte, ba scânceau ba scrâşneau, cântând, parcă ar fi vrut să murmure: *„Iacov Dam-Râiosul! Iacov Dam-Râiosul!"* se auzea tot timpul de sub roţi.

Iacov fu cuprins mai întâi de ciudă, apoi de mânie. A dracului căruţă, îndrăzneşte ea să spună ceeace nu cutează nimeni! Iacov sări din căruţă şi stupi pe ulucul celor patru butuci ai roţilor. Dar vă daţi singuri seama că şi scuipatul lui era de post! Roţile îşi reîncepură cântecul. Atunci Iacov îşi mână caii cât putu de tare. „Stai, blestemato, am să te fac eu să taci!" Dar căruţa, ca să-i facă sânge rău, îi cânta tot mai viu refrenul: *„Iacov Dam-Râiosul! Iacov Dam-Râiosul!"* parcă bucuroasă că avea prilejul să se ia la întrecere cu el, în ce priveşte încăpăţânarea.

Deobicei, lui Iacov nu-i plăcea să înjure: îşi cruţa forţele. Dece şi le-ar irosi în zadar? De data aceasta, însă, izbucni în nişte înjurături crâncene şi, ţine-te, nene! începu să dea bici cailor fără milă. Trebuia, doar, să pună capăt unei astfel de batjocuri! Căruţa mergea ca vântul, dar, pesemne, nu se mai putea în-

frâna şi, cu toată graba ei, izbutea să turue repede, ca o muiere înfuriată: *„Iacov Dam-Râiosul! Iacov Dam-Râiosul!"*

Drumul mergea la vale şi roţile se învârteau din ce în ce mai repede. Deodată, toţi cei patru butuci începură să scoată fum. *„Râios!... Râios!... Râios!..."* se înnăbuşeau roţile. Pe urmă se auziră nişte trosnituri, se răspândi un miros de ars şi o duhoare ca dintr'o groapă cu smoală aprinsă a iadului. Din sgârcenie, Iacov Dam ungea deseori butucii cu păcură în loc de unsoare de căruţă. Şi acum trosnea şi duhnea, de parcă l-ar fi apucat pe Sarsailă însăşi strănutatul! Deodată, când se apropia de podeţ, din butuci ţâşniră flăcări. Iacov voi să oprească pe loc căruţa, smucind hăţurile în plin mers. Dar se auzi ceva trosnind şi căruţa se răsturnă într'o parte. Iacov sbură drept în gârlă, cu capul înainte. Nu se înnecă — fiind sgârcit, până şi pentru pod alesese un loc unde apa era mai mică — dar îşi frânse gâtul. Oamenii îl găsiră în gârlă a doua zi de dimineaţa. Banii din sân erau la locul lor. Ii împărţiră între ei, acei care erau prieteni mai buni şi aveau pumnii mai sdraveni.

Aveau de gând să-i atârne cămaşa în biserică, în amintirea cuviosiei lui Iacov, ca pe un lucru sfânt, sau, cum se spune, ca pe o relicvă. Dar, întrucât uitase să-şi lase averea bisericii, acest lucru rămase neînfăptuit. Cămaşa îmi reveni mie, moştenitorul lui cel mai îndepărtat. Vedeţi, aşa dar, că n'am născocit nimic! Urma să port această cămaşă ca să mă pot bucura de harul care se revărsase asupra lui Iacov, dar mama a ţinut cu orice preţ, s'o spele întâi. Cămaşa n'a rezistat însă la această încercare: fiind pusă în apă caldă, s'a destrămat toată. N'a lăsat în albie decât murdăria. Iar eu am rămas, cum am fost, sărac pentru toată viaţa.

CÂNTAREȚUL AMBULANT

Cui nu-i plac pasările cântătoare? Până și autoritățile le iau sub obladuirea lor și au grijă să nu li se întâmple niciun rău. Dealtfel și noi facem tot ce ne stă în putință pentru ca ele să-și așeze cuiburile în grădinile noastre spre a ne desfăta cu cântecele lor. Iar dacă în grădina cuiva se aciuează o privighetoare, aceluia i se pare că e un ales al naturii.

Excepție face numai cântărețul ambulant care umblă din curte în curte! Spre deosebire de celelalte pasări cântătoare, el și-a ales drept reședință capitala, dar nu-l întâlnești decât în cartierele cele mai sărace. In timp ce privighetoarea, de pildă, preferă grădinilor sărace vreun parc, cântărețul ambulant își schimbă locuința, de îndată ce prin partea locului se stabilesc oameni înstăriți.

El umblă cântând din poartă în poartă și este pasărea cântătoare a săracilor. Poate fi văzut numai iarna, când toate celelalte păsări cântătoare au tăcut demult, dar deobicei dispare odată cu venirea primăverii. Iarna, foamea, și frigul îl silesc să cânte și atunci ogrăzile mai dosnice ale capitalei par niște colivii mari și sonore.

Acum zece ani, nu mai demult, un asemenea cântăreț ambulant, care colinda curțile oamenilor, era la Copenhaga un fenomen cât se poate de obișnuit. Dar

dintre toţi locuitorii oraşului, doar oamenii săraci îl priveau cu prietenie, toţi ceilalţi nu puteau să-l sufere. Aceleaşi autorităţi care ocroteau ciocârliile şi alte păsări cântătoare aveau o atitudine duşmănoasă faţă de aceşti cântăreţi şi căutau să-i distrugă. Astăzi, în oraş, au pierit aproape toate aceste păsări care înveseleau curţile dosnice posomorîte, unde nu mai este îngăduit să răsune cântecul...

Acum vreau să vă povestesc cum a fost hărţuit până i-a pierit graiul şi unul dintre ultimii cântăreţi ambulanţi.

Mecanicul Vang avea aceeaşi obârşie ca mulţi tenori cu renume mondial. Ştia să cânte. Aproape toţi cântăreţii şi cântăreţele mari provin din lumea oamenilor nevoiaşi. Este poate una din numeroasele încercări prin care-şi manifestă lumea săracă dorinţa de a se face ascultată. Optimismul oamenilor săraci contribue, când şi când, la ridicarea lor.

Vang avea un glas minunat şi m'am gândit adesea unde ar fi putut să ajungă, dacă...

Dar, de fapt, acest „dacă" era, în cazul de faţă, de prisos, pentrucă Vang era doar mecanic şi avea soţie şi copii. Ba mai mult: era pe deplin mulţumit de meseria lui.

Cânta pentru soţia şi pentru copiii lui, ca orice pasăre cântătoare adevărată. Când se întorcea seara în căsuţa lui, pitită într'o curte dosnică, locatarii casei din faţă deschideau ferestrele dinspre curte ca să-l asculte cântând, măcar de departe.

Locuiam într'o mică mansardă care dădea spre curte şi am petrecut aşa multe seri stând la fereastră, pe întuneric. Porneam să visez în sunetele acelui cântec neobosit, ce se înălţa întru slava căminului, ţâşnind parcă din izvoare nesecate, tot atât de nestingherit cum se revarsă cântecul de slavă al ciocârliei. După o aspră zi de muncă era ca o dulce odihnă şi o binefacere pentru acela care, de nevoie, trebuia să trăiască în singurătate.

Dar, într'o seară, glasul lui Vang nu se mai auzi. Lucrul se mai întâmplase, firește, şi altădată. Uneori se ducea cu soţia pe la prieteni sau erau prinşi cu

diferite treburi. Toţi socoteau aceste pauze ca un lucru firesc, un capriciu al cântăreţului, şi se mângâiau cu gândul că nu se repetau prea des. Dar în seara aceea, în tăcerea lui Vang, cu totul neobişnuită, plutea parcă o ameninţare. Nu pot să-mi dau seama dece, dar avui simţimântul că în cuibul dela etajul al treilea se întâmplase ceva.

Glasul lui Vang nu se mai auzi nici în serile următoare.

Tot întrebând prin casă, aflai că Vang rămăsese fără lucru. Atât şi nimic mai mult, dar de fapt ar fi fost şi de prisos să mai aflu ceva. Cuvântul blestemat de „şomer" era deajuns, lămurea toate.

Pentru populaţia cartierelor sărace, şomajul pe timp de iarnă este aidoma necruţătoarei ciume sau holerei; nimeni nu ştie dacă mai rămâne în viaţă până a doua zi. Când şomajul ajunge într'un asemenea cartier, citeşti acest lucru pe chipurile tuturor: ajung vinete, cenuşii şi înspăimântătoare. Iar dacă doi oameni se întâlnesc în asemenea răstimp, pe feţele lor se întipăreşte o expresie de uimire: „Cum, mai trăieşti?" In fiecare clipă pământul poate să se deschidă sub fiecare dintre ei şi nimeni nu ştie când îi va veni rândul. Şi la fiecare despărţire mijeşte un gând ascuns: „Care din noi doi va fi primul?" Nimeni nu ştie când îi va suna ceasul din urmă. Oamenii se culcă în linişte şi cu voie bună, dar, spre dimineaţă, îngerul foamei, în trecere pe acolo, le-a şi însemnat uşa cu o cruce cenuşie. Tot aşa pe vremea ciumei, când oamenii îmbrăcaţi în negru veneau să ridice cadavrele şi băteau la uşă, în casă se auzeau şoapte: „Au venit după Petersen!" Dar nu mai puţin înspăimântător, ca un geamăt, răsună în toată casa cuvintele: „Cutare şi cutare au rămas fără lucru."

Până atunci, soarta ne cruţase casa, ca printr'o minune. Crăciunul, din fericire, trecuse şi ne aflam în Ianuarie, lună plină de nădejdi. Pentru oamenii sărmani Anul Nou nu înseamnă numai venirea unor geruri mai puternice, ci întruchipează mai curând un sim-

bol al unor noi puteri de viaţă : lucrurile merg iarăşi spre bine, zilele cresc ! Şi tocmai când toată lumea răsufla uşurată şi fiecare credea că tot ce era rău rămăsese în urmă, deodată, iată că familia Vang primise o lovitură atât de grea.

Dela fereastra mea puteam să observ mica lor locuinţă. Lângă o fereastră mare se afla o masă cu o maşină de cusut. Deseori, când soarele bătea în fereastră dimineaţa, o vedeam acolo pe vesela soţie a lui Vang. Deasupra capului ei atârna o colivie cu un canar care cânta mereu ca un apucat, acompaniind cu fluieratul lui sgomotul maşinii de cusut. La capătul mesei, un copilaş rotofei, în vârstă de trei sau patru ani, îşi întinsese jucăriile. Ce avea să se întâmple acum cu această familie, care fusese atât de fericită ? Oamenilor necăjiţi li se întâmplă rareori ca mizeria să-i apese doar o zi sau două, între cele două slujbe : cea veche şi cea nouă.

Da, ce li se va întâmpla oare ? Perdelele dela ferestrele lor sunt, acum, mereu trase — parcă ar fi nişte ochi închişi. Nimeni nu trebue să ştie ce se petrece îndărătul acestor perdele. Familia aceasta care fusese cândva veselă ajunsese acum cât se poate de retrasă.

Incercai să mă apropii de ei, dar îmi respinseră toate încercările. De vreme ce nu venisem pe la ei în zilele lor fericite, puteam foarte bine să rămân deoparte şi acum. Ii întâlneam mereu fie pe soţ fie pe soţie cu diferite obiecte în mână, se duceau pesemne la muntele de pietate. Nimeni din casă nu ştia cum se descurcau, dar era de presupus că trăiau depe urma lucrurilor puse amanet.

Iată însă că veni şi ziua când perdelele dela ferestrele lor dispărură, fiind înlocuite cu ziare şi cu un şal vechi. Schimbarea aceasta arăta într'o lumină şi mai puternică mizeria, pe care până atunci perdelele trase căutaseră s'o ascundă ochilor străini. In ziua aceea, ca şi în zilele următoare, mă gândii la familia Vang îndelung şi soarta lor mă turbura. Soarta acestor oameni putea, într'adevăr, să-i facă să murmure...

Intr'o dimineaţă însă, tristeţea mi se împrăştie în

chip cu totul neașteptat și fericit. Un glas proaspăt și cunoscut răsunase deodată jos, în curte. În aerul rece de iarnă, el se înălța ca trilul unei ciocârlii care și-a desfăcut, în extaz, aripile. Deschisei repede fereastra.

Mecanicul stătea în mijlocul curții și cânta : cu capul descoperit, cu fața ridicată spre etajele de sus. Cânta *Despărțirea lui Tycho Brahe* [1] și vocea lui vibra, lovindu-se de spațiul strâmt, neîncăpător dintre ziduri. La toate ferestrele apărură ascultători. Îl aplaudau și-i aruncau bani înfășurați în hârtie. Un băiat de zece ani, fiul lui mai mare alerga în jurul lui pe asfalt și strângea banii.

Curând după aceea, ieșind din casă, mă întâlnii în poartă cu Vang și cu băiatul lui. Se îndreptau spre curtea vecină. Cum mă văzu, ochii lui Vang începură să strălucească. Mă salută cu aerul unui om care se hotărîse să facă un salt în necunoscut și izbutise să-și ia avânt.

— Dar să fii cu băgare de seamă — îl sfătuii eu — știi că este oprit să cânți prin curți.

— Desigur că-i oprit. Dar spune-mi, te rog, ce nu este oprit în țara noastră putredă ? îmi răspunse Vang. Dealtfel, delictul nu-i mare ! Pentru orice eventualitate, însă, dacă totuși s'ar ivi un polițist, băiatul va pândi la poartă și mă va anunța. Dar am să mă descurc eu, într'un fel sau altul.

Părea că într'adevăr totul mergea bine. Nu puteam să mă bucur deajuns de ce vedeam : Vang și soția lui se întremau văzând cu ochii, iar buna dispoziție se citea din nou pe fețele lor.

Ziarele și șalul care sluțeau ferestrele dispăruseră și în locul lor strălucea iar perdelușele de altădată. Adeseori, venind acasă, mă întâlneam cu soții Vang. Aduceau când un obiect, când altul, care fuseseră se vede amanetate la muntele de pietate.

Intotdeauna e o mare fericire să vezi cum oamenii încep s'o ducă mai ușor, dar de două ori mai mare e fericirea, când îi vezi oprind cu propriile lor mâini

[1] Tycho Brahe (1546—1601), astronom și poet danez (n. r.)

roata crudă a destinului. In toate curţile, Vang era un oaspe binevenit. Primi şi o poreclă : „Crainicul sărăcimii".

Il întâlneam deseori în cartierul nostru şi în curând ajunserăm prieteni buni.

Intr'o seară veni la mine să-mi ceară sfatul într'o chestiune importantă. In ultimii ani strălucea pe firmamentul artei o nouă stea : un birjar italian. Un profesor dela conservatorul din Milano îl descoperise din întâmplare pe acest tenor şi îl dăduse la învăţătură. Cântăreţul călătorea acum din capitală în capitală şi toată lumea se prosterna la picioarele lui. Svonurile despre faima lui ajunseseră, firește, şi la noi şi, într'un timp, toţi nădăjduiseră că va veni să dea un concert şi la Copenhaga. Dar tratativele nu fuseseră încununate de succes, din cauza pretenţiilor lui din cale-afară de mari.

Vang urmărea în ziare turneul triumfal al cântăreţului. Soarta uimitoare hărăzită acestuia făcuse o puternică impresie asupra lui Vang. Observasem în repetate rânduri că se compară cu fostul birjar italian şi că trage anumite concluzii din această comparaţie. Fără îndoială că Vang cânta frumos. Dar nu puteam să cântăresc dacă vocea lui era atât de excepţională încât să se bizue pe ea viitorul unei familii. Dealtfel, nu vedeam la ce i-ar putea folosi lui Vang sau celorlalţi, dacă s'ar rupe de modestul dar fericitul său cămin, pentru ca să mai apară în lume un tenor dramatic pribeag. Deaceea, de îndată ce discuţia noastră aluneca pe făgaşul viselor artistice, schimbam repede vorba.

In seara aceea, însă, venise din capul locului cu ideea lui fixă. De data aceasta, cântăreţul italian trebuia să sosească într'adevăr şi încă foarte curând. După câte scriau ziarele, unul dintre cei mai mari moşieri îl angajase pe cântăreţ cu preţul unor mari sacrificii, pentru un singur concert în cadrul obişnuitei serate pe care o dădea acest bogătaş — ca dealtminteri în toţi anii — când venea dela moşie şi se instala peste iarnă în somptuoasa lui locuinţă din strada Palatului.

— Ce crezi ? N'ar fi cazul să mă duc la tenorul italian şi să-l rog să-mi încerce vocea ? mă întrebă Vang şi obrajii îi ardeau de nerăbdare.

— Dar dece tocmai la el ? Avem doar şi noi mulţi cântăreţi vestiţi, întrebai eu.

Dar Vang îşi strânse buzele cu dispreţ :

— Oamenilor noştri nu le prea place să recunoască talentul acelora care s'au ridicat de jos — zise el — pe când italianul ăsta e şi el un om din popor. Numai să vrea... Aci Vang îşi curmă vorba şi se adânci în gândurile lui, pesemne cu totul fantastice. Faţa lui căpătă o expresie visătoare.

— Dar ca să studiezi canto, costă bani, nu glumă, intervenii eu cu sfială. Studiile ţin ani de zile şi familia trebue să trăiască.

— Asta-i adevărat, desigur, dar câştig destul cântând prin curţi.

— Bine, bine, asta merge un timp, întâmpinai eu. Insă e interzis de poliţie şi, mai curând sau mai târziu...

— Totuşi, până acum totul a mers bine...

— Ulciorul nu merge de multe ori la apă...

— Nu ştiu dece, dar mie nu-mi vine a crede că trebue să mă feresc de poliţie, întâmpină Vang. Poliţia m'a văzut de multe ori în cariterul nostru. Dece să se amestece ? Italianul cântă pentru conte şi pentru invitaţii lui, în strada Palatului. Poate că va lua parte şi curtea regală. Va primi pentru asta zece mii de coroane, care, firește, nu-i vor fi asvârlite în hârtie de ziar, şi va cânta într'o sală luxoasă. Totuşi, eu nu văd o mare deosebire între noi doi : sărăcimea n'are altă sală de concert înafara curţilor dosnice. Incă nu le este interzis păsărilor să cânte în Copenhaga, nici oamenilor să le arunce din recunoştinţă, firimituri de pâine. Ştii cât de mult se bucură toţi, când încep să cânt !

Nu era chip să-l faci pe Vang să-şi schimbe părerile şi trebuii să-i făgăduesc că-i voi face eu o scrisoare în limba germană către cântăreţ, atunci când va fi nevoie.

Pierdurăm cu această scrisoare aproape o duminică întreagă. Vang dorea însă mereu să mai schimbe câte ceva din mesajul nostru.

— Scrisoarea trebue să fie întocmită în aşa fel, încât să-i facă o impresie cât se poate de bună, pentrucă un om ca el primeşte desigur o groază de scrisori de tot felul, spunea Vang şi tonul vocii lui arăta că e mândru de italian.

Scrisoarea fu expediată la timp, astfel ca să ajungă în mâinile cântăreţului imediat după sosirea lui. Dar, din câte ştiu, n'a sosit niciodată niciun răspuns la ea. Cu toate acestea, marele tenor a jucat un rol important în destinul lui Vang, deşi atât de trist cum niciunul din noi nu şi-ar fi putut închipui.

Toate acestea se petrecură în ajunul zilei când urma să aibă loc concertul. Pentru menţinerea ordinei, pentru reglementarea circulaţiei şi pentru alte servicii fură numiţi doi poliţişti. Pentru a li se da timp să se odihnească şi să-şi pună uniforma de paradă, li se dădu o după amiază liberă. Amândoi locuiau la marginea oraşului, pe şoseaua Vânătorilor şi, în drum spre casă, trăncăneau făcând mare haz pe socoteala acelei rare pasări cântătoare care fusese adusă pentru desfătarea oaspeţilor în seara aceea.

— Ce bine ar fi să-l putem auzi! exclamă unul dintre ei. Dar aşa ceva nu-i de nasul nostru.

Fie că vorbind întruna despre cântăreţ ajunseră la această hotărîre, fie că doreau să dea dovadă de mare râvnă în serviciu, fapt este că se înţeleseră să-şi petreacă împreună orele de după amiază „vânând" cântăreţi ambulanţi şi alţi „cerşetori", în cartierul muncitoresc Nörrebro.

Se duseră acasă, se îmbrăcară în haine civile roase, ca să se poată apropia cât mai mult de vânatul lor, şi, după aceea, se întâlniră din nou în piaţa Nörrebro. Îşi aleseseră câteva străzi laterale care purtau numele diferitor zei nordici şi unde trăiau înghesuite nenumărate familii, iar pentru ca treaba să meargă mai repede, fiecare din ei luă asupra sa controlul unei părţi a străzii.

Vang cânta tocmai într'o curte de pe strada Egir, iar băiatul lui stătea la pândă în faţa porţii. Cântăreţul ajunsese la jumătatea cântecului *Într'o sâmbătă*

seara, când, deodată, un om care, după îmbrăcămintea lui părea să fie negustor de sdrenţe, îl înhaţă de guler spunându-i că e arestat. Smucindu-se repede, Vang scăpă din mâna lui. Deodată, în mâna acestui om sărăcăcios îmbrăcat, care, cu un minut mai înainte, se strecurase pe poartă şi începuse să scormonească prin lada de gunoi ca să le abată atenţia, Vang văzu lucind insigna de poliţist. Se înfurie. I se părea o mare mârşăvie să te travesteşti astfel ca să-ţi urmăreşti aproapele! Îl trânti pe poliţist la pământ şi făcând gălăgie o sbughi spre poartă, ca să fugă împreună cu fiul său. Ce tâlhar! Ei, drăcie!

Mânios cum era, nu auzi fluieratul strident al poliţistului şi, ieşind pe stradă, nimeri în braţele celuilalt poliţist. Vang se dădu repede înapoi şi intră din nou pe poartă, îl trânti jos pe primul său urmăritor şi sări peste un gard. Dar poliţiştii se ţinură pe urmele lui până ajunseră în colţul unui depozit, de unde Vang nu mai putea să le scape. După o luptă scurtă, dar sângeroasă, poliţiştii puseră mâna pe el şi-l doborîră.

Vestea ajunse la noi abia spre seară: până atunci, băiatul lui Vang nu îndrăznise să se întoarcă acasă. Ne dădurăm numaidecât seama a ce miroase treaba asta. Şi Vang se purtase cum nu se putea mai nesăbuit. Tocmai el, omul cel mai blajin din lume, se încăierase cu poliţia! Fiecare din noi înţelegea prea bine că dacă cei doi poliţişti ar fi fost îmbrăcaţi în uniformele lor obişnuite, nu s'ar fi întâmplat nimic. Dar orbit de mânie, Vang nu putuse răbda înşelăciunea, şiretenia lor mârşavă! Asta însă nu putea fi o scuză. Se luase la bătaie cu poliţiştii săvârşind astfel o mare greşeală. Acum, nici măcar mărturiile cele mai favorabile nu-l mai puteau salva.

Cei doi poliţişti nu mai ajunseră să se gătească în seara aceea în uniformele de paradă. Pumnii mecanicului îi dichisiseră atât de frumos, încât nu mai cutezară să se arate în faţa palatului astfel împodobiţi. Dar pentru asta trebui să plătească Vang, care fu osândit la un an închisoare corecţională.

Închisoarea nu-i schimbă cu nimic sufletul lui bun. Era unul dintre puținii, sau poate chiar singurul, din care închisoarea n'a făcut un nemernic. Dar, de atunci, deveni ciudat de liniștit. Și își pierdu glasul.

— Asta-i din cauza zidurilor jilave, spunea el.

Dar cauzele ar trebui poate căutate mult mai adânc.

LUPUL ŞI OILE

Cele ce urmează s'au întâmplat demult, cu mult înainte ca mila şi dreptatea să se fi înscăunat pe pământ, pe vremea când dumnezeu era abia un băieţaş de-o şchioapă. Iată dar, că e tare mult de atunci. Pe vremea aceea întreg pământul era o pajişte verde, unde ca nişte stăpâne paşnice păşteau oile, ajungând astfel să dea o lână minunată şi mieluşei gingaşi. Era o lume frumoasă şi fericită, mărginită din trei părţi de mare, iar din cea de a patra parte, de păduri întunecoase. Şi totul ar fi fost minunat, de nu s'ar fi aflat pe lume lupul.

Ziua, el se ţinea mai mult în desişul întunecos al codrilor. Noaptea, însă, când oile dormeau şi rumegau în somn, se strecura tiptil din pădure şi tăbăra pe ele. Dacă vreun miel, în sburdălnicia lui copilărească, cuteza să se depărteze măcar câţiva paşi pe sub copaci, pierea fără urmă.

— Pădurea nu dă nimic înapoi din ce a luat, spuneau oile bătrâne şi păşteau cât mai departe de pădure. De fapt, din pricina aceasta nici nu o cunoşteau prea bine şi îşi închipuiau că în pădure se petrec lucrurile cele mai năstrusnice. Chiar cele mai înţelepte credeau că pe acolo, în beznă, trăieşte însuşi dumnezeu, care a trimis lupul pe capul oilor, drept pedeapsă pentru păcatele lor! Cu timpul, din credinţele

acestea s'a înjghebat un adevărat cult şi lucrul cel mai uimitor era că se puteau mulţumi cât de cât cu aşa ceva!

Astfel, despre lup se credea că, în vremuri depărtate, pe care mai că nici nu le ţinea nimeni minte, dumnezeu îl făcuse pasă-mi-te, în chip de câine, ca să păzească oile paşnice şi să le apere. Intr'o bună zi, însă, lupul dăduse bir cu fugiţii şi luase drumul codrului. Aşa se ivise pe lume duhul rău al pădurii străbune: iscându-se din ceva care, de fapt, trebuia să slujească binele.

Tiranul crâncen al oilor avea un pântece cât o haraba, care parcă umplea toată lumea, apoi un nas lung şi ţuguiat şi nişte ghiare ascuţite. Nu avea prieteni. Chiar când râdea, îşi rânjea dinţii ascuţiţi şi toţi se fereau de el.

Se prea poate ca pădurea să fi ascuns într'însa şi alte duhuri rele, dar tot lupul rămăsese de pomină şi de bună seamă trăgea şi foloase din asta. Numai faptul că nu se temea de întuneric, ci îşi vedea frumuşei de treburile sale ocrotit de bezna nopţii, era deajuns ca el să treacă drept o dihanie uriaşă şi înspăimântătoare în ochii oilor cuminţi, care se fereau de tot ce fuge de lumina zilei. Şi nu se mulţumea să ucidă doar cât îi făcea lui trebuinţă pentru hrană — cum făceau alte lighioane — ci intra în turmă şi sugruma mioarele numai aşa ca să-şi facă năravul.

Oaia e o vietate modestă şi poate să se împace cu multe rele, chiar cu faptul de a fi mâncată. Dar socoteau pe drept cuvânt o mare ocară, ba o adevărată urgie, să fie ucise fără niciun rost. Iată şi temeiul pe care se înfiripă deosebirea între „vremurile bune" şi „vremurile rele". In lumea oilor mai trec şi astăzi drept „vremuri bune", acelea în care oaia nu este numai sfâşiată, dar şi mâncată.

Aşa trecură o sută sau, poate, chiar două sute de ani. Când se abătea nenorocirea peste ele, oile îşi înălţau suspinele către dumnezeu atotputernicul. Frica lor de dumnezeu fu răsplătită şi se prefăcu, treptat, în convingerea că nu există rău care să nu fie urmat de bine. Departe, dincolo de pădure, trăiau, fără în-

doială, monștri — niște fiare înspăimântătoare, care ar fi cotropit demult țara oilor nimicind toate viețuitoarele, dacă n'ar fi fost lupul. Stând strâmb și judecând drept, lupul era prin urmare izbăvitorul lor și nu era oare drept, ca, în schimb, ele să-i dea hrana trebuincioasă ?

Lupul căută să tragă foloase fără zăbavă depe urma acestor noi credințe. Nu ducea el nici altcum lipsă de hrană, dar ținea s'o primească pe un temei legal. Nu-i era chiar pe plac să treacă drept o făptură care se teme de lumina zilei, fiind nevoită să-și agonisească hrana numai noaptea ! N'avea nimic de zis împotriva unei astfel de schimbări, care putea să-l arate drept un stâlp al societății.

Cu oarecare îngăduială din partea fiecăruia, căzură la învoială ca lupul — drept răsplată pentru faptul că apăra lumea oilor împotriva unui dușman necunoscut — să poată intra oricând în turmă și să-și aleagă ce-i trebue. Și cum era socotit o curată mojicie ca o oaie să poarte coarne, se mai legară să-i ducă plocon lupului fiece berbec care se va naște în turmă. Până atunci lupul fusese nevoit să se ostenească să-și ia singur berbecii tineri.

Intr'o zi se întâmplă însă o minune ! Se născu un berbec care nu mai ajunse în gura lupului ! Maică-sa, care presimțea că-l așteaptă un mare viitor, îl ascunse în niște urzici înalte și luptă cu atâta vitejie apărându-i viața, încât oile bătrâne și râioase, pe care lupul le cruțase, de scârbă doar, și care, din pricina aceasta, fuseseră înălțate la rangul de înțelepte, nu îndrăzniră s'o pârască. Din cea mai fragedă vârstă, mieluțelul avea o coajă nemaipomenit de groasă de rapăn pe frunte și se freca mereu de toate cele, ca să-și potolească mâncărimea. Incepu apoi să crească, se făcu mai mare decât toate celelalte oi, își simțea capul greu și, într'o bună zi, îi odrăsliră coarnele !

— Il mănâncă coarnele, spuneau oile bătrâne și se fereau de el. Tânărul berbec n'avea cu cine să se ia la trântă ca să-și încerce coarnele și deaceea și le înfigea mereu în ramurile noduroase ale stejarilor, care atârnau mai jos. Umbla razna de colo-colo și

tot striga că a venit timpul să străbată pădurea, ca să vadă și ce se petrece dincolo de ea.

— Fără îndoială că o să-și rupă coarnele! spuneau bătrânii. Mai bine să mai crească!

Dar, pe măsură ce creștea, tânărul berbec nici nu se domesticea, nici nu se îngrășa. Lumina soarelui și poveștile oilor bătrâne nu făceau decât să-l întărâte și mai mult. Și într'o bună zi porni să-și înfăptuiască spusele și dispăru! Se întoarse tare sdrelit, dar cu smocuri de păr de lup în coarne.

Aduse o veste mare și hotărîtoare! In pădure nu mai trăiau alte fiare înafară de lup, iar dincolo de pădure nu era nimic înafară de apă: o mare întinsă, aidoma cu cea din partea lor. Intr'un ceas făceai ocolul insulei! Toate grozăviile le scornise doar lupul!

Oilor nu le prea plăcu această veste. Așteptau cu teamă ceasul când avea să le sfâșie lupul. Toate îl așteptau însă ca o izbăvire de o pedeapsă și mai cumplită. De fapt, așteptarea aceasta ajunsese chiar cu vremea ceva plăcut!

— Ne sapă credința! îl bârfeau ele, cu răutate, pe tânărul berbec. Și-a bătut joc de idealul nostru!...

Dar, oricât rumegau gândurile acestea în fel și chip, trecutul nu se mai putea întoarce. In turmă intrase dihonia: oile mai curajoase se strânseră ciopor în jurul tânărului berbec și începură să-și dea cu părerea că pădurea ar trebui împrejmuită cu o ulucă deasă.

Era un gând năstrușnic, cel mai îndrăzneț din câte încolțiseră vreodată în mintea unei oi. Oile bătrâne și credincioase datinelor pomenite își clătinară capetele proaste. De unde avea să-și mai facă rost de hrană bietul lup? Tot mai mulți erau însă câștigați de această cutezătoare idee și, într'o zi, fu convocată o mare întrunire pentru desbaterea acestei probleme. Pentru întâia oară oile erau chemate să-și spună părerea și deaceea se repeziră la adunare buluc, ca oile!

Dar în toiul discuțiilor, în turmă se iscă o învălmășeală: venise lupul!

— Am venit să-mi apăr drepturile legale și cred că

mă bucur de imunitate! spuse el, clipind din ochi și uitându-se chiorîș la coarnele berbecului. Am fost totdeauna un bun democrat și n'am nimic împotrivă ca această problemă să fie rezolvată prin vot universal. Dar cum eu am mâncat multe sute de surori de-ale voastre, cer prin urmare ca votul meu să aibă o putere de o sută de ori mai mare decât a oricărui altul venit din mijlocul vostru.

Grosul turmei găsi această cerere destul de întemeiată. Zadarnic protesta tânărul berbec, nimeni nu-l lua în seamă.

— Berbecul ăsta nu ne dă decât bătaie de cap! Ajunge! se auziră strigăte. Ne-a stricat rostul vieții noastre frumoase și liniștite de altădată!

Berbecul fu izgonit din turmă și se retrase pe un cap singuratic și îndepărtat, unde păștea și hălăduia singur.

— Iată care-i părerea mea, continuă lupul. Ce vă trebue gâlceavă și desbinări? Acelaș dumnezeu care v'a făcut pe voi mi-a dat suflare și mie. Priviți ce se întâmplă și în viață: oricine poate să-și aibă rostul lui, atât doar că trebue să fie îngăduitor. Oriunde se năzuește să se obțină un folos, trebue să mai lase și unii și alții. Așa dar, eu vă spun următoarele: să împrejmuiți cu uluci jumătate din pădure, iar jumătatea cealaltă s'o lăsați deschisă. In felul acesta, va fi mulțumită toată lumea!

Propunerea fu pe placul oilor, care făcură întocmai.

Numai tânărul berbec rămase nemulțumit. Se plimba singur pe capul acela de insulă și în singurătatea lui se călii și mai mult. Nu prea era sănătos să dai ochii cu el!

Ziua nu-și găsește nimeni drum către sălașul lui. Se întâmplă, însă, ca unele oi mai tinere să ajungă până la el noaptea, mai mult adormite decât treze și să se lase stăpânite de puterea lui. Și, ca printr'o minune, mai în fiece dimineață, oile găsesc în iarba înrourată câte un mielușel. Deocamdată, n'au decât o crustă minunată pe frunte. Dar, într'o bună zi, vor răzbi și coarnele...

CORBII

Ture, 1 August 1914

A venit iarăşi seara, după o zi lungă care s'a scurs anevoie, ca un vis urît. Aici, în micul şi uitatul Ture, unde îndeobşte naşterea unui copil sau moartea unui bătrân constitue evenimentele cele mai de seamă, atmosfera e încinsă de svonuri dintre cele mai îngrozitoare. Cunoscusem toate grozăviile războiului mondial mai înainte de a fi izbucnit cu adevărat! Svonurile cădeau ca o ploaie de meteori, născocite când de o minte înflăcărată, când de alta, aducând cu ele în acea zi o dogoare de iad.

E seară târziu şi întuneric beznă. Nopţile luminoase s'au sfârşit. Deasupra tuturor micilor strâmtori şi insule ale Fynului de Sud noaptea îşi întinde neagra-i aripă ocrotitoare.

Noaptea e un izvor de tămăduire. Ea îşi revarsă liniştea peste simţurile istovite după frământările zilei. Oamenii mai vorbesc şi acum în şoaptă, se mişcă încet, ca şi cum ar avea un mort în casă. Pe drum trece Ana, soţia unui plugar, şi plânge neostoită. Bărbatul i-a fost mobilizat şi a rămas singură, cu o droaie de copii flămânzi. A plâns toată ziua şi nimeni n'a auzit-o. Dar acum, seara, îşi lasă durerea să se reverse în voie, atotstăpânitoare.

O lumină se tot aprinde și se stinge dincolo de strâmtoare. Ce-ar putea să fie? Semnalele luminoase de pe torpiloarele străine? Sau e licărirea obișnuită a felinarelor și făcliilor pescarilor? Poate că pe țărmul uneia din micile insule netede ca'n palmă trece un om purtând un felinar sau cineva se duce cu barca după moașă?

La orizont mijește o lumină ca un ochi care clipește; se aprinde la răstimpuri egale și se stinge repede, pierind în beznă. Din când în când se aude de peste apă un sunet înnăbușit. Fulgeră în depărtare? Sau undeva se dă vreo luptă? Stau pe un promontoriu, sub un stejar secular, care atârnă greu deasupra apei. La picioarele mele freamătă valurile, în graiul lor duios. Inima bate în svâcniri înfundate și năpraznice: în noaptea aceasta toate acuză.

Din drum tot se mai aude plânsul Anei. Se și vede văduvă. Poate, oare, să mai nădăjduiască altceva? In noaptea aceasta, milioane de ființe simple sunt tot atât de nemângâiate. Nici stăpânul suprem al universului nu cunoaște leac pentru lacrimile lor. E înjositor să fii om în aceste vremuri crâncene!

Iată cu ce ne-am ales din toată strădania marilor oameni, din năzuințele spre cultură ale întregii omeniri, de pe urma ideilor noastre înălțătoare și a înțelegerii noastre plină de compătimire atotcuprinzătoare pentru lumea întreagă! Omenirea are de gând să se prefacă în carne de tun, în hrană pentru fiare!...

Dar ia să ascult!... Ce fel de fâlfâit se aude sub bolta neagră a cerului? Sboară pasările spre miazăzi sau, poate, îngerii aduc, pământului obosit și sfâșiat pacea?

Nu, nu-i decât un cârd de corbi. Prea devreme au început să se adune noaptea, anul acesta! Ce o fi asta? Parcă ar cânta:

Pasări cobitoare,
Duhuri călătoare,
Ocrotim pe cei ce cad
Pe câmpiile de iad!...
Corbilor, sburați, sburați,

De măceluri însetați!
N'are vreme să se svânte
Sângele oștirii'nfrânte
Pe-ale noastre negre pene,
Că'n măceluri de gheene
Clopote cu glas de-aramă
Iar ne chiamă, iar ne chiamă,
Să venim, fără zăbavă,
La o cină mai grozavă!
Corbilor, veniți în sbor
Și vâsliți prin slăvi cu spor!
Ce să-i faci? E calea lungă,
Dar ospățu'o să ne-ajungă!
Sus, din vârful pomului,
Să-i aduceți omului
Slava voastră de cioroi,
Că-și ucide pentru voi
Mama, frații și copiii
In măcelul bătăliii,
Pângărind ogoarele,
Inroșind izvoarele!
Croncănind, să-i dăm binețe
Că ne ține în ospețe!
Fraților croncani, sburați
Zarea s'o întunecați,
Către locul de urgie,
Unde moartea ne îmbie,
Cu ogoarele ca prețuri
Năvădite doar din leșuri;
Pe arșiță sau pe ger,
Strigă sângele spre cer!
Peste lume lunece,
Zarea s'o întunece
Ale voastre sumbre
Și sinistre umbre!...

Unul din corbi se desprinde din cârd și poposește în stejar, deasupra capului meu. Il aud cum bate, greoi, din aripi, ca să-și țină echilibrul. Croncăne răgușit. De dincolo de pădure, de pe partea cealaltă a strâmtorii Ture, îi răspunde un glas tineresc:

— Ce s'a întâmplat, stârvarule?

Bătrânul corb bate greu din aripile-i negre ca noaptea:

— Inainte! Inainte!

— Dece plecăm la drum? răspunde glasul. Vara n'a trecut încă şi hrană avem destulă. Anul ăsta e hrană din belşug! Puii de găină tocmai încep să se îngraşe!

— Sboară! Vei găsi o hrană mai bună decât puii de găină. Te vei ospăta cu inimă, ficat şi bojoci şi încă dela o lighioană pe care n'ai găsi-o, altfel, nici pe aur! Să sburăm!

— Dar despre ce neam de lighioane este vorba?

— Despre om!

— Ha, ha, taică croncane! Crezi că, dacă sunt tânăr, poţi să mă minţi? Parcă nu ştiu eu că omul îşi preţueşte grozav carnea şi că, dacă te atingi de ea, te paşte moartea? Chiar omul singur spune că aşa trebue să fie, pentrucă trupul lui se va înălţa la ceruri! Se făleşte cum că trupul lui e hrana zeilor.

— Omul spune multe, fiule! Şi după ce spune multe cuvinte răsunătoare, îşi adună pe o câmpie toţi băieţii tineri şi frumoşi şi le porunceşte să se omoare. Intâi, se împuşcă unii pe alţii. După ce se umple zarea de sânge, leşurile sunt călcate de copitele cailor şi strivite de roţile tunurilor, care prefac câmpul de bătălie într'un terci fumegând. Am văzut eu undeva în munţi, la Solferino, o vale ca un cazan uriaş, în care bucăţile de carne şi oasele fierbeau împreună cu sângele.

— Şi coborîseră zeii pe pământ ca să se îmbuibe din carnea asta?

— Nu, zeii au trebuit să rămână în ceruri, ca să pregătească locuri pentru toate aceste suflete omeneşti. Se îngrămădiseră, atunci, cincizeci de mii de suflete, şi toate voiau să intre în cer! Dar în locul lor ne-au trimis pe noi, corbii. Când oamenii aduc cerului marile lor jertfe, cerul ne trimite întotdeauna pe noi, corbii, pe câmpiile însângerate. Deaceea, copilul meu, omului nu i se spune hrana zeilor, ci hrana corbilor! Hai să sburăm!

— Dar unde? Războiul n'a început încă!

— N'auzi, oare, zarvă în văzduh şi strigătul de luptă al fraţilor noştri ? Corbii de pretutindeni, dinspre miazănoapte, se grăbesc spre miazăzi, spre marele câmp de bătălie !

— Prin urmare, măcelul a şi început ?

— Nu încă, dar va începe în curând. Nu mă mai plictisi cu întrebările tale prosteşti, ci ia-ţi sborul !

— Dar de unde ştii tu toate astea, tată stârvarule ?

— Când stăpânii pământului încep să se înfrăţească pe altare cu domnul dumnezeu şi declară cauza lor drept o cauză cerească, urmează neapărat un măcel. Aşa a fost înainte de Solferino şi de Gravelotte, înainte de Mucden şi de războaiele balcanice. Aşa va fi şi acum. Ascultă şi vei auzi cum se roagă stăpânitorii. Peste două zile, râurile Europei vor fi înroşite de sânge omenesc !

— Sbor ! Sbor ! Să mai chemăm, poate şi alte păsări din pădure ?

— Cât eşti de naiv, copilul meu ! Numai corbii se ospătează cu carne de om. Pentru toate celelalte ea e otravă. Dar grăbeşte-te odată !

. . . . . .

— ...Ia stai colea pe craca asta şi netezeşte-ţi penele : avem de făcut un drum lung ! Potriveşte-ţi bine penele cozii şi lasă-le să-şi umple golurile cu aer. Îndreaptă-ţi puţin gulerul : s'ar putea întâmpla ca până'n zori să-l afunzi în măruntaiele fumegânde ale omului.

— Dar dacă mă împuşcă ?

— Când oamenii se înfurie, nu se omoară decât pe ei, plumbul e prea scump ca să-l strice pe tine. Când au multe gloanţe, le trag în bătrânii, în femeile şi în copiii din satele prin care trec.

— Dar ce, sunt diavoli, tată stârvarule ?

— Da, dar numai în fundul sufletului lor. La chip şi înfăţişare, însă, sunt cele mai alese fiinţe din câte există pe lume. Iar când ucid femei şi copii, spun că o fac în numele păcii, ca să nu mai crească o generaţie nouă pentru război. Indeobşte, tot ce pun oamenii la cale se face cică în numele păcii. Deaceea, toţi regii pământului se şi întitulează apostoli ai pă-

cii... Ai simţit vreodată praful de puşcă şi sângele?

— Am mirosit praful de puşcă. Intr'o zi, în pădure, a tras în mine un băiat!

— E un amestec minunat şi îmbătător! Prin fumul prafului de puşcă, am văzut odată un soldat dând unui fârtat de-al său rănit o lovitură mortală, după care i-a scos ceasornicul şi banii, în loc să-l fi luat în cârcă şi să-l fi dus la spital. Şi am văzut corbi bătrâni, încercaţi, care îmbătaţi de sânge, sburau pe câmpul de bătălie şi se vârau chiar în buza tunului. Bagă de seamă, să nu te îmbeţi şi tu!

— Nicio grijă, eu nu-mi pierd capul. Dar să ne luăm sborul, tată stârvarule!...

— Acum, partea cea mai grea a drumului a rămas în urmă şi aripile tale încă nedeprinse cu sboruri lungi vor avea multe spaţii mai largi. Incă o vorbă! Ochii omului îi cer pentru mine. In schimb îţi voi lăsa ţie inima şi toate măruntaiele pe care omul le numeşte „cele mai nobile". Dar să fii cu băgare de seamă! La Solferino era cât pe-aci să mor din cauza unui soldat care primise un glonţ în inimă. Când, în cele din urmă, mi-am scos capul din leş, m'am pomenit cu o scrisoare prinsă de gât. Era o scrisoare dela soţia şi dela copiii celui ucis, glonţul o străpunsese şi bucăţile de hârtie îi intraseră soldatului drept în inimă. Am pierdut o zi întreagă ca să ies din încurcătura asta urîtă!

Pasări cobitoare,
Duhuri călătoare,
Ocrotim pe cei ce cad
Pe câmpiile de iad!
Prin văzduhul ud,
Noi sburăm spre sud.
In măcelul crunt,
Ochii noştri sunt
Dure cioburi sumbre,
De oglinzi, ce'n umbre
Leagănă fantasme

Crâncene, ca'n basme.
Noi punem tot zelul
Să cântăm măcelul
Celor morți sub steaguri,
Pe străine meleaguri!

ZEUL CEREMONIALULUI DEŞERT

Cu multe veacuri în urmă, când capetele nu erau încă atât de luminate ca acum, pe treapta cea mai de sus a scării sociale stătea un om pe care îl numeau rege.

Trebue să credem că regele — într'o epocă foarte îndepărtată — îşi cucerise în ţară acest rang suprem prin însăşi personalitatea lui. Dar, încetul cu încetul, avea să rămână mult în urmă în ceeace priveşte progresul, orânduindu-se cam la coada lui. In orice caz, în conştiinţa poporului regele nu mai era omul cel mai de seamă, ci mai curând un fel de zeu, ba chiar un zeu destul de nevolnic, care nu suferea să i se arate greşelile şi trebuia să se apere prin legi împotriva defăimătorilor. Dar, oricum, ce era pe măsura altor muritori nu se potrivea pentru el, deaceea îşi scosese faima unui personaj uriaş, aproape nefiresc, folosindu-se în acest scop de toţi netrebnicii, de toate lepădăturile omeneşti care nu aduc niciun folos. Nu era însă bun de nimic, fiind totodată singurul căruia îi era interzis cu desăvârşire să facă ceva folositor pentru societate. Şi pe vremea aceea erau pe lume mulţi oameni al căror ideal era să trăiască din munca altora. Aceştia erau oameni supuşi şi socoteau că nu pot da ascultare decât unuia care era întruchiparea ideală a calităţilor socotite de ei mai presus de orice.

In felul acesta, regele a ajuns, treptat, aşa cum îl ştim: un om care nu poate nici măcar să mişte singur un deget, nici să născocească ceva. Când, însă, mâinile începeau să-l mănânce din cauza trândăviei, îl lăsau să se joace cu o grămadă de decoraţii. Şi de n'ar fi fost nevoie de ceva pe care să se ţină coroana, n'ar fi avut nevoie nici de cap.

In persoana regelui, cruda ironie a providenţei concentrase toate relele şi deşertăciunile împotriva cărora, în viaţă, oamenii luptă cu cea mai mare îndârjire: nimicnicia, strălucirea aurului fals şi dreptul primului născut — şi-l ridicase deasupra celorlalţi ca un simbol al întregului popor. In această privinţă, regele aducea cu unii idoli pe care barbarii antici şi-i făureau din aur curat şi îi înzestrau cu atributele tuturor viciilor omeneşti posibile, ridiculizându-i apoi într'un cult profanator, plin de răutate.

De astădată, însă, regele nu era luat în batjocură. Dimpotrivă! Tot ce era mai bun se trimitea la masa lui. Dacă cineva vâna un iepure gras sau recolta un fruct neobişnuit, le trimitea regelui. In toate bisericile ţării se înălţau rugăciuni pentru el. Dacă o femeie năştea şapte feciori sdraveni, trebuia să-i închine „zeului ceremonialului deşert". In mijlocul acestei omeniri care muncea cu hărnicie şi care îşi croia drumul înainte, încovoindu-şi spinarea şi încordându-şi mâinile trudnice, se afla tronul orbitor, care le poruncea parcă să urce treptele cu capul plecat. Sus, deasupra oamenilor cinstiţi care trudeau zi de zi, trona regele — ca un simbol luminos al tuturor acelor care nu seamănă şi nu strâng recoltele, bucurându-se totuşi de toată slava lui Solomon.

E adevărat că trăiau şi oameni mai luminaţi la minte, care ar fi putut să-şi dea seama că orânduirea aceasta era nedreaptă. Dar lor nu le păsa de toate acestea. „Lăsaţi-l în plata domnului, spuneau până şi cei mai înţelepţi dintre ei. Stă acolo sus ca o întruchipare a tuturor închipuirilor nesăbuite ale poporului, adunate laolaltă! Nu ne costă prea mult! Dealtfel, este singurul monument care ne-a mai rămas din epoca sclavagistă. Cu cât e mai absurd; cu atât ne

arată mai vârtos cât de mult am progresat!" Cu asta se mângâiau ei. Iar acei care trăgeau la carul de foc al progresului trebuiau să facă un mare ocol, trecând pe lângă tron ca să nu-l lovească.

O epocă pătrunsă de un spirit mai umanitar ar fi așezat, firește, acolo sus, un chip al omului, turnat în aur. Dar, în epoca aceea, oamenii mari nu aveau mai multă minte decât copiii. Nu le plăcea decât ce era însuflețit! Până și păpușile trebuiau să deschidă și să închidă ochii și să ciripească „bună ziua"!

Așa dar, regele stătea pe tronul său. Nu i se îngăduia să rostească nici măcar o vorbă, ca să nu se dumirească ceilalți că și el nu-i decât un om ca toți oamenii. Căsca pe furiș și se plictisea de moarte: de, era om și el! Și uneori firea îșî cerea dreptul ei, și mai uita de maimuțărelile învățate.

— Mai bine aș muri! ofta el. Sau: mai bine aș fi trăit pe vremea strămbunilor mei. Pe atunci puteai cel puțin să te îmbeți turtă!

— Mai încet! îi șoptea maestrul de ceremonii. Măria voastră nu trebue să cugete. Persoana măriei voastre e sfântă!

Uneori, când se petrecea ceva neobișnuit, regele privea în jos din înălțimea tronului.

— Ce tot pun la cale acolo? întreba el. Ce-i cu zarva asta?

— E poporul care învață să meargă în pas. E o repetiție a marelui marș înainte. Dar înălțimea voastră nu trebue să întindă gâtul așa! Rugăm pe măria voastră să stea frumos!

Regele se lăsa iar în jilț, se sprijinea de brațele tronului și lua o atitudine studiată.

Anii treceau.

Intr'o zi, regele se trezi și trase cu urechea.

— Aud un cântec ciudat, se miră el. Ce-i cu sgomotele acestea care răsună în văzduh?

— Sunt razele de lumină care se răsfrâng asupra omenirii, răspunse maestrul de ceremonii. I-a dat unuia în gând să lecuiască bolile cu ajutorul soarelui.

— Aha! Soarele augustei mele bunăvoințe! se grăbi să-l întrerupă regele.

— Nu, maiestate, cu ajutorul soarelui obişnuit.

— Dar strălucirea tronului ? întrebă regele necăjit.

— Maiestate, ea orbeşte ochii oamenilor cu aceeaşi forţă ca şi înainte ! Toţi acei care trăiesc la lumină continuă să se încălzească la razele tronului...

— Şi asemenea oameni sunt mulţi ?

Maestrul de ceremonii se încruntă.

— Staţi mai frumos, maiestate. Staţi drept !

Şi regele stătea atât de drept, încât se vedea pe întreg pământul. Veneau oameni din răsărit, din apus şi de peste trei mări şi ţări ca să-l admire. Şi el ştia cât de măreţ putea să le pară. Uneori, îşi dădea atât de bine seama de aceasta, încât îi venea să-şi pună capăt zilelor.

Intr'o zi, privind în jos mai pe îndelete, văzu înaintând o mulţime de oameni care roboteau pe întrecute : începuseră să construiască o alee largă şi luminoasă ce ducea drept spre palatul lui.

— Ce fac acolo ? întrebă regele, îngrijorat.

— A, nu e decât gloata care a luat cârma în propriile ei mâini, răspunse maestrul de ceremonii, ridicând din umeri. Oamenii pretind că vor să-şi construiască o cale luminoasă în lume. Orice om, fie el chiar cel mai puţin înzestrat, va avea dreptul să păşească pe această cale deadreptul spre vârful tronului, dacă, bineînţeles are talent.

— Atunci să vină cimbrii şi teutonii ! strigă regele, speriat.

— N'a mai rămas nici urmă de ei, maiestate !

— In cazul acesta să vină saxonii şi venzii ! Trebue să-i oprim pe aceşti netrebnici !

— Nu mai există nici ei, maiestate.

— Atunci să vină poporul, cu adâncă smerenie de supuşi credincioşi.

Maestrul de ceremonii ridică din umeri.

— In cazul acesta, încinge-mă cu sabia lui dumnezeu, ca să-i distrug singur pe cei cutezători !

Maestrul de ceremonii zâmbi.

— Maiestatea voastră glumeşte !

Regele îl privi drept în ochi pe maestrul de ceremonii şi simţi fiori reci pe şira spinării.

— Prin urmare, toate acestea sunt minciuni?

— Numai umbra e adevărul! răspunse maestrul de ceremonii arătând în jos.

Regele privi în direcţia degetului întins şi văzu că umbra tronului cade pe calea luminoasă şi se lasă ca o pânză cenuşie peste întreaga ţară.

— In orice caz, contribui şi eu la aceasta, într'o măsură oarecare! hotărî el. Priveşte cum e umbrită pretutindeni strălucirea!

— Aici stă puterea de neînvins a tronului! răspunse maestrul de ceremonii. Staţi mai drept, maiestate! Şi regele îşi îndreptă spatele.

Dar, într'o bună zi, încercând din nou un simţimânt mai omenesc, regele nu se mai putu stăpâni.

— Cu ce se mai îndeletniceşte poporul meu? întrebă el, trist. Se gândeşte, oare, la mine?

— Poporul n'are timp să se gândească, maiestate. Poporul munceşte. Ascultaţi!

Regele ascultă şi auzi un ropot neîncetat de paşi, scârţâit de roţi care se învârteau şi freamătul muncii atâtor mâini harnice. Dar i se păru că toate sunetele se pierd în depărtare.

— Oare în tot sgomotul acesta nimic nu mă priveşte pe *mine*? Oare nici măcar o singură roată nu se învârteşte pentru mine?

Privirea lui pândea plină de îngrijorare buzele maestrului de ceremonii.

— Poporul nu îndrăzneşte să blesteme, răspunse acesta. Maiestatea voastră e sfântă. Staţi drept!

Dar regele era peste măsură de sătul de toate. Căscă atât de sgomotos şi de lung, încât până şi puţinul suflet cât îi mai rămăsese îi sbură din gâtlej şi prinse să rătăcească prin spaţiu, căutând să ajungă din urmă marile convoaie ale omenirii.

Iar el rămase pe loc, ani îndelungaţi, orb şi surd la clocotul vieţii. Singurele sunete care mai pătrundeau până în palatul lui erau laudele ce i le cântau primele trei clase din ierarhia rangurilor. Acum, nimic nu-l mai împiedica să stea drept pe tron, chiar şi până la judecata de apoi. Căpătase, cu timpul, aureola divinităţii, proprie morţii şi prostiei absolute, şi devenise o

mare enigmă. Cu toată nimicnicia sa, se înălțase destul de impunător deși nimănui nu-i păsa de el — era un *zeu al ceremonialului deșert.*

Ar mai sta și astăzi acolo, dacă, în veacul trecut, cei care treceau drept „păturile de jos" ale omenirii n'ar fi sgâlțâit odată tronul, atât de puternic, încât s'a prăbușit în bucăți. Acum nouă ne vine greu, firește, să ne închipuim că regele a existat într'adevăr vreodată și a fost un obiect de venerație. Toate acestea sună pentru noi ca o poveste.

Istoria merge cu pași repezi!

SIMBRIA

Idilă

Pe vârfurile îndepărtate ale munţilor dormitează o pădure albă, presărată din belşug cu o zăpadă gingaşă, imaculată, cum e numai ninsoarea de iarnă. Numai acolo unde câte o pasăre, poposind în copac, a scuturat omătul, se mai vede câte o ramură desgolită, neagră şi neprimitoare. Neaua s'a aşternut peste defileuri, peste câmpii acoperite de iarbă uscată şi peste stânci albastre, golaşe. Ienuperii svelţi, ca nişte chiparoşi, se coc încet sub cojocul ocrotitor de zăpadă.

La cariera adâncă de piatră dela poalele muntelui, ninsoarea s'a aşternut într'un strat atât de gros, încât muncitorii, înainte de a se apuca de lucru, sunt nevoiţi s'o dea la o parte şi s'o facă mormane. Iar de rădăcinile molifţilor, ieşite mult înafară din pământul pietros, atârnă ţurţuri de ghiaţă.

Jos, tot ţinutul, cât cuprinzi cu ochii, este învăluit într'un linţoliu de zăpadă. Omătul acoperă tufişurile şi păşunile, peste care băieţii se dau cu patinele, se aşterne peste toată valea până la marea cu gheţuri plutitoare, cale de o jumătate de milă dela cariera de piatră. Iar deasupra tuturor luminează slab un soare palid, ale cărui raze blajine şi străvezii seamănă cu un zâmbet de bătrână.

Pe ţărm e adăpostit un sat mic. Existenţa lui e strâns

legată de stâncile din jur, iar ferestrele caselor privesc ca niște ochi ageri spre cariera de piatră, unde lucrează cei care scot de acolo pâinea zilnică. Pământul e sărac, mai mult pietros, dar și piatra poate să se preschimbe în pâine și să dea, din zi în zi, cele trebuitoare traiului, uneori mai puțin, dar niciodată mai mult, aproape totdeauna numai strictul necesar.

Peste zăpada albă se zăresc scăpărând roșiatice acoperișurile sătucului, ce par de departe niște steaguri ale sărăciei, care fâlfâie în liniște.

Departe, la apus, soarele începe să coboare spre orizont și câmpia albă se colorează într'un trandafiriu palid. Un fum subțire, albastru, iese răsucindu-se din toate coșurile și se înalță spre cer, ca și cum niște zei capricioși ar primi cu bunăvoință jertfa modestă a focului de alge, turbă și băligar.

Focul mocnește și pârâe încet în odăița minusculă, în vatra de sâmbătă, care se pregătește să primească tot ce susținătorul familiei va cumpăra în drum spre casă. Copiii își întorc capetele spre vatră și focul aruncă lumini tremurătoare pe ochii lor mari și pe năsucurile umede. Ingrijorată, mama dă fuga mereu la fereastră. Dar iată că s'a și întunecat. Bărbatul trebue să se întoarcă îndată.

De aci, dela fereastră, pot fi urmărite toate cotiturile drumului, aproape până la cariera de piatră. Dar unde este acum panglica aceea de oameni care se înșiră deobicei, la ora aceasta, coborînd pe potecă din munte? Nu cumva s'au prăvălit stâncile peste ei, sau i-a târît cu ea vreo avalanșă? Ferească dumnezeu!

Unele femei își frâng, desnădăjduite, mâinile. Altora le scapă blesteme amare. Ici-colo se aud plângând copii flămânzi.

Muncitorii văzuseră apusul soarelui și fumul care începuse să se ridice din coșuri. Își strânseseră sculele și le puseseră bine. Impărțiți în grupuri mici, stau acum și își așteaptă patronul. Acolo, la marginea muntelui, se vede casa boierului. De acolo trebue să vină stăpânul... Ei, drăcie! Nici măcar gologanii câștigați cu atâta trudă nu-i poți primi la timp! Numai de n'ar fi plecat, ca sâmbăta trecută.

Iată-l că vine, în sfârşit, însoţit de câinele lui uriaş. Ţine în mână o geantă de piele. Prin urmare, astăzi vor avea banii. Peste o jumătate de oră, cu simbria în buzunar, vor putea să ajungă acasă. Drumul coboară devale, iar cele opt coroane din pungă fac să pară calea mult mai uşoară.

Proprietarul carierei de piatră îşi face socoteala : ce cantitate de pietriş, de piatră şi de plăci a scos fiecare într'o săptămână ? Pufăind greu pe nas, îi ceartă pentru fiecare grămadă de piatră prost orânduită. „Iese măsura greşită", spune el. Suedezul Anders, pe care-l dojeneşte mai mult decât pe alţii pentru şiretenia neizbutită, ascultă supus ocările, nădăjduind că smerenia îl va scuti de amendă. Legându-se de faptul că piatra nu este aşezată după tipic, boierul are dreptul să preţuiască lucrul cum vrea. Patronul îl priveşte îngândurat pe muncitor.

— Bine, de data asta te iert, Anders. N'am să sărăcesc eu pentru câţiva bieţi gologani cu care ai vrut să mă păcăleşti, spune el, binevoitor, şi se pregăteşte să-şi deschidă geanta.

In aceeaşi clipă, de după povârnişul muntelui se aude scârţâitul zăpezii — şi o sanie mică, trasă de un cal voinic, vine din direcţia casei boierului. Un flăcău ferchez, cu blană şi cu căciulă, sare din sanie şi se apropie de tatăl său.

— Tată, nu vii cu mine în oraş ? La club au pus la cale pentru astăzi un joc mare de „hombre" [1].

— N'am bani astăzi, răspunse patronul.

Fiul arată cu vârful ghetei spre geanta de piele, dar tatăl clatină din cap şi întoarce capul spre muncitori, ca şi cum ar încredinţa rezolvarea acestei probleme în mâinile lor.

— Prostii, bătrâne ! O să aştepte până luni ! Iar noi am putea câştiga frumos diseară... Măcelarul s'a şi pilit puţin şi, înafară de asta, mai este un partener nou, un angrosist. Trebue să-ţi scoţi doar banii pe care i-ai pierdut cu măcelarul.

Câteva clipe, proprietarul carierei de piatră stă ne-

[1] Joc de cărţi (n. r.)

hotărît. Pe urmă, deschide geanta cu o mişcare înceată a mâinii, cu intenţia parcă de a plăti primului muncitor. Dar, în aceeaşi clipă, i se pare că în ochii aţintiţi spre el cu îngrijorare citeşte o ameninţare. Dintrodată, chipul lui se înăspreşte. Le spune:

— Băieţi, o să aşteptaţi cu socoteala până luni.

Pe urmă se aşează în sanie, alături de fiul său, şi pornesc împreună spre casa boierească.

Şirul lung şi întortochiat de muncitori înaintează pe drumul care duce spre mare, către sătucul în care clipesc luminile. Păşesc încet, unul după altul, trupuri omeneşti încovoiate şi obosite, semănând cu un desen trist, care ar vrea să arate mişcarea ca o cădere mereu întreruptă.

Deodată, în spatele oamenilor se aude scârţâitul tălpicilor. Sania se apropie repede de ei şi un dulău mare, pe care-l cunosc bine cu toţii, trece în goană prin dreptul lor. Şi acolo unde e câinele e şi patronul. Rând pe rând, muncitorii abia se descoperă, fără nicio tragere de inimă, mai înainte ca sania să fi ajuns în dreptul lor. Apoi, cu aceeaşi nepăsare, îşi pun din nou căciulile şi urmăresc cu priviri reci sania care lunecă pe lângă ei.

Un singur cioplitor în piatră, cel care merge în faţă, nu-i salută pe boieri.

— E un instigator cunoscut, spune proprietarul carierei de piatră, adresându-se fiului său. E un blestemat de socialist. Dar să-l ia naiba... Zilele astea, de îndată ce ne vom putea lipsi de el, îi dăm tălpăşiţa.

Fiul pune mâna pe bici şi doboară cu codiriştea, depe capul muncitorului, căciula care se duce deadura într'o râpă.

REVOLUȚIA FEMEILOR

Cât de albastru, adânc și nemărginit e cerul care strălucește deasupra Andaluziei! De acolo, de sus, veghiază Madona, mama îndurerată, și se roagă lui dumnezeu să trimită oamenilor pacea odată cu binecuvântarea sa. Tot acolo sălășluește și dumnezeu, străduindu-se să reverse asupra tuturor blânda sa milă. Are el destulă bătaie de cap cu listele lungi de păcătoși, cu feluritele cereri pe care sfinții lui iubiți i le supun cu ploconeli adânci. Și câte cereri nu se leagă să mulțumească sfinții părinți, dacă le aduci neîncetat jertfă și din belșug untdelemn de măsline! Unul tămăduește oasele frânte și îndepărtează bătăturile; altul are grijă de curtezani serioși pentru văduve și de adoratori înflăcărați pentru tinerele frumoase; un al treilea găsește obiectele pierdute și chiriași înstăriți și liniștiți fără odrasle gălăgioase...

Pământul se întrece cu cerul și cu cei ce sălășluesc acolo în ceeace privește sfințenia, zâmbind cu bunătate soarelui dogoritor. A uitat de blestemul ce l-a ajuns pentru păcatul în care au căzut primii oameni și se bucură mai mult de ploaia care cade de sus, decât de sudoarea trudei lor.

In dorința lor de autoconservare, oamenii au la îndemână un leac minunat: ușurința lor. Se mulțumesc cu prezentul și își pun speranțe nemărginite în viitor.

Nu socotesc că-i o nenorocire faptul că numai puţini dintre ei pot să bea vinul din partea locului. Sângele fierbe, limba flecăreşte neobosită, numai gândurile sunt neclintite, ca stâncile. Lumina şi aerul îmbată şi ele, iar omul nu se roagă decât pentru o bucată de pâine şi pentru răgazul necesar visărilor. Toţi sunt bucuroşi şi mulţumiţi atâta timp cât se aud sunetele castagnetelor ; chiar şi bătrânii de şaptezeci de ani sunt uneori gata să joace cu un picior *fandango,* iar cu celălalt *jota.* Pentru acela care are în buzunar măcar cei câţiva gologani ce-i trebue pentru pâine, viaţa este uşoară, încântătoare, în Andaluzia. Numai că mare parte dintre ei îi au doar în vremuri bune...

Acum, însă, sunt vremuri grele. Muncitorii au rămas pe drumuri şi sunt nevoiţi să cerşească, iar la colţurile străzilor cerşetorii care nu izbutesc să strângă nimic se gândesc unde ar găsi de lucru. Dar n'au ce să nădăjduiască, nici pentru una, nici pentru alta.

Preţul pâinii s'a urcat. A ajuns la douăzeci de centime livra, în loc de zece, cât costa mai înainte. Bătrânii îşi mai aduc aminte de zilele când pâinea nu costa decât opt centime.

Atunci puteai să mănânci pâine pe săturate ; acum, în schimb, trebue să te mulţumeşti cu mai puţin şi chiar să-i duci lipsa. Şi lipsa — e lucru ştiut — duce oamenii la cimitir...

Intr'o zi, muncitorii din Grenada s'au adunat şi au pornit pe străzi cu un drapel negru. In faţa casei prefectului s'au oprit şi au cerut de lucru. Prefectul, în uniformă de gală şi cu tricorn în mână, a ieşit în balcon şi i-a înştiinţat că municipalitatea a şi luat în discuţie măsurile pentru combaterea acestei nenorociri. I-a urat regelui mulţi ani şi s'a retras, iar muncitorii, nemulţumiţi, au plecat supuşi pe la casele lor. Numai franzelarii n'au luat parte la demonstraţie : s'au folosit de acest prilej şi au scumpit pâinea cu patru centime la bucată.

Seara, consilierii municipali s'au întrunit în şedinţă, ca să discute cele ce se petreceau. S'au minunat cu toţii de iscusinţa diplomatică a prefectului care pre-

întâmpinase o revoltă şi au hotărît, în unanimitate, să trimită guvernului, la Madrid, un raport telegrafic asupra evenimentelor, cu rugămintea de a-l decora pe funcţionarul care s'a distins în această împrejurare.

Grenada e aşezată într'o căldare, la poalele munţilor Sierra Nevada. Jos, în vale, stau oamenii mai înstăriţi, iar mai sus, acolo unde casele se prăbuşesc parcă una peste alta, locuesc ţesătoarele. Dar oraşul se întinde şi mai departe, se caţără şi mai sus, terminându-se cu nişte maghernițe care par suspendate de nişte terase înguste : în sfârşit, sus de tot, pe povârnişul muntos, oamenii săraci şi ţiganii se adăpostesc în nişte peşteri, îndreptate cu faţa spre miazăzi.

Aici, pe vârfurile Albaicinului, bărbaţii sunt puţini la număr.

Găseşti mai mult femei : văduve ajunse în mizerie după moartea capului familiei şi mame de familie fără bărbaţi legitimi. Au gustat o dragoste fugară, care nu le-a adus decât griji pentru toată viaţa, căci în Andaluzia copiii trăiesc pe socoteala părinţilor până la moartea acestora.

Spre seară, vestea că preţul pâinii crescuse la douăzeci şi patru de centime ajunse şi în peşterile de pe Sacra Monte.

— In curând, pâinea va costa mai mult decât facem noi toţi la un loc, cu măruntaie cu tot, rosti o femeie uscată ca un chibrit, care alăpta un copil, rezemată de o troiţă din piatră. Schiţă un zâmbet bolnăvicios şi îşi luă copilul dela piept. Gura sugarului se desprinse, roşie, dela sânul însângerat al mamei. Ea şterse, cu sărutări, sângele de pe buzele micuţului şi se culcă să se odihnească puţin la picioarele crucii. Mai târziu, când o zăriră vecinii, o duseră în magherniță...

In zori, pe deal începu o adevărată forfotă. Slăbănoaga murise şi veniseră nişte oameni să ridice cadavrul. Femeile începură să se afle în treabă, alergând de colo-colo. Văzând moarta, unele îşi făceau cruce, iar altele înălţau rugi Madonei. Moartea nu era ceva

neobişnuit pentru ele : se deprinseseră s'o primească ca pe un fapt oarecare cum sunt toate, şi, datorită firii lor nepăsătoare, ajunseseră să privească dispariţia unuia din semenii lor fără să se întristeze prea mult. De data aceasta, însă, cruda realitate răscolise în inimile lor un sentiment nou. Cadavrul femeii, descoperit în cursul nopţii, pe care dibuia copilul înghemat, căutând sânul mamei, era pentru acele femei un semn.

— Asta vrea să spună că foamea are de gând să se cărăbănească de aici, rosti o femeie, în clipa când cioclii, nu tocmai treji, începuseră să coboare la vale cu moarta.

— Da, la cimitir ! răspunse alta.

Forfota se înteţea tot mai mult pe munte. Cimitirul : iată la ce se rezumă toată viaţa ! Dureroasa privelişte spulberase dintrodată toate nădejdile ce se mai înfiripaseră, arătându-le limpede realitatea îngrozitoare, împodobită doar de strălucirea imaginaţiei. In vise şi aevea, toţi nu căutau decât să mănânce pe săturate. In haosul de gânduri şi în furtuna de ţipete, revenea mereu acelaş strigăt : *„Pan a ocho !"* [1]

„Pan a ocho !" Pâine de opt centime, ca altădată ! Iată fericirea, iată idealul înălţător spre care năzuiau toţi ! Drept răspuns la acest strigăt, din fiecare peşteră ieşea câte o femeie sdrenţeroasă, pe jumătate goală şi se alătura celorlalte.

„Pan a ocho !" In aceste cuvinte, însoţite de gesturi desordonate, îşi găsiseră expresia toate sentimentele mulţimii. Lunecau toţi la vale pe un drum şerpuitor, şi numărul lor sporea mereu : copiii mizeriei sunt doar nemăsurat de mulţi !

Infăţişarea acestor femei era îngrozitoare ! Ciupite de vărsat şi murdare, cu sgaibe la mâini şi la tâmple, cu faţa tăbăcită de soarele orbitor, care de ani îndelungaţi le silea să ţină ochii pe jumătate închişi ! Mizeria nu înfrumuseţează. Furia lor se înteţea pe măsură ce creştea mulţimea. Se asmuţeau unele pe altele cu strigăte şi ameninţări, duceau cu ele bâte şi re-

[1] Pâine de opt centime ! (în limba spaniolă în text) (n. r.)

teveie, smulgeau din pereţii care mărgineau drumul bucăţi ascuţite de turbă şi le aruncau jos, pe acoperişurilor caselor, urlând furioase : *„Pan a ocho !"*

Această chemare războinică năvălea în colibe şi magherniţe, ca o împlinire a viselor tuturor locuitorilor şi aducea răspunsul : *„Pan a ocho !"* Trecea ca vijelia peste munţi, făcând să se cutremure văzduhul Albaicinului. Ii puse pe toţi pe picioare şi numai oraşul, care se întindea în vale, oraşul celor bogaţi, mai continua să-şi doarmă neturburat somnul de dimineaţă.

Sus, pe un povârniş, era o biserică. In piaţeta din faţa ei se afla un tun vechi, intrat în parte în pământ. Femeile îl desgropară săpând cu unghiile şi-l ridicară pe un parapet. Străvechea armă, pe care vremea o încărcase cu nisip şi pietre, începu să privească ameninţătoare în vale...

Intre timp, torentul viu se rostogolea mereu la vale, pe serpentinele nesfârşite ale Albaicinului...

„Pan a ocho !" Oraşul ţesătoarelor răspunse la chemare şi îşi trimise reprezentantele. Bărbaţii voiră să li se alăture, dar fură fluieraţi.

— N'avem nevoie de ajutorul vostru ! Căraţi-vă !

Innebunită de mânie şi de ură, mulţimea desculţă şi sdrenţeroasă năvăli în piaţa de alimente.

Aci, întâlniră cortegiul femeii moarte. După obiceiul andaluz, moarta era descoperită şi avea mâinile încrucişate pe piept, în semn că era mamă. Era îmbrăcată cu rochia ei cea mai bună. Fetelor li se pune în mâinile împreunate un buchet de flori abia îmbobocite.

O recunoscură toate.

— Ea e ! Uitaţi-vă cum ne zâmbeşte ! strigă o femeie. E o sfântă. O martiră a foamei !

Se auziră urlete sălbatice. Femeile făcură cerc în jurul cioclilor şi le răpiră moarta. Mulţimea, din caleafară întărîtată, o duse cu ea.

Foamea, furioasă şi de neîmblânzit, răbufnea acum, acoperind toate sgomotele în jur cu răcnetele celor zece mii de guri deschise. Văzduhul se umplu de blesteme răguşite, de ocări furioase şi de hohote de râs diabolice. După ce trecu de Zacatin, cortegiul, în

fruntea căruia duceau targa cu moarta, coborî spre Vivaremble. Vitrinele magazinelor se sfărâmară cu sgomot, făcute cioburi de pietrele aruncate în ele. Sute de mâini spărgeau obloanele şi uşile prăvăliilor şi prădau mărfurile.

Un tânăr ofiţer de jandarmi, vestit prin frumuseţea şi înfăţişarea lui elegantă, se apropie de mulţime şi încercă s'o potolească. Fu fluierat şi împroşcat cu noroi.

— Ptiu ! Cât e de urît !

— Ce rău se ţine pe cal !

— Daţi în el !

Ofiţerul nu putu să ţină piept iureşului şi, întorcându-şi calul, plecă în galop. Din urmă, o grindină de noroi şi de cioburi împroşcă uniforma lui strălucitoare.

Femeile năvăliră într'o franzelărie mare, care aparţinea preşedintelui corporaţiei brutarilor, şi făcând cerc în jurul patronului, strigară, ameninţându-l cu pietre :

— Spune : *„Pan a ocho !"*

— *Senore, senore,* îndrugă el, tremurând de groază. Am pâine, făină, prăjituri. Luaţi tot ce găsiţi în prăvălie... Dar nu vă atingeţi de mine...

— Spune : *„Pan a ocho !"* urlară vreo cincizeci de voci.

— *Pan a ocho !* bombăni el.

— Aici nu-i vine greu s'o spună ! Să declare asta în stradă, cu glas tare !

Brutarul fu scos din prăvălie şi înhăţat de mulţime. Lovindu-l şi înghiontindu-l îl siliră să strige împreună cu ele.

— Auziţi ce tare strigă franzelarul ?

— Ţine cu noi, ca un om bun ce e !

— Cine ar fi putut să creadă că el a fost primul care a urcat preţul !

— Cât e de gras, drăguţul de el !

— Şi cât e de blajin !

Il ciupeau de mâini şi de picioare, îl luau de bărbie şi-l mângâiau pe cap. O femeie, care avea partea de jos a feţei mâncată de lupus, se aplecă să-l să-

rute. Brutarul căzu pe drum, în nesimțire, și rămase să zacă acolo.

Intre timp, o parte a mulțimii care mergea mai în față, în urma moartei, umpluse strada Vivaremble. Celelalte femei se grăbeau acum s'o ajungă. La o cotitură, dădură peste o femeie tânără, care se ducea la catedrală, la slujba de dimineață. O încercuiră strigând :

— Spune : *„Pan a ocho !"*

Femeia se uită îngrozită la fețele acelea schimonosite, unele ciupite de vărsat și atât de roșii, de parcă ar fi stat într'o ploaie de sânge.

— Isuse ! Madona, stăpâna sufletului meu ! gemu ea, căzând în genunchi. Cu ce am păcătuit, ca să ajung în asemenea tovărășie ?

— Auziți : asemenea tovărășie ! Ne disprețuește !

— Puneți mâna pe ea ! se auziră voci. Tăriți-o cu voi !

Dar mulțimea și pornise mai departe.

— La prefect ! La prefect !

Se repeziră toate înainte, uitând de femeia care rămăsese în genunchi.

Prefectul locuia la marginea orașului, de unde se deschidea o priveliște minunată spre Vaga și Sierra Nevada. Ai casei tocmai se sculaseră și toate ferestrele erau deschise întru întâmpinarea soarelui de dimineață. La primul cat, lângă una din ferestre, o fată tânără dansa, fredonând, îndărătul gratiilor. Era îmbrăcată într'o rochie scurtă de dimineață și își lăsase părul despletit pe umeri. Avea ochi mari. Se căznea să învețe „seviliana" și bătea din niște castagnete împodobite cu panglici lungi și multicolore, care fluturau în jurul mâinilor ei delicate. Se opri o clipă ca să mai răsufle, apoi îngânând o melodie voioasă bătu repede trei măsuri, își sprijini mâinile în șolduri, plecă ușor capul și porni prin odaie, în mișcarea vijelioasă a unui dans atâțător :

Noaptea, seara, dimineața,
mama, tata, frați, nepoți,
dragi îmi sunt, cum mi-este viața.

Dar mai drag ca ei, ca toţi
— verde ramură de cetin —
inimă, mi-e un prieten!

Deodată, încremeni pentru o clipă într'o atitudine sculpturală. Apoi schimbă ritmul. Mâinile ei ridicate începură să se lase în jos şi să se ridice lin, când apropiindu-se, când depărtându-se, în timp ce degetele începură să bată din castagnete. Picioarele i se mişcau repede în dans, iar buzele, imitând sunetele ghitarei, făceau : plim-plim, cling-cling ! plim-plim, cling-cling, plim-plim, cling-cling ! După o întoarcere bruscă, fata se învârti ca o sfârleză, bătând sonor din castagnete deasupra capului.

Şi se auzi din nou :

In zadar mai încercaţi
tu, măicuţo, şi cu tata,
dela mine să aflaţi
cum de-a cutezat azi noapte,
depănând suave şoapte,
să sărute, hoţul, fata!...

Fata se opri deodată, întrerupându-şi brusc dansul, trase cu urechea şi râse : la urechea ei ajunsese strigătul *„Pan a ocho!"* Ce puteau însemna ? Suna destul de nostim ! Rămase o clipă, cu mâinile sprijinite de şolduri, parcă aşteptând ; apoi făcu câteva salturi, încercând să vadă dacă n'ar putea dansa pe noul cântec *„Pan a ocho ! Pan a ocho !* Tra-la-la ! Tra-la-la !" Nu izbuti însă. Intre timp sgomotul şi strigătele se înteţeau mereu şi fata se duse la fereastră. Văzu nişte femei înfuriate care veneau în fugă spre locuinţa ei. Duceau un cadavru şi le auzi cerând cu glas tare :

— Să iasă prefectul !

Cuprinsă de spaimă, fugi de acolo.

Dându-l la o parte pe portar, mulţimea intră la prefect, îl trase afară din casă într'un triumf năvalnic, şi-l sili să li se alăture în cortegiu, pornind apoi mai departe, în direcţia primăriei.

— Acolo, căpetenia oraşului va trebui să-i judece

pe franzelari şi să-i dea poporului pâine, strigau femeile înfuriate.

Cu capul descoperit, prefectul încercă să obiecteze. Nu-l ajutară însă nici rugăminţile, nici ameninţările şi fu nevoit să ia şi el parte la vijeliosul lor alai.

In piaţa din faţa primăriei, femeile se opriră. Prefectul izbuti să scape de femeile care-l chinuiseră şi să se strecoare pe poarta primăriei. Mulţimea urla: „Pâine, pâine!" vrând să se ia după el, dar poarta se închisese.

Câtva timp, văzduhul răsună de sgomote şi ţipete, care se transformară, cu timpul, în ropote înnăbuşite. Toţi ochii erau aţintiţi spre balcon, aşteptând ca prefectul să apară şi să rostească o cuvântare, cum făcea deobicei de ziua regelui. Dar căpetenia oraşului nu se mai arăta.

Mulţimea izbucni în ameninţări şi ocări, strigând că prefectul era un laş şi un trădător.

— Ne-a înşelat!

— Ţine cu călăii noştri!

Geamurile primăriei zăngăniră spărgându-se cu sgomot. Mulţimea încercă să spargă poarta. In depărtare, apărură câţiva poliţişti, dar fură puşi pe goană cu pietrele.

— Să vină prefectul! Vrem să vorbim cu el!

Deodată se auzi tropote de copite şi, în aceeaşi clipă, un detaşament de jandarmi călări intră ca vântul, în rânduri strânse, în piaţă, fluturând săbiile trase din teci. Multe femei nimeriră sub copitele cailor, dar şi mai multe fură strivite de mulţime, pentrucă rândurile dinapoi, voind să fugă de călăreţii care se năpusteau peste ele, îmbrânciseră rândurile din faţă, care se prăvăliseră pe caldarâm. Blestemând şi scoţând ţipete ascuţite, femeile se împrăştiau prin străzile laterale. In piaţă nu mai rămaseră decât jandarmii victorioşi şi câteva femei rănite, care încercau să ajungă la havuz şi să se adăpostească dincolo de grilajul lui. Iar în mijlocul pieţei, singur şi invulnerabil, rămase cadavrul mamei moarte de foame: martira de ieri şi sfânta de mâine.

FERICIREA INTR'O GROAPĂ DE GUNOI

Toată lumea știe că, uneori, fericirea ar vrea poate se întindă o mână de ajutor unui om sărac, dar îi e greu să-l găsească. Intr'o zi s'a întâmplat ca un om sărac să întâlnească fericirea într'o groapă de gunoi. Și acum, copii, celor ce vor sta cuminți și vor asculta cu luare-aminte, le făgăduesc să-i duc în curte, acolo unde miroase atât de plăcut a prăjituri, dela bucătăria din subsol: se cade, când și când, să se mai desfăteze și copiii.

Departe, la periferia unui oraș mare, mult mai departe de centru decât ne aflăm noi acum, se întindea o stradă îngustă, ca o crăpătură în pământ. Chiar dacă alte străzi se bucură de lumina soarelui, acolo e veșnic umezeală și murdărie. Când vii dintr'un loc deschis și luminos și intri în această stradă, pitită sub streașina apăsătoare a unor acoperișuri uriașe, simți furnicături de piele: parcă cobori în lumea subpământeană. Cu fiecare pas, strada e tot mai umedă și mai întunecoasă și la capătul ei dai de un cimitir mare, care se zărește aproape dela fiecare fereastră. Cimitirul acesta este o lume nouă, în care toți oamenii sunt egali. Numai că nu e prea îmbietor. Cu atât mai plăcut e să privești înapoi, spre celălalt capăt al străzii: acolo, în fundul coridorului, aerul e atât de străveziu, iar orizontul închis între ziduri atât de stră-

lucitor, încât trecătoarea îngustă pare a deschide drumul spre fericirea cerească.

Dar şi aici nu ne aşteaptă decât ceva la îndemâna oricui: acoperişurile care îngreunează casele se întrerup pe neaşteptate, trotuarele şi pavajul dispar treptat şi, dacă mai înaintezi câţiva metri şi o iei la vale, te trezeşti deodată în plin câmp. Face să vezi locurile astea! Zi de zi, aici adie vântul şi luminează soarele, iar pământul, care nu este acoperit nici măcar cu puf verde, îşi întinde în văzul tuturor tăpşanele galbene de lut. Numai şi numai lut! Dar ce lucruri minunate poţi să faci din lut! Poţi să zideşti cetăţi, poţi să înfiripezi parcuri dacă-ţi întocmeşti un plan, poţi să modelezi omuleţi atât de bine, încât nu-i mai rămâne lui dumnezeu decât să sufle în ei puţină viaţă!

Mai încolo începe verdeaţa: se leagănă în vânt măturile mari ale buruienilor, creşte pelinul din care se face rachiu şi muşeţelul din care se fierbe ceai bun la răceli.

Până şi prin locurile cele mai rău mirositoare iarba răzbate veselă, iar din gunoaiele vătămătoare creşte pelin amar, dar tămăduitor. Tot aci, pe locul unor vechi temelii, s'a mai păstrat şi o groapă, pe jumătate plină cu apă, pe care poţi să dai drumul la corăbii cu pânze făcute în casă şi să te joci punând la cale adevărate bătălii navale. Iar lângă bazinul acesta se află împrejmuit un loc misterios, din care vine o duhoare îngrozitoare de pucioasă. Din păcate, inscripţia depe poarta terenului îngrădit spune: *Intrarea interzisă.*

Se întâlnesc astea şi multe altele! Şi în vecinătatea acestor minunăţii dai de o uriaşă groapă de gunoi, unde zi şi noapte se strâng tot felul de lucruri: zilnic, sute de căruţe mari descarcă aci tot ce şi-a trăit traiul sau nu-şi mai găseşte întrebuinţare, fără pic de respect pentru foştii proprietari. Recunoşti cu uşurinţă multe lucruri din aceste mormane şi poţi să-ţi dai seama cine s'a folosit de ele. Iată o grămăjoară de sdrenţe: pantalonii zurbagiului, păstraţi aproape în aceeaşi stare ca pe vremea când îi mai purta el. După ei se cunoşte cât de des îl muşcau pe

flăcău câinii răi scăpați de prin curți. Dar e interesant de știut în ce sunt înfășurați. Ce-o fi oare mațul acesta lung și gălbui? E un șal cusut cu fluturi, copiii mei, un șal care stârnise, poate, admirația oaspeților la vreun bal de curte. Acum, înfrumusețează sdrențele zurbagiului.

Dar ce nu se găsește în groapa asta, ori încotro îți fug ochii! Poți să studiezi în voie splendoarea țărilor îndepărtate ale universului, știut fiind că aci își găsesc loc de veșnică odihnă cutiile vechi de conserve, după consumarea conținutului lor. Privelișteа fructelor și animalelor exotice de pe cutiile de conserve înlocuește cu prisosință o călătorie în jurul lumii, printre misterioasele ei cețuri. Dar iată și o insignă dela o serată dansantă ce s'a ținut nu demult; iar la un loc foarte vizibil, pe un morman de gunoi, se vede o tăbliță ce stătea pe ușa unui orășean de vază!

Da, copiii mei, iată un loc minunat pentru jocurile voastre! Să vă bucurați de el, dacă puteți! Din tăblița întoarsă, care a împodobit ușa consilierului de stat, măicuța voastră va face o farfurie. Tot aci sunt aruncate sticle de șampanie goale. Numai că nu le cumpără nimeni. E greu să-ți închipui o grădină mai minunată! Însuși domnul dumnezeu scormonește aci gunoaiele cu o vargă de fier, ca să vadă dacă nu s'a rătăcit cumva, printre lepădăturile acelea murdare, și vreun lucru de preț. Și dacă găsește ceva de seamă, împinge obiectul mai la fund, ca să fie mai greu de găsit: așa e firea lui! Râdeți, prostuților? Voi înșivă ați răscolit de atâtea ori gunoaiele cu săpăliga, dar nu l-ați întâlnit pe bătrânul dumnezeu! Parcă Peter și surioarele lui n'au fost dădăciți într'un leagăn boieresc adevărat, pe care tatăl lor îl găsise în groapa de gunoi? Oare, deaceea, au crescut ca niște copii care pot fi luați drept pildă? Și de unde a făcut rost astă primăvară mama micului Karl de un schelet de pat de fier și de o saltea? Toate aceste lucruri minunate le-ați adus acasă fără greutate. Dar, cu prilejul ăsta, dumnezeu, șiret, le-a făcut polițiștilor semn cu ochiul:

— Îi vedeți pe mucoșii ăștia? Să nu le luați vechiturile, vă rog eu, faceți-o pentru mine!

Aci se găsește uneori, aur și argint... Dar, mai bine să trecem lucrurile astea sub tăcere, ca să nu vină cumva și oamenii bogați să scormonească în groapa noastră cu gunoi! Fiindcă oamenii „înstăriți" așa sunt. Deaceea se și chiamă „înstăriți". A găsi ceva e o chestie de noroc și multe lucruri de preț stau ascunse adânc, în murdărie, ca să ne bucurăm când dăm de ele. Într'o bună zi, ele vor ieși la iveală și un inel de aur va străluci în vârful unui lujer de pelin.

Și banii! In groapă se află și o groază de bani! Acela care ar aduna banii măturați an de an împreună cu gunoiul ar avea traiul asigurat pe toată viața. Dar, vai, e greu să deosebești banii de murdărie!

Până de curând, toată strada Lutului, aparținuse unui singur om. In tot orașul nu existau locuințe mai proaste ca acolo și, totuși, erau închiriate până la una. In aceste locuințe se mutau, firește, numai oameni dintre cei mai săraci și amărîți, oameni care n'aveau posibilitatea să aleagă. Și, cu toate acestea, casele erau ticsite. Dealungul întregii străzi se întindeau două șiruri de clădiri ca niște cazărmi, asemenea unor stânci abrupte; din acelea care plac păsărilor; și în aceste case își făcuseră cuiburile, la șapte caturi, unul deasupra celuilalt, ființe înspăimântătoare și chinuite. In această stradă, ce aduce cu o trecătoare între munți, respiri un aer cu totul neobișnuit, pe care voi îl cunoașteți bine, iar noaptea aci e întuneric ca într'o cloacă. Totuși, peste o mie de copii locuiau odată în această strâmtoare, însuflețind această beznă, iar râsul lor despica parcă și calea dintre zidurile întunecoase. Era o vreme când această crăpătură sinistră răsuna de glasuri sonore de copii, de strigătele supărate și duioase ale mamelor, asemănându-se cu zumzetul unui stup. Aerul vibra de bucuria și durerea copiilor, de grija și tristețea părintească...

Totul a mers bine, dar într'o zi proprietarului i-a dat în gând să transforme această ulicioară ce aducea cu o vizuină într'o stradă „cuviincioasă". Ca să-și

ducă planul la îndeplinire, a hotărît să scoată din casă pe toți locatarii cu copii — și doar copiii dădeau străzii Lutului tot farmecul ei! In casele evacuate urmau să intre locatari fără copii. Dar este deopotrivă de greu să găsești oameni bogați fără bani și oameni săraci fără copii. Firește, nobilul proprietar a dat greș cu planul lui.

In fiecare lună se evacuau câte două case în susul străzii, ajungându-se în cele din urmă la a zecea casă. Familia de care vă povestesc locuia sus de tot, la mansardă.

Era în zorii unei zile de iarnă. Sirenele fabricilor începuseră să se trezească. Intunericul care mai stăruia iarna până se crapă de ziuă, se lăsa greoi, ca un vis urît peste mansarda lor strâmtă. In beznă se auzea ca un zumzet răsuflarea celor care dormeau. Părea că prin colțuri ar fi așezate niște mașini mici, fiecare din ele șuierând o melodie proprie: respirația gingașă și fluierătoare a copiilor aducea cu ciripitul puilor de pasăre care încearcă să cânte; răsuflarea grea a oamenilor mari vădea oboseala din cursul zilei. Peste toate se înălța un sforăit grăbit și parcă supărat. De undeva, din adânc, se ridica spre tavanul lăsat pieziș un sunet care nu semăna cu răsuflarea unui om. Parcă ar fi fost vaierul suferinței care număra cu răbdare ceasurile nopții.

Sforăitul grăbit încetă pe neașteptate. O mână se întinse și aprinse un chibrit, luminând o mansardă sărăcăcioasă, cu tavanul înclinat și cu zugrăveala murdară. Lumina se resfrânse și asupra unei femei cu umeri largi, care stând în pat cerceta cu privirea, din obișnuință, pata de pe perete, unde mai înainte stătuse atârnat un ceasornic elvețian ieftin. Alături de ea era culcat în pat un bărbat cu obrajii scofâlciți și cu privirea turbure.

— N'a sunat încă sirena de ora șase, îngăimă el.

După ce ocărî în șoaptă, femeia aruncă chibritul și începu să se îmbrace pe întuneric.

— Te și pregătești de plecare? întrebă bărbatul după o clipă. E timpul?

Femeia tăcea.

— Cât ai luat pe ceas? întrebă ea deodată.

Cincizeci de öre[1].

Femeia râse, veninos.

— Tocmai cât avem nevoie ca să închiriem o casă nouă! Ei şi ce? Azilul de noapte ne aşteaptă oricând; ce grijă mai avem? Nu ne întreabă nimeni dacă vrem sau nu vrem să ne mutăm... Mizeria omenească o mături fără să te sinchiseşti, ca să mai ai unde să-ţi întinzi puţin oasele... Pe unii ca noi nu ne întreabă nimeni.

Mai bombăni ea ce mai bombăni, dar bărbatul nu-i răspunse niciun cuvânt: ştia că vorbele ei nu porneau din răutate, ci erau ca o urmare a oboselii din ajun. Las'o să se potolească! Ea îi întreţine doar pe toţi şi are dreptul să-şi mai răcorească uneori sufletul. O să ţipe ea cât o ţipa, până-i va trece.

Femeia se duse la bucătărie şi începu să trebăluiască pe acolo. O rază de soare se furişă prin uşa întredeschisă. Femeia ieşi din bucătărie, îmbrăcată cu paltonul şi-i spuse bărbatului ei:

— Vezi de stai liniştit, să nu te scoli până când odaia nu se va încălzi bine, îl sfătui ea şi cu mâinile-i aspre, dar grijulii, vârî marginile păturii sub el. Să n'ai nicio grijă! Soţia lui Petersen va şti tot atât de bine ca un bărbat destoinic să vă hrănească pe toţi şi să vă găsească adăpost!

— Mamă, pe Begergade, în curte, este de închiriat o locuinţă foarte frumoasă. Are o verandă cu geamuri. Soarele ar putea să-l încălzească pe tata! zise un băiat care era culcat pe jos. Locuinţa se închiriază cu cincispreze coroane, dar banii trebuesc plătiţi pe o lună înainte.

— Da, e o casă minunată, întări cuvintele alt glas de copil. Ce-i drept, e drept!...

Mama nu răspunse nimic, se duse spre o canapea veche şi sgâlţâi un ghemotoc care sforăia. Era Trina, fiica ei mare. Se prefăcea că doarme.

— Vezi ca focul să ardă bine în sobă până când se va scula tata. Mai avem cărbuni? Dacă nu, să dea

[1] Monedă daneză (n. r.)

băieţii o fugă să aducă, de îndată ce se luminează. Surcele pentru aprins focul puteţi să rupeţi din peretele podului. Dar băgaţi de seamă să nu audă nimeni! Las pe tavă zece öre pentru lapte; să muiaţi în el din franzela rece, pe care am adus-o aseară. Bagă de seamă: să nu fii obraznică cu tata şi să nu-i mai baţi pe cei mici! Şi acum, la revedere! Să nu vă certaţi! Diseară am să vă aduc ceva bun, poate cârnaţi prăjiţi!

De îndată ce se închise uşa în urma maică-si, Trina înălţă capul şi — cuprinsă de o enervare cu totul neîntemeiată — începu să ocărască. Apoi se făcu ghem şi adormi.

In sfârşit, se lumină de ziuă. Peter, care nu avea mai mult de opt ani stătea chircit în faţa sobei de teracotă şi aprindea focul, iar micul Rasmus se îmbrăca, stând jos pe podele. Trina se proptise în coate, lungită pe canapea, şi-l ocăra pe frăţiorul ei pentrucă nu se aprindeau cărbunii. In furia ei, era cât pe aci să cadă de pe canapea. Cocoaşa i se mai vedea parcă şi mai mult, iar ochii îi scânteiau sub părul încâlcit, care-i atârna pe frunte. Semăna cu o pisică gata să te sgârie. Petersen stătea culcat cu capul dat pe spate. Avea la picioare o cărămidă caldă, iar gâtul îi era înfăşurat cu o basma. Din când în când, fără să se clintească, potolea copiii care se certau.

Când odaia se încălzi, se îmbrăcă şi el, gemând, şi se aşeză la fereastră, la masa lui de lucru. Pe vremea când era sănătos lucra ca sudor, dar acum nu mai putea face decât lucrări mici. Tăia şi lipea cerculeţe de cositor pentru sacii de cafea. Deobicei această operaţie se face de maşină. Patronul îi dăduse lucrarea lui Petersen numai din milă. Era o muncă uşoară, dar şi prost plătită: câştiga, în cazul cel mai bun, douăzeci de öre pe zi. Iar emanaţiile dela cositorul sudat îi iritau plămânii şi din pricină că tuşea trebuia să-şi întrerupă mereu lucrul.

După ce băură cafeaua, începură cu toţii să vorbească despre ceeace aveau de făcut băieţii în ziua aceea. In casă erau cărbuni deajuns, dar, supunându-se celor poruncite de măicuţa lor, băieţii se pregă-

teau să plece la groapa cu gunoi ca să strângă cărbuni şi să-i vândă vecinilor. Dacă erau harnici, puteau să capete vreo douăzeci şi cinci de öre. Intre timp, în capul Trinei încolţi alt plan, mai rentabil şi mai atrăgător pentru băieţi : le dădu fraţilor ei un coş şi-i sfătui să meargă din casă în casă şi să ceară „pâine". Dar înainte de a suna, trebuiau să lase coşul la uşă, iar căciulile să şi le ascundă în sân : copiii cu capul gol sunt ajutaţi cu mai multă plăcere. In cazul când vor căpăta ceva de mâncare, s'o ascundă imediat. Ferească dumnezeu să bată la uşă cu pâinea în mâini ! Dar mai important e să facă rost de bani. Cocoşata îi sfătui pe băieţi să aibă grijă ca mama să nu afle de aventura lor. Dacă prindea de veste, aveau să mănânce bătaie.

Petersen tăcea. Era de părere că un om bolnav, care nu aduce în casă aproape nimic, nu trebue să fie chiar atât de mândru. Inafară de aceasta, îi părea bine că băieţii o vor ajuta cât de cât pe soţia lui. Numai să nu prindă ea de veste !

Băieţii plecară în expediţie plini de avânt. Se duceau „să ceară" pentru întâia oară, dar auziseră dela tovarăşi de ai lor că, dacă ai noroc, e o îndeletnicire bănoasă. Peter lunecă jos pe balustrada scării, şi cât ai clipi din ochi, se pomeni afară, iar Rasmus fugi în urma lui cu coşul. Picioruşele lui scurte săreau tot câte două trepte deodată.

Strada era încă pustie. Din casa cu numărul treisprezece, un flaşnetar tocmai îşi scotea flaşneta cu ajutorul celor două fete ale lui, mişcând caraghios piciorul lui de lemn. Dela o fereastră a etajului al treilea se aplecase în afară o femeie pe jumătate desbrăcată şi îşi certa cât o ţinea gura bărbatul care era un desfrânat.

Băieţii mergeau pe strada lor furişându-se cu capul plecat : aici erau în primejdie. Dar, după ce cotiră după colţ, în dreptul cimitirului, răsuflară uşuraţi, fiind conştienţi de fapta eroică săvârşită de ei. Apoi se luară de mâini şi plecară în oraş.

Pe bulevard îl întâlniră pe unchiul Peter. Nu-l mai văzuseră de un an, de când mama lor îl dăduse

afară din casă. Părea înghețat și năuc. Când să se apropie de el și să-i dea bună ziua, unchiul se și strecurase pe o poartă. In clipa aceea, pe trotuar trecea un domn cu blană și joben. După el, la o distanță de câțiva pași, alerga un câine de rasă cu părul lung și cu sgardă de argint. Peter se așeză la pândă, ademeni câinele într'un gang și, în timp ce animalul se gudura pe lângă el, îi taie repede sgarda și i-o smulse dela gât.

Băieții fugiră, speriați.

Ajunseră într'o stradă liniștită, pe unde nu mai trecuseră niciodată. Casele vechi erau înconjurate de grădini cu copaci înalți și cu sere. Intr'un colț, o maimuțică se sgribulise pe un stâlp scund. Tremura de frig, iar ochii îi lăcrămau. Când băieții se opriră și începură s'o întărâte, maimuțica se ascunse sfioasă în gheretă, trăgându-și lanțul după ea, apoi închise cu sgomot ușița.

Peter și Rasmus cerșeau pentru întâia oară, dar această îndeletnicire le făgăduia atâtea lucruri noi și ispititoare, încât hotărîră să facă o încercare...

Intrară în grădina din fața unei case boierești, lăsară coșul și căciulile la ușă și sunară. O ușă grea de lemn roșu se întredeschise și o femeie tânără privi prin crăpătură. Văzându-i pe băieți, scoase lanțul și dădu ușa înlături.

— Ce vreți, copii ? îi întrebă prietenos.

Peter se fâstâci. Oricum, cerșitul era ceva nou pentru el. Nu știa ce să spună și își lăsa doar greutatea corpului când pe un picior, când pe altul.

Doamna îi privi mirată câteva clipe. Deodată, îi întrebă :

— Poate vă e foame, copii ?

Rasmus dădu energic din cap.

— Atunci veniți după mine, și îi lăsă pe băieți să treacă înainte.

Ii împinse într'o odaie frumoasă și caldă, cu mobile și covoare scumpe. O fetiță stătea la o măsuță pentru copii, iar în jurul ei erau împrăștiate jucării minunate. Dar mititica nu era, pe cât se pare, în apele ei

şi arunca mereu jucăriile jos, aşa că îngrijitoarea ei nu mai prididea să le ridice.

Erau tot felul de jucării: tramvaie, tren, păpuşi. Băieţii n'ar fi putut să-şi închipuie că un singur copil poate să aibă atâtea comori. Fetiţa nesocotea însă toate aceste minunăţii, şi, de îndată ce i se dădea o jucărie, o asvârlea. Ca să-şi potolească odrasla cea mofturoasă maică-sa împrăştiă în faţa copilitei monete mici de argint.

Micul Rasmus se apropie sfios de fetiţă şi începu să cerceteze jucăriile cu o privire lacomă. Deodată, în el se trezi spiritul de întrecere: îşi întoarse buzunările pe dos şi scoase din ele rămăşiţele unei seringi, cheia unei cutii de conserve de homari, o bucată dintr'o pereche de bretele de cauciuc, lucruri găsite în groapa de gunoi. Nu era decât o mică parte din întreaga lui bogăţie. Cea mai frumoasă jucărie a lui As se dovedi a fi un mosor mare, roşu. Lui Rasmus şi fratelui său le plăceau mosoarele. După ce strângeau mai multe le înşirau pe o frânghie, făcând din ele nişte hamuri grozave. Mosorul acesta mare şi roşu, împreună cu perechea lui, care, firesţe, urma să fie găsită, era menit să stea la loc de cinste, chiar lângă frâu.

In timp ce stăteau la masă, căci li se dăduse de mâncare, Rasmus aşezase toate aceste comori în jurul lui, şi acum se simţeau foarte bine.

„Asta este, pesemne, o casă «de turtă dulce», ca în poveste", se gândi micul As şi se hotărî ca, la înapoiere, să semene nişte crupe — spre a mai găsi odată drumul într'acolo, chiar ca în poveste. Numai că, „îngeraşul mamei" i se păru prost crescut: împrăştiase pe toată masa banii pe care-i pusese în faţă măicuţa ei, iar acum îşi întindea mânuţele durdulii spre jucăriile lui Rasmus, foarte supărată că nu i se dădeau ei. Până la urmă, trebuiră să-i facă voia. Ingrijitoarea opări cu apă clocotită mosorul roşu şi i-l dădu fetei, care se apucă numaidecât să vâre în el o hârtie. Dar Rasmus nu rămase păgubit: primi în schimb o diligenţă cu vizitiu şi cai.

Peter mai văzuse şi altădată jucării tot atât de mi-

nunate în vitrinele marilor magazine. De fapt, el știa mai multe despre viață decât fratele său. Dar ceeace-l mira mai mult în acest rai al boierilor, era faptul că i se dădea voie copilei să se joace cu banii. Ar fi putut foarte ușor să-și bage o monedă în gură și s'o înghită. Pe urmă mai caut'o, dacă ai unde! Se vede treaba că oamenii ăștia aveau bani cât păr în cap. Erau acolo aruncate fără nicio socoteală hârtii de câte zece coroane și de o coroană, o mulțime de mărunțiș, o groază de bani! Mult mai mult decât îți trebuia ca să închiriezi casa veselă din Borgergade. Să ceară, poate, bani acestei doamne? Trebue, desigur, să fie milionară!

Se gândea în ce fel s'o potrivească ca să ceară bani și toate lucrurile acelea bune nu mai însemnară dintrodată nimic în ochii lui. Acum, când era sătul, ar fi preferat să pună cât mai multe lucruri de-ale gurii în coș și, pândind o clipă prielnică să-și bage ceva în sân.

Un minut mai târziu, își făcu apariția un domn grav și foarte înalt, care intră în vorbă cu băieții.

— Unde stați? întrebă el.

— Pe strada Lutului.

— E destul de departe de-aici, observă domnul. Ce e tatăl vostru?

— E bolnav, se amestecă repede în vorbă Rasmus, care ardea de nerăbdare să spună și el ceva.

— Nu, e sudor, dar îl doare în piept, explică Peter.

— Din pricina asta v'a trimis mama să cerșiți, nu-i așa! continuă domnul să-i întrebe.

— O, nu! Mama nu ne-ar fi îngăduit niciodată așa ceva. Lucrează la Piața Nouă...

— Dar are de mers și ea cam mult, își dădu doamna părerea.

— Unde mai puneți că vor să ne scoată din casă: nu ne mai dau voie să avem copii, declară Peter, repetând o expresie pe care o auzise dela oamenii mari. Proprietarul nostru nu poate să sufere copiii și trebue să ne cărăm toți de acolo. Pesemne că o să ne mutăm în Borgergade. Am pus ochii pe o casă cu grădină și

cu geamlâc. Ce bine s'ar încălzi tăicuțul la soare! Ne mai trebuesc cincisprezece coroane, ca să dăm arvună, dar tăticul spune că vom fi ajutați.

In sfârșit! Cuvântul cel mai greu fusese rostit. Peter răsuflă ușurat.

— Auzi, micuțo, spuse domnul, aplecându-se spre fata lui. Sunt oameni răi care nu iubesc copiii! Dar ce văd: netrebnica asta mică se joacă cu bani! Asta nu-i îngăduit!

Tânăra femeie strânse numaidecât banii.

— Sunteți mulți copii? întrebă domnul.

— Mai avem o soră, Trina — răspunse Peter — are douăzeci de ani.

— Și e rea, foarte rea, adăugă Rasmus.

Domnul râse și întrebă:

— Dar dece-i așa de rea?

— Mama spune că-i rea pentrucă n'are să se mărite, explică grav Peter.

— Adevărat, e cocoșată, se amestecă iar Rasmus, plin de însuflețire și se gârbovi atât de nostim, încât toți izbucniră în râs.

— Sora voastră nu poate să muncească? îi mai întrebă domnul.

— Desigur că poate, răspunse Peter. Impletea scaune de paie, dar nu se alegea cu mare lucru, pentrucă strica prea mult material. Tata i-a poruncit să se lase de munca asta. Pierdeam cincisprezece öre la fiecare împletitură.

— Henrik, o duc cu siguranță foarte prost, șopti emoționată soția lui.

Rasmus interveni din nou, cu înflăcărare:

— Da, suntem săraci, dar tata spune că după moartea lui o vom duce mai bine, pentrucă vom primi un ajutor mare de înmormântare.

Doamna ieși repede din odaie, apăsându-și batista pe ochi. Băieții coborîră de pe scaunele lor înalte, își șterseră cu mâneca buzele și nasurile și se îndreptară spre ușă. Pe când Peter deschidea ușa, îi căzu o chiflă din sân.

— Ai luat-o pentru ai tăi? întrebă domnul.

Peter dădu, speriat, din cap.

Atunci, domnul cel grav înfăşură în hârtie resturile gustării şi le dădu copiilor.

— Luaţi asta pentru tatăl şi pentru sora voastră. Să mai veniţi, vorbi el, deschizându-le copiilor uşa spre scară.

Intre timp soţia lui intră în odaie şi se apucă să caute printre jucării.

— Imi pare rău de copii, se înduioşă bărbatul, care aştepta la fereastră să-i vadă pe băieţi trecând pe stradă. Dar, ia uită-te, Ana: acum poartă căciuli şi duc un coş! Pesemne că-l ascunseseră undeva.

— Aşa cred. Dar ştii care-i partea cea mai urîtă? Mi se pare că mi-au şterpelit zece coroane! exclamă ea. Când am împrăştiat banii în faţa micuţei noastre, erau paisprezece coroane, iar acum nu sunt decât patru: hârtia de zece coroane a dispărut.

— Dar asta e de necrezut: băieţii nu s'au mişcat din loc!

— Nici eu nu mai pricep nimic, totuşi banii au dispărut.

Bărbatul răvăşi şi el jucăriile.

— Dar asta ce mai e? întrebă el, fluturând deodată mosorul roşu.

— Băieţii i l-au dat micuţei noastre, răspunse ea. Fii fără grijă, am poruncit ca mosorul să fie spălat.

Soţul ridică din umeri, enervat:

— „Am poruncit să fie spălat!" Ce naivitate! Crezi oare, că microbii dispar spălându-i? Unde n'or fi stat porcăriile astea! Ai făcut un lucru fără să te gândeşti.

— Ai dreptate, dragă — recunoscu ea — dar în clipa aceea îmi pierdusem capul, pentrucă mititica noastră făcea nazuri.

— Dacă şi-ar fi băgat mosorul în gură, ar fi putut să se îmbolnăvească numai dela vopseaua asta roşie, adăugă soţul. Ştii şi tu că uneori vopseaua roşie e otrăvitoare... Aruncă mosorul la gunoi, îi porunci el slujnicei.

Intre timp, copiii se afundau în oraş, vorbind cu însufleţire despre cele trăite... Nu-i nimic că s'au depărtat atât de mult de centru; au ajuns în cartierul Fried-

richsberg unde sunt atâtea case boiereşti! Dar trebue să treacă cu orice preţ prin Borgergade şi să vadă dacă nu s'a închiriat locuinţa, iar pe urmă, cu lucrurile astea bune, să meargă acasă, să-i facă bucurie şi tatii. Dealtfel, la ora unu Peter trebuia să plece la şcoală. Nu le trecu prin minte nicio clipă măcar că ar putea să-şi continue expediţia: o asemenea tericire nu se întâmplă de două ori pe zi. Bineînţeles că se vor mai duce odată la casa „de turtă dulce".

— Vom mai merge odată şi atunci ne vor da desigur şi bani pentru chirie, repeta Peter.

E adevărat că problema banilor fusese, oarecum, ciudată şi neplăcută, deşi le dăduseră destul de limpede a înţelege... Ei nădăjduiau că domnul cel grav va înţelege aluzia şi că odată ajunşi acasă vor găsi şi banii: în cărţi, asemenea lucruri s'au întâmplat de multe ori. Mângâindu-se cu aceste gânduri, băieţii mergeau mai departe. Pe vechea Königsstrasse, întâlniră colegi care se grăbeau spre şcoală şi Peter se înroşi până'n albul ochilor. Dar, deodată, în faţa lor apărură în goană pompierii şi băieţii se luară după ei. Pompierii trecură cu sgomot pe stradă, cu o viteză nebună, în sunetele neîncetate ale clopotului de alarmă, iar în urma lor alergau chiuind sute de copii.

Pe strada Lămpilor, lângă casa cu pricina, în care nu arseseră decât perdelele, distracţia lor luă sfârşit. Şi cum cei doi copii se depărtaseră mult de casă, trebuiră să se întoarcă.

In grabă, în timp ce fugiseră după pompieri, Peter pierduse tot ce avea în coş. Nu mai era nimic de făcut! Rasmus se plângea că-l dor picioarele şi mergea foarte încet, ba agăţat de furgonul unui măcelar, ba sărind pe scara omnibuzului, când conducătorul intra înăuntru. In cele din urmă, străbătură vechea şi lunga stradă Regală şi ajunseră în Piaţa Nouă, în faţa ispititoarei case din Borgergade. Parcă li se luă o piatră de pe inimă: locuinţa era încă liberă! Se strecurară cu băgare de seamă printr'un gang întunecos, în curte, ca să vadă balconul cel atrăgător cu geamlâc şi se izbiră de mama lor, care plecase pentru câteva clipe dela lucru. O atrăsese, ca şi pe

copii, căsuța cea dragă. E ușor să ne închipuim ce-au pățit micii călători. Le-a prins coșul, mai ales că era gol...

Mama le porunci cu asprime să se ducă acasă. Intr'adevăr se făcuse târziu. Când ajunseră în strada Lutului, se înnoptase și se aprindeau felinarele. Tatăl lor stătea în pat. Rămăsese singur acasă : Trina ieșise să se plimbe pe stradă. Privea plină de invidie cum petrece tineretul sănătos și acest lucru o răscolea și mai mult.

Rasmus se urcă lângă taică-său, în pat, și-i arătă omnibuzul. Jucăria se stricase în buzunar, dar putea să fie sudată fără nicio greutate. Peter însă murea de rușine că ajunseseră acasă cu mâinile goale. Tatăl lor stătea culcat și era atât de slab și de părăsit. Trina nu-i mai pusese la picioare nici măcar o cărămidă caldă.

Peter se îngriji numaidecât să-i încălzească patul și-i pregăti tot ce avea nevoie pentru noapte. Nu îndrăznea să-și sâcâie tatăl cu povești minunate. Mai mult, flecăreala fratelui său îl supăra chiar. Intr'adevăr, cum de nu-i era rușine să povestească și să-i descrie totul, când până la tatăl lor nu mai ajunsese nicio firimitură din bunătățile despre care vorbea. Peter era frământat de o dorință, nu știa cum să-i aducă tatălui său o bucurie. In timp ce Rasmus îi povesti despre fetița și despre banii aceia mulți, el interveni :

— Știi, tată ce cred ? Mâine dimineață ne vor trimite bani să arvunim casa.

— De, tot ce se poate, încuviință tatăl, nehotărît.

Dar în clipa aceea băiețașul avea convingerea că așa se va întâmpla. Susținea că ar fi văzut limpede cum soțul făcuse soției semn cu ochiul, în timp ce ei le vorbeau despre casă. Iar când micul Rasmus întări și el spusele lui, Peter prinse curaj și povesti că-i auzise cu urechile lui pe „boieri" vorbind în șoaptă despre bani.

Peter scoase o saltea umplută cu iarbă de mare și se pregăti să se culce împreună cu fratele său. Se culcară alături, strâns lipiți unul de altul și își traseră

pătura peste cap, închipuind un fel de cort, care se încălzi repede dela respirația lor. In acest întuneric plăcut, își istoriseau povești fantastice, născocite pe loc. N'aveau decât să apese cu degetul pe pleoapele lăsate în jos, apoi să deschidă repede ochii și niște minunate roți, în toate culorile curcubeului, le jucau în fața privirilor, începând să se învârtească în întuneric și împrăștiind scântei. Apoi în locul lor se înfiripau numaidecât vedenii minunate, întruchipând însăși dorințele tainice ale copiilor.

— „Ce vezi?" se întrebau băieții unul pe altul, înghiontindu-se. Și începeau să depene iarăși povestea cu boierii, care nu numai că-i vor ajuta să-și plătească chiria, dar le vor trimite acasă un coș întreg cu mâncare aleasă și pe deasupra o sticlă de vin pentru tatăl lor. Povestea aceasta fiind repetată de atâtea ori, închipuirea lor o înfierbânta și o împodobea mereu cu alte amănunte.

Trina se întoarse acasă și băieții fură nevoiți să-și țină gura. In curând adormiră. Era deabia ora șapte seara, dar în astfel de locuințe se făcea economie de combustibil și de lumină.

Era sâmbătă seara. Mama se întoarse sdrobită de oboseală. Aducea cârnații prăjiți făgăduiți, dar întrucât toată lumea dormea, cina nu mai avu loc. Voia să fie și aceasta o șiretenie de care mai că nu-și dădea seama: făcea acest lucru din dorința de a câștiga masa de a doua zi.

In dimineața următoare, băieții fură treziți de pașii mamei lor, care trebăluia prin casă. Era încă în cămașă de noapte și pe deasupra avea o fustă lungă. Nu arăta deloc grăbită. Un miros îmbietor de cafea gâdila nările copiilor. Măicuța le încălzea la mașina cu spirt niște chifle reci. Toate aceste pregătiri li se părură atât de promițătoare copiilor, încât traseră pătura peste cap și adormiră din nou, ca să guste cum se cuvine dimineața de duminică. Micul Rasmus, care ar mai fi avut nevoie de căldura mamei, adormise cu capul pe umărul fratelui său.

Părinții vorbeau despre locuință și pomeniră din nou despre casa din Borgergade.

— Trebue să ne luăm gândul şi dela această locuinţă, ca dela oricare alta dealtfel, declară mama.

— Să vedem, îi răspunse încet tatăl; în două săptămâni se pot schimba multe.

— Se înţelege, strigă dela bucătărie mama, care număra banii. Dar ne putem aştepta să fim aruncaţi în stradă. E caraghios, dar aşa se întâmplă: o familie întreagă îşi va pierde adăpostul, pentrucă ne lipsesc opt sau zece coroane blestemate!

Băieţii se gândeau la ajutorul neaşteptat care urma să le vină în ziua aceea, dar nu îndrăzniră să-şi exprime gândurile cu glas tare. Era uşor să clădeşti castele în închipuire lângă un tată bolnav, fără nădejde de însănătoşire, dar în faţa mamei severe şi active, aceste castele se prefăceau în baloane de săpun. Cu atât mai îngrozitoare părea pe urmă realitatea. Mama se apucă să scoată cu sgomot cenuşa din sobă şi hodorogitul vătraiului îi împrăştie toată bucuria lui Peter. Ea nu rostise încă niciun cuvânt, dar copilul înţelese că nu mai au cărbuni...

— Marş, după cocs! îi porunci maică-sa. Tata n'are voie să stea în frig.

Lui Peter nu-i mai era somn, aşa că sări în sus numaidecât. Dar, pe când îşi trăgea pantalonii, izbucni în plâns.

— Ce s'a întâmplat? îl întrebă ea enervată.

— Putem să ne bem cafeaua în pat? o întrebă băiatul între sughiţuri.

— Ce prostie mai e şi asta? De când te-ai boierit aşa? se răsti ea.

— Nu sunt boier, dar numai aşa ar fi o duminică adevărată, scânci Peter.

— Hai, treceţi la loc! râse mama şi trase pătura peste ei.

Dar băiatul îşi lepădă mai întâi ciorapii şi pantalonii şi abia după aceea se băgă în aşternut. Voia să trăiască iluzia că maică-sa îl trezeşte şi-i aduce cafeaua de dimineaţă.

Niciodată nu izbutiseră copiii să strângă cu atâta repeziciune un sac de cocs. Peter scormonea cu picioarele mormanele de gunoaie din groapă şi lucra cu

atâta energie cu varga de fier, încât praful se împrăştia în toate părţile. Rasmus alegea bucăţile de cocs şi le băga în sac. Alegeau cărbunii cum aleg găinile grăunţele. Era duminică şi n'aveau concurenţi. Intr'o oră, sacul era plin ochi. Mai izbutiră să descopere deasemenea diferite mărunţişuri : vreo două crătiţi, cărora tatăl lor urma să le pună funduri noi şi apoi să le vândă, o lingură turtită, dar încă bună, şi ceva jucării, mai ales mosoare. Acum aveau cu ce termina hamurile. Mai găsiră şi o mulţime de sfori. Dar mai plăcut decât orice era faptul că găsise un mosor mare şi roşu, care semăna leit cu celălalt.

— Ce păcat că l-am dat pe ăla ! spuse Peter dojenitor.

Dar ce e dat rămâne dat şi băieţii se îndreptară spre casă cu lucrurile adunate.

Acasă, îi aştepta o cameră caldă şi curată şi era atât de plăcut, cum numai duminica se întâmplă, când îngrijeşte mama de gospodărie. Tatăl stătea în capul oaselor în pat, şi purta o cămaşă curată. Faţa îi lucea bine spălată. Trina plecase demult. De îndată ce tatăl se sculă, câteşitrei se apucară să monteze hamurile. Rasmus curăţă mosoarele, Peter lega capete de sfori şi înşira mosoarele, iar tatăl împletea un frâu de sârmă adevărată.

Oridecâteori se auzeau paşi pe scară, băieţii ciuleau urechile, tresăreau şi-i făceau tatălui lor triumfători semn cu ochiul. Nu îndrăzneau însă să viseze cu glas tare, pentrucă mama lor era amărîtă. Aşteptările lor nu se împlineau. Nu suna nimeni. După fiecare nouă desamăgire, băieţii se plecau mai jos asupra migăloasei lor munci.

— As nu poate cu niciun preţ să scoată murdăria asta, se plânse Peter, nerăbdător, întinzând tatălui său un mosor mare, roşu.

Sudorul trecu prin mosor un capăt de sârmă şi scoase o hârtie cenuşie şi murdară, făcută sul. Desfăcu, speriat, ciudata hârtie : era un bilet de bancă de zece coroane ! Voi să spună ceva, însă nu putu să rostească niciun cuvânt ; flutură doar hârtia, roşu de emoţie.

— Nu se poate! exclamă mama şi, vreme îndelungată, nu putu să-şi vină în fire. Repetă întruna: Nu se poate! Nu se poate!

De data aceasta, accesul de tuse fu de scurtă durată, pesemne de bucurie. Tatăl îşi opri o clipă răsuflarea.

— Ei, vezi, i se adresă el soţiei sale, ne-a ajutat norocul!

— Aşa se întâmplă totdeauna în viaţă, observă Peter ca un om mare.

— Ce e? Ai desfundat mosorul, tată? întrebă Rasmus, fără să-şi dea seama de cele întâmplate.

Mama se îmbrăcă în grabă, plecă în oraş şi închirie locuinţa cu geamlâc.

Mai stau şi astăzi acolo. Soarele l-a încălzit pesemne bine pe sudorul bolnav. Zilele acestea, l-am întâlnit pe stradă: s'a însdrăvenit şi e curier la un birou.

Iată povestea cu o fericire găsită într'o groapă de gunoi. Cine vrea, n'are decât să treacă să vadă la faţa locului...

ŢĂRMUL COPILĂRIEI MELE

Numai un număr foarte mic din turiştii care pornesc vara din Norrland [1] ca un şuvoi neîntrerupt, ajung, întâmplător, prin împrejurimile oraşului Nexö şi au prilejul să admire nisipul alb al golfului Balka şi stâncile cele mai originale şi mai frumoase de pe Bornholm : Colinele Iadului şi Colinele Raiului. Mica aşezare care se întinde dealungul coastei este o desfătare pentru ochi, petele albe şi roşii ale caselor seamănă cu nişte podoabe de mărgean, asvârlite de valuri pe uscat şi încrustate în ţărm — încât îţi face impresia că se contopesc cu fondul de o măreţie neobişnuită. Multă, multă vreme a visat orăşelul, dorind stăruitor ca şuvoiul turiştilor să se îndrepte către el, dar se pare că regiunea aceasta a rămas pentru totdeauna un fel de teren rezervat. Dealtfel, mie nu mi se pare o nenorocire prea mare faptul acesta.

Când te apropii de Nexö, venind dinspre mare, zăreşti contururile frumoase ale orăşelului, însufleţite de morile lui olandeze. Privirea îţi alunecă nestingherită mai departe, peste ogoarele roditoare, ale căror loturi se vând scump, iar la o depărtare de o jumătate de milă de ţărm se împiedică deodată de un şir de stânci mari şi greoaie, care se frâng vertical spre răsărit.

E granitul menit să întărească aci coloana verte-

[1] O regiune a Suediei (n. r.)

brală a globului, care se cocoşează pe neaşteptate şi se retează abrupt, ca să facă loc celui mai moale şi mai roditor pământ din lume.

Pe ţărm, la o depărtare de un sfert de milă de oraş, spre miazănoapte, granitul apare din nou, îmbinându-se cu gresia, care iese în evidenţă ca o linie pronunţată şi vizibilă de departe. Dacă te uiţi cu mai multă luare aminte, îţi dai seama că acolo se întâlnesc două lumi cu totul diferite. Şi stând cu un picior pe granit şi cu celălalt pe gresie, cuprinzi cu pasul peste o jumătate de mileniu.

Cred că nicio marmură nu are tonuri atât de gingaşe şi nu este atât de dură ca gresia din Nexö. In general, nu cred că există un material mai minunat decât piatra aceasta, care se lasă lucrată cu atâta uşurinţă, albăstrie la suprafaţa zăcămintelor şi ca văpaia pe muchie. Dincolo de teritoriul oraşului Nexö este prea puţin cunoscută, dar aici totul este făcut din gresie, până şi ghizdurile fântânii şi troaca pentru porci, fapt care dă orăşelului un colorit aparte : oraşul pare să fie crescut în mod firesc din stratul de piatră care se află sub el.

Când vântul bate dinspre insulă, marea se retrage mult dela ţărm, desgolind stratul de gresie. Acolo, pe bancul acesta, am făcut primele încercări sfioase de pescuit cu pantalonii suflecaţi sus de tot şi înarmat cu o furculiţă ruginită. Trebue să fii neînchipuit de dibaci ca să faci ţiparul să iasă de sub pietrele turtite şi să-i înfigi furculiţa în spate — se înţelege, cu atâta putere, încât să simţi furculiţa vibrând. In asta constă toată măiestria. Ce zile minunate am petrecut acolo, când apa strălucea în soare şi-mi legăna imaginea răsturnată ! Tălpile mi se sprijineau în voie, sub apă, pe straturi imense de gresie de culoare deschisă, încinse de soare, şi atingerea aceasta îmi amintea parcă de mângâierea unei fiinţe vii. La fel ca şi fundul nisipos, suprafaţa pietrei era brăzdată în întregime de jghiaburi mici, din cauza izbiturii valurilor, iar uneori simţeam sub tălpile mele contururile unor animale marine pietrificate. Imi plăcea să mă plimb pe bancul de gresie şi să ies cât mai mult în

larg, ca să nu mai aud când mă chemau pe mal. Uneori izbuteam să ajung departe, până la un punct unde fundul acoperit de alge se prăvălea pe neașteptate și începeau adâncurile mării. Ce plăcere pentru un băiat să scuipe provocator în adâncuri și să pornească imediat înapoi spre mal, cutremurându-se de îndrăzneala faptei sale!

La o depărtare de un sfert de milă spre miazăzi, gresia dispare dela suprafața pământului și face loc nisipului. Granit, gresie, nisip: iată întreaga istorie a globului, iată pașii înscriși în mersul vremii! La capul sudic al insulei, nisipul formează cele mai frumoase râpe din Danemarca. In fotografiile făcute la o lumină solară puternică, aceste râpe abisale apar ca o privelişte albă, înzăpezită, cu desene stranii.

Dealungul veacurilor, multe corăbii au trebuit să renunțe la itinerariul stabilit și, lăsându-și încărcătura și echipajul în partea de sud a insulei, să rămână împotmolite pentru totdeauna. Era un fel de tribut plătit pământului sărac de acolo. Moartea unora era o binefacere pentru alții! Intr'o noapte de Crăciun, pe furtună, a naufragiat în golf o șalupă rusească încărcată cu miere. Intreg echipajul, compus din șapte oameni, s'a înnecat, dar toată iarna, noi, sutele de copii săraci, am mâncat pâine unsă cu miere. In felul acesta, marea i-a ajutat în nenumărate rânduri pe cei săraci să treacă vremurile grele. Mai departe, chiar lângă cap, unde Pârâul Șerpilor se varsă în mare, se vede pe apă o pată lucioasă, care aduce cu pielea aurie și uleioasă a șarpelui de casă și nu dispare niciodată de acolo, oricât de frământată ar fi marea. Pe fund s'au împotmolit în nisipuri în locul acela trei corăbii ale regelui Voldemar [1], încărcate până sus cu aur vechi, corăbii care nu așteptau decât clipa să cresc eu deajunsuri, ca să scot comoara din fundul mării.

Amintirile copilăriei sunt legate de niște locuri unde fiecare petec de pământ este însuflețit — ca o stâncă pe care se adună pasări și unde la fiecare pas apar mereu alte amintiri. In golful Balka, ce se încovoaie

[1] Regele Valdemar I al Danemarcei (1152—1182) (n. r.)

ca o semilună luminoasă cu vârful adus chiar lângă gura Pârâului Şerpilor, s'a scurs copilăria mea şi fiecare pas făcut acolo reînvie în mine amintiri puternice. Aci, pe nisip, te poţi odihni cu adevărat, ca nicăieri în altă parte.

Aici, pe aceste meleaguri, atât tatăl, cât şi bunicul meu şi-au trăit poate cei mai frumoşi ani ai copilăriei şi tinereţii lor. Bunicul meu s'a născut într'o mare gospodărie ţărănească, aşezată pe nişte nisipuri mişcătoare. Dacă semănai într'un colţ al ogorului, mlădiţele încolţeau cu totul în altă parte. Uneori oamenii erau nevoiţi să coboare la malul mării şi să dea cu năvodul ca să-şi agonisească hrana de nădejde. Mult mai lesne era să ridici pânzele bărcii şi să laşi vântul s'o mâne înainte, decât să osteneşti cu un plug uriaş şi greoi, tras de opt mârţoage lăţoase. Dealtfel, acestea poate s'au întâmplat pe vremea englezilor [1], acum vreo sută de ani, când fiecare danez se simţea pe mare ca acasă. Iar când un flăcău tânăr şi voinic se întorcea acasă în zori dela pescuit şi soarele de dimineaţă aurea valul pe urmele bărcii, încă departe de casă, pescarul sărea curajos în apă şi, înnotând, îşi trăgea barca spre ţărm, ţinând în dinţi cablul de acostare. Bunicul meu s'a lăsat de gospodăria lui înfiripată pe nisip şi s'a făcut pescar. Acolo, în golful Balka, şi-a petrecut tatăl meu copilăria şi tot acolo, de mic copil a învăţat să ţină cârma bărcii şi să se sbenguiască în voie, iar în timpul liber se scălda, pescuind scânduri rămase dela corăbiile prefăcute în ţăndări sau, încălţat cu ghete de lemn, se furişa tiptil spre câte o focă adormită.

Ce plăcut e să te odihneşti aici când eşti liber şi n'ai nicio treabă! Am închiriat o cameră la un ţărm, un *husmann* cum se chiamă pe aici, care îşi avea petecul lui de pământ afară, în câmpia cu iarbă neagră, dar cea mai mare parte a timpului mi-l petrec aici, pe ţărm, încercând să înnot ca în copilărie. Apoi stau culcat şi mă odihnesc în creştetul unei stânci, lă-

[1] E vorba de perioada 1801—1807, când englezii au pornit o acţiune militară împotriva Danemarcei, bombardând chiar Copenhaga în 1807 şi distrugând flota daneză (n. r.)

sând soarele să mă dogorească în voie. Țărmul nisipos se încovoaie ca niște coarne luminoase care se deschid înlături, cuprinzând între ele un crâmpei de mare de toată frumusețea, iar vântul ușor care bate tocmai din capătul celălalt al insulei îmi deapănă povești înmiresmate despre tot ce s'a petrecut cândva prin partea locului.

In stânga mea se află o cabină mică pentru orășencele mai cu vază. E ceva neobișnuit. De cele mai multe ori însă, ca și altădată, până una alta, atât boierii cât și oamenii simpli — bărbați și femei — intră în apă deadreptul de pe țărm. In spatele meu trece repede un topograf cu ajutorul său : măsoară regiunea, și după cât se spune, acesta pare a fi primul pas pentru construirea unui mare hotel pe malul mării. Prin urmare, și acest colț al pământului este menit să ajungă o stațiune balneară modernă !

Dar până atunci va mai trece apă pe gârlă. Ici-colo, în apă, în apropierea țărmului, se văd căruțe țărănești. Unii țărani cară nisip. Alții vin, potrivit unui vechi obicei, să-și limpezească rufele în mare, după ce le-au spălat acasă. Mulți țărani fac în așa fel să se potrivească ziua aceasta cu călătoria lor de fiecare an la mare pentru băi și, deobicei, această zi e socotită ca un fel de sărbătoare. Atât dobitoacele cât și oamenii se bucură deopotrivă. Căruțașii sar voinicește dela locurile lor, ca să arate fetelor că nu se tem nicidecum de apă și, hăulind și pocnind din bice, își îndeamnă caii încăpățânați. Animalele sforăe, se ridică în două picioare, se smucesc înainte, asvârlind cu picioarele de dinapoi, încât apa se revarsă în jurul lor în cascade strălucitoare, ca niște adevărate havuzuri argintii. După ce căruța cu rufe se răstoarnă în mare, vin femeile, trăgând după ele capre și bătătoare. Ba chicotesc, ba tac și își sumet poalele tot mai mult, dar, până la urmă tot se udă. Își lasă atunci fustele în jos și stând în apă până la brâu, încep să lovească mânios, cu bătătoarele, cearșafurile neînălbite și cămășile. Loviturile tremură deasupra apei, se repetă de câteva ori și se contopesc cu licărul petelor vii de soare ce joacă pe undele mării.

Când unul, când altul, bărbaţii merg repede pe nisip, dispar într'o crăpătură a stâncii, reapar desbrăcaţi, sar uşor prin ierburi ca nişte fiare sălbatice şi fug pe ţărmul alb şi neted. Pe urmele paşilor care gonesc pe lângă ţărm, apa începe să spumege cu sgomot. O săritură în lungime, o scurtă borboroseală în apă şi înnotătorul, ridicându-şi mult mâinile, se avântă spre larg.

In spatele lui, apa se potoleşte încetul cu încetul şi ochiul aproape n'o mai desluşeşte, atât e de curată şi de străvezie. Pe fundul luminos, brăzdat de jghiaburi mici, razele soarelui se răsfrâng în jocuri de lumini năstrușnice, alunecând de colo-colo svăpăiate, ca licăririle nedesluşite din ochii unui nou născut. Şi stând aşa şi cercetând toate, jocul parcă te năuceşte cu desăvârşire, te ameţeşte.

Dar iată că deasupra cabinei pentru femei se ridică un steag, în semn că trecerea pe ţărm prin faţa cabinei e oprită. Dar nu cred că cele trei femei mici şi grase din „elita“ oraşului ar fi trebuit să se îngrijească atât de mult de respectarea noilor reguli ale bunei cuviinţe. Trecând pe acolo, oamenii se uită chiorîş la cabină şi merg mai departe pe ţărmul care a fost de veacuri drum firesc de comunicaţie între satul de pescari de pe limba aceasta de pământ şi oraş.

— Ia uită-te, domnule, au înălţat steagul! rostesc cu naivitate trecătorii şi se opresc o clipă, ca să-şi dea seama ce s'a întâmplat.

— Ei da, trebue să te afli în treabă cu ceva şi aici! spun ei zâmbind cu înţeles.

Cele trei doamne înaintează cu băgare de seamă. Poartă costume negre de baie, împodobite toate cu volane, cu dantele şi dumnezeu mai ştie cu ce! A ieşit acum o modă nouă, aceea de a te băga de bunăvoie îmbrăcat în apă, şi toată lumea de pe ţărm holbează ochii la cele trei cucoane, în timp ce ele merg cu trică pe plajă, cu paşi mărunţi. Se opresc deodată, paralizate de spaimă, şi se lasă pe vine ca la comandă. Pe urmă se întorc ţipând la cabină. Un marinar din oraş începe să se desbrace pe plajă tocmai în faţa lor. E

Nilen, de curând înapoiat dintr'o călătorie de trei ani în jurul lumii.

Acest neruşinat are destul timp liber şi, pe cât se pare, apele patriei îl încântă nespus de mult. Trece mai bine de o jumătate de oră, aproape o oră încheiată, până când iese iar pe uscat. In timp ce-şi trage hainele pe el, se uită iscoditor la steag.

Ei, drăcie, ce-o fi însemnând asta ? Nu cumva steagul arată că e carantină ? Se îndreaptă apoi încet spre scara din faţa cabinei, încheindu-şi din mers bretelele şi citeşte avizul care interzice trecerea prin faţa cabinei când steagul e înălţat. Şi abia după o bună bucată de vreme înţelege toate astea. Dar iată-l urcându-se, în sfârşit, pe stâncă.

Uşa cabinei se deschide încet, cele trei prizoniere fără voie furişează o nouă privire afară şi iată-le fugind din nou pe nisip, oarecum speriate de primejdie, sau poate doar intimidate de propria lor toaletă, atât de moartă în comparaţie cu soarele şi cu toată această goliciune strălucitoare. Dar, deodată, viaţa svâcneşte în ele, doamnele scot câte un strigăt şi se reped înainte, cad, se scoală din nou şi bat apa cu mâinile, cum dau din aripi găinile speriate. Iată că se iveşte din nou îngrozitorul marinar şi coboară, mergând drept spre ele. In cele din urmă se opreşte lângă apă şi se preface că a pierdut ceva. In sfârşit, dispare, nu se mai întoarce.

Dealungul ţărmului merg încet nişte femei voinice, în vârstă, ducând coşuri şi legături. Merg la oraş cu marfă, sunt desculţe, dar, prevăzătoare, s'au legat la cap cu câte o basma de lână. Le recunosc pe cele mai multe dintre ele. Au rămas la fel cum au fost pe vremea copilăriei mele ; timpul nu le-a schimbat deloc.

După ce isprăvesc de clătit rufele, mulţi dintre ţărani le încarcă în căruţă şi cercetează hamurile. Intre timp, două fete se desbracă în spatele unei căruţe. Le e cam frică de apă, se ţin la mică adâncime şi se înghiontesc una pe alta ţipând. Un ţăran s'a aşezat în vârful căruţei şi şi-a aprins luleaua. Intoarce capul, neturburat, le cântăreşte cu priviri de geambaş. Apoi îşi mută, încet, privirile spre mare.

— Ce de apă e aici ! îi strigă el nevestei lui Holm, care bate rufele, cu umerii goi în apa care îi oglindește picioarele groase ca niște butuci.

— Așa-i ! răspunde ea veselă și își îndreaptă trupul uriaș. Trebue să-i mulțumim lui dumnezeu pentru toată bunătatea asta de apă ! Mai ales dacă îți mai scade puțin osânza, pentrucă din muncă, dracul s'o ia, nu scade deloc ! Fața ei mare și asudată strălucește de fericire, se bucură de toate, surâde soarelui și se uită voioasă în dreapta și în stânga la oamenii care se scaldă. Mi se pare un fel de mătăhăloasă stihie a mărilor, o arătare pe care o fac să rădă propriile ei încercări neizbutite de a lua chip de om. Soarele îi răspunde râzând. Razele lui luminează apa drept în fața ei și se joacă, poznașe, pe pântecul ei uriaș. Se pare că o nouă lume roditoare s'a ivit din valuri.

De jur-împrejur, pe fondul mării de un albastru închis, în zarea fâșiilor de apă de lângă țărm, în culoarea deschisă a smaragdului și a văzduhului curat și sonor, stau oameni goi, dăruind privirilor căldura tremurătoare a trupurilor lor. Aerul îi mângâie, soarele le aurește drăgăstos mădularele, învestmântându-le într'o spuză de scântei, ca niște făpturi solare. Oamenii se mișcă vioi, alcătuind totuși o parte dintr'un întreg : lumina, căldura, aerul, pământul și apa strâns unite și sudate într'un singur organism meșteșugit făcut. Mușchii și piepturile elastice par făurite din soare. Dealtfel, toate minunile lumii, atât cele cunoscute demult, cât și cele încă necunoscute, cu toate forțele lor neguroase, nu sunt, oare, o putere explozivă condensată la extrem și întruchipată în această ființă mică, plastică și misterioasă, care este omul ?

Potrivit unei păreri foarte răspândite, oamenii simpli și neînsemnați dintr'un orășel de provincie par atât de searbezi, potoliți și lipsiți de importanță ! Totuși și acolo găsești unii legați parcă prin rădăcinile lor cu iadul. Alteori, însă, își aleg tocmai calea opusă și atunci ating cerul cu crengile lor verzi. Dar numai copiii pot să vadă asemenea lucruri.

Mintea copilului este nespus de receptivă : impresiile mele cele mai puternice le-am primit în copilărie. Vai,

câţi uriaşi erau pe vremea aceea, nămetenii care făceau mereu alt legământ, mâncau lucruri din cele mai otrăvitoare şi săvârşeau faptele cele mai neobişnuite! Dădeai de ei şi la cariera de piatră şi în port, unde stăteau mereu tolăniţi pe nisip; scormoneau, distrugeau şi călcau în picioare digurile, erau pretutindeni. Toţi stăteau sub porunca îngrozitorului Knort. Nu era mai înalt de stat decât un băiat de şcoală şi îşi vânduse sufletul diavolului pentru dreptul de a sta împreună cu uriaşi. El ştia să privească fetele în aşa fel, încât rămâneau însărcinate. Femeile începeau să ţipe când simţeau aţintită asupră-le privirea lui. Chiar şi uriaşii se temeau de puterea lui ascunsă şi misterioasă şi de ochiul lui rău. Dar noi, băieţii, ştiam că n'aveam decât să-l atingem puţin ca să ajungem neînvinşi la bătaie. Izbutea tot ce dorea până când, într'o bună zi diavolul a stricat învoiala, iar Knort a căzut în albia uscată a unui pârâu şi şi-a frânt gâtul!

De Holmberg ne temeam mult mai mult, deşi îl ocrotea lumina cerului. Se număra printre acei socotiţi drept sfinţi şi în fiecare noapte se lupta cu diavolul, care voia să-i răpească familia. Ziua, purta sgârieturi mari pe faţă şi pe mâini, urmele luptei din timpul nopţii. Până la urmă, în chip cu totul neînţeles pentru noi, şi-a salvat soţia şi copiii din ghiarele diavolului, tăindu-şi într'o noapte beregata.

Mai trăiau pe acolo şi oameni obişnuiţi, care veniseră pe vremea când se reconstruia portul. Printre ei se aflau şi bătăuşi, beţivi, tot felul de oameni chinuiţi de o muncă istovitoare. Noi socoteam o mare cinste să dăm o fugă ca să le cumpărăm rachiu: cei mai respingători dintre ei ajunseseră să apară în ochii noştri ca nişte adevăraţi eroi.

Mintea unui copil poate să cuprindă multe. Bătăile, ţipetele, urletele, ocările, cantităţile uriaşe de rachiu, sudoarea care curgea şiroaie, luptele cu stâncile măreţe, întrecerile la băutură, ura şi atacurile mişeleşti, toate acestea le priveam ca nişte fenomene cât se poate de firesti; nu ne păreau deloc neînţelese şi ele ne ajutau să creştem sănătoşi. Erau un fel de calorii pentru hrănirea minţii, şi în anii copilăriei asemenea lu-

cruri se asimilează foarte bine. De pildă, într'o zi, doi oameni s'au apucat să bea rachiu la întrecere din sticle de un litru, iar după ce s'au îmbătat, s'au luat la bătaie cu niște răngi mari de fier. Altădată un suedez beat a tăbărît furios asupra unui negru de pe un vas străin, fiindcă-l supăra culoarea lui și în cele din urmă, înverșunați, au hotărît să-și spintece unul altuia burțile. Noi, băieții, am fost martori la lupta lor, apoi i-am vizitat la spital, unde se odihneau alături și jucau cărți.

Dintre uriași doi erau mai deosebiți: Bergendal cel svelt și mlădios și Enok, un uriaș greoi, cu un singur ochi. Stând culcat, Bergendal putea să răzbească doi oameni. Mai putea să intre într'un grup de bătăuși și să-i împrăștie, el, de unul singur, rămânând nevătămat, ferindu-se cu iscusință de cuțitele lor: avea o putere extraordinară de a-și stăpâni trupul, fără să mai vorbim de mâna lui dreapta care scotea parcă singură cuțitul și-l înfigea între coastele adversarului. Abia de aci înainte începea să i se supună. După asemenea întâmplări, avea totdeauna mustrări grozave de conștiință.

Enok era de neînvins. El, însă, dobora un om cu o singură lovitură de pumn și putea să-și țină răsuflarea timp îndelungat. Disprețuia cuțitul. Mâinile lui preferau să mânuiască ranga.

Nu știu dacă acest sentiment era provocat numai de faptul că era chior, dar știu că noi, copiii, nu-l iubeam. Iată pentruce îi dădusem porecla de Enok, ceeace în limbajul nostru, al copiilor, trebuia să însemne „Chiorul". Privirea lui era totdeauna înțepătoare, parcă îl stăpânea un duh rău. Semăna cu un taur nărăvaș. Uneori era „apucat" și atunci, cuprins de furie, ataca și dobora pe oricine întâlnea în cale. Disprețuia bătăia cu un singur adversar, făcând excepție numai pentru soția lui pe care o bătea ca un nebun, în fiecare sâmbătă seară, apoi o dădea pe ușă afară, cu tot calabalâcul ei.

Soția lui era mică și ștearsă, jerpelită, plânsă și supusă. Fusese cândva o fată drăguță: trupul schilodit de bătaie și de avorturi mai purta și astăzi urmele fru-

museţii de altădată, iar chipul ei îşi păstrase în întregime înfăţişarea de copilă. Numai gura ei, severă, exprima suferinţa, iar privirea ei părea încremenită. Nu se plângea niciodată şi nu alerga la alte femei să-şi găsească alinare în nenorocirea altora, ci îşi ducea în tăcere amarul. Când cineva o compătimea, ea zâmbea, prefăcându-se că nu înţelege. Îşi iubea diavolul de bărbat şi socotea că nu trebue să se vaiete din pricina soartei sale grele.

Era o fiinţă nenorocită şi lumea o compătimea. Deşi pe vremea aceea divorţul era considerat o faptă necinstită, a fost sfătuită să divorţeze. Ea n'a răspuns nimic. Atunci oamenii au vrut să-i facă femeii un bine şi l-au dat ei în judecată, pentrucă o snopea în bătăi. Când a început însă procesul şi a trebuit să depună împotriva bărbatului, ea a tăgăduit totul cu hotărîre, în ciuda urmelor de lovituri ce se puteau vedea oricând pe trupul ei.

Intrase în secta metodiştilor, fără ştirea lui Enok. Când uriaşul a aflat acest lucru, a bătut-o crunt, deşi de data aceasta era treaz deabinelea, iar după aceea o bătea de fiecare dată când se întorcea dela adunările religioase sau când ceva din casă îi amintea că nevastă-sa se dăruise satanei. El unul nu se ducea niciodată să se roage, dar cu toate acestea socotea biserica recunoscută de dumnezeu şi de oameni drept unica păstrătoare a religiei. Toate celelalte erau opera mâinilor satanei şi Enok îşi făcea în mod cinstit datoria, căutând să alunge diavolul ce pusese stăpânire pe soţia lui.

Aflasem despre mulţi dintre vechii cunoscuţi, dar nu ştiam ce se petrecuse cu această familie. Şi-o fi omorît soţia în bătaie şi s'o fi apucat de beţie sau poate amestecul îngrozitor de sânge şi rachiu care curgea în vinele lui l-o fi dus la închisoare? Mintea mea era sfâşiată şi mă chinuia gândul la soarta tristă hărăzită soţiei lui. Poate că-i mai fusese dat să trăiască mulţi ani amari, dar cum se vor fi sfârşit toate acestea? Eram aproape sigur că nu mai sunt în viaţă sau că li s'a întâmplat ceva. Mă dusei acasă să le întreb pe gazdele mele ce ştiu despre ei.

Era spre seară şi pe ţărm mai erau puţini oameni. O luasem deadreptul peste stânci. Acolo, printre tufele de iarbă neagră, se adăpostea o casă ţărănească mică şi curată, în ale cărei ferestre se culca soarele. In faţă, era o grădină mică de flori. Pe vremea copilăriei mele, pe acolo nu erau nici locuinţe, nici ogoare, ci numai piatră goală şi iarbă neagră. De bună seamă, era una din miile de case răsărite pe maidane numai prin munca neobosită a mâinilor omului, ceeace caracterizează în oarecare măsură Danemarca din ultimele decenii, arătând chinurile şi renaşterea ei! Şi iată că doi oameni simpli dovediseră încă odată lumii că ştiu să-şi făurească din nimic o viaţă nouă, deşi, poate, înainte, întâmpinaseră în repetate rânduri numai înfrângeri pe această cale.

Simţii dorinţa să-i salut pe oamenii aceştia şi să mă odihnesc puţin în casa lor.

In timp ce stăteam şi-mi căutam un pretext de vizită, din casă ieşi un bărbat voinic şi înnegrit de soare, în vârstă de vreo cincizeci de ani, ducând de mână o fetiţă de vreo opt-nouă ani, mică, bolnăvicioasă, cu faţa pământie. Avea bube pe pleoape şi părul rar. Copila nu voia să meargă, iar bărbatul căuta s'o înduplece. Dar iată că omul mă privi întrebător. Avea un singur ochi. Nu mă înşelam oare? Puţini chiori sunt pe lume!

Totuşi, era el, Enok! Incetinindu-şi paşii, îmi dădu bineţe şi schimbarăm câteva cuvinte despre vânt şi despre vreme. Anii lăsaseră urme asupra lui, spatele i se încovoiase, iar trupul lui uriaş ajunsese mai greoi. Indeosebi lăsaseră urme pe faţa lui, ca şi înainte, plină de cicatrice, dar căutătura lui înţepătoare şi războinică făcuse loc unei priviri pline de smerenie şi de supunere. Avea un aer cu adevărat prietenos, puţin cam prostănac poate şi semăna cu un copil uriaş pe care nimic în lume nu poate să-l scoată din sărite.

Luând seama, se vede, că sunt mirat rosti pe neaşteptate:

Pentru vremurile duse, abia dăunăzi parcă,
smeriţi şi ea şi eu
îi mulţumim lui dumnezeu.
Dar n'am vrea să se mai întoarcă!

Căsuța era a lui. Avea un cal și trei vaci.

— Eu și cu mama acestei copile am săpat aici totul, deadreptul în stâncă, îmi povesti el. Dar meritul este numai al ei. Eu n'am făcut decât să-mi folosesc puterile. Am ajuns aici numai datorită voinței ei stăruitoare de a face totul cu rânduială. Mi-a născut o fată, dar nu știu dece soarele n'o prea încălzește; se vede că lui dumnezeu îi e frică să mi-o încredințeze cu totul, încheie el și mă privi deodată cu singurul lui ochi, în care parcă citii o clipă mărturisirea propriei lui vini. Apoi, zâmbi prostește, chipul i se însenină și căpătă o expresie de smerenie. Mă salută și începu să coboare spre țărm, împreună cu copila lui pipernicită.

El era deci: Enok, bătăușul și bețivul din vremea copilăriei mele! Purta saboți de lemn, proaspăt vopsiți în negru, pantaloni curați de pânză, strânși cu o curea la mijloc, și o cămașă de un albastru închis, cu dungi. După linia spatelui îți mai puteai da seama de neînfrânarea lui de altădată, dar ticul neplăcut de a-și da capul pe spate dispăruse: o mână nevăzută îi aplecase grumazul. Pe mal, se desbrăcă, apoi o ajută pe fetița cea plăpândă să-și scoată rochia, vorbind cu ea tot timpul, de parcă ar fi vrut să alunge teama, și glasul lui suna neobișnuit de blând. O urcă apoi în spinare și începu să înnoate spre larg; în liniștea serii, se auzea, limpede glasul neîntrerupt, liniștind-o cu duioșie pe fetița care plângea încet, cu sughițuri:

— Trebue să te scalzi ca să scapi mai repede de bubele astea urîte, ca s'o privească soarele și pe mica mea Marie drept în față, luminându-i ochișorii.

Grija pentru copilă, lupta cu soarta pentru viața micuței ființe deșteptaseră sentimente poetice tocmai la el, Enok!

Ce dar neprețuit e pentru om putința de a compara uneori trecutul cu prezentul și de a privi în urmă tot drumul străbătut, semănat cu întâmplări neobișnuite și cu destinele atâtor oameni! Venind pe lume, omul se izbește de un șir întreg de idei preconcepute, adânc înrădăcinate, dar viața i le smulge din mâini rând pe rând. Abia după ce și le pierde pe toate, omul dobândește în sfârșit, înțelepciunea. Cândva nu mi se părea

greu să privesc cum cel puternic îl asuprea pe cel slab, fără ca eu să fi avut posibilitatea să-l ajut măcar cu ceva pe cel din urmă! Dar iată că întors aici, mi-am dat seama că a biruit cel slab, găsind în el puteri îndestulătoare!

Iată o nouă manifestare a luminoasei teorii, potrivit căreia binele este un principiu vital atotbiruitor, pe care noi, oamenii, în ciuda unor greutăţi nenumărate, izbutim să-l întrupăm în carne şi sânge, în pofida tuturor faptelor. Ce forţă minunată şi ascunsă trebue să fi avut această femeie mică şi încrezătoare, ca să înlăture amestecul străinilor în treburile ei, ştiind să ducă o luptă crâncenă, în doi, pe viaţă şi pe moarte, împotriva uriaşului crud şi veşnic beat, ea neavând altă armă înafară de dragostea şi de suferinţele ei mute. Cum a izbutit să-l învingă, să-i încătuşeze forţa turbată pe care o irosea fără niciun rost, îndreptând-o spre adâncurile pământului din care, pe o stâncă goală, a răsărit o casă frumoasă? Cum s'a făcut că fiecare lovitură sângeroasă dată în capul ei, fiecare suspin şi fiece gând înnăbuşit au răsunat ca o lovitură în creierul lui, silindu-l să îngenuncheze treptat şi până la urmă să se recunoască biruit de ea? In ce chip a izbutit fiinţa aceea firavă să pună piciorul pe grumazul plecat al celui puternic — lucrul acesta rămâne până acum, pentru mine, una din tainele de nedeslegat ale vieţii.

Ce subiect nemuritor, pentru un scriitor cu imaginaţie bogată, care ar încerca, vreodată, să deslege această taină!

MOVILA FUNERARĂ

După ce ai hălăduit câţiva ani dearândul departe de meleagurile unde te-ai născut, uneori tare departe, e bine să le mai cercetezi odată. In niciun alt loc nu ţi-e dat să te plimbi în tihnă ca aici ! Dincolo, pe depărtata mare, te cuprinde vrând-nevrând, o goană fără preget după câştig. Aici, însă, ţi se pare că deasupra vieţii tot mai pluteşte duhul nepăsării de copil. Iar când rătăceşti de dimineaţă până seara, împrospătând amintirile din copilărie sau punând trecutul în faţă cu viaţa zilelor noastre te simţi, pe drept cuvânt, furat cu totul. Se află oare, un lucru mai minunat pentru acei care se târăsc mai mult morţi decât vii, sleiţi deatâta muncă şi au nevoie să prindă noi puteri ? Nu există pentru om tărîm mai hrănitor şi mai sănătos decât acela pe care a crescut.

Şi eu cunosc toate împrejurimile oraşului Nexö, aşa cum numai un ciobănaş poate să le cunoască. Fiecare tufă de porumbar, fiecare piatră şi fiecare şanţ, toate prind viaţă în amintirea mea, luminate de acea strălucire neştearsă care se statornicise odată pentru totdeauna în închipuirea nemărginită a copilului. Aceeaşi putere de închipuire făurea o pădure primitivă dintr'un tăpşan acoperit cu iarbă, născocea stăvilare aşezate în făgaşele roţilor, pentru ca să adune apa de ploaie

şi îşi închipuia că vede aevea potopul care avea să măture de pe faţa pământului lumi întregi.

Rătăcind prin locurile de baştină retrăieşti o lume întreagă, luminoasă, aşa cum o făurea închipuirea ta de copil. Porumbarul cărunt, cu un cuib de coţofană în desişul frunzelor, mă ascunsese în umbra lui în zilele cele mai de seamă din viaţa mea. Stând pe tronul meu acoperit de mușchi, îmi aruncam în luptă armatele puternice şi îi întărâtam pe ostaşi unii împotriva altora : se împungeau taurii tineri, izbindu-se sgomotos cu coarnele. Se încingea luptă după luptă, iar pădurea şi stâncile erau cuprinse una după alta de vâlvătâi necruţătoare. Până la urmă, izbucnea un foc care înclesta întreaga omenire. Dumnezeu şi satana luptau, fiecare pe creasta norului său. Iar când totul se năruia şi pierea, principalul vinovat se trântea cât se poate de liniştit pe burtă şi se târa printre tufele de rugi care creşteau pe fundul unui şanţ. Acolo, în desişul tulpinelor încâlcite de ienupăr, de porumbar şi de rug, se ascundea altă lume necuprins de mare, unde sălăşluiau făpturi ciudate, cărora le era frică de lumină. O lume care nu era deschisă pentru nimeni altul. Nimeni n'o mai cunoştea !

Piatra de hotar mică şi ascuţită, sub care am găsit odată un corn plin cu praf de puşcă, mai era şi acum la locul ei de odinioară. Imi aduc aminte şi astăzi de ziua aceea, cea mai mare din viaţa mea ! Folosind pulberea cu economie, aş fi putut să-mi prelungesc plăcerea pe toată vara, dar am preferat să admir un efect măreţ. Mi-am îngropat descoperirea într'un mal abrupt, am băgat în această mică pulberărie o tulpină de cucută plină cu praf de puşcă şi i-am chemat pe toţi ciobănaşii din jur. Se înţelege că n'a sărit în aer întreg globul, dar a mai trăit vreunul din noi, de atunci, o explozie atât de îngrozitoare ?

Aici, pe păşune, îi venise în gând unui taur să mă ia în coarne şi să mă asvârle peste gârlă. Se apropiase tiptil de mine, pe la spate, ceeace între noi, băieţii, era socotit ca necinstit, şi asta a dus la o vrajbă îndelungată între mine şi taur. Ceva mai încolo, pe câmp, între rândurile cu sfeclă de nutreţ şi-a născut

Ana din Bostad, copilaşul. I-a tăiat singură cu dinţii buricul şi a fugit acasă, iar bătrâna ei mamă a pornit încet în urma ei, ducând pruncul în poală. Mă socoteam într'o oarecare măsură naşul lui, aşa că mă strecuram în fiecare zi în căsuţa paznicului, ca să văd ce mai face noul născut. N'avea tată, dar era un adevărat voinicel. Când a împlinit trei săptămâni, bătrâna a început să-i dea cafea cu linguriţa.

— Cred că asta-l va face mai puternic decât papara cu lapte, ne spunea ea foarte mândră, nouă, copiilor.

După seceriş, când se ştergeau parcă haturile şi vitele puteau să pască oriunde, ciobănaşii pribegeau cu cirezile lor pe toate ţarinele din împrejurimi. La unele gospodării erau bine primiţi şi li se dădea să bea ceva cald, pentrucă vremea era umedă, dar erau şi case în care gospodarul întâmpina un ciobănaş străin, ţinând la spate o bâtă lungă. Băiatul se răzbuna, furând ouă şi poame.

Face să te duci pe la gospodăriile pe care le cunoşti şi să cântăreşti trecutul şi prezentul. „Vai, ce schimbare!“ le place oamenilor mari să spună, când se mai abat pe cărările bătătorite în copilărie. In ce mă priveşte, trebue să mărturisesc că, îndeobşte, schimbarea mă bucură. Multe întinderi odinioară pustii şi sterpe sunt azi lucrate, locuinţele sunt mai luminoase şi mai puţin îmbâcsite. Şi generaţia nouă care se ridică are o atitudine mai firească şi mai nestingherită, ca şi cum ar fi crescut mai mult la soare.

La gospodăria unde fusesem cioban s'au schimbat multe. In locuinţa gospodinei neastâmpărate, de modă veche, care parcă nici să nască n'avusese timp altcând decât în noaptea când i-a luat foc şura, a venit alta, tânără, care găseşte şi răgaz să-şi dădăcească copilaşii, iar seara merge cu bărbatul ei la conferinţe sau la teatru. Gospodarii aceştia ţin şi un adevărat argat, care să le vadă de vite, iar în camera servitorilor au făcut duşumele de scânduri. Pe vremea mea era pământ pe jos, plin de găuri adânci de şobolani. Imi aduc aminte că pe atunci, într'o noapte, eu şi celălalt argat am plecat pe furiş de acasă şi ne-am dus hăt-departe, la o fermă, unde, potrivit svonurilor, în

camera argaţilor se puseseră duşumele de scânduri!

Incepu într'acolo un adevărat pelerinaj nocturn. Umbre ieşite din întuneric veneau să privească în tăcere duşumelele, dădeau pe gât un pahar mare de mied [1] tare şi dispăreau din nou, fără sgomot, în beznă. Erau parcă nişte adunări secrete de complotişti. Pe vremea aceea era un lucru grozav să pleci fără învoire dela gospodăria unde slujeai. Am putut să răsuflăm în voie abia după ce ne-am văzut iarăşi în patul cel larg în care dormeam amândoi. Dealtfel, slugile şi muncitorii nu o duc bine nici acum, deşi simbria lor a crescut faţă de vremea când, mie, băiat de paisprezece ani, îmi mâzgăleau faţa cozile ude ale vacilor. Chipurile argaţilor par tot atât de încremenite ca şi înainte, sub aceeaşi povară, ca şi cum ar fi acoperite cu pământ umed şi lipicios. Merg cu capul plecat. Dealtminteri, nici n'au pentruce să şi-l ridice: n'au niciun ţel. Prăpastia dintre argaţi şi ceilalţi oameni s'a adâncit şi mai mult decât înainte. Parcă restul societăţii, ca să se poată ridica mai uşor, a aruncat această clasă peste bord, aşa cum, înainte de a se înălţa în văzduh, căpitanul aeronavei aruncă afară lestul.

Printre chipurile care mi s'au întipărit în minte din copilărie şi care m'au însoţit în pribegia mea prin lume, contribuind parcă la tot ce-am întreprins eu, cred că ţăranul Holm a fost cea mai originală figură. Lucra ca ziler la ferma unde slujisem ca cioban şi fusese primul om care mă îndemnase să nu privesc viaţa cu ochii altora. Curiozitatea lui iscoditoare mă molipsise şi pe mine.

Ţăranul acesta punea un semn de întrebare oriunde alţi oameni potoliţi spuneau doar: „De, aşa a fost şi aşa va fi, pesemne". In el sălăşluia o sete nepotolită de cunoaştere, de cercetare a tuturor cauzelor şi principiilor stabilite. De cele mai multe ori însă, trebuia să şi le caute singur şi îşi făurise o lume aparte, ciudată şi fantastică. Dar, oricum ar fi fost această lume, fusese, totuşi, mai mare şi mai bogată decât lumea oamenilor celorlalţi, care nu se prea întreceau cu firea.

[1] Băutură fermentată preparată din miere. (n. r.)

Holm era scund, clădit cam din topor și avea un nas mare și coroiat, care-i dădea feței lui o înfățișare puțin obișnuită și plină de inteligență. Dar mai avea ceva cu totul deosebit : cunoștea toate legendele și poveștile câte umblau prin partea locului, despre fantome, despre „deochi", despre semnele prevestitoare de rău, și știa să le spună în așa fel, încât ascultătorilor li se făcea părul măciucă. E drept că el unul nu credea nimic din toate acestea și, după ce isprăvea o poveste, căuta să-i găsească o tâlmăcire firească, de multe ori destul de năstrușnică. Și găsea câte o explicație simplă pentru a lămuri pricina diferitelor boli, a recoltelor proaste și chiar a eclipselor de lună. Oamenii clătinau doar din cap și îl numeau „liber cugetător", deși se ducea la biserică în fiecare duminică și se împărtășea așa cum se cuvenea, de două ori pe an.

Cu toate acestea, oamenii aveau față de el un simțământ de respect greu de înțeles. Trecea drept om cu cap, care știe să gândească și îl socoteam înzestrat — și asta tot ca urmare a superstițiilor — cu o deosebită putere de cunoaștere. Dacă Holm îndrăznea să tăgăduiască legătura vădită dintre lucruri, însemna că el cunoaște legătura adevărată și are puterea asupra ei ! De vreme ce râdea de deochi, însemna că știa să-l abată ! Și oamenii credeau cu hotărîre că are legături tainice cu anumite puteri supranaturale pe care le tăgăduia și deaceea trecea drept vrăjitor.

Noi, copiii, simțeam deasemenea un tremur neînțeles în prezența acestui om care „nu credea în nimic din cele cerești, nici din cele pământești și știa să-l cheme pe diavol după biblie". Se interesa de mica noastră lume, a copiilor, mai mult decât obișnuesc să se intereseze oamenii mari și se necăjea când observa că ne ferim de el cu frică.

In grija lui cădea grajdul și cocina. Eu pășteam vitele tinere și, în felul acesta, Holm era oarecum mai mare peste mine. Nimeni nu înțelegea mai bine decât el că un ciobănaș ca mine, oricât l-ar fi dăscălit, viața, rămâne totuși un copil și că uneori poate să uite de treabă din cauza unui joc vesel. Deaceea îmi și era tare drag. Sporovăiam multe în doi, pe când pregăteam

nutrețul ce-l dădeam vitelor la amiazi și seara, și el știa totdeauna să-mi atragă atenția asupra unui lucru nou. Acum toate acestea mi se par lucruri mărunte și cât se poate de obișnuite, dar pe vremea aceea ele îmi deschideau lumi noi, pe care trebuia să le cercetez din când în când, ca să mă obișnuiesc cu ele. Nu înțelegeam, însă, umorul trist care răbufnea deseori în vorba lui și, pesemne, nu prea punea preț pe acest umor.

Mai târziu, mi-am dat limpede seama cât de greu o dusese acest țăran muncitor, mic și slut, care năzuia din toate puterile sale spre lumină, dar care în schimb avusese parte doar de puterile întunericului. Era un fel de răzbunare barbară și, în neștiința lui, el nu putea măcar, să se mângâie cu gândul că, în această privință, împărtășește soarta celor mai luminoase minți ale omenirii. Nimic nu putea să-l supere mai rău decât rugămintea naivă de „a lua deochiul" sau de „a descânta o boală". Să vii cu asemenea rugăminți tocmai la Holm, care tăgăduia cu înflăcărare toate aceste prostii. In asemenea cazuri, era în stare să-și iasă deabinelea din sărite.

Odată ajuns pe meleagurile unde mă născusem, hotărîi să trec și pe la Holm, să reînnoesc vechea noastră prietenie și, poate, să-l ajut cu ceva, drept răsplată pentru tot binele pe care mi-l făcuse pe vremuri. Până la căsuța lui aveam cam o oră de mers.

La cotitura unde o cărăruie se desprinde din șoseaua vicinală și duce spre căsuța lui, care aproape că nu se mai vedea din cauza copacilor sădiți încă de pe vremea când eram copil, o bătrână stătea pe marginea unui șanț, împletea un ciorap și păștea o vacă. Era soția lui Holm. Deși se îngrășase în acești ani rămăsese aceeași — cu o față aspră, grosolană și cu o expresie dușmănoasă — de parcă ar fi fost nemulțumită, ca și odinioară, de bărbatul ei a cărui purtare ea o osândea.

— Bună ziua ! Jeppe Holm e acasă ? o întrebai eu.

Mă cercetă cu o privire nepăsătoare și, continuând să împletească, răspunse aspru :

— Jeppe Holm ?... Cine are treabă cu el ? Zace demult în mormânt !

Nu ştiu dece, dar numai la asta nu m'aş fi aşteptat. Parcă îmi fugise pământul de sub picioare, aşa cum ţi se întâmplă totdeauna când vii cu inima deschisă să vezi o cunoştinţă şi afli deodată că a murit.

— Dar dece a murit oare ? întrebai eu, destul de zăpăcit. N'a fost niciodată bolnav.

— N'a fost bolnav ? Da, ar mai fi trăit şi astăzi, de n'ar fi fost blestemata lui de necredinţă. Dar pe acela care ia în deşert numele domnului dumnezeu, blestemul îl aşteaptă. Aşa ne spun scripturile.

— Totuşi, în vremurile noastre luminate nu moare nimeni din pricină că nu crede, întâmpinai eu.

Rostisem una din acele fraze prea obişnuite, care sunt totdeauna gata să-ţi iasă din gură.

Mă măsură cu o privire de ghiaţă.

— Pesemne, eşti dela oraş ? Se zice că la voi sunt nişte deştepţi pe care nu-i ia moartea ! Şi Jeppe a crezut că-i deştept, a căutat să rumege totul cu mintea lui şi nu s'a temut de nimic. Am crezut deseori că şi-a pus în gând să ajungă un al doilea dumnezeu. A găsit ce şi-a căutat. Şi dacă vrei să ştii — din asta i s'a tras şi moartea.

— Ii datorez multe, şoptii eu şi mă aşezai pe iarbă, lângă ea.

— Aş spune şi eu acelaş lucru, dacă aş avea pentruce. Pe când aşa, am ajuns văduvă şi singură, din cauza prostiilor lui. Nici copii nu mi-a lăsat ca să aibă grijă de mine la bătrâneţe. N'a vrut să creadă că fiecăruia îi este scris câţi copii să aibă şi, deaceea, nu ne-a fost dat să avem niciunul.

Asta îi trebuia, doamne, iartă-mă ! Pesemne că omul trăieşte numai ca să ispitească moartea... Dacă o chemi odată şi nu vine, trebue s'o întăriţi cu altceva, dar s'o chemi negreşit ca să isprăveşti în sfârşit cu viaţa !

Nu odată, trecând noaptea prin faţa acestei movile funerare, le-a fost dat oamenilor să vadă lucruri ciudate. Am auzit multe poveşti şi ştiam că acolo se întâmpla ceva necurat. Dar Jeppe n'a vrut să creadă

nimic : nici că trei nopți în șir a ars un foc pe movilă, iar caii oamenilor care au trecut pe acolo sforăiau și se dădeau, speriați, la o parte. Parcă îl deochiase careva și vorbea cam aiurea despre toate. Avea de gând să niveleze movila și să are bucata aceea de pământ.

Am căutat totdeauna să-l înduplec să nu facă asta, și alții la fel. Dar el parcă închidea ochii și-și astupa urechile, la tot ce pentru alții era limpede ca ziua... Și într'adevăr, de astădată, într'o sâmbătă seara, și-a luat totuși cazmaua și a pornit spre movilă.

Dacă își punea ceva în cap, iar unii căutau să-l abată dela gândul acesta, el stăruia și mai dârz într'ale lui. Am tăcut, crezând că totul va cădea baltă dela sine. Și ce credeți ? După ce a săpat câtva timp, a venit acasă : i se rupsese cazmaua ! Era un semn rău, ca oricare altul, dar pentru Jeppe nu era deajuns. Și-a luat altă cazma și s'a dus din nou. Nu se întunecase încă bine, când i s'a rupt și a doua cazma. S'a mai auzit ca un om să strice două cazmale într'o singură seară ? Dar Jeppe, încăpățânat cum era, a bătut doar cu pumnul în masă și a spus că luni îi va veni el de hac movilei.

Dar n'a mai apucat până luni, pentrucă duminică a izbucnit o furtună. Ne-am gătit amândoi cu hainele de sărbătoare, și cum duminica Jeppe nu lucra, a început să-mi citească cu glas tare dintr'o culegere de predici. Nici gând să te duci la biserică pe o astfel de vreme ! Dar vântul a început să sgâlțâe puternic acoperișul și a trebuit să pună scara ca să se urce și să așeze niște pietroaie peste paie. Și vijelia l-a trântit de pe acoperiș. A nimerit cu capul în ghizdurile fântânii și a rămas mort pe loc. Așa s'a întâmplat ! S'a făcut de râs cu deșteptăciunea lui, iar pe mine m'a lăsat văduvă. De zece ani trăiesc singură, în cea mai cumplită sărăcie ! Ar mai trăi și astăzi, dacă nu s'ar fi ținut de prostii !

— Desigur, era prea bătrân și slab ca să se cațere pe acoperiș în toiul furtunii, îngânai eu.

— Dar cine era să se urce, dacă nu el ? Trebuia să mă urc eu și să-l las pe el să stea cu necredința și cu toate prostiile lui ? Nu — nu trebuia să se atingă de

movilă, n'avea decât să creadă în ceeace învăţase în copilărie !

Şi femeia îşi luă rămas bun dând din cap şi plecă spre casă mânându-şi vaca.

Eu făcui calea întoarsă, turburat de simţăminte nelămurite. Superstiţia, care nu pregetase să şi-l aleagă drept mijlocitor, încă de pe vremea când era în viaţă, trăsese foloase şi de pe urma morţii lui : se dovedise a fi nefiresc de trainică. Movila funerară a făcut să renască în veacul nostru, „veacul învăţământului obligatoriu", faima ei de loc necurat. Ultimele rămăşiţe ale superstiţiei pecetluiseră soarta lui Holm, soarta unui „liber cugetător".

Înţelesei acum sentimentul îngrozitor de singurătate, care-l făcea pe Holm să-şi deschidă sufletul turburat în faţa unui flăcăiandru fluşturatic. Iar mie, care îi datoram atâtea — vai ! — nu mi-a fost dat să spulber, ca prinos al recunoştinţei mele, ghiaţa superstiţiei care-i înconjura mormântul.

PASĂREA ALBĂ

(Amintiri din copilărie)

In copilăria mea eram adesea bolnav sau, mai bine zis, eram nevoit să stau în pat. Şi nu numai în copilărie: cred că până la vârsta de patruzeci de ani n'am fost pe deplin sănătos nicio zi. Dar primii opt ani au fost deosebit de grei : eram un copilaş firav, căruia îi venea greu să se adapteze la viaţă. Am avut multă bătaie de cap cu ganglionii. Deseori, toată faţa mi se spuzea de bube şi numai ochii-mi rămâneau neatinşi. Sufeream de răceli, de bronşite şi de tuse, şi la cel mai mic prilej făceam febră. Trebuia să iau untură de peşte. Pe vremea aceea, untura de peşte era un lichid galben, cu miros neplăcut. Tare greu era să te sileşti s'o înghiţi ! Inafară de asta, tata îmi aducea de nenumărate ori apă de mare din portul de lângă vărărie, unde lucra la bazinul cel nou. Apa de mare era şi mai rea la gust decât untura de peşte.

De urît, scobii o gaură în peretele prost tencuit şi, într'o zi, se iviră în ea o mulţime de gângănii. Mama veni şi o astupă cu săpun verde.

— Aşa, spuse ea, le-am arătat eu, acuma !

— Ce sunt insectele astea uricioase ?

— Sunt ceasornicele oamenilor săraci. Când dumnezeu ne-a izgonit din rai, ni le-a hărăzit nouă ca să ne sculăm dimineaţa la timp.

Rămăsei mulțumit de explicație, dar frica mea de insecte tot mai dăinuia.

— Să nu-ți fie frică — mă liniștea mama — n'o să-ți facă nimic. Ai pielea prea gingașă! Nici prințișorii n'au o piele atât de gingașă.

Intr'adevăr, ploșnițele nu m'au supărat nici atunci, nici mai târziu, deși mi-a fost dat să stau, mai ales în tinerețe, în diferitele țări prin care am trecut, prin cocioabe sărăcăcioase și să înnoptez în tot felul de spelunci, în care mișunau păduchii de lemn. In zorii zilei, când ne făceau vânt în stradă cu noaptea'n cap, cel care dormise alături de mine avea tot trupul roșu și bășicat de înțepături, dar de mine nici nu se atinseseră măcar. Pe vremea când eram mic de tot, mă chinuiseră pesemne atât de mult, încât în sângele meu aveam un antidot.

Poate pentrucă-mi era atât de frică sau poate alta să fi fost pricina, nu știu, dar într'o zi mă pomenii că mama îmi așternu patul în camera cea bună. Tata începu să bombăne: canapeaua era tapisată și, în zilele de lucru, nu ne era îngăduit să stăm pe ea. Dar, pesemne că de data aceasta aveam vreo boală gravă, pentrucă tata își dădu încuviințarea.

Iată-mă lenevind în pat. Focul arde în sobă: pasă-mi-te a și început iarna. Când mama are bani, face focul din timpul zilei, mai înainte ca fratele meu să sosească dela grădiniță cu tăblița, cu abecedarul și cu țurțuri la nas. Stă să se încălzească puțin și pe urmă trebue să plece din nou, la vărărie, cu o sticlă de cafea caldă pentru tata. Își asvârle tăblița și abecedarul pe patul meu și începe să înșire ce-a învățat în ziua aceea. Cunoaște primele șase litere ale alfabetului — e doar tobă de carte băiatul! Se poartă cu mine de parcă aș fi un idiot fără putință de tămăduire. Imi pare bine că peste puțin se cărăbănește din nou.

Lui, însă, nu-i pare bine deloc.

— Lângă apă e așa de frig, scâncește el înghesuindu-se într'un colț, după sobă.

Ajută și el cum poate, în fiecare zi, la adusul pietrelor pentru pavaj și la căratul pietrișului care e

adunat pe terenul unde lucrează tata. E încă prea mic pentru munca aceasta şi în fiecare zi se repetă aceeaşi scenă. Bate cu pumnii în perete, urlă şi ameninţă că-l va omorî pe tata, pe mama şi pe noi toţi. Dar de îndată ce mama îl priveşte liniştită, cu ochii înceţoşaţi de lacrimi, ia repede coşul cu sticla şi o sbugheşte pe uşă.

In schimb, seara, când se întoarce acasă, uneori singur, altădată cu tata, e fericit şi bun cu mine. Imi aduce totdeauna câte ceva: ba o pietricică frumoasă, ba scoici mari, care se lipesc de pietrele uriaşe pe care pescuitorii de pietre le ridică din fundul apelor Kattegatului şi ale Öre-Sundului şi le aduc la carierele de piatră. Conţinutul scoicilor, care seamănă aidoma la gust cu gălbenuşul de ou, îl mănâncă doar tata şi cu fratele meu.

— Pot să jur că aţi şi fost la cârciumă şi încă ziua'n amiază mare! îi mustră mama supărată. Desigur, tata încă mai zăboveşte acolo şi va veni beat, ca deobicei.

Aruncă mânioasă ciorapul pe care-l cârpea şi lasă capul să-i cadă pe mâini. Fratele meu nu scoate o vorbă. Dar după faţa lui se vede că tata l-a oprit să povestească ceva acasă.

Deodată, rosteşte cu aerul cel mai nepăsător:

— Data viitoare am să vă aduc o căciulă plină de scoici, am să v'o aduc negreşit! Iar când am să fiu mare, mamă, am să câştig o groază de bani pentru tine. Şi n'am să pun piciorul în cârciumă!

Mama nu poate să-şi stăpânească un zâmbet.

Intr'adevăr, tata a venit beat, dar foarte bine dispus. A năvălit în casă plin de zăpadă: ninsoarea îi acoperise părul negru şi bogat şi bluza de pânză, scurtă. Se luase la bătaie cu un poliţist. Aşa cum povestea, râzând, stând în uşă şi clătinându-se, cu barba lui mare, semăna cu un urs. Avea fruntea însângerată, iar căciula şi-o pierduse pe drum.

— Dă-o naibii! spuse el, când mama aduse apă ca să-i spele fruntea însângerată. Ia priviţi mai bine să vedeţi ce v'a adus tata!

Un pescăruş îngheţat, pe jumătate mort de foame,

apăru de sub bluza lui de pânză, care, împreună cu flanela de lână islandeză, îi ţinea loc de cojoc. Pasărea nu putea să stea decât într'un picior, celălalt îi atârna moale, ca o cârpă.

— E o adevărată pasăre de mare, nu e aşa ? se mândri tata, strălucind de fericire. Poate că a venit de pe Bornholm ?

Pescăruşul ajunsese în bazinul vărăriei pe un sloi, cu picioarele prinse în ghiaţă. Tata îl eliberase, urcându-se cu ajutorul unei cângi pe alt sloi.

— A trebuit să sparg ghiaţa dimprejur cu ghiata mea de lemn, povesti el.

La întoarcere îl oprise un poliţist, pesemne pentrucă ascundea ceva sub bluză.

— Ne-am tăvălit într'un şanţ, îşi depănă tata povestirea râzând, dar până la urmă a fost nevoit s'o lase şi el mai moale. Aş fi putut să-l mai burduşesc un pic, dar mi-a fost frică pentru pasărea asta. Iat'o, uitaţi-vă la ea : e teafără !

Tata stătea la marginea patului meu şi povestea, iar pescăruşul şedea într'un picior pe pieptul meu, cu ochii închişi. In seara aceea eram mândri de tata şi-l iubeam cu toţii, deşi duhnea a cârciumă de te trăsnea. Mama se aplecase peste masă şi-l mânca din ochi, nu altceva. Iar Georg îşi strânse pumnii şi rosti ameninţător :

— Numai să cresc puţin mai mare şi am să-l cotonogesc pe poliţistul ăla !

— Tu ? zise mama, râzând cu poftă. La cei şase ani ai tăi ?

— E băiat bun — îi răspunse tata, dând din cap — a şi învăţat să aducă piatră.

Cum aş fi vrut să aud şi eu dela tata aceleaşi cuvinte de laudă ! Dar pe mine mă socotea un răsfăţat, întrucât el nu fusese bolnav niciodată.

In seara aceea, lui Georg, care dormea deobicei pe scaune, în camera părinţilor, îi făcură patul pe canapea, la picioarele mele. Uşa o închiseră cu grijă. Pe când îşi urau noapte bună, tatăl şi mama arătau ca şi cum ar fi avut de sărbătorit în taină o onomastică.

Mi se părea că nu se priviseră încă niciodată cu atâta duioşie.

Sărbătoarea se datora firește păsării albe care stătea acum într'un picior, în faţa sobei, pe o bucată de turbă.

Mama, pornită pe dărnicie, mai puse pe foc vreo două bucăţi de turbă şi flacăra, izbucnind mai puternică prin ferestruicile uşii, lumină pescăruşul. Am veghiat îndelung, iscodind pasărea, până când se topi în ochii mei. Fratele meu, care avea destule temeiuri să fie obosit, adormise numaidecât.

Când mă trezii a doua zi dimineaţă, nu putui să deschid gura din cauza unei cruste care mi se făcuse pe buze. Mama trebui s'o ude bine cu apă caldă, iar tata mi-o tăie cu foarfecile.

Era acasă. Nu plecase la lucru, deşi se luminase demult de ziuă. In aer, mai dăinuia ceva din sărbătoarea din ajun : pe vatră, ibricul cu cafea răspândea o mireasmă îmbietoare. Fratele meu fu trimis la prăvălie să cumpere chifle. Ce plăcere să te trezeşti şi să vezi toate acestea !

Mai târziu, tata tăie pescăruşul, iar mama îl fripse. Mirosea minunat, dar voia bună pierise din casă. Vestitorul alb al fericirii trosnea în chip ciudat în dinţii puternici ai tatei.

După masă, tata se îmbrăcă şi plecă. Mama oftă.

Zilele de lucru reîncepură.

SFÂRȘITUL DRUMULUI[1])

1

Ce fericit trebue să fii când poți să-ți vezi din tinerețe drumul vieții deschis drept și liber, să știi că viitorul tău nu e lăsat la voia întâmplării, ci depinde numai de felul cum înțelegi tu singur să te așterni pe muncă.

Erau unii oameni care făceau încercări ca să-mi găsesc și eu un rost, căutând astfel să dovedească, că în condițiile orânduirii noastre sociale, până și cel mai sărac poate să-și croiască un drum în viață. Oamenilor li se părea că drumul vieții mele se deschidea dintr'odată în fața mea, neted, ca o față de masă! In realitate, în tot timpul primilor patruzeci de ani ai vieții mele, n'am îndrăznit niciodată să-mi înfiripez dinainte în minte o linie dreaptă și hotărîtă spre care să se îndrepte sforțările mele, ci a trebuit să-mi păstrez totdeauna, în rezervă, diferite cărări lăturalnice — gata în orice clipă să părăsească o treabă începută și să mă apuc de ce s'o nimeri. Prea mult au însemnat în viața mea izbânzile întâmplătoare. De fapt, întreaga mea existență se clădea pe „întâmplări" fericite. Mama spunea, deseori, că, n'am plecat pe lumea cealaltă și am rămas agățat de firul de păr în care

[1] Partea finală a ciclului autobiografic *Amintiri,* ale cărui prime părți le constitue nuvelele: *Prichindel, Sub cerul liber* și *Printre străini.*

mi se ţinea viaţa numai printr'o minune. „Mă mir, zău, că ai rămas în viaţă !" spunea de multe ori mama, cu uimire sinceră în glas, pe vremea când eram adolescent.

Tot unei întâmplări fericite îi datoram şi faptul că, în cele din urmă am părăsit drumul muncii fizice — un drum pe care mă înfundam mereu — îndreptându-mă spre... De fapt, spre ce? Pe vremea aceea, nici nu cutezam să năzuesc măcar că voi ajunge ceeace aş fi dorit mai mult să fiu. In orice caz, aveam oarecari sorţi de izbândă. Dacă n'aş fi căzut de pe gard deadreptul în grădina „Casei epitropilor şcolii populare superioare", unde am întâlnit oameni care au crezut în mine şi în „viitorul" meu, poate că aş fi rămas meşteşugar. Orânduirea noastră socială nu m'ar fi împiedicat nicidecum să-mi petrec toată viaţa cărându-mă pe schele ; şi dacă m'ar fi lăsat puterile şi picioarele nu m'ar fi putut duce sus, aş fi rămas jos, la baza schelei, ridicând şi coborînd întruna găleţile pe scripete. Totul ar fi fost cât se poate de firesc şi pentru treaba aceasta n'ar mai fi fost nevoie să te mai gândeşti la întâmplări fericite. In fiecare zi, de dimineaţă până seara, să-ţi tragi jugul până devii năuc, până te cuprinde o oboseală de moarte ; să te însori şi să te aciuiezi apoi în două odăiţe întunecoase, cu vederea spre un canal colector ; să faci copii cu o femeie tot atât de istovită de muncă şi tot atât de abrutizată ca şi tine şi să te certi cu ea pentrucă nu-i mâncare în casă ! Ba pe deasupra, să mai umbli poate şi prin cârciumi, să vii acasă beat şi să-ţi iei soţia şi copilaşii la bătaie, într'un acces de mustrări de conştiinţă, pentrucă ai băut banii cu care ar fi trebuit să-ţi întreţii familia ! Iată cam ce m'ar fi aşteptat, iată de ce soartă mai mult sau mai puţin tristă mă scutise fericirea mea. Aş fi putut să rămân, desigur, la meseria mea de cizmar. Dar nici meşteşugul acesta nu mi-ar fi putut asigura decât o soartă la fel de jalnică, osândindu-mă la o zi de lucru tot atât de nesfârşită, care nu mi-ar fi adus în viaţă nimic luminos, oropsindu-mă să stau într'o încăpere închisă şi îmbâcsită.

Era acelaş lucru, doar cu o urmă de lux în toată mizeria aceasta : aş fi purtat în picioare încălţăminte de piele, în locul celei de lemn !

Am scăpat de soarta aceasta. Fericirea de care oamenii se agaţă dintr'o pornire înnăscută, temându-se să nădăjduiască în vreo altă forţă mai raţională şi mai dreaptă, mă luase singură de mână. Chiar dacă era o fericire oarbă, tot era bine, cu toate că e greu să te bizui pe ea : şi deoarece nu-mi arăta un drum drept, nici puteam să mă gândesc cum s'o pornesc mai bine.

Fratele meu, Georg, care se simţea la largul lui, ca peştele în apă, chiar în împrejurările cele mai nelămurite şi grele ale vieţii, mi-a spus odată, pus pe gânduri de aptitudinile mele : „Tu ai trebui să înveţi carte şi să ajungi pastor ! Ai primi o parohie bună, cu o fermă grozavă !"

In ce mă priveşte, visam perspective mai ispititoare. Totuşi, într'o bună zi, într'o clipă de slăbiciune, m'am adresat unui cunoscut seminar teologic american, care dădea elevilor posibilitatea să muncească în timpul vacanţei de vară, ca să-şi poată agonisi cele trebuitoare pentru a plăti taxa şcolară şi întreţinerea la internat. Oricum, acolo mirosea *a carte !* Dar după completarea — pesemne prea conştiincioasă — a chestionarului, am fost respins.

„Luptaţi ca totul voi să fiţi!" [1]

Ce falnic sunau cuvintele acestea ! Pe acela care le-a rostit, sărăcia şi amărăciunile vieţii ce se leagă de ea l-au făcut mare, chiar dacă a trăit în lanţurile robiei. Pe mine însă m'au făcut să fiu neîncrezător în mine, smerit, poate chiar zăpăcit. Incetul cu încetul, am început să mă ruşinez de oameni în aşa măsură, încât contactul cu ei ajunsese un adevărat chin, atât pentru mine, cât şi pentru semenii mei. Dar de câte ori încercam brusc să mă vindec de sfială, purtarea mea părea provocatoare.

[1] Se referă la vestita chemare din *Internaţionala* (n. r.)

Mai întotdeauna în anii tinereţii e greu să-ţi găseşti un echilibru interior şi o expresie firească pentru „eul" tău lăuntric. Pentru mine însă aceasta era de două ori mai greu. *Unde* puteam să mă simt, de fapt, acasă ? Şi de cine ţineam eu, la urma urmei ? In spatele meu era un gol. In faţa mea simţeam chemarea muncii intelectuale, bogată în conţinut. Rătăceam, în spaţiul dintre ele, în *Ţara Nimănui.* Călătoria la Askov îmi făgăduia împlinirea dorinţelor celor mai arzătoare şi eram gata să depun din parte-mi toate străduinţele pentru înfăptuirea lor. Voiam să învăţ, să muncesc, să-mi însuşesc cunoştinţe cât mai felurite. Şi pentru aceasta, ca să realizez acest lucru, mă simţeam gata să duc la greu ca un cal de ham. Cursurile urmau să ţină două ierni şi după absolvirea lor puteam primi un post de învăţător, la vreo şcoală populară superioară sau la vreo şcoală grundtvigiană [1] particulară, pentru copii. Nu simţeam o vocaţie deosebită pentru activitatea pedagogică, dar funcţiunea de învăţător îmi deschidea calea către cărţi şi către cunoştinţe. Nu mă speria nici măcar perspectiva de a ajunge un învăţător „pribeag", nevoit să umblu din loc în loc, undeva pe coasta apuseană. Dimpotrivă, gândul acesta făcea să-mi lucreze închipuirea. Visam că voi închiria o cămăruţă la vreun ţăran sau pescar, o voi umple cu cărţi şi-mi voi scurta atât de plăcut serile, stând cu cartea în mână ! Mă şi vedeam cu o pipă lungă în gură şi cu capul îmbâcsit parcă de o ceaţă uşoară şi luminoasă, din cauza fumatului, cititului şi a susurului lămpii cu petrol de pe masă. Nici nu ceream mai mult dela viaţă, dela oameni sau dela mine însumi ! Mă număram printre tinerii svăpăiaţi. Nutrisem undeva, adânc în mine, visul să ajung un om adevărat, care să creeze ceva într'adevăr de valoare, dar nu îndrăzneam să formulez limpede visul acesta nici măcar pentru mine, necum să le mai pomenesc şi altora despre el. Viaţa mă surprindea destul

[1] Nikolai Grundtvig (1783—1872), reprezentant al unui curent reacţionar în literatura şi gândirea socială daneză. A făcut unele reforme în domeniul învăţământului public şi al bisericii (n. r.)

de des asupra faptului că nu mă pricepeam să-mi îndrumez singur soarta. Dar îi lăsam toată libertatea, fără s'o stânjenesc cu nimic în mişcarea ei înainte. Mi se părea că şi eu trebuia să mijlocesc fericirii toţi sorţii şi să n'o stingheresc cu nimic. Dacă m'ar fi ajutat cât de puţin la început, m'aş fi încumetat să iau tot restul pe seama mea! Aveam, ca să zic aşa, „rezerva mea de fier", la care soldatul recurge numai în cazuri extreme.

Multe simţăminte dintre cele mai potrivnice clocoteau în mine, când coborîi în mica gară de lângă satul Veien şi întrebai cum pot să ajung la şcoala populară superioară din Askov. Pe lângă sfiala mea obişnuită, se mai adăugase un sentiment împovărător, care mă făcea să fiu şi mai stingher şi asta din pricină că întârziasem câteva zile. Cursurile şcolare începuseră. Simţind aţintite asupra mea privirile iscoditoare ale tuturora şi dându-mi seama că toţi vorbesc despre mine, îmi trebuia mult curaj ca să intru şi eu într'unul din grupurile de elevi care se şi înjghebaseră.

In gară îmi arătară drumul cel mai scurt şi „drept", care se dovedi a fi, cum se întâmplă adesea, un drum cu ocoluri, nespus de murdar şi desfundat. Străbătând straturile muiate de ploaie şi gropile dintr'un stejăriş, răzbii în spatele unei vechi gospodării ţărăneşti, unde bălegarul şi mustul grajdului alcătuiau o deltă întinsă. De partea cealaltă a acestei aşezări era un iaz mare, iar dincolo de el se vedea mănunchiul impunător de clădiri al şcolii populare superioare, cu edificiul principal, masiv dar scund, în centru. Tocmai în clipa când ajunsei în curte lângă porţile clădirii principale începu să sune clopoţelul. Incremenii pe loc, cu valiza mea de pânză în mână, intimidat, străin pentru toţi şi nedeprins cu această viaţă. Din toate clădirile laterale ieşeau vijelios în curte o droaie de tineri, mulţi dintre ei cu saboţi de lemn, ţinându-şi în mână pantofii de casă. Trecând fuga prin dreptul meu, toţi îmi aruncară câte o privire, dar niciunul nu se gândi să-mi vină în ajutor. Imi pierdui tot curaţul şi-mi venea să intru în pământ. Deodată, această apăsare făcu

loc unui sentiment cu totul potrivnic, mă supărai și mă îndârjii. Cel mai simplu ar fi fost să opresc pe vreunul din tineri și să-l întreb ce să fac, dar, în clipa aceea, îmi venea să-mi asvârl geamantanul în calea primului om care mi-ar fi ieșit înainte, ca să se împiedice și să cadă.

Deodată văzui venind spre mine un bărbat cu barbă roșie și cu o lumină liniștită în priviri. Mă întrebă în dialectul iutlandez de unde am răsărit. Era Paul Björge, meșter la toate: portarul, contabilul, bibliotecarul și profesorul de geografie al școlii. Mă conduse către una din clădiri, ca să-mi arate camera unde aveam să stau. Pe scară, întâlnirăm un norvegian tânăr și voinic.

— Ascultă, Peter Setr, iată-ți tovarășul de cameră! strigă însoțitorul meu, cu un glas și pe un ton care erau deajuns ca să te înseninezе într'o clipă. Norvegianul mă conduse singur mai departe și-mi arătă odaia.

— Mi-am luat patul de lângă fereastră, fiindcă trage! spuse el. N'ai nimic împotrivă? Ochii lui verzui-cenușii mă priveau prietenos și iscoditor. Mi s'a spus că nu ești un băiat prea voinic. Dar știi, îmi închipuiam că la voi, acolo pe Bornholm, sunt numai stânci pleșuve!

— Sunt și stânci pleșuve și păduchi, din toate câte puțin, răspunsei eu.

Râse încet, apoi își aminti:

— E timpul să mergem la cafea.

Intr'o sală vastă, mesele se întindeau pe două rânduri lungi, aproape toate ocupate de tineret. Ici-colo se putea vedea câte un bărbos cu fire albe, poate vreun plugar sau ziler ajuns târziu la învățătură. In capul unei mese stătea o norvegiană voinică, cu mijlocul prins într'o cingătoare ca aceea a zeiței Freea[1] și cu o cordea pe frunte. La brâu, îi zăngănea o legătură de chei, iar pe genunchi ținea un băiețaș. Il întrebai pe Setr cine e.

[1] După legendele mitologiei scandinave, zeița frumuseții și a dragostei (n. r.)

— E soţia şefului, răspunse el. Da — era soţia lui Ludwig Schröder, directorul şcolii, administratoarea întregii averi a instituţiei. Pe faţă parcă îi îngheţase un zâmbet larg, care vădea mulţumirea de sine. Zâmbea când mă dusei să mă prezint. Zâmbea când, privind într'o parte şi în alta, îmi răspunse la salut cu obişnuitul „Bine ai venit!" Zâmbea când, privind aiurea, îmi dădu să înţeleg că pot să mă duc să-mi caut loc la o masă.

Inima îmi svâcnea când îmi ridicam ochii dela ceaşca de cafea, ca să cuprind într'o privire cercul noilor mei colegi. Erau mai bine de o sută la cele două mese. Râdeau şi făceau gălăgie, ca şi cum ar fi fost acolo de cine ştie câtă vreme.

Iar la „Veum" şi în „Căsuţa de pe deal" se aflau, la aceeaşi oră, la cafea, tot atâtea fete tinere. Pe vremea aceea, după cum îmi explică Setr, la şcoala din Askov erau două sute de elevi de ambele sexe. Urma să fac cunoştinţă cu toţi, să mă împac cu ei, într'un fel sau altul, sau să nu mă împac. Dar fetele, se vor sinchisi ele de mine? Sau, văzându-mă, se vor aduna grămadă şi vor începe să şuşotească sau vor pufni în râs? Dealtfel, printre băieţi se va găsi vreunul cu care aş putea să mă împrietenesc? Sau şi aici toţi sunt plini de trufia de clasă, ca şi feciorii fermierilor noştri de pe Bornholm? Şi mai toţi tinerii de aici sunt veniţi dela ferme. Se află printre ei şi oameni din clasa muncitoare? Setr nu ştia.

Această mulţime de tineri, care râdeau şi vorbeau, îmi producea o puternică impresie. Vedeam o forţă de masă, strâns unită. Iar eu mă simţeam printre ei ca un biet om singuratic, ca un venetic. Dealtfel, mă simţeam mereu şi pretutindeni oarecum stingher. Aci, însă, stinghereala şi sfiala mea crescuseră parcă şi mai mult. Oricum, izbutisem ceva şi gândul acesta ar fi putut să-mi dea o oarecare siguranţă.

In curte, veni spre mine Holger Begtrup, care mă ţinea minte dela congresul care se ţinuse în toamna anului trecut la şcoala superioară de pe Bornholm. Mă salută cu căldură şi spuse, adresându-se tinerilor

care făcuseră cerc în jurul nostru: „Dânsul e de pe Bornholm! O să vă placă! Pentrucă, ştiţi..." Şi spunând aceste cuvinte, Begtrup dete semnificativ din cap şi plecă mai departe legănându-se, amintind prin mersul şi prin apucăturile lui de un copil mare şi sglobiu. Iată cât de simplu şi de nestingherit trebuia să te porţi! Iar eu stăteam şi nu scoteam o vorbă! Nu mă puteam hotărî nici măcar să fac câţiva paşi prin curte! Stătui parcă ţintuit locului, până când toţi, după ce mă priviră puţin, se împrăştiară unul câte unul. Cum mă văzui singur, o ştersei din curte şi apucai pe un drum mai dosnic, ca să rămân cu mine însumi.

Şcoala avea, în general, un aspect foarte impunător. Lângă edificiul principal, cu un turn-bibliotecă într'un colţ, se grupau clădirile laterale, în care se aflau căminele, laboratorul, sălile de meditaţie şi clasele. Ceva mai încolo, în marea grădină a şcolii, erau găzduite „Veum" şi „Căsuţa de pe deal" — căminele pentru fete — iar mai departe se zăreau locuinţele profesorilor, nişte căsuţe frumoase, împrejmuite cu grădiniţe umbroase. Acest „orăşel şcolar" se învecina cu un orăşel care crescuse, treptat, lângă el şi în care locuiau mici negustori, meseriaşi, un librar şi un fotograf. In jurul orăşelului se întindeau ogoare împrejmuite cu garduri vii, tunse pieziş de vântul dela apus, ferme şi colibe de plugari.

Iată, prin urmare, unde voi trăi şi voi munci în iarna aceasta şi, după cât se pare şi în iarna următoare. Mă voi strădui din răsputeri „să devin om" şi să ajung învăţător măcar la o şcoală particulară, dacă nu la o şcoală populară superioară. Ca să-mi ajung ţelul, trebue să-mi însuşesc cunoştinţele ştiinţifice, să dobândesc multe, foarte multe noţiuni şi să-mi câştig şi simpatiile profesorilor, ca să mă recomande la o şcoală bună. Dealtfel, n'ar strica să încerc să câştig şi simpatiile tuturor acestor tineri, dat fiind că tot am de gând să mă fac învăţător şi, prin urmare, voi avea de a face cu tineretul. Dealtfel, deocamdată, erau puţine speranţe în privinţa aceasta.

In drum spre Askov îl vizitasem, la Copenhaga, pe Jacob Hansen, care îşi urma studiile acolo. Stătea la o mătuşă a lui, pe aleea Falconet. Il găsisem oarecum schimbat: capitala îşi şi pusese pecetea-i asupra lui. Inainte, părea prea serios şi prea chibzuit pentru vârsta lui, dar acum parcă arăta mai tânăr decât era. Afişa un fel de nepăsare şi de lipsă de răspundere, ca şi cum abia ar fi intrat în anii lipsiţi de griji ai adolescenţei. Ridiculiza totul, mai ales atitudinea mea solemnă şi gravă faţă de viaţă. Declară că sunt „un moralist" şi personific un „animal biped bolnav". Trebuia să devin un animal sănătos, adică om! Fiindcă unui om adevărat nu-i pasă de niciun fel de morală. Jacob critica fără cruţare tot ce preţuise în mine mai înainte. Imi pierdusem cu totul încrederea.

Jacob îmi dăduse pentru drum o carte, de care el personal „era încântat", anume *Foamea* de Knut Hamsun. Mijloacele mele nu-mi îngăduiau să dorm o noapte la Copenhaga. Dealtfel, eram nerăbdător să plec cât mai grabnic mai departe. Deaceea, spre seară, mă îmbarcai pe un vapor care pleca spre Kolding. Călătorind pe apă, în loc să fac drumul cu trenul, economiseam o coroană.

Petrecui toată noaptea pe puntea de mijloc, stând rezemat cu spatele de peretele cald al cambuzei şi citind *Foamea*. Nu aveam mâncare cu mine şi îndeobşte nu prea îmi dădea mâna să-mi îngădui luxul să-mi cumpăr sandviciuri. O ceaşcă de cafea şi o franzelă, iată tot ce putui să-mi permit în tot cursul unei călătorii de treizeci şi şase de ore. Mirosurile care veneau dela cambuză, unde bucătarul frigea tot soiul de bunătăţi, mă izbeau în nas, de-mi venea aproape să leşin. Eram lihnit de foame şi vedeam negru pe dinaintea ochilor. S'ar fi părut că întruneam toate condiţiile ca să înţeleg şi să simt un roman ca *Foamea*, — dar cartea mă desamăgi şi mă întărîtă. Putea să-i impresioneze pe aceia care n'au cunoscut niciodată foamea adevărată, pe unii a căror suferinţă, în acest sens, se

reducea la faptul că, poate, li s'a servit masa cu o oră două mai târziu ca deobicei sau au fost nevoiți, să se ridice dela masă fără să fi mâncat cum trebue, fiindcă nu li se puseseră în față felurile lor preferate. Cartea nu arăta însă nicidecum ce era foamea, adevărata foame a oamenilor săraci, care de ani de zile n'au știut niciodată ce înseamnă să mănânce pe sătur ate. Critica lăudase cartea în unanimitate și Jacob era de părere că până și burghezia, citind cartea, va înțelege și își va da seama ce înseamnă foamea. Dar mama lui Jacob avea ceva bănișori și el unul nu știuse niciodată ce înseamnă să n'ai în casă măcar o bucată de pâine!

Afară de aceasta, în carte, foamea era înfățișată într'un mod atât de pretențios și de înzorzonat din punct de vedere artistic, încât era de nerecunoscut. Nu cumva stilul ei făcuse ca lucrarea să fie atât de atrăgătoare pentru burghezie și pentru cercurile literare din care făcea parte Jacob? Eu, însă începusem de pe vremea aceea să desluşesc în opera lui Hamsun contururile estetismului și ale unui intelectualism afectat, deși ele se schițau încă vagi și deslânate. Incepusem să presupun că noi, cei ieșiți din păturile de jos, care îi privim cu entuziasm pe reprezentanții intelectualității, ne înșelăm deseori în privința lor, închipuindu-ne că sunt preocupați în mod serios de necazurile și de nevoile noastre, în timp ce pentru ei acestea constitue doar pretextul unui joc artistic. Fără să vreau, mi-am adus din nou aminte de prima mea cunoștință cu o astfel de „foame" servită în mod artistic acum câțiva ani, când un profesor de literatură dela Washington a cerut unele date biografice despre mine, întrucât începuse să fie invitat din ce în ce mai des să rostească un „cuvânt de deschidere" înainte de începerea marilor banchete cu caracter social. Din acest „cuvânt" făceau parte și lectura unor fragmente din *Pelle-Cuceritorul,* în care este zugrăvită viața oamenilor săraci. Foamea prezentată în mod artistic sau — și mai bine — servită fără artă, fără niciun fel de înfloriturі — constituia, pesemne, un stimulent rafinat

al poftei de mâncare, un fel de „aperitiv" pentru invitații care şedeau în jurul unei mese îmbelşugate.

De când începusem să slujesc la stăpân nu mai umblam chiar atât de flămând. In schimb mă chinuia o foame intelectuală, care devenea din ce în ce mai ascuţită şi cerea tot mai stăruitor să fie potolită.

Dar iată-mă aici, la masa îmbelşugată a ştiinţei. Orarul nostru şcolar era cu adevărat doldora de atâtea feluri de mâncare. Tăbărîi pe cursuri, pe lucrările de laborator şi pe temele date acasă cu lăcomia unui puiandru de lup flămând, ajuns aici din altă lume. Nimeni nu se sgârcea cu hrana intelectuală şi toţi te îndopau cu ea până nu mai puteai.

Puteam fi asemănat şi cu un căţeluş flămând, care se încumetă să înhaţe nişte hălci prea mari de carne. La început, mă cam înnecam cu ele, dar cu timpul mă învăţai să păstrez o anumită măsură. Dela cursurile directorului, care aveau un caracter pe jumătate creştin, pe jumătate mitologic, puteai s'o ştergi fără prea mare pagubă pentru desvoltarea intelectuală. Dar chiulul nu era aprobat de cei din conducere şi directorul urmărea, zelos să nu lipsim vreunul dela prelegerile lui.

In schimb, erau cursuri de care nu te mai săturai, în orice cantităţi le-ai fi înghiţit. De pildă, cursuri de fizică, de astronomie, de limba şi literatura daneză. Cercetarea spaţiului universal sub călăuzirea lui Paul Lacourt ne stârnea emoţii fantastice. Haos universal; circuitul materiei în vârtej neîntrerupt; naşterea stelelor fixe, a planetelor, cometelor şi a nebulozităţilor luminoase — din acest haos... Iţi venea ameţeală! Dar fizica — o disciplină cu legi statornice — punea ordine şi aici, sistematizând nebuloasele cele mai îndepărtate şi rarefiate, transformând ipotezele în realităţi rigide, supuse cunoaşterii.

Cercetarea structurii organismului omenesc, sub conducerea lui Paul Lacourt, stârnea impresii aproape tot atât de uluitoare. Ce mecanism complicat se dovedea omul! Cât de uimitor erau potrivite între ele toate particulele lui, cât de măreaţă era imaginea acţiunii lor reciproce! Uneori te cuprindea groaza

când te gândeai la harurile revărsate peste o jivină atât de neînsemnată cum e, de fapt, omul. Ai fost încadrat, într'adevăr natura însăşi te-a aşezat în categoria celor mai de seamă şi mai alese creaţii ale ei. Deaceea aveai şi obligaţia să te păzeşti, să nu-ţi îmbâcseşti plămânii şi sângele cu fum de ţigară şi cu aer stricat, să-ţi îngrijeşti cu multă luare aminte organismul atât de preţios! Mulţi tineri mergeau trăgându-şi picioarele după ei, ca pe nişte adausuri de prisos, fără să bănuiască măcar, că mădularele acestea sunt prinse de trunchi în mod strict raţional cu ajutorul unor emisfere de Magdeburg şi că, în fond, ele în sine constitue un sprijin: le susţine aerul. Inima funcţionează ca o pompă cu motor, cel mai minuscul şi cel mai puternic din lume, şi udă cu sânge o suprafaţă mai mare decât a sălii noastre de gimnastică: nenumăratele şi minusculele alveole pulmonare. Iar creierul, cu uimitoarea lui scoarţă şi cu toate circumvoluţiunile şi fibrele lui, este un adevărat inductor!

Erau atâtea fenomene şi atâtea lucruri despre care ai fi vrut să afli cât mai mult. Corpurile cereşti au luat naştere din haos, s'au înfiripat din nebuloase siderale condensate treptat şi s'au făurit prin rotaţie neîncetată. Fiecare fază a formării lor treptate ne-a fost lămurită în aşa fel, de parcă întregul proces s'ar fi desfăşurat sub ochii noştri. Dar originea omului? Ce forţe misterioase unesc oul cu celula şi acţionează asupra lor, creând o minune: organismul omenesc? Şi, în genere, cum a ajuns omul ceeace este acum? Aici se punea punct. Dacă întrebam, ni se dădeau răspunsuri în doi peri. Omul este o zămislire a domnului dumnezeu şi a ieşit din mâinile lui dintrodată, ca să zic aşa deagata! Aceasta era socotită o explicaţie serioasă şi sănătoasă, care urmărea să liniştească atâtea capete care se frământau pline de îngrijorare. Incercarea de a pătrunde mai departe în esenţa lucrurilor putea atrage, cu uşurinţă, gândirea pe căi greşite!

Cerându-ne iertare printr'un zâmbet, Paul Lacourt

mărturisea că şi aşa avem destule subiecte pentru o meditaţie serioasă.

Cred că aşa a şi fost până la o vreme.

A fost nevoie de o bună bucată de timp, ca să mă obişnuesc, de bine de rău, cu noul mediu şi să mă împrietenesc, cât de cât, cu colegii mei de şcoală. Mare parte dintre ei erau fii de fermieri. Vreo douăzeci erau de fel din Iutlanda de Sud, care pe vremea aceea se afla sub stăpânirea germanilor. La noi în şcoală, aceşti elevi se bucurau de atenţie specială, deşi — cu rare excepţii — nu se distingeau prin sârguinţă, socotindu-şi şederea în şcoala superioară drept un fel de vacanţă. Cred că vreo zece elevi erau oameni simpli, dela ţară, iar vreo trei-patru proveneau din familii de pastori şi de învăţători. La aceştia se mai adăugau un norvegian şi trei finlandezi candidaţi la titlul de magistru, care voiau să cunoască în practică metodele şcolii populare superioare daneze şi în sfârşit vlăstarul unui negustor din Copenhaga, tânăr şi bine hrănit, un adevărat fecior de bani gata, care fugea toată ziua la prăvălie, după bomboane. Printre noi juca rolul de ambasador extraordinar al unei lumi îndepărtate şi străine. Elevii provinciali în adevăratul înţeles al cuvântului îl măsurau de jos în sus, pentrucă umbla svonul că tatăl lui e un om foarte înstărit. Eu nu puteam să-l sufăr şi m'am luat la harţă cu el chiar din primele zile. Nu existau pricini deosebite care să mă fi asmuţit împotriva lui, căci era cât se poate de politicos şi mai ales cu mine. Familia directorului Schröder îi acorda o atenţie deosebită, iar când Schröder spunea că ideile care au creat şcoala populară se răspândesc în păturile din ce în ce mai largi ale societăţii, privirea lui, după ce aluneca peste candidaţii la titlul de magistru veniţi din Finlanda, se oprea asupra fiului de negustor. Pe mine, muncitor dela oraş, parcă nici nu mă observa.

Fiind singurul reprezentant al proletariatului dela oraş, eram acolo un fel de pasăre rară. Administraţia şcolii nu prea părea să ţină seama de oamenii de teapa mea, fapt dovedit prin atacurile uşoare împotriva mişcării muncitoreşti contemporane, care se

strecurau din când în când în prelegerile directorului. Atunci, ochii lui Ludwig Schröder se opreau, fără voie, asupra mea, parcă însemnându-mă. Elevii ceilalţi întorceau şi ei capul spre mine. Deobicei nu-mi dădeam seama dintr'odată despre ce era vorba şi mă dumiream abia mai târziu, când analizam prelegerea. Dar lucrul acesta m'a ajutat să-mi formez o conştiinţă proletară şi să mă simt tot mai mult un adevărat proletar.

In acelaş timp, vedeam tot mai limpede linia de hotar ce mă despărţea de alţi elevi, mai ales de copiii fermierilor.

Când am ajuns pe neaşteptat, la Rönne, într'un cerc de tineri grupaţi în jurul „Casei uniunii epitropilor şcolii populare superioare", am rămas uimit şi m'am bucurat nespus de mult, văzând spiritul de colegialitate care domnea acolo. Un elev cizmar era pus, ca om, pe aceeaşi treaptă cu proprietarul unei cariere de piatră ! Aici însă nu se prea vedea acest lucru. Iutlandezii de sud se ţineau deoparte. Dealtfel, copiii fermierilor danezi trăiau deobicei aproape tot aşa de izolaţi. Tonul general era destul de prietenos, dar nu era greu să simţi îndărătul lui o rezervă. Elevii care se bizuiau pe fermele părinţilor se purtau cu acea deosebită încredere de sine de care dau dovadă într'o familie copiii legitimi.

Iar şcoala, care avea printre principalele ei sarcini, potrivit ideii întemeietorilor ei, înlăturarea unor astfel de deosebiri, rămânea parcă oarbă în faţa desbinării şi rezervei care există de fapt. Tocmai aci, la şcoala din Askov, era deosebit de preţuită, în teorie, şi proslăvită în prelegeri ideea măreaţă a lui Grundtvig despre *unitatea poporului.* In practică, însă, această unitate avea o margine. După ce am aflat, în bună măsură cu concursul directorului, că eu, ca muncitor venit dela oraş, reprezint ceva aparte, mi-a încolţit repede în minte gândul că prelegerile lui de istorie universală erau parcă anume alcătuite pentru copiii de fermieri. Ţăranul înstărit era considerat ca pricipalul nucleu al ţării şi un străjer al libertăţii, iar lupta pentru libertate era socotită că luase sfârşit

Înțelegerea acestor lucruri, mi-a pricinuit o mare desamăgire. Mă pregăteam cu atenția încordată să ascult prelegerea despre următoarea etapă a progresului, anume despre mișcarea muncitorească. Ori, reieșea că drepturile omenești atinseseră culmea prin faptul că țărănimea dobândise dreptul de stăpânire deplină a lotului ei de pământ.

Împărtășeam în întregime părerile maselor populare despre țăranii proprietari, păreri întărite și de propria mea experiență. Imi era destul de greu să am o atitudine romantică față de aceștia. In lumea sărăcimii toți își făcuseră aceeași părere, anume că nimeni nu ține cu atâta strășnicie la bunurile sale ca țăranul proprietar de pământ: el era stăpânul cel mai necruțător. Elevii care își câștigau mijloacele de existență prin propria lor muncă împărtășeau și ei vederile noastre, deși o mărturiseau numai la cererile noastre stăruitoare de a-și spune părerea într'o chestiune sau alta. Erau foarte prudenți.

Astfel, într'o zi, la „ora schimbului liber de păreri", după o prelegere a directorului, tăbărîrăm toți deodată pe fiii de fermieri. Plecam dela punctul de vedere că întregul popor de rând a luat parte cel puțin tot atât de activ la lupta pentru libertate ca și țăranii proprietari de pământ. Holger Begtrup, care ducea discuțiile, a recunoscut că avem dreptate. Dar când un fecior de fermier (ajuns mai târziu redactor al unui ziar moderat) a declarat că țăranul-proprietar de pământ e sâmburele poporului și *trebue* să fie aspru și dârz, pentrucă *prin el și pe el se sprijină* tot statul, toți foștii argați au tăcut, iar eu am rămas singur cu părerea mea. Țăranul-proprietar de pământ era socotit sâmburele întregii omeniri! Ca dovadă s'a menționat faptul că primul om ar fi fost agricultor și și-a muncit pământul propriu și că la baza culturii stă proprietatea asupra pământului! In ceeace-i privește pe plugarii cu loturi mici de pământ și pe muncitorii agricoli, aceștia trebuesc considerați drept „detașamente auxiliare" ale țăranului proprietar de pământ. Cele mai frumoase însușiri ale lor sunt râvna pe care o depun în muncă și credința față de stăpânul

lor. Ei nu au interese comune cu muncitorii dela oraşe, pretenţioşi şi veşnic nemulţumiţi!

— Poftim — înghite bornholmezule! îmi zise Begtrup râzând. Mai ai ceva de spus?

Mă privea încurajator prin ochelari. Simpatia lui mă îmbărbătă.

— Eu credeam că, îndeobşte, la baza oricărui lucru stă *munca,* răspunsei provocator. Iar primul om trebue să fi fost mai degrabă meseriaş. Altfel de unde ar fi luat ţăranul uneltele de muncă?

Begtrup strigă:

— Bravo, bravo, bornholmezule! şi bătu din palme.

Era foarte popular printre noi; aproape că-l divinizam. Faptul că mă primise în şcoală dela început cu atâta prietenie avusese efect asupra altora şi micşorase neîncrederea faţă de un muncitor dela oraş, de un proletar, adică un om simplu, care n'a izbutit în viaţă. La început mi se părea adeseori că Begtrup mă scotea în evidenţă ca să îndrepte anumite situaţii. In prelegerile lui, se folosea de orice prilej, ca să sublinieze că mişcarea muncitorească e ceva care nu poate fi trecut uşor cu vederea. Câteodată, califica mişcarea muncitorească drept o mişcare de eliberare şi o compara cu lupta ţărănimii pentru desrobire. Iar uneori adăuga, privindu-mă şi râzând discret, după cum îi era obiceiul: „Bornholmezule, cred că numai noi doi înţelegem lucrurile astea!"

Begtrup se bucura în şcoală de libertatea cuvântului şi putea să-şi permită luxul să emită şi păreri în contradicţie cu principiile de neclintit ale instituţiei. Dealtfel, nu-şi adâncea ideile opoziţioniste, le arunca, parcă, în treacăt, în fugă, dar mie îmi dădeau mult de gândit şi încercam să le adâncesc. Şi ele adăugau parcă un pic de sare prelegerilor cam fade de literatură şi de istorie, pe care ni le ţinea directorul Schröder.

Cred că deosebirea dintre un autodidact şi un om cu studii sistematice constă în primul rând în faptul că autodidactul îşi aduce aminte mai bine de diferitele faze ale desvoltării sale. S'a urcat cu greutate

pe fiecare treaptă a desvoltării, a trebuit să-şi caute cu grijă materialele, bucată cu bucată, şi să şi le însuşească aidoma. Când însă, în cele din urmă, i se pare că şi-a înjghebat o platformă solidă şi că poate să se odihnească, contemplând fericit dela această înălţime întreaga fire, îşi dă seama deodată că platforma pârâe sub el şi nu-l mai ţine. Unele fapte noi, cărora trebuia să le întoarcă intenţionat spatele, pentrucă nu se legau cu restul materialului, se înfiltrau totuşi cu înverşunare în concepţia despre lume pe care şi-o însuşise cu greutate şi măcinau baza pe care trebuia să se reazime totul. Era de prisos s'o mai dregi sau să-i pui proptele, trebuia s'o dărâmi cu totul şi să construeşti din nou, folosind faptele ca să-ţi înjghebezi noi puncte de vedere, pe care să te sprijini.

Dacă până atunci semănasem cu o găină nevoită să scormonească neobosită pământul şi să ciugulească neîncetat, înghiţând mii de firimituri hrănitoare din care avea să iasă un singur ou, acum lucrurile se simplificaseră la maximum. Pot să spun că nu-mi mai rămânea decât să-l las să-mi umple guşa, fără să mă clintesc măcar din loc. La început îmi plăcea chiar şi înghiţeam fără murmur tot ce mi se vâra în gură. Datorită calităţilor personale ale profesorilor şi metodelor abile de predare, o astfel de alimentare artificială îmi producea o anumită plăcere.

Eram încântaţi de mulţi dintre profesorii noştri şi recunoşteam în unanimitate că n'aveau pereche în ţară. Dar de directorul Schröder nu prea eram mulţumiţi. Dacă ar fi să vorbim cinstit, mai curând ne plictisea. Nu era un bun orator şi nici nu alegea subiecte care să fi răspuns la întrebările adunate în sufletul nostru. Folosise cea mai mare parte a primului semestru de iarnă pentru prelegeri despre romantismul german, stăruind asupra unor autori şi a unor lucrări care nu ne interesau. Polemiza, în prelegerile lui cu nişte gânditori pe care nu-i cunoşteam nici măcar după nume, dar care vedeau în romantism un refugiu dela sarcinile prezentului, o reîntoarcere la trecut, la evul mediu, cu toate superstiţiile şi cu tot

misticismul lui, ca temelie a desvoltării spirituale a omenirii. Cu aceste prelegeri a izbutit doar atât ca măcar *unul* dintre ascultătorii lui să dea dreptate acestor gânditori. El socotea romantismul ca o renaştere religioasă, ca o reîntoarcere a minţii omeneşti la primele sale izvoare, părere care venea să întărească şi mai mult ideile înfiripate vag, în mintea mea: anume, că există o afinitate şi o legătură intimă între modul de gândire religios şi cel reacţionar.

Ludwig Schröder cita deseori fraza: „Cuvintele neclare întunecă ideea". Dar şi el îşi exprima ideile într'un mod foarte neclar şi greu de înţeles. Ţinând prelegeri despre mitologia nordică, dădea miturilor un dublu sens mistic: după părerea lui, aruncând lumină asupra trecutului nostru, miturile explicau în acelaş timp şi prezentul. Astfel, potrivit interpretării date de el, Locki [1] avea ceva comun cu spiritul *modern* al vremii, în timp ce Thor [2] personifica vremurile bune de altădată, temeliile sănătoase, străvechi, ale poporului.

Deşi ne plictiseau grozav, însemnam cu râvnă tot ce ne spunea la prelegerile lui. Nici nu se putea altfel. Luând notiţe, ne sileam să-l ascultăm cu atenţie. Dealtfel, aveam, totuşi, un mare respect pentru director, care era vestit şi înafara şcolii noastre pentru erudiţia sa, fiind socotit ca un om de valoare pe tărâmul învăţământului.

Mai ştii? Poate că eram noi atât de neînzestraţi încât nu-i puteam înţelege cum se cuvine peroraţiile? Nu cutezam să protestăm pe faţă, dar începeam să folosim diferite tertipuri oridecâteori, după părerea noastră, lecţia se lungea prea mult. Prelegerile directorului aveau loc în ultima oră a cursurilor, între orele şase şi şapte seara. La şapte se servea masa şi în timp ce vorbea el, ne răzbea deobicei foamea. Dar

---

[1] Locki era, în mitologia nordică veche, zeul perfid al focului, întruchipare a forţelor rele, destructive, ale naturii (n. r.)

[2] Thor, zeul tunetelor şi al fulgerelor, întruchipare a curajului lui, a forţei şi sincerităţii (n. r.)

odată ce-şi lua avânt, lui Ludwig Schröder îi venea greu să se oprească. Continua să peroreze şi să ne pomenească nume şi date, cu care încă înainte de lecţie acoperea, zelos, toată tabla din clasă. Atunci din băncile noastre începeau să cadă culegerile de psalmi, întâi una, două, la intervale, iar în cele din urmă răpăiau ca ploaia. Directorul ne privea câteva clipe, gata să izbucnească, dar, stăpânindu-se, îşi rotea peste auditoriu o privire apăsătoare şi pleca în cabinetul său de lucru, situat alături de clasă. Uneori, pe drum, întorcea capul şi ne stăvilea torentul vijelios, atrăgându-ne atenţia asupra încă unui nume sau asupra vreunei date pe care trebuia să le reţinem neapărat.

Dacă Schröder semăna cu o corabie supraîncărcată, atât de adânc afundată în apă încât îi era greu să ridice ancora, asistentul lui, Nuzhorn, era tocmai contrariul lui: pururi echilibrat, vesel şi vioi, ştia să procedeze în aşa fel, încât să-şi facă prelegerile interesante — deşi, după părerea noastră, în ceeace priveşte erudiţia nu era mai prejos de Schröder. Nuzhorn preda istoria Ţărilor Nordice, şi-l ascultam cu plăcere. Expunerile lui erau cam seci şi prea concrete, fără alegorii şi simboluri, iar cuvintele lui nu îmbrăcau niciun gând ascuns. Totuşi, cursurile lui aveau o nuanţă de viclenie şugubeaţă, care-i molipsea din te miri ce pe ascultători. „Nuzhorn ştie să facă oamenii să râdă! spunea Begtrup pe jumătate în glumă, pe jumătate dojenitor. Vă face să râdeţi chiar cu lucruri care, rostite de altcineva, v'ar face să căscaţi". Begtrup ştia şi el să stârnească râsul ascultătorilor, dar nu pentru orice fleac. Era un om foarte spiritual şi un pedagog extrem de inventiv. Ştia „să scoată scântei" din orice. Cum începea să prezinte un subiect oarecare, îl şi făcea să scânteieze şi să iradieze lumină. Era încă foarte tânăr, poate abia intrase în cel de-al treilea deceniu al vieţii sale şi se purta cu noi ca un coleg sau ca un frate ceva mai vârstnic. Mai curând trezea în noi simţul umorului decât ne făcea să râdem. Când Begtrup intra în clasă, mai totdeauna cu o glumă pe buze, şi îşi începea cursul,

se aprindea parcă în noi o luminiță vie. Ne preda în chip strălucit limba noastră maternă și literatura daneză. Mai târziu, continuând să adâncească studiul materiei, mulți dintre elevii lui își dădeau seama că scoseseră cu Begtrup tot „caimacul" — tot ce era mai bun în știință, iar acum aveau de a face doar cu zerul și cu un lapte apătos. Rămâne însă neîndoios că era un lector strălucit.

La cea mai mică piedică, directorul se enerva, schimba tonul și se abătea dela subiect. Lui Begtrup, dimpotrivă, îi plăcea să fie întrerupt. Dar dacă era întrerupt fără rost, îl potolea cu dibăcie pe vinovat. Când i se punea însă o întrebare serioasă, pornea cu plăcere să dea explicații, care erau adesea mai mult spirituale decât instructive în esența lor, dar făceau lecția și mai însuflețită. Ne plăcea nespus de mult ca Begtrup „să scapere scântei".

Dintre toți profesorii, cred că Paul Lacourt ne stăpânea cel mai bine. Într'adevăr, ne țineam scai după el, deși, poate, noi înșine nu ne dădeam seama dece și pentruce. Dar tocmai în primul rând datorită lui, timpul petrecut la Askov ajunsese un șir neîntrerupt de emoții puternice. Se întâmplă să cunoști unii oameni care îți rămân apoi tovarăși de drum toată viața. Printre aceștia se număra și Lacourt. Mai văd și acum privirea lui iscoditoare și grijulie ațintită asupra mea. Avea o față cu trăsături extrem de spiritualizate, ca dealtfel toată făptura lui. Nu era frumos, dar prin expresia chipului său și prin calmul lui sufletesc, meditativ și luminos, ne amintea atât de Socrate cât și de filosoful nostru, Hefding[1]. Nu încerca niciodată să facă pe spiritualul sau să spună ceva nostim și nici nu era pedagog atât de inventiv ca Begtrup. Avea însă o judecată profundă și idei înălțătoare.

Paul Lacourt avea darul extraordinar de a-i ajuta pe tinerii cu o inteligență și cu o pregătire mijlocie să-și însușească probleme grele de fizică, de matema-

[1] Harald Hefding (1859—1931) savant și psiholog danez, cu concepții conservatoare, profesor la universitatea din Copenhaga (n. r.)

tică și de astronomie. Nu încape îndoială că era și un pedagog genial. Preda după propria lui metodă istorică, făcându-ne să pricepem fizica, matematica, în aceeași ordine în care își însușise și omenirea aceste științe, pas cu pas, în timpul desvoltării sale. Prin urmare, „matematica pentru toți" nu este o noutate a zilei de azi. Pare pur și simplu un paradox faptul că această metodă a fost creată și pusă în practică de un profesor care respingea teoria evoluției speciilor aplicată la om.

Paul Lacourt era un om credincios și ținea deseori predici după slujbele religioase de duminică dimineața, care se oficiau în sala de festivități a școlii și atrăgeau și public străin din rândurile localnicilor. Iar în cursurile lui, Lacourt stăruia deseori asupra credinței religioase, adânci și sincere, de care era pătruns marele cercetător al științelor naturii și gânditor — Pascal — poate ca o autojustificare inconștientă.

Desigur, nu era întotdeauna lucru ușor să împaci știința cu creștinismul. Chemarea lui Wilhelm Beck: „In genunchi, în fața bibliei, domnilor profesori!" găsise un răsunet original în cugetele celor dela Askov. Printre noi reîncepuseră discuțiile privitoare la modul cum trebue înțeleasă afirmația din biblie că și curcubeul a apărut potrivit voinței lui dumnezeu, *după potop*. Ne-am adresat lui Lacourt ca să ne împace. El a declarat cu hotărîre că textul sfintei scripturi trebue înțeles literal. La obiecțiunea că în acest caz legile refracției luminii ar trebui să se schimbe, el a răspuns: „Da." Atunci, unul dintre noi a spus că lucrul acesta ar fi trebuit să provoace modificări nu numai în organele vizuale ale tuturor ființelor de pe pământ, ci și în condițiile de viață ale plantelor de pe pământ, în general. Lacourt s'a uitat la el cu o privire grea și a tăcut.

In felul acesta, ni s'a întâmplat de mai multe ori să ne izbim cu fruntea de un zid, acolo unde crezusem că vom găsi un câmp deschis: trebuia să ne oprim și

să chibzuim. Dar, după cum ne-a mărturisit într'o zi Lacourt, se putea spune pe drept cuvânt că mai erau doar destule alte lucruri ce puteau constitui pentru noi prilej de serioasă meditație.

4

Pentru băieții care urmau școala, programul începea cu gimnastica de dimineață. Fetele făceau exercițiile fizice mai târziu, în cursul zilei. Cursurile de gimnastică se făceau după sistemul suedez al lui Ling. Nu se practicau acrobațiile și explicații de atletism. Se recomandau exclusiv exercițiile de mișcare, la care putea să ia parte toată lumea. O astfel de gimnastică înviorătoare era o introducere excelentă pentru ziua de muncă. Apoi treceam în sala de mese unde ne luam cafeaua de dimineață, după care ne întorceam în dormitoare să facem curat. Eu și cu norvegianul făceam curat cu schimbul în camera noastră și în săptămâna când Setr era de serviciu camera era totdeauna curată, încă înainte de a ne duce în sala de gimnastică. Mie îmi venea mai greu să părăsesc culcușul. Trebue să se știe că seara, deseori până noaptea târziu, luam parte la discuțiile care se desfășurau când în camera unui coleg, când în camera altuia, iar Setr, mulțumindu-se de porția de hrană intelectuală primită în cursul zilei, se culca devreme, ca să se odihnească.

Avea o constituție atletică, dar se mișca uimitor de încet și de calm, aproape ca un automat. Era funcționar de birou, salariat al unei firme mari din Österdalen. Șefului său îi venise ideea să-l trimită la un curs de iarnă, la Askov. Nimeni n'a știut vreodată dacă Setr a tras vreun folos de pe urma învățăturii. Venea conștiincios la toate cursurile, lua note cu sârguință și după cursuri stătea în camera lui și își copia însemnările, cu scrisul lui fără înfloriturі, de contopist, în caiete groase și curate, pentru care noi toți îl pizmuiam. Nu se avânta niciodată în critici, iar când se discutau anumite probleme, nu era de partea nimănui.

Dacă mi se întâmpla să mă deslănţui în focul discuţiei, asculta cu luare aminte, fără să-şi ia dela mine privirea prietenoasă a ochilor săi cenuşii, dar tăcea. Dacă-l încolţeam, cerându-i părerea, ne răspundea: „Eu sunt doar străin aici!"

Deseori avea mult de furcă până mă trezea. Când în cele din urmă deschideam ochii şi vedeam zidul înclinat al mansardei noastre şi policioara pe care ne ţineam amândoi cărţile, inima îmi sălta de bucurie. „Ai plâns în somn — îmi spunea uneori Setr — şi mi-era tare milă de tine!" Visasem pesemne că sunt cizmar, că ziua mea de lucru de paisprezece ore nu se va mai isprăvi niciodată şi că-mi voi petrece toată viaţa stând cocârjat pe un scăunel cu trei picioare şi bătând cuie de lemn, iar în faţa ochilor mei se va bălăbăni deapururi, în cârligul lămpii, calfa Blom. Se spânzurase din desgust pentru meseria lui. Umbra lui se legănase deseori încolo şi încoace, deasupra mesei mele. Şi acum mă chinuiau de multe ori fel de fel de vise urîte, în care mă vedeam din nou cizmar. Iar în visele acestea mi se arăta mereu şi calfa Blom, legănându-se spânzurat de tavan. Când eram copil aveam vise minunate, dar trezindu-mă mă întorceam la trista realitate. Acum, se întâmpla tocmai anapoda. Vedeam lucruri rele numai în vis, în timp ce realitatea era minunat de frumoasă!

Era o minune să te trezeşti în fiecare dimineaţă şi să începi o zi nouă, cu o nouă muncă intelectuală, cu noi impresii şi emoţii, şi să fii împreună cu alţi tineri şi cu alte tinere. Nici lucrul acesta nu era mai puţin însemnat. Relaţiile cu ceilalţi colegi, mai ales într'o şcoală pentru tineri de ambele sexe, are o mare importanţă educativă.

Dar, pentru majoritatea tineretului masculin, rămăsesem ca şi înainte, oarecum străin. Crescusem pe caldarâmul oraşului şi ca atare nu făceam parte din nicio pătură social bine determinată. Nu aveam terră proprie de care să îngrijesc mai târziu şi nici nu eram logodit cu vreo fată al cărei părinte să fi fost gata să mă primească în casa lui. Pentru cei mai mulţi

elevi ai şcolii, viitorul se contopea cu activitatea lor de zi cu zi, ca o continuare a vieţii lor de mai înainte.

Nu simţeau nevoia şi nici nu s'ar fi cuvenit să se aştepte la ceva mai mult, înafară de moştenirea casei şi a gospodăriei, după moartea bătrânilor lor părinţi. Viitorul rămânea la fel de *necunoscut* pentru ei şi nu puteau suferi necunoscutul, nesiguranţa, ca şi pe toţi acei care aşteptau dela viitor altceva sau ceva mai mult decât ceeace le oferea ziua de azi — fără să mai vorbim de aceia care nu aveau încă nimic, dar aşteptau să-şi facă şi ei un rost de aci înainte. Aceştia din urmă erau socotiţi asemenea vagabonzilor, împotriva cărora părinţii şi bunicii ţăranilor înstăriţi asmuţeau câinii şi după care copiii se uitau de departe, de după colţul casei, cu mirare şi cu teamă. Erau oameni fără căpătâi şi fără familie şi cine ştie cu ce-şi duceau zilele ? Dealtfel, habar n'aveau nici ei !

Am avut mult de suferit din cauza acestor păreri pe care le aveau cei mai mulţi despre oamenii de teapa mea. Pe de altă parte, trezeam în colegii mei, fii de ţărani, un sentiment de vie curiozitate, precum şi un anumit interes pentru mine. Nici nu era de mirare, de vreme ce nu eram chiar atât de simplu ca oricare dintre ei ! Din ce trăieşte un om ca mine ? Ce poate să ajungă unul ca el ? Iată ce gânduri se iscau în mintea lor. Nu se fereau să aibă de a face cu mine, fiind mândri de faptul că urmau, în practică, porunca lui Grundtvig, o poruncă pe care directorul Schröder în persoană o sublinia mereu : „Libertate atât pentru Loki, cât şi pentru Thor !" Se cerea, doar, un anumit curaj ca să traduci în viaţă o asemenea lozincă ! Dar în cugetul pedagogului nu se născuse oare acest precept sub influenţa credinţei poporului că dumnezeu însuşi, voind să-i încerce pe oameni, i-a îngăduit diavolului să-şi facă mendrele, nestingherit, printre ei ?

Acest precept nu prea are nici în clin nici în mânecă cu libertatea în adevăratul înţeles al cuvântului, după cum căutau să demonstreze anumite cercuri grundtvigiene. Intr'adevăr, cine putea, cu tot dinadinsul, să treacă de partea lui Loki, care, în cazul cel

mai bun, n'a fost decât un semănător de vrajbă şi a pus la cale tot felul de planuri dăunătoare? Adevăratul lui ţel a fost să-i desbine pe azi,[1] urmărind destrămarea splendidului Azgord, cetatea zeilor. Grundtvig a făcut un prost serviciu ţărănimii daneze, îngăduind „netăgăduitei sale iubiri de libertate" să degenereze într'o lozincă menită să-l depărteze cu prea multă uşurinţă pe truditorul de pe ogoare dela toate elementele pe care le aduce secolul, şi să mărginească la un orizont prea strâmt dragostea lui de libertate.

Tineretul feminin, în general, se lasă înfrânat de tradiţiile de clasă într'o măsură mult mai mică decât cel masculin. In oricе caz, în şcoală fetele de ţărani se arătau mult mai puţin năzuroase şi mai puţin robite prejudecăţilor decât băieţii. Mă invitau de zor la dans, când se organiza vreo serată în sala noastră de gimnastică. In ce mă priveşte, eu nu doream niciodată să dansez cu vreuna dintre ele, pentrucă nu eram amator de ţopăială. Deseori, fetele se înţelegeau între ele şi veneau în grup în colţul unde stăteam retras si făceam haz „bătrâneşte", privind „vârtejul" tineretului.

— Dece nu dansezi? mă întrebau ele.

— Dansez numai când sunt îndrăgostit şi numai cu aceea de care sunt îndrăgostit! răspundeam eu.

— Dar te poftim să petreci cu noi!

Vrând-nevrând trebuia să dansez pe rând cu patrucinci fete şi de fapt, nu-mi părea rău. Iar când tineretul se pregătea să facă o mică plimbare în pădurea Östrup sau în crângul Skibe, fetele trimeteau totdeauna pe cineva la mine să mă întrebe dacă nu merg şi eu. Atenţia de care mă bucuram din partea lor avea oarecare înrâurire şi asupra băieţilor. Dealtfel, şi colaborarea mea la ziarul nostru şcolar *Navigatorul aerian* făcea deasemenea să-mi sporească prestigiul.

Cu vremea se înjghebă la noi un grup de vreo zece inşi, din care făceam parte şi eu. Ne adunam în cameră ba la unul, ba la altul şi organizam discuţii.

---

1 Azii, zei în vechea mitologie nordică (n.r.)

Autorităţile şcolare nu prea erau mulţumite. Odată pe săptămână se ţineau discuţii deschise, sub preşedinţia vreunui profesor, urmând pe de o parte să ne satisfacă nevoia unui schimb liber de păreri, şi pe de altă parte de a frâna abuzul la care ar fi putut duce această libertate. Cu o iarnă sau două în urmă, se dovedise cam greu să menţii curiozitatea elevilor în cadrul la care şcoala — din punctul ei de vedere — considera că este necesar să limiteze explicaţiile pe care le dădeau profesorii. Rareori mai aducea cineva aminte de iarna aceea mai mult prin aluzii şi cu oarecare groază. Din cauza acestor discuţii era cât p'aci să se închidă şcoala !

Se vede că şi de data aceasta erau temeri că s'ar putea repeta ceva asemănător.

Autorităţile şcolare se temeau mai ales să nu organizăm vreo discuţie despre creştinism. Eu n'aveam însă nici cea mai mică dorinţă să discut ceva care din copilărie îmi lăsase amintiri dintre cele mai apăsătoare şi care, pe deasupra, constituia pentru mine o o problemă de mult rezolvată şi depăşită. Iar ceilalţi nu-şi puneau pesemne niciun fel de probleme faţă de biserică, iar credinţa strămoşilor îi mulţumea pe deplin. Subiectul, ca atare, nu-i preocupa, cum se zice, „nici în zilele de sărbători, nici în cele de lucru".

Discutam subiecte pe cât de înălţătoare, pe atât de abstracte. De cele mai multe ori aduceam în discuţie problema legăturilor conjugale şi, în general, a relaţiilor dintre soţ şi soţie. In aer plutea încă ecoul „campaniei castităţii" dusă de Björnson [1]. Mai discutam deasemenea, cu înflăcărare, chestiunea virginităţii totale a bărbatului înainte de căsătorie, problema castităţii ambelor sexe în perioada de logodnă şi a abstinenţei bărbatului în unele împrejurări ale vieţii conjugale, ca de pildă, în cazul când soţia e bolnavă sau gravidă. In general, formulam pretenţii atât de mari în ceeace priveşte castitatea, încât până şi Björnson s'ar fi bucurat auzindu-ne, iar Carolina

[1] E vorba de broşura scriitorului suedez Björnson, *„Monogamie şi poligamie* şi de drama lui *Mănuşa* (n. r.)

Björnson poate şi mai mult. Un tânăr a formulat chiar cerinţa severă ca bărbatul să renunţe pentru totdeauna la legăturile sexuale, dacă soţia lui e grav bolnavă şi nu mai este în stare să-i primească desmierdările. Şi ce se întâmplă dacă moare ? ! Dar „una este să palavrageşti şi altceva este să te stăpâneşti !", după cum s'a exprimat un iutlandez chibzuit. In iarna următoare, dârzul apărător al castităţii n'a mai venit la şcoală, trebuind să se însoare de urgenţă, curând după terminarea semestrului de iarnă.

Totuşi, în micul nostru cerc de discuţii interesul cel mai mare era stârnit de socialism. In ciuda faptului că la sate era înrădăcinată adânc ura împotriva acestor idei, tineretul ţărănesc era însetat să afle cât mai mult despre socialism. Răstălmăcirea curentă a ideilor socialiste, din care reieşea că „toţi îşi vor scoate — chipurile — punga şi vor împărţi banii între ei în mod egal, iar pe urmă îşi vor vârî mâinile în buzunare până la cot şi vor fi întreţinuţi de stat" nu mai mulţumea de multă vreme tineretul. Nici şcoala nu punea cum trebue problema aceasta în discuţie, astfel încât eu, ca muncitor dela oraş, trebuia să iau iniţiativa.

Pe vremea aceea eram şi nu prea eram socialist. Aveam sentimente socialiste, dar nu posedam încă nicio convingere socialistă întemeiată şi nu puteam da argumentării mele o formă definitivă. Totuşi, unii germeni sau anumite semne, care te fac să deduci ce fel de roade vor ieşi dintr'o anumită sămânţă, le îngăduiau probabil atât profesorilor cât şi elevilor să ghicească în mine un socialist.

Ţinând cuvântări pentru apărarea socialismului, nu aveam la îndemână fapte pe care să mă bazez sau cărţi deosebit de mari : bagajul meu istoric şi sociologic nu era prea bogat. Mă ajuta într'o oarecare măsură faptul că primii creştini folosiseră în practică ideea comunităţii averii, realizând un fel de socialism. Această indicaţie sdruncina, într'o oarecare măsură, încrederea adversarilor mei. Nu era chiar aşa de simplu să critici sau să condamni creştinismul ! Pentru mine însă, cel mai uşor lucru era să apăr poziţiile practice ale socia-

lismului. Dar alţii aveau în saptele lor gospodăriile trainice ale familiei şi nu vedeau în muncitori decât nişte atentatori la tihna acestor cămine, rămase din moşi strămoşi ; nu vedeau în ei decât nişte oameni care cer reducerea zilei de lucru şi sporirea salariilor. Eu ajungeam să judec starea lucrurilor, privindu-le de jos şi puteam să arăt apărătorilor intereselor ţăranilor proprietari de pământ că muncitorul vrea să aibă şi el un cămin al lui, că şi el este om şi vrea să aducă ceva mai mult soţiei şi copiilor lui, că vrea să se bucure şi el de un anumit timp liber pe care să şi-l petreacă împreună cu familia, nu numai să doarmă cu ea sub acelaş acoperământ noaptea ! Dar trebuia să ne luăm principalele argumente din cele auzite la cursurile de istorie şi de morală socială şi, aici, adversarii mei aveau unele avantaje faţă de mine, putând folosi şi ei, în mare parte, ideile ascultate la cursuri care, în general, condamnau mişcarea muncitorească, în timp ce eu nu puteam să scot din ele mare lucru pentru apărarea acestei mişcări.

Toate acestea păreau destul de ciudate. Progresul nu putea să poarte pecetea unor vremuri înapoiate, iar şcoala populară superioară nu putea să nu fie şi iubitoare de libertate şi liber cugetătoare, prin însăşi alcătuirea ei. După părerea multora aşa şi era, ba o găseau chiar prea liber cugetătoare ! Cu toate acestea, întreaga activitate didactică a şcolii noastre din Askov era astfel orientată, încât şcoala ajungea o stavilă în calea progresului. Trecutul se acoperea cu o poleială de romantism ; iar veacul nostru trebuia să culeagă din trecut materialele necesare pentru experienţele sale sociale, împrumutându-le totodată acea aureolă poetică de care oamenii nu se pot lipsi în activitatea lor practică. Totuşi, vremurile noastre trebuiau să se sprijine într'o măsură tot atât de mare pe mărturiile istoriei despre răscoalele populare împotriva nedreptăţii, despre luptele pentru libertate şi dreptate. Cu toate acestea, se socotea că luptele care se desfăşoară în zilele noastre, lupte impuse de realităţi puteau fi trecute sub tăcere. Se istoviseră oare toate posibilităţile ? Fuseseră oare lichidate toate nedreptă-

ţile existente şi nimeni nu mai era nedreptăţit ? Firește că nu ! Dar existenţa celor săraci era ignorată : cel sărman şi lipsit de drepturi era socotit ca singur vinovat de situaţia lui, ca fiind mână spartă sau un om cu totul inapt şi lipsit de energie.

La început, am crezut că experienţa mea de viaţă, dat fiind faptul că mă născusem într'o casă de proletari, precum şi concluziile pe care le trăsesem din această experienţă îmi vor scurta durata învăţăturii. Treptat, mi-am dat seama însă, că învăţământul şcolar, de care mă bucurasem atâta, şchioapătă totuşi, lipsindu-i ceva esenţial pentru un om ridicat de jos, şi care deaceea era nevoit să tragă singur concluzii din evenimentele istorice.

Dealtfel, conştiinţa acestui fapt nu-i turbura bucuria. Ca unul ce venisem la şcoală după o muncă fizică îngrozitoare, dela o zi de lucru neîntreruptă şi nesfârşită, aveam dece să mă bucur aci şi dece să fiu mulţumit. Nu mai eram înlăturat dela toate sau, mai bine zis, nu mai eram inferior tuturora. Incetasem de a mai fi un „culi", ajunsesem un om cu o părere proprie despre viaţă şi începusem s'o cuprind şi cu ochii minţii. Conştiinţa faptului că pătrunsesem în cercul obştesc îmi trezea o bucurie nemărginită.

Simţeam dorinţa arzătoare de a împărtăşi cuiva această bucurie, alegându-mi un tovarăş potrivit. Deseori nu învăţam singuri, ci în doi. Rânduiala practică a vieţii ne obliga să împărţim pe din două cu altcineva camera şi cheltuelile de iluminat şi de încălzit, dar această rânduială era pur exterioară şi nu era respectată la Askov decât în mod formal. Şcoala nu se amesteca în orânduirea interioară a vieţii noastre. Fiecare putea să-şi aleagă tovarăşul cu care să prelucreze acasă materialul didactic sau, mai exact, doi elevi se alegeau reciproc după nişte legi care de cele mai multe ori erau greu de desluşit şi îşi rămâneau credincioşi toată iarna. Stăteau alături la masă şi la cursuri, îi găseai alături la gimnastică, îşi făceau lecţiile împreună şi, în general, nu se puteau lipsi unul de celălalt.

Erau multe asemenea „perechi şcolare". O trăsătură

deosebită a acestei „tovărășii" o constituia faptul că se menținea în mod trainic toată iarna, dar nu mai mult. Odată cu încheierea semestrului școlar, legăturile dintre aceste perechi încetau.

Intre mine și tovarășul meu era o deosebire destul de mare, atât exterioară, cât și interioară. El se trăgea din familia unui țăran bogat, care locuia la marginea Horsensului. Primea de acasă destui bani de buzunar și era meșter în procurarea cărților, dar nu le citea cu prea multă râvnă. Trebuia să-l stimulezi. A fost primul dintre toți ceilalți care s'a apropiat de mine spontan, în timpul discuțiilor. Am fost nedespărțiți toată iarna, începând cu exercițiile de gimnastică și până la ora când ne duceam la culcare. Numai către sfârșitul semestrului de iarnă s'a îndrăgostit de o elevă. Atunci comunitatea noastră de interese a încetat dela sine, topindu-se dintrodată, ca zapada la soare. Când am revenit la Setr, reluând pregătirea lecțiilor în camera noastră comună, m'a primit foarte rece și în ultima lună a cursurilor, relațiile dintre noi au fost glaciale.

Astăzi, strânsa prietenie dintre doi colegi tineri este explicată printr'un erotism inconștient. Mă rog, e un anumit punct de vedere în care se pot încadra multe. Numai că ar fi greu de spus care ar fi folosul. Viața și-ar pierde caracterul variat, dacă am încerca să-i răpim toată complexitatea raporturilor care s'au făurit în decursul vremii și să reducem totul la un instinct primitiv. N'am înclinat niciodată să văd o cât de mică atracție erotică la temelia prieteniei dintre doi tineri, fără să mai vorbesc că n'am răscolit niciodată în mod deosebit asemenea lucruri. Viața vie pe care o trăiești e mai frumoasă decât viața disecată sub raporturile ei anatomice, iar dragostea e mai frumoasă decât toată vorbăria care se face pe seama ei, chiar dacă această flecăreală e literară și artistică. Mama mi-a întipărit în minte acest lucru de când eram copil mic, repetându-mi stăruitor: „Băiete, încheie-te la pantaloni! Și adăuga, parafrazând o veche zicătoare: Altfel, îți va îngheța inima."

Dealtfel, în această privință, școala era bine orga-

nizată. Nu ni se ţineau cursuri despre sexualitate, dar şcoala se îngrijea de sănătatea noastră şi de întărirea multilaterală a organismului nostru printr'o cumpănită antrenare a forţelor noastre fizice şi spirituale. Dimineaţa făceam intens gimnastică, iar în tot cursul zilei depuneam o încordată muncă cerebrală.

Raporturile dintre elevi, băieţi şi fete, erau dintre cele mai firești, pe deplin colegiale, întemeiate pe munca comună. Nu se luau niciun fel de măsuri de precauţiune sau „de separaţie". Dealtfel, nici nu era nevoie de ele.

Cursurile erau comune pentru ambele sexe. Tot împreună făceam plimbări, iar sâmbăta seară se organizau deseori, în sala de gimnastică, dansuri sau jocuri. Uneori, doi elevi se logodeau înainte de a părăsi şcoala, dar asemenea cazuri erau rare la Askov. Asta-i tot. Din fericire pentru învăţătura noastră, la noi în şcoală nu s'a observat, în genere, o atmosferă de dragoste prea aprinsă.

Mulţi dintre colegii şi colegele mele din acea vreme au rămas ţărani şi ţărănci detreabă. Unii au ajuns profesori la şcoli particulare, fără a se evidenţia însă prin ceva deosebit. Din cât pot să-mi mai amintesc, niciuna din cele două promoţii de iarnă n'a sporit cu nicio fărâmă rândurile liberilor cugetători şi n'a adus nicio contribuţie importantă în domeniul gândirii. Dar dintre absolvenţii şcolii din Askov s'a ridicat o întreagă serie de agricultori detreabă, de multe ori cu o pronunţată concepţie materialistă dialectică. Ideile lui Grundtvig, pompoase şi romantice, au ajuns să fie tâlmăcite în practică doar sub forma de munţi de unt, de ouă şi de carne de porc pentru export.

5

Problema banilor necesari pentru hrană şi cămin şi a taxei mele şcolare fusese rezolvată atât de frumos şi delicat, încât n'am observat niciodată faţă de mine o atitudine deosebită de aceea pe care o aveau faţă de elevii care îşi achitau în întregime întreţinerea. Şi toate

acestea le datoram lui Brodersen, proprietarul carierei de piatră din Rönne, dar acest lucru l-am aflat la mulți ani după moartea lui, dela Karen Holm. Era de fel dintr'o localitate situată în apropiere de satul Stenlese, unde stau acum și scriu aceste rânduri. Când trec prin fața căsuței țăranului sărac de lângă Svedstrup, nu pot să nu pomenesc cu drag de acest visător-idealist și totodată om de afaceri. Venise la noi pe insula Bornholm pe când era un băiat sărac și se avântase în înălțimi cu repeziciunea și cu lumina orbitoare a unei rachete, strălucind câțiva ani pe orizontul nostru, dar își isprăvise viața bolnav și sărac. Brodersen, om cu firea deosebită, cu mintea vie și mâini mici și fierbinți, gata să ajute totdeauna oamenii, amintindu-mi de tine, îmi purtam mai ușor sărăcia!

Indeobște e foarte greu să fii sărac, chiar atunci când, în decursul anilor, ai căpătat o anumită deprindere. Se spun multe cuvinte frumoase despre libertate, dar nimic pe lume nu-l face pe om mai puțin liber decât sărăcia. Și e îngrozitor de greu să te simți liber, dacă nu poți nicicum să-ți procuri strictul necesar și să nu pari la vedere mai prejos decât alți oameni de treabă; tot atât de greu e dacă te îndatorezi în dreapta și în stânga și trebue să născocești mereu alte pretexte ca să te descurci la nevoie într'un fel oarecare și să mai reziști câtva timp. La asta se pricepea fratele meu Georg: nu-l puteai clinti cu niciun preț dela ideea că e „stăpân pe el însuși", dar în schimb nu ținea seamă de nimic și privea totul cu ochi de vagabond. Lua ceeace-i trebuia, de unde și cum se nimerea; era lăudăros, încercând să-ți arunce praf în ochi și făcea datorii lăsând pe seama altora să le achite cum vor ști. „Aduc doar și eu un folos oarecare. Prin urmare, trebue să trăiesc din ceva, spunea el. Tu ești un tâmpit în toată legea, pentrucă-ți notezi datoriile; în felul acesta, n'ai să scapi de ele câte zile vei avea. Nu le mai însemna, uită-le și, atunci, poate le vor uita și alții!"

Pretindea că sunt meschin și poate că avea într'o oarecare măsură dreptate. Dar dacă sărăcia îi răpește omului libertatea, eu cred că datoriile i-o răpesc într'o măsură și mai mare. Pe mine, mă chinuiau chiar. La

plecare îmi luasem pe credit un rând de haine dela croitorul Petersen din Nexö. Nădăjduiam că voi câştiga ceva peste vară, ca să-mi plătesc datoria şi să nu intru în iarnă cu totul nepregătit. Nu voiam să mai dau pe acasă, în Nexö, până la achitarea datoriei, prea mă chinuia gândul că aş fi fost în primejdie să mă întâlnesc pe stradă cu creditorul meu. Georg avea dreptate, firește, când spunea că oamenii înstăriţi nu se mai frământă gândindu-se la mijloacele prin care s'au îmbogăţit şi dacă ele au fost cinstite. Credeam deci, într'o oarecare măsură, că ar fi fost just să nu-mi mai plătesc datoria... Pe mine însă nu mă prea ispitea o dreptate care trebuia furată!

Şcoala noastră combătea concepţiile materialiste înguste despre fericire, punând accentul pe idealuri. Ni se propovăduia: „Preocupă-te în viaţă de interese spirituale şi te vei simţi nespus de bogat, oricât de sărac ai fi!" Urmăreau să ne inoculeze concepţia că toate marile realizări istorice şi toate acţiunile personalităţilor de seamă erau puse în „slujba unei idei". „Lumea este condusă de idee! Principiul spiritual este singura forţa reală în viaţă". Titgen [1], atât de puternic pe vremea aceea, figura mereu în prelegerile directorului nostru, ca un exemplu mare şi luminos pentru noi, tineretul. Iar de pe treptele de jos ale scării sociale, Schröder alegea drept exemplu înălţător pentru noi, doi-trei plugari bătrâni şi săraci care se împăcau cu o viaţă de oameni pe jumătate flămânzi, numai ca să nu constitue o povară pentru societate!

„Da, iată-i pe aceşti membri respectaţi ai societăţii, pe aceşti cetăţeni exemplari, demni de imitat! Viaţa lor activă a contribuit la îmbogăţirea societăţii! spunea Schröder. Dar văd după chipul lui Martin că nu mă înţelege", şi directorul zâmbea prietenos, ca să-şi atenueze atacul.

Da, eu nu înţelegeam. Cine s'a îmbogăţit, la urma urmei, din faptul că aceşti truditori conştiincioşi nu puteau mânca pe săturate nici acum, la bătrâneţe? Tit-

[1] Industriaş şi financiar danez, unul din fondatorii Societăţii Telegrafice a Nordului şi unul dintre cei mai mari acţionari ai ei (n. r.)

gen ? Dar el îmbogăţea societatea ? Se înţelege că da ! Dar atunci, cine reprezintă societatea ? Tot el ? Sau aceşti bătrâni — sau de pildă, eu ?

Aveam deseori prilejul să opun exemplul propriei mele vieţi la ceeace era prezentat drept ideal la Askov. Muncisem aproape de când începusem să merg deabuşilea şi nu din porniri idealiste, ci de nevoie, fără să primesc o răsplată deosebită pentru munca mea. Atât înainte de prima comuniune, cât şi în anii de ucenicie, auzisem numai că nu sunt în stare să răscumpăr nici măcar bucata de pâine pe care o mănânc, iar câştigurile mele de mai târziu nu-mi îngăduiau nici măcar să mă îmbrac ! Rareori avusesem posibilitatea să pun ceva deoparte pentru zile negre, pentru timpul când aş fi iar şomer. Dacă societatea se îmbogăţea de pe urma muncii mele, ar fi trebuit să am şi eu un prisos, care să mă fi scos din impas în caz de nevoie, firește cu condiţia să fac şi eu parte din societate. Dar ce se făcea cu prisosul care-mi revenea ? Şederea mea acolo, în şcoală, fusese plătită numai datorită bunătăţii unui străin. Şi cu toate că învăţam cu sârguinţă, îmbărbătat de gândul că voi aduce odată *societăţii* un folos adevărat, nu vedeam niciun ajutor din partea *societăţii*. Deabia o scoteam la capăt şi mă dădeam peste cap ca să plătesc spălatul, petrolul şi combustibilul. De ţigări nu-mi rămânea nimic.

Deaceea, hotărîi să mă angajez ca muncitor pe timpul verii la vreo fermă mare, undeva în Iutlanda, şi să câştig atât cât să-mi ajungă să-mi achit datoria la croitorul din Nexö şi să am cu ce să fac faţă în semestrul de iarnă la şcoală. Brodersen plătise încă dinainte taxa şcolară şi internatul. Cizmarul Iversen din localitate m'ar fi primit cu plăcere în calitate de calfă, dar nici prin gând nu-mi trecea să mă mai întorc la meseria aceasta. La o fermă din Saling mi se şi făgăduise de lucru şi o leafă bună. Dar pe la începutul primăverii, luându-mă la trântă cu cineva, îmi scrîntisem piciorul stâng şi trebuia să înaintez sărind cu piciorul drept, sprijinindu-mă în două cârje. In felul acesta, la sfârşitul semestrului eram în primejdie să rămân în vânt şi fără adăpost, nefiind bun pentru nicio muncă.

Nu odată mi se întâmplase să rămân fără acoperământ şi fără mijloace de trai şi nu-mi prea făcusem inimă rea din pricina aceasta. Acum însă fiind şi invalid, nu mai puteam rămâne nepăsător. Petrecui câteva nopţi fără să închid un ochi.

Sunt oare cu adevărat optimist din fire, după cum s'a afirmat adesea ? Eu unul nu eram chiar de aceeaşi părere, dar cred totuşi că oamenii aveau dreptate. Dacă n'aş fi fost optimist în adâncul sufletului meu, mi-aş fi pierdut demult încrederea în proletariat şi mi-aş fi vândut dreptul de întâi născut, pe un blid de linte.

Cu toate acestea, din anii adolescenţei şi până la vârsta de treizeci de ani, am suferit de melancolie sau, mai curând, de un fel de *Weltschmerz* — o compătimire pentru toată lumea. Mi-era milă de masele largi ale omenirii şi sufeream cumplit la gândul că se supun ca o turmă. Oamenii mi se păreau prea blajini şi gata să primească orice. Se împăcau în chip de neiertat şi cu jandarmeria, şi cu „legile provizorii" de tip prusac [1], şi cu sărăcia şi cu mizeria. Pe vremea aceea, încă nu înţelegeam că răbdarea îndelungată a maselor populare şi încetineala mişcării lor înainte sunt legate de procesul desvoltării interioare, al maturizării lor. Nu înţelegeam că zicătoarea „orice rău îşi are binele lui", cu care poporul se mângâiase timp de veacuri, nu exprimă atât fatalismul, cât conştiinţa sobră a faptelor: „N'ai decе să te grăbeşti cu secerişul, atât timp cât boabele nu s'au copt încă !"

Adesea, când piedicile îmi stăvileau drumul, trebuia

[1] Viaţa publică a Danemarcei, între 1875—1894, se caracterizează prin lupta îndârjită dintre membrii Camerei Inferioare a *Riksdagului* (Parlamentul danez) şi guvern, în fruntea căruia s'a aflat fără întrerupere în toţi aceşti nouăsprezece ani ministrul de finanţe Östrup (mort în 1913). El a guvernat ţara exclusiv cu ajutorul „legilor provizorii", care nu aveau nevoie decât de sancţiunea regelui. *Folketingul* (Camera Inferioară a *Riksdagului*), care a urmărit introducerea unui regim parlamentar adevărat şi în primul rând a responsabilităţii miniştrilor nu numai în faţa regelui, dar mai ales în faţa Camerei Inferioare, a respins în mod sistematic toate proiectele de legi, toate propunerile şi proiectele, inclusiv bugetul de stat, prezentat de guvern (n. r.)

să mă mângâi cu speranţa că toate acestea sunt necesare. La urma urmei, nu se dovedeau oare *toate acestea* spre bine ? Acum, n'aş mai fi primit să schimb emoţiile mele pe nicio emoţie din lume sau drumul vieţii mele cu drumul altcuiva. N'aş fi vrut să şterg din viaţa mea nimic din cele întâmplate, deci n'aş mai fi vrut să retrăiesc unele episoade.

Aşadar, săream într'un picior, sprijinindu-mă în cârje ; profesorul de gimnastică îmi făcea masaje, iar eu îmi frământam capul : ce să fac după încheierea cursurilor şcolare ? Nu mai era chip acum să muncesc la câmp. Unde să mă duc ? Citeam aceeaşi întrebare şi în ochii soţiei directorului. In şcoală nu puteam rămâne.

La Ringkeping era nevoie de un învăţător rural „pribeag", adică de un învăţător care colindă din fermă în fermă, învăţând copiii din partea locului. Primeşte de fiecare dată adăpost şi hrană la ferma unde se află în trecere şi i se plăteşte un salariu de treizeci de coroane pe lună. Din această sumă, cinci coroane i se reţin pentru adăpost, iar alte cinci coroane pentru hrană. Prin urmare, mai rămân douăzeci de coroane pe lună. Puteam să primesc, dar... piciorul meu ? Cum să sar dela o fermă la alta ? Deocamdată, nu puteam să străbat o distanţă mai mare de câteva sute de metri.

In serile de sâmbătă, când nu se organizau dansuri, aveam obiceiul să ne împărţim în grupuri şi să ne vizităm profesorii. Intr'o zi, un grup de fete şi de băieţi hotărî să viziteze o fermă „experimentală", al cărei proprietar, Frederik Hansen, se apucase să ne înveţe bazele agriculturii. Fetele voiau neapărat să mă ia cu ele, pentrucă eram mare meşter la „jocul proverbelor". Dar cum nu puteam firește, să sar până la fermă, care era situată destul de departe, mă duseră ceilalţi pe braţe.

Soţia proprietarului, Anina Hansen, era de fel de pe insula Bornholm şi îşi lega broboada după obiceiul femeilor de acolo.

— Iată-l, în sfârşit, şi pe consăteanul meu ! spuse ea cu o uşoară mustrare în glas, pentrucă nu vizitasem încă ferma. Se zice că nu eşti prost. Dar ce ai să faci

acum? Cu piciorul ăsta beteag nu poţi să te tocmeşti la lucru!

— Ar putea să meargă cu mine la noi acasă, spuse una din fete, fiică de fabricant din Silkeborg. Avem destule camere pentru musafiri.

— Nu zău? făcu Anina Hansen. N'ai să-l duci tu cu tine niciodată! Vezi tu, noi, bornholmezii, suntem oameni trufaşi. Nu mâncăm pâine din milă.

— In schimb, ar putea să-i ajute tatii la birou! Şi în ochii negri ai fetei era atâta căldură şi bunătate, încât pentru întâia oară în viaţă, sângele parcă îmi fierbea în vine nebuneşte şi simţeam ba fiori de ghiaţă, ba fiori de foc.

— Pentru atâta lucru n'are nevoie să plece la Silkeborg, hotărî foarte chibzuită gazda. Şi nouă ne-ar prinde foarte bine un ajutor la birou. Aşa-i, tată? Şi n'ar avea de mers chiar atât de mult dela şcoală şi până aici. Nu putem să-ţi oferim mult, dar în schimb eşti liber să vii şi să pleci când vrei.

Era un început, la care se mai adăuga pe urmă şi altceva. Holger Begtrup începuse să strângă materiale pentru o lucrare despre Kristen Berg[1] şi mă pofti să vin la el, după amiază, de două, trei ori pe săptămână, ca să extrag citate din ziare vechi şi din buletinele *Riksdagului* luate dela bibliotecă. Pe urmă aflai că bătrânul filolog şi folclorist H. F. Feilberg, care îşi părăsise parohia şi se stabilise la Askov, căuta un ajutor ca să-i orânduiască imensa lui bibliotecă. Intr'un cuvânt, aveam de lucru. La sfârşitul cursurilor, în ultimele zile ale lunii Aprilie, nu-mi mai rămânea decât să-mi găsesc o cameră. Ferma experimentală era ticsită de tineri care făceau practică.

Firește, în sat erau destule camere libere. Erau semestre când numărul elevilor creştea atât de mult la Askov, încât în internatul şcolii nu mai ajungeau locurile pentru toată lumea şi o parte din tineri trebuia să-şi caute gazde în sat. La şcoală începea acum un curs de vară pentru fete şi directorul, ca şi soţia lui,

[1] Kristen Berg (mort în 1891), om politic, membru al *Folketingului* şi leader al stângii, a fost unul dintre cei mai înfocaţi adversari ai lui Östrup (n. r.)

nu voiau ca băieţii să stea prin apropiere, deşi la cursurile de iarnă învăţau tineri de ambe sexe. Poate că direcţia şcolii se temea din pricina primăverii? Pe scurt, niciunul dintre localnici nu voia să-mi închirieze o cameră. „Altfel, nu vom mai avea la iarnă chiriaşi dela şcoală", spuneau ei. Librarul Arnum, cu care eram prieten, îmi oferi, totuşi, o cămăruţă la mansardă în casa lui, dar numai provizoriu, până când îmi voi găsi altă cameră. „Nu uita — îmi spuse el, — că trebue să fiu în relaţii bune cu şcoala".

La marginea dinspre scăpătat a satului, în mijlocul unei grădini bătrâne, se afla o căsuţă acoperită cu şiţă şi năpădită toată de iederă. Căsuţa fusese botezată „Cuibul vrăbiilor" şi-i aparţinuse mai înainte lui Holger Begtrup, care se mutase într'o casă mare de cărămidă roşie, situată mai aproape de staţia Vaicn. „Cuibul" trecuse în posesia bătrânei văduve a poetului Molbek, care se mutase acolo împreună cu fiica ei.

Nimeni nu putea înţelege cum de se hotărîseră cele două femei să locuiască acolo. Nu erau adepte ale lui Grundtvig şi, în general, făceau parte dintr'o lume cu totul diferită. Mica locuinţă ascunsă în verdeaţă şi închisă din toate părţile întruchipa şi ea, oarecum, o lume aparte. Cele două femei nu veneau prea des la şcoala noastră. Dar când treceai prin dreptul căsuţei lor, puteai auzi deseori râs voios de fată, în casă sau în grădină. „Râde fata. Aşa sunt astea venite din capitală; râd fără pricină!" bodogăneau localnicii.

Citisem piesa în versuri *Ambrosius* şi cunoşteam unele poezii ale lui Molbek. Printre altele, poezia *Duhurile naturii* îmi făcuse o impresie puternică şi găseam ceva oarecum misterios în faptul că în viaţa noastră de toate zilele pătrunseseră două fiinţe atât de neobişnuite: văduva şi fiica unui *poet!* Treceam deseori dinadins prin faţa căsuţei. Odată am fost şi înăuntru: am vizitat pe cei doi finlandezi, candidaţi la titlul de magistru, care ocupau mansarda „Cuibul vrăbiilor". In ajunul plecării băieţii mă poftiseră să bem de bun rămas o cafea. Gustarea s'a servit jos, într'un decor cât se poate de primitor şi de elegant, cum nu mai văzusem niciodată în viaţa mea. Pe pereţi atârnau tablouri în

ulei şi gravuri italiene vechi. Cărţile din biblioteci erau ascunse îndărătul unor perdeluţe verzi. Mobilele vechi, din lemn de mahon, erau foarte frumoase. Mă simţeam abătut. Zăpăceala mea sporea şi mai mult din cauză că tânăra *fröken* Molbek se amuza deabinelea, privindu-mă. Avea nasul cârn, ca şi tatăl ei, al cărui portret atârna deasupra pianului. In ochii ei puţin cam bulbucaţi juca veselia şi se vedea că-şi stăpâneşte cu greu râsul.

Frue Molbek avea grijă de mine ca o mamă şi îşi dădea toată osteneala ca să mă ajute să-mi biruesc sfiala. Imi dădui seama că mă cunoşteau din auzite şi că nu le eram cu totul străin.

Deodată, gazda mă întrebă dacă aş primi să ocup una din camerile dela mansardă, după plecarea finlandezilor candidaţi la titlul de magistru. Mă intimidai rău de tot, pentrucă tocmai mă gândisem: „Vai, iată unde ar fi bine să mă mut!"

De data aceasta, *fröken* Matilda nu se mai putu stăpâni:

— S'a înroşit până'n albul ochilor! exclamă ea.

6

A fost o vară rodnică pentru mine. Mă duceam la masaj în fiecare zi şi piciorul mi se însănătoşea încetul cu încetul. Mă aflam într'un mediu atât de plăcut cum nu mai cunoscusem vreodată şi nici n'aş fi putut să-mi închipui. Dar în acelaş timp, aveam mult de lucru, şi munca mea mă atrăgea. Indeosebi ce lucram cu H. F. Feilberg. Scoteam mai ales citate literare în legătură cu vechile obiceiuri, prejudecăţi şi credinţe populare, şi ţineam cartoteca într'o ordine desăvârşită. Dar adesea mi se îngăduia să lucrez şi independent, urmărind după izvoare un obicei sau altul. Feilberg stătea bucuros de vorbă cu mine. Cuvintele lui vădeau acea înţelegere a legăturilor generale dintre fapte şi evenimente, lucru care lipsea adesea cursurilor şcolare. Feilberg îi cunoştea foarte bine pe oamenii simpli şi mi-a atras

atenţia tocmai asupra evoluţiei care se desfăşura în perioada aceea : transformarea muncitorilor în proletariat conştient sau, după expresia lui, trecerea dela forma pasivă la cea activă. Feilberg era un observator extrem de pătrunzător şi ştia să vadă departe. Aidoma lui mi-i închipuisem totdeauna pe înţelepţii despre care se vorbeşte în cărţile vechi. Când îi mărturisii această impresie, zâmbi :

— Înţelepciunea o înveţi dela popor, studiindu-l !

Intr'o zi, în timpul unei discuţii, îi povesti că mama mea acoperise pleoapele frăţiorului meu mort cu nişte bănuţi de aramă. Istoricul arătă un viu interes.

— Asta-i plata făcută lui Charon [1], pentru trecerea peste râu ! exclamă el şi căzu pe gânduri, privind în depărtare.

A trebuit să vorbesc despre moravurile şi obiceiurile de pe Bornholm, precum şi despre moravurile şi obiceiurile sărăcimii din Copenhaga. Işi însemnă unele lucruri, şoptindu-şi :

— Da, da, din nou apare trăsătura aceasta ! E uimitor cum pretutindeni pe pământ oamenii sunt aceiaşi !

Era nespus de folositor pentru mine să-mi lămuresc dintr'o dată legătura strânsă reciprocă dintre omul primitiv şi cel modern, dintre sălbatec, mahomedan şi păgân. Feilberg, deşi fusese mai înainte preot, privea creştinismul din punctul de vedere al ştiinţei, în timp ce personalităţile marcante ale şcolii noastre priveau ştiinţa din punctul de vedere al creştinismului. Ce plăcut era să respiri atmosfera lipsită de prejudecăţi de care era înconjurat Feilberg !

Veniseră şi pentru mine vremuri bune. N'aveam decât să mai privesc cu jind grădina stufoasă în care se ascundea căsuţa aceea minunată : acum locuiam eu în ea ! Dar mi se părea, ca şi înainte, o mică lume fermecată. Toate păreau atât de diferite de mediul cu care fusesem obişnuit ! Pe pereţi atârnau tablouri care vorbeau despre viaţa pictorilor noştri la Roma; pe mesuţe şi scăunele erau aşezate cutii şi rame, care îţi aminteau

[1] Charon era în mitologia antică luntraşul care trecea morţii peste râul Styx în împărăţia întunericului, sub domnia zeului Hades sau Pluton (n. r.)

de „Căsuța de pe deal“ [1]. Indărătul perdelușelor verzi ale bibliotecilor, dormitau în pace poeții „secolului de aur“ al literaturi daneze.

O lume a trecutului plină de farmec prindea viață în povestirile doamnei Molbek, seara, când ne adunam în jurul lămpii.

Frue Molbek era o personificare a vechii culturi, ceeace, în general, se întâlnește rar. Citisem destul de mult despre oamenii pe care viața parcă i-a purtat cu grijă pe brațe și care în schimb au dat dovadă de bunătate și noblețe. Nu crezusem însă că asemenea oameni există aevea. Acei răsfățați ai vieții, cu care îmi fusese dat să mă întâlnesc până atunci, nu ajunseseră mai buni, din punctul meu de vedere, în ciuda binefacerilor culturii de care se bucuraseră. Nu se dăduseră înlături să-i privească de sus pe cei mai puțin dăruiți de soartă. Ba chiar nu se sfiiseră să-i și exploateze. Acum aveam pentru întâia oară prilejul să cunosc o speță de oameni care, din generație în generație, se formaseră pe îndelete, sub revărsarea strălucirii unei înalte culturi. Nu erau oameni geniali, dar erau oameni cu purtări alese, capabili să simtă și să cugete.

In povestirile ei despre oamenii și evenimentele epocii, din vremea când locuia încă în capitală și era soție de scriitor cunoscut, *frue* Molbek nu dădea câtuși de puțin dovada unei oarecare independențe de gândire, ci, dimpotrivă, arăta, în judecata și concepțiile ei, aceeași mărginire de care era pătruns sistemul de predare al școlii noastre, cum și aceeași ostilitate față de spiritul nou al vremii. Prin gura ei vorbea poetul Molbek, care fusese un reacționar inveterat. Poeții pe care el îi aprobase în calitate de cenzor și de critic literar, de pildă Ernst von der Recke, din care *frue* Molbek ne citea cu glas tare, după mine nu erau buni de nimic. Nu pot să înțeleg cum se face că nici ea, nici fiica ei nu simțeau întreaga goliciune a acestor versuri, care sunau ca un răpăit de tobe.

[1] Denumirea dată casei scriitorului danez Rabek și a soției lui. Aci s'a format cenaclul literar în care, la începutul secolului al XIX-lea, se adunau o seamă de cunoscuți scriitori și oameni de știință danezi (n. r.)

Doar când cele două femei vorbeau sincer și simplu, nu cu cuvintele altora, ci prin graiul propriului lor „eu", amândouă păreau să aibă concepții moderne și liber cugetătoare. Nu mai auzeai nicio afirmație care să trădeze îngustime de vederi sau mărginire intelectuală. Și, cu toate că *frue* Molbek crescuse în palatul din Kiel, unde tatăl ei fusese comandant și unde se păstrase o etichetă severă, nu mai întâlnisem vreo ființă mai lipsită de aroganță sau de trufie ca ea. Totdeauna deopotrivă de politicoasă și de delicată cu toată lumea, nu se dădea îndărăt dela nicio muncă.

Spălatul rufelor constitue totdeauna o mare problemă pentru un tânăr sărac și singuratic, care vrea să fie curat și îmbrăcat mai mult sau mai puțin cuviincios. Știam să-mi cârpesc ciorapii și făceam față reparațiilor mai urgente ale hainelor, dar ce era să fac cu rufele ca să nu-mi fie rușine de mine însumi? Gazdele mele înțeleseră pesemne încurcătura în care mă aflam. Într'o bună zi, rufele mele murdare dispărură din vechea mea valiză de pânză. După câteva zile, le-am regăsit pe scrin, bine spălate și călcate. Eram atât de mișcat, încât era cât p'aci să izbunesc în plâns. Nu știam cum și prin ce să-mi arăt recunoștința. Eram atât de nepriceput și de stângaci când era vorba să-mi îmbrac recunoștința în forme curente de politețe!

Imi venea mai ușor să le mulțumesc doamnei Molbek și fetei făcând pentru ele ceva folositor: de pildă să plivesc buruienile și să presar cu nisip aleile grădinii lăsată cu totul în paragină, — să curăț și să repar burlanele pentru scurgerea apei și coșurile casei, ori să dreg ușile ieșite din țâțâni, care nu se închideau bine. Multe lucruri din casă cereau, ici-colo, o mână de bărbat gospodar. Incepui să aud mereu din mansarda mea, unde îmi petreceam timpul liber pe care mi-l lăsau lucrările scrise și studiile, exclamațiile pline de bucurie ale fetei, care sunau cam în felul acesta:

— Ce bine! Ne-a pus totul în ordine!...

— Va trebui totuși să mergem la el și să-i mulțumim, ajungea până la mine răspunsul doamnei Molbek.

— Nu, mamă, mai bine nu. Iar ai să-l intimidezi!

Gazdele mele vorbeau totdeauna în gura mare, ca și

cum ar fi fost singure în casă. Nu-şi ferecau cu şapte lacăte comorile inimilor, cum îşi închid tâlharii tainiţele : nu era nevoie să le închidă.

Fröken Molbek, care se arăta atât de grijulie pentru mine, în asemenea cazuri, mă intimida totuşi deseori. Căci ea nu se sfia nicidecum să spună în prezenţa unui om tot ce gândea despre el !

— Martin, cine-ţi ţese ciorapii atât de frumos ? mă întrebă într'o zi *frue* Molbek. Începuse să mă tutuiască din primele zile.

— Eu singur, îi răspunsei, puţin cam ruşinat că mă ocup de nişte treburi care nu sunt pentru bărbaţi.

— Dumnezeule, în loc să te mândreşti, te-ai înroşit şi de data asta ! exclamă *fröken* Matilda. Cât de gingaş e ! O adevărată „prinţesă pe un bob de mazăre" !

— Da, dacă n'ar pronunţa unele cuvinte aşa cum le pronunţă. Trebue să-ţi supraveghezi pronunţarea, Martin !

— Cum aşa ?

— Uite, tu pronunţi uneori „a" în loc de „o". Molbek nu putea să sufere pronunţarea plată şi vulgară şi mă îndrepta oridecâteori rosteam cuvintele nu tocmai corect. Poftim, tu spui *paet* în loc să pronunţi limpede *poet*.

— Atunci, trebue să spun *pocal* şi nu *pacal* ? întrebai eu.

— Desigur că pocal. Altfel, e vulgar.

— Bravo, bravo, măicuţă ! bătu din palme *fröken* Matilda.

Maică-sa o ameninţă cu mâna, în glumă. Izbucnirăm cu toţii în râs şi lecţia de pronunţie elegantă luă sfârşit.

In schimb eu trebui să le iniţiez în secretul artei mele de a cârpi ciorapii.

Şi eu, ca şi fraţii şi surorile mele, fusesem nevoit din copilărie să-mi ţes singur ciorapii, sub stricta supraveghere a mamei, care ne învăţase să cârpim în aşa fel, încât nici să nu se observe.

— Ei, poftim ! spuse *frcken* Matilda. Iar pe mine mama mă omora numai cu franceza !

— Dacă nici pe mine nu m'a învăţat nimeni să fac

altceva, se scuză *frue* Molbek. Doar nu sunt vrăjitoare. Dar acum Martin o să ne învețe să cârpim ciorapii!

Totodată trebui să le vorbesc și despre viața noastră în orășelul Nexö și la Copenhaga, în casa „Cercului medicilor".

— Dacă ai ști cât vă invidiez, cu toată sărăcia voastră, declară *fröken* Matilda. Viața voastră a fost plină de evenimente atât de diferite! Este totuși foarte interesant să crești într'un asemenea mediu, să-ți câștigi alături de alții o bucată de pâine... E cu totul altceva decât să cunoști numai școala... să te așezi la o masă gata pusă, să treci pe urmă la lecții... să te duci la plimbare cu un însoțitor. Vai, cu ce plăcere mi-aș fi schimbat copilăria pe a ta!

— Nici copilăria mea dela Kiel n'a fost prea veselă. Nu cred ca în tot palatul imens să se fi petrecut atâtea evenimente câte s'au întâmplat în mica voastră colibă. Cele mai plictisitoare mese erau cele de gală, mai ales când luau parte la ele persoane auguste. Îmi aduc bine aminte de prima masă de soiul acesta la care am asistat. Eram tocmai după prima comuniune și purtam o rochie neagră, închisă la spate cu niște nasturi mici de tot. Indărătul scaunului meu stătea un lacheu, care-mi servea mâncările în farfurie. Și să știi, Martin, că mă intimidam și mai rău decât tine! Noi toți, frații și surorile, eram învățați să mâncăm tot ce aveam în farfurie. Mă săturasem, dar abia eram gata cu o porție și apărea un fel nou! Corsajul rochiei mele era din ce în mai strâmt. Simțiam că mă asemăn cu un cârnat bine umplut. Deodată, părea că cineva ar fi început să tragă cu alice mici în ciucurii de cristal ai lămpii. Sunetul se repetă — era un adevărat bombardament! Cristalele se atingeau, invitații săreau dela locurile lor... Ce drăcovenie să fie asta? Sau e oare un atentat? Erau nasturii mei negri, de jeu, care săreau dela corsaj și se izbeau de lampă, unul după altul. Mi-au sărit toți, de sus și până jos.

— Vai, mamă!... *Fröken* Matilda se prăbuși pe masă, de atâta râs. Se vede treaba că erai o persoană solidă! mai spuse ea în încheiere, după ce se sătură de râs.

— Da, eram destul de voinică, deși eram crescuți ca niște spartani. Astăzi, habar n'are lumea de așa ceva. Dar până și în familiile înstărite, copiii răbdau deseori de foame.

Până la urmă, începui să mă desbăr de sfiala care mă stânjenea în relațiile cu gazdele mele. Imi dădea un fel de siguranță și faptul că puteam să le învăț și eu ceva folositor. Pesemne nu aveau mijloace materiale prea mari și eram de părere că ar fi trebuit să fie ceva mai practice. Găseam de pildă, că se cumpăra prea multă carne, jamboane întregi. Mai mult de jumătate rămânea întotdeauna pe tavă. Dar cum să le arăt lucrul acesta fără să le jignesc? Nu prea eram tare în ceeace privește diplomația și nu știam cum să ticluesc vorbele.

— Măcelarul dumneavoastră se îmbogățește, fără doar și poate, spusei eu într'o zi.

Frue Molbek mă privi întrebătoare:

— Și-a strâns iar bani pentru un nou rând de haine!

— Vai, mamă, face aluzie la jamboane! exclamă deodată *fröken* Matilda. Martin a observat, firește, că jumătate din friptură se ia dela masă neatinsă!

— Dumnezeule, dar suntem două, răspunse *frue* Molbek. Mai bine ne-ai ajuta la mâncare, decât să scapi numai cu „nu, mulțumesc sunt sătul" și pe urmă să ne aduci mustrări.

Gazdele mă pofteau aproape în fiecare seară să mănânc cu ele, în loc să mă duc la masă până departe, la ferma experimentală.

— Am rămas numai noi două. Inainte, un jambon ca ăsta deabia ne ajungea. Stătea în jurul mesei o familie mare, căci studenții săraci mâncau zilnic la noi.

— E păcat că ciosvârtele de porc sunt totdeauna de aceeași mărime! zisei eu.

— Iți bați joc de noi? mă privi *frue* Molbek, mirată.

— Dar are dreptate, mamă! Dece luăm pentru două persoane tot atâta carne câtă se cumpăra pentru o familie întreagă?

Dar *frue* Molbek se simți jignită. Așa se întâmpla

totdeauna : deşi intenţionam să procedez cu deosebită finețe şi delicateţe, eram lipsit de tact !

Totuşi, începură să servească la masă şi pulpe de porc mai mici şi într'o zi *fröken* Matilda îmi spuse :

— Ştii, mamei îi pare bine că ne-ai atras atenţia asupra hainelor noi ale măcelarului. Am început să fim mai econoame în toate şi deseori ne spunem una alteia : fără îndoială că mama lui Martin s'ar fi abţinut dela cheltuiala asta, ca o femeie practică.

— Da, acum începem să avem bani mai mulţi, într'adevăr, confirmă *frue* Molbek. Săptămâna viitoare vom face o plimbare pe insula Fünen. Putem să ne permitem cheltuiala asta. Vii şi tu cu noi ? Pentru plimbarea asta trebue doar să-ţi mulţumim ţie !

Datoram atâtea acestor două femei şi când colo îmi mulţumeau ele ! Fusei atât de mişcat de această mărinimie, încât nu mă mai putui stăpâni. *Frue* Molbek veni spre mine şi mă mângâie pe cap.

7

Şi din nou veni iarna. In anul întâi fu primit un nou şi numeros grup de elevi. Numărul celor din anul al doilea scăzu însă. Unii se însuraseră, alţii erau nevoiţi să îngrijească singuri de gospodărie, pentrucă părinţii lor se îmbolnăviseră. Vreo doi-trei muriseră în timpul vacanţei şi acesta era lucrul cel mai neaşteptat din toate. Parcă-i vedeam înaintea mea : fuseseră băieţi voinici şi sănătoşi. In sala de gimnastică se avântau dintr'un salt peste cal, şi iată — deodată nu mai erau pe lume ! La cursuri, profesorii începură să trateze alte subiecte pentru noi, elevii din anul al doilea. Aveam orele noastre speciale de cursuri. Printre altele, au fost organizate lucrări de laborator interesante sub conducerea lui Iacob Appel.

Frue Molbek se înţelese cu conducerea şcolii ca eu numai să mănânc acolo, rămânând să locuiesc mai departe la „Cuibul vrăbiilor". Prin urmare, mi se

creau condiții mai favorabile pentru lucrările mele de acasă, din moment ce nu mai trebuia să-mi împart camera cu vreun coleg.

In ultimul timp mă maturizasem, în oarecare măsură, din punct de vedere intelectual. Se părea că mulțimea de cunoștințe pe care școala mi le dăduse în iarna precedentă, aveau nevoie de răgazul îndelungat din timpul verii, ca să le revăd pe îndelete și să le asimilez măcar în parte. Acum îmi dădeam seama pentru care din aceste materiale prelucrate nu mai trebuia, în genere, să-mi pierd timpul, întrucât mi le însușisem în mod temeinic și pe care anume mai aveam nevoie să le cercetez mai bine, mai temeinic. Trebuia să mai citesc bibliografia la unele chestiuni și să mă gândesc bine la ele. Paul Björge, veneratul bibliotecar al școlii, dădea deseori din cap îngândurat, uitându-se la lista de cărți cerute de mine.

— Mi-e teamă, zău, că nu avem așa ceva, spunea el, scărpinându-și chica lui roșie, creață, ca părul unui negru.

Trebuia să-i arăt că volumul respectiv figura în catalogul bibliotecii.

— Da, dar probabil nu se eliberează decât profesorilor, obiecta el, uitându-se chiorîș spre raftul unde se afla cartea. Și de bună seamă că a fost împrumutat!

Atunci mă duceam singur la raft și scoteam cartea.

Acum, în a doua iarnă, primeam într'un mod mai critic noțiunile care ne erau predate în școală. Imi potolisem prima foame și niciun fapt nu mă mai uimea prin noutatea sa. Se conturau mai clar scopurile școlii sau intențiile profesorilor, mai cu seamă ale directorului, atât de lipsit de tact pedagogic și de suplețe intelectuală. Nu-i era ușor să țină încordată atenția ascultătorilor cu prelegerile lui greoaie și, deaceea, căuta să vâre în capetele elevilor concepțiile sale, repetând mereu același lucru, până când bieții de ei începeau să creadă că tot ce există între cer și pământ servește numai la confirmarea adevărurilor proprăvăduite de creștinism. Ludwig Schröder rumega biblia, punea autoritatea bibliei mai presus de orice

știință, iar concepțiile lui își puneau pecetea pe întregul sistem de predare din școală. Numai Iacob Appel își mai păstrase suficientă independență ca să nu subordoneze fizica bibliei.

Toate acestea nu numai că trezeau în mintea mea un viguros protest împotriva metodelor de predare ale directorului, dar mă făceau să mă revolt împotriva creștinismului în sine. Până atunci îi considerasem drept un stadiu depășit, drept ceva pe care-l lași în urmă fără să te frământe. Acum, simțeam nevoia să înțeleg : ce anume aveam împotriva creștinismului și dece am ajuns un adversar al lui.

Intr'adevăr, pentruce *totul* trebue privit în lumina creștinismului, atât istoria universală, chiar în etapele premergătoare nașterii lui Cristos, cât și științele naturale — absolut tot ? Dacă țelul este ca fiecare om să poată ajunge după moarte în cer, oare nu poți să năzuești spre țelul acesta fără să denaturezi faptele ? Este oare necesar să ciunteşti istoria, să-i smulgi esențialul, anume evoluția firească, numai ca să salvezi credința în viața veșnică ? Mai lipsea doar să tăgăduim evoluția, pe motiv că ne-am trage dela Adam și Eva !

Căutând să pătrundem noțiunile predate în școală, ne izbeam mereu de probleme ce se așezau ca niște bârne grele deacurmezișul direcției care nu era indicată, ca fiind singura orientare justă. Ne rămânea poate o singură soluție : să nu mai ridicăm nicio problemă, nici măcar în gând, să nu mai cugetăm, ci să credem doar, să credem mereu ! Dar învățământul scolar are ca scop să stimuleze gândirea, s'o desvolte. Dealtfel, chiar profesorii noștri erau niște specialiști prea eruditi și prea conștiincioși ca să ajungă ei să gâtuiască de bună voie gândirea.

Istoria războaielor era ștearsă cu hotărîre din programul școlii. Nu era însă înlocuită cu predarea istoriei culturii într'un sens larg, ca istorie a progresului înfăptuit de omenire prin muncă pașnică, ci pur și simplu se pusese accentul pe istoria unor anumite personalități de seamă, lucru socotit ca unul dintre cele mai importante mijloace educative menite să formeze

din tineri, cetăţeni folositori şi cumsecade. Atât profesorilor de istorie cât şi celor de ştiinţe naturale li se recomandase să stărue asupra marilor personalităţi, cărora li se atribuia un rol hotărîtor în toate evenimentele. Dar legătura reciprocă, interdependenţa evenimentelor era ignorată. Nu ni se prezenta o privire generală asupra evoluţiei şi progresului omenirii. Istoria universală se descompunea parcă într'o puzderie de evenimente izolate şi întâmplătoare, a căror însemnătate se neutraliza, firește, prin faptul că ele ar fi fost cârmuite de însuşi domnul dumnezeu, care, în anumite clipe, trimitea pe lume personajele necesare.

Era ceva fals în întregul nostru sistem de învăţământ, când profesorii subliniau victoria eroilor progresului paşnic asupra eroilor războaielor, deci victoria libertăţii de gândire şi a raţiunii ; acest lucru parcă te încadra pe tine însuţi în categoria celor mai de seamă reprezentanţi ai omenirii, parcă îţi poruncea să iei exemplu dela ei, fără nicio rezervă ! In realitate, însă, şcoala noastră n'avea deloc intenţia să creeze noi Napoleoni, Newtoni şi Titgeni : în general nimic altceva înafară de cetăţeni detreabă, oameni de rând, care, după ce părăseau şcoala, urmau să se înapoieze la casele lor, la ocupaţiile lor. Dar pentru realizarea acestei minunate sarcini — pregătirea de oameni pentru munca de toate zilele — şcoala făcea apel la admiraţia sădită în noi pentru tot ce este de seamă sau excepţional, la cultul nostru pentru individualism. Fiecare din noi trebuia să-şi închipue că poartă un baston de mareşal în raniţă. Toate acestea erau fără îndoială menite să trezească forţele active, care trăiau în tineretul nostru în stare latentă.

Intr'adevăr, era nu numai plăcut, dar chiar foarte interesant să cunoşti oamenii mari care au călăuzit evenimentele şi să-ţi dai seama cu bucurie că, după o luptă îndelungată, raţiunea a biruit forţa fizică brutală. Luther, de pildă, *a fost* un adevărat luptător, care n'a ştiut ce este frica ; el nu s'a îngrozit nici în împrejurări în care alţii dădeau înapoi smeriţi. Şi faptul că el se trăgea dintr'o familie de muncitori îţi mai ridica oarecum moralul. In schimb, era greu să te împaci cu

gândul că n'a luat apărarea țăranilor săraci ci, dimpotrivă, i-a îndemnat pe moșieri să-i extermine ca pe niște câini turbați. In lumea basmelor, în poezie, eroul ia totdeauna apărarea celor mici și slabi, până și căpeteniile de bande de tâlhari țin cu ei, ajutându-i să se răzbune și deseori să-i birue pe asupritori. In schimb, săracii împart cu un astfel de tâlhar ultima lor bucată de pâine, îl ascund și de multe ori îndură mai bine schingiuirile și moartea, decât să le trădeze ascunzișul.

Dimpotrivă, Luther n'a cerut ajutorul oamenilor săraci, ci prinților. Dece ? Și la urma urmelor, era aproape nefiresc să apere libertatea de conștiință a laicilor de rând. Doar nu se poate admite că, pe vremea aceea, prinții erau mai mult interesați în eliberarea spirituală și în luminarea laicilor de rând decât chiar aceștia ! Și nu ne poate mulțumi nici explicația că țăranii săraci ar fi fost călăuziți numai de interese materiale, în vreme ce Luther și prinții ar fi luptat pentru bunuri spirituale — pentru sufletul mirenilor.

In ce mă privește, începeam să cred că lupta a fost dusă nu atât în interesul creștinismului însuși, cât pentru interese pur pământești, reforma având în egală măsură atât un caracter social, cât și unul bisericesc. (Abia peste câțiva ani, când mi-am dat seama de imensa însemnătate a bisericii ca remediu pentru potolirea spiritelor, am înțeles că ea întrunea amândouă caracterele — și încă strâns împletite). N'avea însă niciun rost să cer lămuriri în această privință profesorilor noștri, iar încercarea de a găsi singur răspunsul în cărți era peste puterile oricăruia dintre elevi. Deci, să trecem peste aceasta și să mergem mai departe ! Acești eroi ai omenirii ne apăreau mult prea interesanți, ca să mai stăruim asupra acestor probleme ! Ideea bastonului de mareșal în raniță fiecărui soldat găsise un tainic ecou și în mine.

Dar oricât de ispititor era să visezi la bastonul de mareșal, ideea aceasta n'ar fi putut rezista unei analize mai serioase. Prea mare era saltul dela Luther, Newton și dela alte figuri istorice mondiale la tinerii de aici ! Era într'adevăr cu totul ridicol să ți-l în-

chipui pe vreunul dintre ei în postură de viitor erou mondial! Veneau la cursuri cu un aer de mare seriozitate şi tot aşa plecau de acolo. Dar nu se observa nicio frământare interioară. Câţiva, care în iarna trecută se mai desgheţaseră într'o oarecare măsură, deveniseră din nou rezervaţi. Eram oameni obişnuiţi, ieşiţi din popor şi ar fi fost mai folositor pentru noi să ascultăm şi să învăţăm mai mult despre popor şi despre noi înşine decât despre marile figuri de care am amintit. Era primejdios să le dai unor tineri credinţa că vor fi un fel de Napoleoni în domeniul agriculturii sau al comerţului. Aceste fapte puteau să-i scoată cu uşurinţă din cadrul vieţii lor de toate zilele şi să-i abată dela viaţa reală, îndemnându-i să nutrească vise şi fantezii bolnăvicioase! Am încercat să-mi expun părerile într'o lucrare scrisă pe care ne-o ceruse Holger Begtrup. Am tras concluzia că este necesar ca viitorul agricultor să cunoască mai de aproape şi mai bine natura cu ajutorul chimiei şi al geologiei, pentru ca să recunoască de îndată în brazda întoarsă de plug prezenţa siliciului şi a scoicilor. Socoteam acest lucru mult mai folositor decât să-ţi pierzi timpul cu imaginea vreunui erou!

Begtrup i-a arătat lucrarea directorului, iar directorul a rămas foarte nemulţumit văzând lipsa mea de idealism.

Nu mi-a mers nici cu lucrările scrise la istorie. In cea mai mare parte dintre ele, Ludvig Schröder găsea *păreri* care, după cum se exprima el, „puteau să mă ducă cu uşurinţă pe căi greşite". Critica lui negativă era provocată în majoritatea cazurilor tocmai de acele pasaje din lucrările mele care mă bucurau într'un mod deosebit şi de părerile la care ţineam mai mult. Intr'o lucrare despre marii întemeietori de religii, am făcut o comparaţie între Budha, Isus şi Mahomed. Directorul, arborând un aer solemn, s'a ocupat de mine toată ora, căutând să scoată în evidenţă ideile mele greşite. Isus n'a fost doar un întemeietor de religie, a arătat el, ci fiul lui dumnezeu! Deaceea nici nu poate fi pus în rândul muritorilor. In timpul analizării lucrării mele, tot auditoriul m'a privit cu compătimire.

Ajunsesem în ochii elevilor oaia rătăcită din casa lui Israel. Pe figurile lor citeai parcă durerea că nu mai pot fi întors în staulul părintesc. Eu, însă, eram mândru de faptul că „Zeus" al nostru, cum îi spuneam directorului, s'a ocupat atât de temeinic de lucrarea mea.

In cercurile care aveau legături cu şcoala populară superioară exista tendinţa să se facă o discriminare în ce privea poziţia mea faţă de această şcoală şi poziţia adoptată de Jeppe Oker [1]. Dar şi eu şi Oker am avut totdeauna aceleaşi păreri în problema educaţiei care se dă tineretului în şcoala grundtvigiană superioară. Amândoi am reacţionat la fel în faţa a tot ceeace prezenta şcoala drept libertate de gândire, pe când în realitate nu era vorba decât de o presiune exercitată asupra gândirii, o „constrângere la credinţă" — cel mai respingător lucru din câte a putut născoci metoda lui Grundtvig. „Creştinarea" întregului material didactic mă revolta şi pe mine în aceeaşi măsură ca pe Jeppe Oker. Vedeam amândoi că această aşa zisă „şcoală de pregătire pentru viaţă" devine, datorită acestui fapt, o şcoală de pregătire pentru *„viaţa de dincolo de mormânt"* ; că sarcina ei constă nu atât în a trezi şi a desvolta în tineret valoroasa tendinţă înainte, spre progres, cât în a învăţa tineretul să respecte tradiţiile fără să-şi pună prea multe probleme — slujind doar prezentul, pe dumnezeu, pe rege, patria burgheză, capitalismul şi alte asemenea temeiuri, care şi-au trăit traiul. Amândoi eram de părere că această şcoală, cu toate străduinţele ei de a părea progresistă, este o şcoală ostilă progresului, ca să nu spun chiar, reacţionară. Amândoi recunoaştem că am căpătat la şcoala din Askov mai mult păreri decât cunoştinţe şi că multe din învăţăturile agonisite acolo trebuiau să fie bine rumegate înainte de a fi folosite.

1 Jeppe Oker (1866—1930), unul dintre primii scriitori proletari ai Danemarcei, cunoscut pe la începutul secolului al XX-lea. Subiectele operelor lui în versuri şi în proză sunt luate mai ales din viaţa ţăranilor iutlandezi (n. r.)

In unele privinţe — şi anume în cele esenţiale — şcoala din Askov a fost o adevărată desamăgire. Iar dacă eu, spre deosebire de Jeppe Oker, vorbeam de câte ori aveam prilejul cu atâta căldură despre şederea mea în şcoala din Askov, o făceam în primul rând dintr'un sentiment de recunoştinţă. Inafară de aceasta, pentrucă socotesc şcoala populară superioară drept un vlăstar al epocii *sale,* nici nu puteam să-i cer să fie perfectă. Serioasa mea nemulţumire faţă de programul şcolar şi faţă de sistemul de predare era micşorată în mare măsură datorită sentimentului de caldă recunoştinţă ce i-l purtam, ca student, faţă de şcoala care m'a ajutat să depăşesc hotarul de netrecut ce-i despărţea în vremea aceea pe oamenii muncii fizice de cei ai muncii intelectuale.

Atitudinea mea faţă de şcoala populară superioară se explică deci prin faptul că-i datorez foarte mult: iată dece pot să-mi mărturisesc pe faţă simpatia pe care o am pentru ea. Dacă însă adâncesc mai mult această chestiune şi încerc să trag concluzii, apreciind totul la adevărata-i valoare, sarcina devine mai complicată.

In general, la Askov situaţia era alta decât la mica şcoală superioară de pe Bornholm. Deaceea şi elevilor li se cereau eforturi mai serioase decât să adune, ca găinile, fărâme de noţiuni, grăunte cu grăunte. O minte tânără şi însetată de cunoştinţe avea, totuşi, destul spaţiu acolo, adică simţea că înainte-i se deschide un orizont destul de larg. Profesorii titulari ai şcolii erau vestiţi prin erudiţia lor şi înafară de ei veneau destul de des şi profesori universitari, ca să ţină o conferinţă, două. Dealtfel, noi, elevii, eram de părere că celor veniţi din altă parte le era greu, oricum, să se menţină la acelaş nivel cu proprii noştri lectori — în orice caz în ceeace priveşte expunerea simplă şi pe înţeles a subiectului. Multe lucruri care păreau mai presus de înţelegerea noastră se înfăţişau cât se poate de simple şi de clare în expunerea profesorilor noştri. Fenomenele fizice şi chimice treceau din lumea minunilor în lumea realului, ajungând cât

se poate de palpabile, supuse legilor generale ale naturii.

Prima impresie produsă de lecţiile dela Askov era aceea că te ridicai în aer dus de vânt, la o înălţime de unde ţi se deschidea o priveliştе largă, în toate părţile. Patria creştea în ochii tăi potrivit cu măreţia faptelor eroilor din vechime şi — poate, într'o măsură tot atât de mare — potrivit cu înflăcărarea luptei pentru Iutlanda de Sud [1] şi pentru „dreptul minorităţilor de a folosi limba maternă", lucru despre care se vorbea mult pe vremea aceea. Nu constatai decât treptat că, de fapt, priveliştea *nu* se deschide deopotrivă *în toate părţile:* în faţă, parcă nu ţi se deschidea niciun fel de perspectivă, ca şi în jos, dealtfel. In schimb, merita să priveşti *înapoi.* Se dovedea că *totul venea de acolo,* iar ceeace n'avea rădăcini trainice acolo, în trecut, nu era bun. Până şi Björnson, care fusese nespus de admirat în Scandinavia, şi-a pierdut popularitatea când a început să se ocupe cu probleme de actualitate. Inainte vreme, în timpul turneelor sale de conferinţe prin Danemarca, fusese totdeauna un oaspe dorit la şcoala din Askov, dar de data aceasta n'a ajuns decât până în oraşul Kolding şi nouă, elevilor, ni s'a dat a înţelege că e mai bine să nu participăm la conferinţele lui.

Totuşi, o parte din elevi s'au dus să-l asculte şi au tras un dublu folos. In opoziţie, oamenii îşi formează păreri extrem de preţioase, mai ales când adoptă o poziţie potrivnică faţă de asuprirea spirituală. Şi şcoala din Askov m'a făcut să iau o atitudine hotărîtă în multe probleme. Predarea din şcoala aceasta a exercitat asupra mea o influenţă binefăcătoare, deşi uneori ajungeam la concluzii cu totul opuse celor care ni se impuneau. Mai târziu, a fost nevoie de o revizuire a unora dintre materialele predate ca, de pildă a problemelor legate de epoca vikingilor şi epoca eroică nordică veche, în general, precum şi a problemelor legate de romantismul naţional — care, fiind exami-

1 Provincie răpită Danemarcei de către Germania, după războiul din 1863, şi retrocedată prin pacea dela Versailles, după războiul din 1914 — 1918 (n r.)

nat mai de aproape, s'a dovedit un curent decadent, o evadare în trecut, o rămânere în urmă față de prezent — în sfârșit, a problemelor legate de orașul mare și de ritmul vieții la oraș, premize fără de care nu se poate concepe progresul modern. Dar marea revoluție franceză ? In realitate, ea s'a desfășurat cu totul altfel decât ni se explica în școală și a reprezentat un fenomen mult mai serios decât o simplă izbucnire de mânie a poporului de jos, sprijinit de o mână de tirani sângeroși, ca formularea unor revendicări care ar fi putut fi satisfăcute cu ușurință pe cale pașnică. Ni se dădea ca exemplu desființarea iobăgiei la noi. Dar această revoluție și-a pus pecetea asupra epocii noastre.

Adevărul e că, înțelesul adânc și legătura reciprocă dintre fenomene și evenimente nu mi s'au desvăluit decât treptat. Mi-au trebuit ani ca să ajung până acolo. Deaceea, era foarte firesc să încerci un simțământ de amărăciune când, în lupta pentru ceeace socoteai ca un drept al tău pe care nimeni nu ți-l putea răpi, căutai în zadar sprijin în cunoștințele dobândite în școală, după cum căutai în zadar tovarăși de idei printre vechii tăi profesori. Școala populară superioară era considerată o citadelă firească a libertății și a caracterului național, iar școala din Askov trecea drept o adevărată cetate în acest sens.

Repet, totuși, că-mi aduc aminte cu recunoștință de școala populară superioară pentrucă ea m'a ajutat să fac primii pași și mi-a dat posibilitatea să devin, în pofida tuturor piedicilor, un om al muncii intelectuale. Am petrecut la Askov multe ore minunate. Dar ca și conservele, predarea în școală era lipsită de vitamine : ea ne închidea perspectivele de viitor, propunându-și drept sarcină să lege tineretul numai de preocupările „prezentului care se sprijină pe trecut".

Acuz cel mai mult școala din Askov pentru faptul că, după ce ne ajuta pe noi tinerii să descoperim o lume nouă și minunată, ne silea să-i călcăm în picioare grădinile în floare, neavând altă ieșire, alt drum spre viitor. Uneori mă întrebam : oare era atât de greu să se imprime învățământului nostru, care avea

un caracter idealist, oarecari trăsături care să ne îndue folosirea cunoştinţelor noastre pentru construirea viitorului ?

Sunt oameni care din copilărie au dorinţe şi năzuinţe bine determinate : vreau să ajung cutare lucru şi nu doresc nimic altceva ! Potrivit părerii generale, tocmai asemenea oameni sunt cei mai proeminenţi în domeniul pe care şi l-au ales. Experienţa m'a învăţat însă, că majoritatea oamenilor sunt capabili de orice profesie, că pot să se adapteze cerinţelor ei şi să se simtă fericiţi. Altfel, societatea ar funcţiona prost. Dintr'o sută de oameni nu izbuteşte uneori niciunul să ajungă tocmai în locul care i se potriveşte cel mai bine, după forţele şi aptitudinile lui.

Nimeni nu m'a întrebat după prima comuniune, ce aş fi dorit mai mult să ajung. Eu singur mi-am ales munca pe tărâmul agriculturii ; în primul rând, pentrucă ajungând muncitor agricol, omul începe să câştige dela început, iar în al doilea rând, pentrucă îmi adusesem aminte de vremurile frumoase pe care le trăisem ca păstor la crescătorul de vite Hans Deal. Intr'adevăr, nu este oare bine să îngrijeşti de vite şi să iei parte la muncile câmpului ? E foarte adevărat, păstoritul şi agricultura constituiau o îndeletnicire care îţi hrănea şi inima şi mintea, dacă nu te numărai chiar printre muncitorii codaşi şi erai copleşit de muncă peste puterile tale ! Altfel, meseria de argat nu-mi îngăduia cine ştie ce foloase : doar argatul sărac n'avea nicio nădejde să ajungă gospodar de sine stătător. „Insurătoarea cu o fermă ţărănească", după cum obişnuia să spună mama, nu era un lucru chiar atât de simplu, iar moştenirea probabilă a unei ferme, pentru care îmi dădea speranţe bunicul, puteam s'o aştept mult şi bine — până la judecata de apoi !

In primăvară, după absolvirea şcolii superioare, trebuia neapărat să mă hotărăsc asupra unei îndeletniciri. Incepuse aratul de primăvară, iar de pe ogoare se ridica un miros de bălegar proaspăt. Vitele care mugeau prelung în staulele prin faţa cărora treceam, parcă mă chemau. Aburi calzi ieşeau pe ferestruicile grajdurilor în care rumegau alene vacile, scărpinân-

du-şi coastele de stănoagele despărţitoare şi zăngănind din lanţuri. Toate acestea trezeau în mine amintiri duioase. Mulţi feciori de fermieri ar fi fost bucuroşi să mă ia cu ei, când plecau acasă.

De fapt, nădăjduiam că şcoala mă va recomanda într'un post de învăţător. Nu ne dădea o pregătire deosebită pentru această profesie, dar cercurile grundtvigiene aveau o părere preconcepută împotriva sistemului de examene din învăţământul de stat, fapt care dusese la deschiderea unei reţele de şcoli particulare în toată ţara. Multe din aceste şcoli îşi căutau învăţători deobicei printre absolvenţii şcolii dela Askov, dar în anul acela mi se părea că existau puţine speranţe.

Totuşi, găsii ceva : un azil de copii de pe insula Fünen căuta un învăţător. *Frue* Molbek era de părere că ar trebui să intru în corespondenţă întâi cu pastorul de acolo, pe care-l cunoştea — dar mie îmi era teamă ca între timp să nu se ocupe postul. Deaceea plecai imediat până la staţia cea mai apropiată de acea localitate, de unde un ţăran se învoi să mă ducă în căruţa lui până la azilul din Kindstrup.

Dealtminteri, omul mă privi destul de uimit când auzi destinaţia spre care mă îndreptam şi scopul călătoriei mele.

— De... vasăzică, ai de gând să intri la azilul din Kindstrup ? Spui că te-au trimis dela Askov ?

— Da, e un azil de copii grundtvingian, răspunsei eu, oarecum năucit.

— Aşa ! Cu toate că sunt un membru vechi al obştei, habar n'aveam ! Băieţii fug dela azil... dau foc şi fug ! Dar dumneata văd că ai picioare lungi. Au fost în ultimul timp aci două cazuri, unul după altul. Bineînţeles că nuielele îşi fac datoria... Eşti meşter la folosirea nuielelor ?

Cotii în direcţia azilului cu inima grea. Casa aducea la înfăţişare cu o gospodărie ţărănească obişnuită. Afară pe câmp, umblau în rând vreo douăzeci de băieţi, împrăştiind şi nivelând gunoi. Toţi făceau aceleaşi mişcări, se aplecau înainte, apoi se îndreptau ritmic. Nu departe, pe o mică înălţime, un fel de dig sau de terasament, un bărbat îndesat, îmbrăcat cu haine

groase de postav de casă, stătea răzimat într'un ciomag. Porni întru întâmpinarea mea. „Voi vedeţi-vă de treaba voastră!“ le strigă băieţilor, rotind ciomagul deasupra capului. „Văd tot ce faceţi!“

Imi răspunse la salut înclinând uşor din cap, în timp ce gura lui cărnoasă şi murdară se strâmbă într'un zâmbet când află cine sunt şi pentruce am venit. Işi închise pe jumătate ochii mici de purcel şi ţinând strâns ciomagul cu amândouă mâinile, mă privi şi clătină din cap. Chipul lui rotofei exprima mai curând un sentiment de dispreţ. Obrajii îi erau năpădiţi de barbă, iar pielea de sub peri, de un roşu aprins, era năclăită cu o alifie, de parcă ar fi fost atinsă de pecingine.

— Ştii cum arăţi? mă întrebă râzând, în cele din urmă, după ce mă cercetă cu deamănuntul din cap până'n picioare. Eşti slab ca un ţâr! După cum văd, n'o să iasă din tine un învăţător! Totuşi, intră in curte, să vezi aşezământul nostru. Şi nu strică să mănânci ceva, ca după drum.

— Cred că nu este nevoie să fii un uriaş spătos ca să înveţi copiii, îi răspunsei eu.

— Ca să-i înveţi, da... Dar nu asta e ocupaţia de căpetenie la noi. La noi se fac lecţii numai pe ploaie, când nu se poate lucra la câmp. Mi-e teamă că elevii noştri mai mari te-ar doborî uşor la pământ. Trebue să-ţi spun că sunt grozavi. Chiar şi eu abia răzbesc cu ei. Dar îmi închipui că tu nu prea ştii să baţi?... Eram sigur de asta. Nu te-ar asculta pentru nimic în lume!

Ne urcarăm în podul mare al unei clădiri lungi, acoperite cu paie. Podul era plin de paturi. Administratorul azilului scoase capul pe o ferestruică, îşi răsuci ciomagul în aer şi urlă:

— Ascultaţi, măi! Să munciţi! Altfel, să ştiţi, împeliţaţilor... De fapt, nici nu se cade să pomeneşti numele diavolului faţă de un musafir dela Askov!... rosti el, trăgându-şi capul înapoi. Ludwig Schröder e un om minunat, dar cu băieţii ăştia n'ar fi în stare s'o scoată la capăt niciodată. Ar fi bine să rămâi aici, dacă ai fi bun pentru postul acesta. Cu băieţii noştri

ai de furcă şi noaptea, ca să nu-şi ia câmpii. Pe unii trebue să-i trezim din somn ca să nu-şi ude aşternutul.

Numea aşternut nişte picioare şi nişte rame de lemn deasupra cărora se afla întinsă o pânză. Peste pânză se aflau nişte pături de cai care serveau şi ca aşternut şi ca plapumă.

— Se înţelege că învăţătorul are drept la cearşafuri — mă înştiinţă administratorul — şi prin acest lucru îi sporeşte respectul cuvenit. Dar, după cum am spus... Mă privi iarăşi dispreţuitor. Ar fi putut să păstreze pentru el acest „dar", căci nu aveam de gând să mai rămân acolo, chiar dacă aş fi avut puterea ursului.

In curte sună clopoţelul ; era ora mesei. In timp ce administratorul citea rugăciunea cu glasul său aspru — bâta era aşezată pe masă, în faţa lui — eu cercetam feţele băieţilor. Toţi aveau capete rotunde, cu părul tuns scurt şi cu urechi blegi, murdare ; priviri piezişe, furişate pe sub sprâncene ; feţe cu trăsături grosolane şi cearcăne sub ochi. Intâlnisem de multe ori asemenea copii fără casă şi fără adăpost, cărora societatea le poartă o grijă atât de duioasă şi care ar avea într'adevăr nevoie de ocrotirea ei mai mult decât toţi ceilalţi copii, dar de cu totul altă ocrotire. Infăţişarea lor nu mă speria. Ştiam că sub îndârjirea lor aparentă erau şi ei tot oameni, ca şi noi, la urma urmei, poate chiar mai dornici să-şi arate toată recunoştinţa dacă s'ar bucura de un tratament omenesc. In alte condiţii, sunt sigur că m'aş fi împăcat bine cu ei. Dar aici dădea tonul bâta administratorului, dela care copiii nu-şi luau ochii.

Mâncarea nu era rea : crupe şi slănină de porc prăjită. Copiii nu arătau prea jigăriţi. Dar mâncarea se servea pe farfurii de tinichea ruginită, ca la închisoare, iar lingurile de tablă, cu marginile ştirbite, îţi sdreleau colţurile gurii.

Când mă înapoiai la Askov, renunţând la acest post, Ludwig Schröder se supără. Şi cred că, din clipa aceea devenisem în ochii lui un om de nimic. Nu făcea să mă mai străduesc şi să-i explic cum stăteau lucrurile, fiindcă nu asculta niciodată ce-i vorbeai. In general, nu se cuvenea ca elevii să judece. Şi în răstimpul care

a urmat până la absolvirea şcolii, directorul nici nu m'a mai luat în seamă.

— Ce grozăvie, spuse *frue* Molbek, după ce ascultă povestea cu azilul de copii. Şi eu care credeam că rânduelile din azilurile noastre de copii nu lasă nimic de dorit! In cercul nostru, toţi erau siguri că administratorii azilurilor sunt aleşi dintre oamenii cei mai buni! Şi directorul crede şi el acelaş lucru, deaceea s'a şi supărat pe tine. E un om deosebit de învăţat, dar cum nu ştie şi de asta? Bieţii, bieţii copii! Oare nu li se poate veni cu nimic într'ajutor?

Frue Molbek nu voia să creadă nici în ruptul capului că rânduelile dela acest azil nu constituiau o excepţie şi că le-ai putea găsi aidoma şi în alte părţi.

— Să nu-mi mai vorbeşti despre aceşti copii nenorociţi! Nu-mi mai găsesc locul.

Totuşi, mă întreba mereu despre copiii oamenilor săraci. Inima ei bună nu-şi mai găsea liniştea.

— E de mirare că am trăit atâţia ani şi n'am ştiut niciodată cu adevărat cum îşi duc zilele oamenii săraci! exclamă ea. Dar sunt şi ei oameni ca şi noi... Ba încă reprezintă majoritatea. Ce bine că te-am cunoscut pe tine!

— Mamă, e un om cu adevărat bogat! Nu vezi câţi prieteni dragi are? spuse *fröken* Matilda.

Amândouă ţineau mult la mine. Mi se pare că nimeni nu m'a iubit vreodată atât de mult. Intr'adevăr, cu asemenea prieteni, eram un om bogat!

— Martin, să ţii minte că biserica grundtvigiană e o forţă! îmi spuse într'o zi bătrânul H. F. Feilberg, pe când scoteam împreună extrasele noastre din ziare. Orice biserică devine o forţă dacă se sprijină pe masele populare! La azil n'ai văzut decât un parazit al bisericii. Orice organism — chiar dacă este de ordin spiritual — îşi are paraziţii lui. Iar Schröder nu cunoaşte oamenii şi paraziţii umani profită de acest lucru ca să-şi facă interesele la adăpostul autorităţii lui. E un mare idealist, dar împrejurările l-au făcut un mare organizator. Askovul nu este o simplă şcoală, Martin, ci o adevărată instituţie şi, ca atare, nu poate să nu ţină seama de fiecare om în parte.

Cuvintele bătrânului savant umanitarist aveau o deosebită putere de convingere. Argumentele şi explicaţiile lui parcă îmi ridicau vălul de pe ochi. Incepui să înţeleg forţa şi influenţa lui Ludwig Schröder asupra noastră, a elevilor, asupra profesorilor şi a întregului ţinut. El însuşi, ca personalitate, ne domina mai puţin decât oricare; punctul lui de vedere, ideile lui ne intrau pe o ureche şi ne ieşeau pe alta. Dar ele se manifestau în prelegerile şi explicaţiile celorlalţi profesori ai noştri şi în general în întregul sistem didactic şi educativ dela Askov. Nu puteai să scapi nicăieri de influenţa lui. Grundtvigianismul era o forţă efectivă, iar Ludwig Schröder era cel mai apropiat discipol şi cel mai bun interpret ai ideilor lui Grundtvig. Deaceea, era cât se poate de firesc să-şi însuşească temeinic aceste idei. Datorită lui Schröder, şcoala avea o configuraţie proprie ei: serioasă, autoritară, dar oarecum rigidă. Bătrânul Feilberg avea dreptate: puteai să-l iubeşti sau să nu-l iubeşti pe Ludwig Schröder, dar nu puteai să-l ignorezi! Se ocupa de toate, era pretutindeni şi rămânea personajul principal chiar când sta în culise. Mai avea, deasemenea, un dar special de a-şi alege profesorii, precum şi o demnitate plină de calm, lăsându-i să rivalizeze cu el în ceeace priveşte popularitatea în rândurile elevilor.

Şcoala avea profesori de o deosebită valoare — Lacourt, Nuzhorn, Begtrup — şi, cu toate acestea, Askovul era Ludwig Schröder şi Ludwig Schröder întruchipa Askovul. Oamenii influenţi vizitau instituţia, asistau la prelegerile lui Schröder şi plecau din nou. Adesea aceştia erau oaspeţi din străinătate, cu nume demne de respect. De vreo două ori pe an, Schröder organiza la Askov, cu un număr foarte mare de participanţi, „congresele generale" ale grundtvigienilor.

Foşti elevi ai şcolii, astăzi agricultori stimaţi, veneau cu sutele, mulţi din ei dela mari depărtări. Printre ei erau oameni cu situaţie şi cu influenţă: consilieri ai obştilor rurale, redactori de ziare, consilieri regionali şi chiar membri ai *Riksdagului*. Toţi arătau mult respect faţă de Schröder, îi ascultau sfaturile şi mărturiseau cât de mult le dăduse în anii tinereţii lor,

pe vremea când urmaseră la şcoala lui din Askov. Să fi fost oare, atunci, un dascăl mai puţin plictisitor ? Sau, asemenea copacilor mari din pădure, părea cu atât mai mare, cu cât oamenii se depărtau mai mult de el ? Sau poate că marea mişcare care era grundtvigianismul îl punea la rândul ei în lumină ? Oamenii au nevoie de ţapi ispăşitori, dar au nevoie şi de idoli.

Dealtfel, toate aceste consideraţii nu mă făceau pe vremea aceea să-l simpatizez mai mult pe Schröder : îmi părea prea lacom de putere. Dar învăţasem să nu-l judec pe el personal — ca şi multe din cele ce propovăduia — înafara legăturilor generale dintre fapte şi evenimente, ci în cadrul acestor legături.

In cele din urmă, primind un post de învăţător, m'am dus la el să-mi iau rămas bun. Era în cabinetul lui de lucru, în care deobicei n'aveam voie să intrăm ca să nu-l turburăm. Mă privi mirat, apoi îmi spuse :

— Vă felicit pentru postul ce vi s'a încredinţat. Vă urez să urmaţi în viaţă un drum drept.

— Drumul dumneavoastră sau al meu propriu ? îl întrebai eu ironic, pentru faptul că mi se adresase cu „dumneavoastră".

Işi încruntă sprâncenele şi după ce tăcu câtva timp îmi răspunse :

— Pe drumul arătat de domnul însuşi. Björnson spune că drumul lui dumnezeu e drumul pe care îl urmează oamenii buni !

Işi aţinti pentru câteva clipe privirea în gol, spre grădina care se întindea dincolo de fereastră, poate şi mai departe.

Mă aşteptam să-mi arunce vreuna din săgeţile lui fulgerătoare... Se stăpâni însă şi-mi întinse mâna, rostind cuvintele : „Aşa dar, drum bun". Apoi se aplecă repede peste hârtiile lui.

Postul de învăţător mi-l oferise Holger Bergtrup.

— Ascultă, bornholmezule, ce-ai zice despre un loc la Odense ? [1] mă luase el repede, zăpăcindu-mă cu vorba lui plină de voie bună, după cum îi era obiceiul.

---

[1] Oraşul principal de pe insula Fiinen ; locul de naştere al vestitului povestitor danez Hans Christian Andersen (n. r.)

E cămara de unt a Danemarcei ! Şi există şi acolo o şcoală particulară. Nici Kold [1] n'ar fi putut înfiinţa una mai bună. La Peder Meller nu vei fi nevoit să te foloseşti de bâtă. E o şcoală grundtvigiană.

— Şi azilul de copii din Kindstrup era grundtvigian, îi răspunsei eu.

— Vai, cât eşti de neîncrezător, borholmezule ! Totuşi du-te acolo, pe răspunderea mea.

Aşa dar, ajunsei învăţător la şcoala particulară din oraşul Odense. Conducătorul ei, Peder Meller, absolvise şcoala normală şi era înzestrat cu aptitudini pedagogice excepţionale. Şcoala fusese întemeiată de un grup de grundtvigieni, în semn de protest împotriva şcolilor de stat. Aici erau desfiinţate toate formele de pedeapsă corporală, bătăile sau ciupiturile. Peder Meller se bucura de multe simpatii şi făcea mult bine. Cei o sută cincizeci de băieţi şi de fete îl iubeau mult, dar în scurtă vreme începură să ţină şi la mine.

Încă de pe vremea aceea, opinia publică privea şcoala particulară grundtvigiană cu oarecare ironie. Literatura o prezenta — nu fără temei — ca pe un fel de groapă de gunoi, în care erau aruncaţi diferiţi „candidaţi" căzuţi la examenul de stat, precum şi tot felul de oameni cu idei originale. Această atitudine era determinată, într'o oarecare măsură, de contradicţia dintre idealurile şcolii şi posibilităţile ei materiale mai mult decât modeste şi pe de altă parte, de programul şcolar „liber". Toate acestea nu-i dădeau instituţiei putinţa să selecţioneze învăţători calificaţi şi deschideau larg porţile unor oameni buni de gură, dar care nu izbutiseră să-şi termine studiile. Totuşi, dacă şcoala liberă ar fi fost bine organizată, urmând linia lui Kold, ar fi putut fi comparată cu un val de aer curat ; făgăduia asigurarea celor mai bune condiţii pentru desvoltarea omului. Eu, personal, aveam ideile mele în ce priveşte educaţia şi metodele de învăţământ, idei inspi-

[1] Kristen Kold (1816—1870 pedagog grundtvigian şi fruntaş al vieţii publice. A întemeiat în Danemarca, în 1851, prima şcoală populară superioară, a condus-o ani îndelungaţi şi a format o serie întreagă de pedagogi grundtvigieni (n. r.)

rate de propria mea copilărie şi pe care, mai târziu, am izbutit să le văd înfăptuite în Uniunea Sovietică. Şcoala liberă din Odense — ca dealtfel pretutindeni unde mai fiinţa, respectând concepţia iniţială — păstra în problemele de educaţie şi învăţământ linia sănătoasă despre care am vorbit. Totuşi, şcoala stârnise ironiile unora care simţeau în mod instinctiv că principiile ei didactice nu corespundeau rânduelilor existente în ţara noastră.

Prin urmare, lăsasem în urmă prima etapă şi puteam să-mi câştig existenţa prin muncă intelectuală. Scăpasem de blestemul ce apasă lumea oamenilor săraci şi-i osândeşte la o muncă fizică nesfârşită, care exclude orice muncă intelectuală.

Ceeace realizasem de data aceasta mi se părea ceva mare şi hotărîtor. Şi nu eram necăjit că pentru a ajunge aci fusesem nevoit să străbat un drum atât de lung şi de greu. Propriile mele observaţii asupra vieţii animalelor şi păsărilor îmi înviorau lecţiile de zoologie cu copiii. Elevii îşi însuşeau cu uşurinţă legile fizicii, lucru la care contribuiau şi povestirile mele despre felul cum fusesem nevoit să lucrez cu lopata, cu cazmaua, cu ciocanul pneumatic şi cu ranga. Cu elevii din cursul inferior ţineam lecţii de ştiinţe naturale.

Aveam încă vie în minte propria mea viaţă petrecută în libertate pe păşuni, unde, de fapt, învăţasem multe din câte ştiam acum. Şi comparaţiile veneau dela sine. Mi se făcea milă de copiii care erau ţintuiţi de băncile şcolii şi n'aveau prilejul să culeagă impresii vii în mijlocul naturii. Acest sentiment de milă m'a obsedat tot timpul cât am fost învăţător. Uneori mi se părea că ajunsesem pentru mine însumi un instrument de tortură. Toate acestea mă obligau să-mi încordez şi mai mult forţele, ca elevii nu numai să-mi asculte lecţiile, dar să le şi trăiască. Mi-a fost şi mai greu mai târziu, peste cinci-şase ani, când am început să predau la liceul real particular Gregersen din Copenhaga, unde trebuia să pregătesc băieţi mai mari pentru examenul la limba maternă. Această materie le cerea copiilor o muncă destul de serioasă. După ce stăteau

şase ore la şcoală, trebuiau să se mai pregătească acasă şi la alte materii, aşa încât, nu le mai rămânea deloc timp liber. Ca să li se pară mai uşoare lucrările care le aveau de făcut acasă la limba daneză, mi-a venit în minte să introduc la cursuri un moment distractiv: am luat la şcoală un ziar şi am început să examinez împreună cu copiii, pe temeiul regulilor gramaticale, corespondenţa pe care o schimbau prin gazetă tinerele perechi de îndrăgostiţi. Această metodă le cam amintea copiilor de trucurile vânătorilor şi ale detectivilor şi-i făcea să reţină fără greutate regulile de sintaxă.

Chiar din prima zi petrecută la Odense, mi-am dat seama că pornisem la o treabă care, privită de departe părea destul de uşoară, dar, în realitate, era foarte grea. Nu puteam să înţeleg un lucru: ce se întâmplase cu ştiinţa pe care mi-o însuşisem? Mi le vârîseră pe gât în şcoala superioară în porţii atât de mari, încât de multe ori mă înnecam cu ele, dar acum, când trebuia să le folosesc, dispăreau — lunecau uneori fără urmă, ca un şoricel din ghiarele unui pisoi jucăuş. In fiecare seară lucram până la miezul nopţii, ca să mă pregătesc în vederea lecţiilor de a doua zi. Imi era însă destul de greu să le explic copiilor totul aşa cum ar fi trebuit.

Directorul şcolii râdea când îi împărtăşeam greutăţile de care mă izbeam. „E numai din cauză că vrei să-i faci pe copii să creadă că ştii tot, spunea el. Dar ei sunt prea deştepţi. Fă ca mine. Eu le spun pe faţă: asta n'o ştiu. Notăm chestiunea. Până a doua zi o rezolv, mai cercetează şi unii dintre copii şi mergem mai departe."

Acest lucru îmi ceru la început mult curaj, dar mă răsplătii pe deplin. Mă apropiai de copii şi între noi se înjghebară relaţii mai prieteneşti. Curând ajunserăm atât de departe, încât începurăm să prelucrăm prieteneşte, în comun, problemele noi, care se iveau în cursul lecţiilor. Majoritatea copiilor făceau parte din familii care urmăreau activitatea şcolii şi uneori părinţii luau parte direct la discuţii, trimiţând la şcoală prin copii bilete în care îşi expuneau punctul lor de vedere.

Totuşi nu încetam să mă simt stingherit la gândul că nu eram destul de bine pregătit. Şi lucrul nu mi se părea mai uşor nici după convorbirile cu alt tânăr învăţător al nostru J. E. Lange, la care mă ducea ba un coleg, ba altul, şi care fireşte că încerca neapărat să mă convertească, să facă din mine un adept al lui Henry George. Nu izbuti să mă convertească dar mă întorceam dela el cu un sentiment apăsător, dându-mi seama cu cât ştia mai mult decât mine acest tânăr profesor agronom. Nu era decât cu câţiva ani mai în vârstă decât mine, dar îşi dădea părerea cu o siguranţă uimitoare în chestiunile cele mai diferite.

Aveam de făcut faţă la destule probleme. Chestiuni complicate, încurcate, mă luau pe neprevăzute şi deaceea îmi venea greu să le descurc. Bătrânul savant H. P. Feilberg mi-a spus când m'am dus la el să-mi iau rămas bun, înainte de plecarea mea din Askov:

— Teoria nu-i lucru rău, dar îmi place să văd lucrurile aşa cum sunt şi uite ce vreau să te sfătuesc pe tine, care eşti tânăr şi lipsit de experienţă: copiii vor căuta în primul rând, să te încerce. Parează cu energie prima lor încercare şi te vor lăsa în pace.

Nu i-am urmat sfatul şi bine am făcut. Peder Meller, directorul şi întemeietorul şcolii, îmi mărturisi chiar din prima zi:

— Dacă vei şti să răspunzi râzând la iscodirile lor viclene, totul va merge strună.

Imi însemnai aceasta în minte şi începui să-i urmez povaţa: In loc de o strictă disciplină şcolară, aici existau relaţii prieteneşti între învăţători şi elevi, fapt care la rândul său întărea legătura dintre şcoală şi părinţi. Ajunsesem un musafir permanent în casele părinţilor multor elevi şi eleve ale mele.

Dar cu un băiat, fiul unui sergent, avui totuşi destul de furcă. Tatăl elevului, cu totul străin de cercul părinţilor apropiaţi de şcoală, îşi transferase băiatul la noi fiindcă nu se împăcase cu conducerea şcolii comunale. Se spunea că-şi snopea feciorul în bătăi pentru orice fleac şi băiatul venea adesea cu faţa umflată de plâns. Te privea pe sub gene şi punea mereu la cale tot felul de năzdrăvănii, stingherind cursurile, care şi

așa îmi cereau o încordare foarte mare din pricina lacunelor foarte serioase existente în cunoștințele mele!

Mi se părea că, dintr'un motiv sau altul, băiatul mă urăște și lucrul acesta începu să mă enerveze. Toată ziua, dela începutul și până la sfârșitul orelor de curs, trebuia să fiu cu ochii în patru: ce trăsnaie o să mai facă? Parcă n'avea altă treabă decât să mă stingherească și să turbure liniștea din clasă. Ajunsese să mă obsedeze și în somn și mă stăpâneam să nu-l bat, deși de multe ori ardeam de dorința să-i trag vreo câteva palme. Mă purtam cu el destul de calm și prietenos, încercând să-l iau cu binișorul. Băiatul se făcea însă din ce în ce mai rău, otrăvindu-mi munca atât de dragă și viața.

Situația devenea din ce în ce mai încordată. Prevedeam că voi fi nevoit să cer ajutorul directorului școlii, și faptul acesta ar fi însemnat pentru mine un faliment total, care mi-ar fi scăzut autoritatea în ochii celorlalți copii, sau ar fi trebuit să mă despart de școală.

Intr'o zi după orele de curs stăteam în clasa pustie, ca să mă ocup de un elev rămas în urmă la învățătură. Deodată intră, fără să bată în ușă, Gustav: spiritul nostru rău. Se strecură printre bănci, se așeză și, acoperindu-și fața cu mâinile, rămase nemișcat o oră întreagă.

Eram speriat: Ce voia? Are oare de gând să mă urmărească și după cursuri? Elevul meu tocmai pleca și așa că îl întrebai pe Gustav cât putui mai blând.

— Nu te duci acasă, la masă? Cred că nu vrei să mă mai sâcâi și aici?

Parcă răbufni ceva din el. Incepu să urle deodată ca un animal rănit de moarte.

— Dece nu-mi trageți o bătaie? strigă el desnădăjduit.

— Nici nu mă gândesc să fac așa ceva.

— Ba ar trebui s'o faceți!

Intelesei că se simte vinovat față de mine și că are nevoie să-și descarce într'un fel sufletul. Era, într'adevăr, într'o situație încurcată. Își acoperise fața cu mâinile și repeta:

— Trebue să-mi trageţi o bătaie! *Trebue!* Şi plângea în hohote cu atâta desnădejde, ca şi cum toată viaţa lui depindea de mine.

— Atunci, apropie-te de mine şi dovedeşte-mi că vei rămâne neclintit după o palmă sdravănă, mă hotărîi eu.

Se înviorâ dintrodată, veni fuga lângă mine şi-mi întinse obrazul stâng. Faţa lui umflată de plâns, care se luminase deodată nădăjduind să primească o palmă, avea un aspect cu totul neobişnuit. Simţeam că mă podidesc lacrimile privindu-l.

— Na, ţine! rostii eu, lovindu-l uşor peste obraz. Acum suntem chit. Vom fi prieteni?

Şi din ziua aceea am rămas cei mai buni prieteni. Gustav mă însoţea adesea când plecam dela şcoală, şi mă ducea până în faţa locuinţei mele. Sau îmi aducea de acasă un măr, pe care-l găseam pa masa mea când intram în clasă.

Mărul era un simbol al simpatiei, nu numai la îndrăgostiţi, dar şi la copii. Aceştia îşi exprimau sentimentele faţă de învăţătorul lor preferat, oferindu-i fiecare, fie o floare, o bomboană, fie altceva, dar mărul era semnul celei mai puternice simpatii.

Karen Jorgensen, care conducea internatul, nu era măritată şi îşi dăruia cu drag toate forţele muncind pentru copii — ca şi Karen dela internatul şcolii superioare din Rönne. Mai avea în grija ei înafară de mine, câţiva tineri elevi care erau funcţionari de birou, mai mulţi adolescenţi care veneau din oraşele îndepărtate şi se pregăteau şi ei pentru a intra în vreo şcoală de stat — precum şi doi-trei învăţători tineri. Cum să nu fii ispitit să laşi treaba şi să organizezi o mică petrecere în camera vreunuia dintre noi? Simţeai uneori o dorinţă puternică să te plimbi cu barca pe râu până la făgetul Maicii Domnului, să rupi de acolo ramuri verzi, invitându-le bineînţeles la plimbare şi pe vecinele noastre, trei fete tinere din Iutlanda de Sud.

In căsuţa vecină locuia familia unui învăţător dela şcoala comunală, rudă cu directorul şcolii noastre. La el stăteau în pensiune şi cele trei fete din Iutlanda de Sud, venite să înveţe să-şi cunoască ţara, limba şi li-

teratura ei. O duceau bine acolo şi erau vesele. Nu se prea omorau cu învăţătura şi nici nu ţineau seama de orele noastre de lucru. Uneori picau din senin toate trei şi ne chemau la plimbare ! Karen ne scotea din încurcătură. Se străduia, neobosită, să înlăture toate piedicile care s'ar fi ivit în calea ocupaţiilor noastre, iar pe cei mai mici care erau în grija ei îi punea să-şi repete de faţă cu ea lecţiile.

— Nu-i voie să veniţi aici şi să sustrageţi tineretul dela învăţătură ! Hai, duceţi-vă — duceţi-vă şi apucaţi-vă şi voi de lucru !

— Dar noi trebue să ne plimbăm ! Doctorul spune că avem nevoie de aer curat. Şi trebue să ne însoţească cineva şi să aibă grijă de noi !

Ultimul argument provoca un hohot nestăvilit de râs.

— Poftim un însoţitor ! le îmbia Karen, împingând spre ele un băiat de doisprezece ani pe care-l avea în pensiune. Asta şi-a făcut lecţiile !

— Dar nouă ne trebuesc trei : câte unul pentru fiecare... şi cavaleri adevăraţi ! Asta e prea mic ! stăruiau fetele.

Şi până la urmă o îndupleca şi îşi alegeau cavalerii. O făceau cu multă prudenţă, ca niciunul dintre noi să nu se simtă jignit sau măgulit. Totuşi, fiecare era încântat când alegerea cădea asupra lui. Micul nostru detaşament de pază le însoţea pe cele trei fete, iar ele căutau să nu dea niciunuia dintre noi motive de gelozie. Sburdau sglobii şi ne molipseau şi pe noi cu veselia lor. Oriunde apăreau, feţele tuturora înfloreau. Cu noi, „cavalerii", se purtau simplu, firesc şi pline de încredere, dar ferit-a sfântul să fi răstălmăcit cineva altfel veselia lor ! Numai că timpul nostru era limitat: orele din cursul zilei nu-mi erau deajuns şi trebuia să mai folosesc şi o parte din noapte. Mereu îmi descopeream câte o lipsă, ba ici, ba colo. Căutam să împlinesc una şi descopeream alte două ! Renunţai de două ori la plimbările comune. In seara următoare, găsii în patul meu o momâie : o sticlă îmbrăcată ca „Mătuşa

Durere de Măsele“ [1]. Își băteau joc de mine. Agățai momâia afară, lângă fereastra care dădea spre casa în care locuiau cele trei fete, iar alături de momâie atârnai, ca o emblemă a deplinei pocăințe, un cleşte care strângea un colț de dimensiuni uriaşe, luat de mine din colecțiile laboratorului de științe naturale al şcolii. Am izbutit să fiu iertat, spre marea mea bucurie, pentrucă eram îndrăgostit nebuneşte de toate trei.

După câtva timp făcui rost de o bicicletă, care m'a răpit acestei societăți vesele.

10

Egon Erwin Kisch, „reporterul sburător“, vorbeşte în notele sale de călătorie adunate în volum sub titlul *Asia își schimbă fața* despre unul din popoarele Uniunii Sovietice, care trăieşte în apropierea granițelor Persiei şi care a cunoscut *avionul* înaintea tuturor mijloacelor de transport.

Noi, elevii-meseriaşi din Rönne, cunoscusem automobilul înaintea bicicletei. Unul din numeroşii meseriaşi din Rönne, care era însuflețit de idei originale, construise o cutie mare, un fel de caroserie cu patru roți, aşezate pe niște osii care treceau deacurmezişul pe sub toată cutia. Roțile erau prevăzute cu pedale, astfel că vehiculul era pus în mişcare cu ajutorul pedalelor. Dar întrucât cutia n'avea fund, călătorul trebuia să apese pe pedale *stând în picioare* sau, mai exact stând atârnat. Cu o mână se ținea de marginea cutiei, iar cu cealaltă de axul volanului care trecea dealungul întregii caroserii şi era legat de osia roților din față. Ne întovărăşeam mai mulți, închiriam această maşină cu douăzeci şi cinci de öre pe oră şi porneam cu ea hodorogind pe un drum vicinal. Intram in cutie câte doi odată, apăsând fiecare pe pedală, leoarcă de năduşeală de atâtea eforturi, dar plini de încântare.

1 Aluzie la ilustrația spirituală a cunoscutului desenator danez Hans Tegner la povestea *Mătuşa Durere de Măsele,* de Hans Christian Andersen (n. r.)

Când ajungeam pe imaşul obştesc eram frânţi de oboseală, dar în culmea fericirii. Niciun om din lumea întreagă nu s'a mai plimbat ca noi cu un astfel de vehicul! Dar iată că a apărut şi „Dă-i drumul, Petre"! Un lungan de tâmplar, un smintit, a făcut zarvă în tot oraşul, plimbându-se călare pe o roată uriaşă. Lipea de această roată o bancă scundă şi de pe ea sărea pe un fel de butuc care ieşea din osia maşinăriei. Stând pe butuc, încerca să sară în şea. Dacă izbutea şi nu-şi rupea nasul de roata uriaşă, căutând să-şi menţină echilibrul ridica banca de jos cu o mişcare sprintenă. Apoi pedala pe maşinăria lui, care semăna cu o girafă, primejduindu-şi astfel viaţa. Capul lui ajungea la nivelul ferestruicilor dela podurile caselor şi a jghiaburilor de pe acoperişuri.

Dar maşina asta îţi dădea prea multă bătaie de cap ca să te laşi ispitit. Tâmplarul se alegea mereu cu cucuie în cap, iar când dorea să se dea jos pe roata lui, trebuia să iasă afară din oraş şi să se reazeme de vreun stâlp de telegraf.

Fierarul din strada Oţelului avea un ucenic, care în tovărăşie cu ucenicul unui caretaş, construise o bicicletă pe care nu era nevoie să stai cocoţat mai sus de un stat de om. Roţile — de mărimea unor roţi mici de căruţă — erau de lemn, prinse în obezi de fier; cadrul era şi el de lemn, lung şi încovoiat. Dar nici nu-i trecea cuiva prin minte să-şi facă rost de o astfel de maşină: costa nu mai puţin de cincisprezece coroane! Peter Dreier şi-a înjghebat însă şi el una şi am muncit împreună o noapte întreagă, de sâmbătă spre duminică, numai ca să facem o plimbare cu bicicleta, în ziua când urma să meargă acasă cu ea. Locuinţa lui se afla la o distanţă destul de mare, afară din oraş şi eu aşezat pe partea din spate, mai ascuţită, a şeii, am simţit toate sdruncinăturile până când am ameţit de durere. Pe vremea aceea şoselele erau proaste. Fiecare din miile de pietricele care ajungeau sub roţi, îl hurducau pe biciclist atât de rău, încât simţea numai împunsături în tot trupul. Dealtfel nici n'am ajuns la destinaţie, căci nu mai eram în stare să merg nici pe jos; coapsele îmi erau o rană şi-am stat multă vreme în

şanţul dela marginea drumului. Dar nici plimbarea aceasta nu m'a vindecat de pasiunea pentru bicicletă!

Mai târziu, pe vremea când urmam la şcoala populară superioară din Askov, apăruseră bicicletele moderne, de oţel, cu cauciucuri groase şi pneumatice. Costau cam între patru sute şi cinci sute de coroane. Se găseau şi printre elevi unii atât de bogaţi, încât puteau să-şi îngădue un asemenea lux. O luau razna înaintea noastră, se roteau ca rândunelele, se întorceau din plin mers şi făceau opturi. Era un nou prilej de distracţie în viaţa tineretului. Visau cu toţii câte o bicicletă.

Şi iată-mă ajuns şi eu posesorul unei biciclete!

Printre locuitorii oraşului Odense, ai căror copii învăţau la şcoala noastră, era şi Jörgen Petersen, editorul *Monitorului Fünenului* şi membru în *Landsting*. Legăturile reciproce dintre familie şi şcoală au făcut ca şi eu, împreună cu familia directorului şcolii, să fiu poftit într'o zi la Jörgen Petersen, la „o ceaşcă de cafea".

Deşi Petersen fusese elevul lui Kold şi după moartea lui condusese doi ani şcoala, în momentul acela nu se prea interesa de treburile acestei instituţii, lăsând numai în seama oacheşei şi drăgălaşei lui soţii grija educaţiei şcolare a fiului lor. In timpul convorbirii noastre, Petersen mă privea întruna, de parcă voia să-mi spună vreo taină. Deodată mi se adresă:

— Un tânăr ca dumneata ar trebui să aibă o bicicletă!

Mi se strânse inima. Petersen formulase simplu şi precis dorinţa mea ascunsă, la a cărei împlinire abia îndrăzneam să visez. Avea oare într'adevăr intenţia să mă ajute să-mi procur o bicicletă? Se spunea că ar fi atât de bogat!

Acesta fusese şi gândul lui! Redacţia primise dela o firmă de biciclete un „model" pe jumătate de preţ. Firesţe că directorul ziarului ar fi putut s'o folosească el singur, dar s'a gândit că mie îmi era mai necesară, părere la care m'am asociat şi eu. Deşi era unul din marii noştri oameni politici, găsea răgaz să se îngrijească de mine ca un părinte. Tot el mi-a înlesnit să plătesc

bicicleta în rate de câte zece-douăzeci de coroane pe lună, sau cât puteam eu.

Era o bicicletă de fabricaţie modernă, foarte solidă ; ultimul model cu spiţele şi obezile roţilor din metal lucios. Mergea încă destul de greu. Jörgen Petersen era de părere că încă „nu-i rodată". N'aveam decât să apăs mai tare pe pedale ! Nu mă simţisem încă niciodată atât de bogat. Mi se părea că de unde până atunci mă ofilisem la umbră, am ieşit deodată la soare.

Dar ratele pentru bicicletă începură să înghită cea mai mare parte din bugetul meu de cheltueli, după ce plăteam masa şi casa. Pe vremea aceea, şaptezeci şi cinci de coroane pe lună nu era cine ştie ce avere, mai ales că banii aceştia trebuiau să-mi ajungă pentru toate.

Cheltuiam pentru masă şi casă treizeci şi cinci de coroane : zece coroane se duceau pentru plata unor datorii vechi. Dată fiind situaţia mea, trebuia să dau meditaţii copiilor, în afara şcolii, pe treizeci şi cinci de öre ora, ca s'o scot la capăt.

Tot restul timpului liber mi-l petreceam pe bicicletă, făcând plimbări lungi, de preferinţă singur, până la Stige, Vissenbjorg sau în alte locuri frumoase. Era minunat să luneci aşa pe şosea, în bătaia soarelui ! Imi ţineam bicicleta într'o stare exemplară : strălucea toată de curăţenie, iar razele soarelui se oglindeau în obezile şi spiţele roţilor ca în bazinele străvezii cu fundul nisipos şi neted. La deal bicicleta mergea greu şi de multe ori trebuia să descalec şi s'o împing. In schimb, la vale gonea săltând parcă de bucurie, scânteind zâmbitoare în bătaia soarelui din toate piesele ei metalice.

Ce vremuri frumoase ! Munca îmi plăcea şi mă simţeam parcă mai sănătos. De când aveam bicicleta petreceam mai mult timp la aer curat. Copiii mă iubeau, mai ales cei mici, şi am avut prilejul să mă conving de aceasta văzând că făceau un ocol numai ca să mă însoţească pe mine, în loc s'o ia pe drumul mai scurt. Deobicei mă aşteptau la o oarecare depărtare de şcoala noastră şi când îi vedeam şi le făceam semn cu capul, dădeau fuga spre mine ciripind, apoi mă conduceau până la poarta internatului şcolii populare superioare.

Printre ei se aflau două fetițe care mă luau totdeauna de mână. Mama lor era văduvă și-și agonisea cele trebuitoare traiului lucrând croitorie. Copiii nu plăteau nicio taxă școlară. Poate tocmai faptul că n'aveau tată le făcea să se apropie mereu de mine și să mă țină de mână. Alți elevi se mulțumeau să meargă alături de noi, privindu-mă tot timpul cu încredere și devotament.

Pe drum, copilașii nu tăceau o clipă, meliță̂nd vrute și nevrute. Deobicei, nu-i ascultam cu prea multă atenție. Dar, într'o zi, numai ce-o aud pe cea mai mare dintre fetițe :

— Știi, o femeie i-a spus mamei că dumneavoastră ați gâdilat-o pe Berta. Mămica a ocărît-o însă spunându-i că minte !

Mă simții foarte stingherit. Berta era o elevă din clasele superioare, o fată de doisprezece-treisprezece ani. Dar nu-mi venea să cred că umbla cu astfel de vorbe. Se vedea limpede că e o bârfeală. Și când am mai auzit-o și din gura altora, am început să-mi pun lucrurile la inimă. Gustav îmi era acum prieten bun, și nimic nu mă mai împiedica să-mi văd de munca mea. Când deodată se ivi bârfeala asta amenințând să-mi otrăvească toată bucuria muncii mele. Și nu puteam să trec lucrurile acestea cu vederea, să mă prefac că nu știu de ele. Mi se aruncase o acuzație prea urîtă, care urmărea desigur să mă compromită, astfel ca să nu mai pot rămâne în calitate de învățător și de îndrumător. Și conștiința faptului că cineva caută să-mi facă un rău îmi amărî viața.

Intr'o bună zi, mă dusei la directorul școlii și-i povestii totul. Cu acest prilej am aflat că tot ce se vorbea pe socoteala mea ajunsese și la urechile lui, numai că el nu dăduse bârfelilor importanța pe care le-o atribuisem eu.

— Nici nu vreau să cred că ai putea să fii atât de ușuratic, îmi spuse el. In școală, unde învățătorul este atât de aproape de elevi, lucrurile pot fi foarte ușor interpretate greșit. Cât despre noi, nevastă-mea și cu mine, nu avem nici cea mai mică îndoială. Dar poate ar fi bine să stai de vorbă cu părinții Bertei ? E totdeauna mai bine să prinzi taurul de coarne.

Nu-mi prea veni la socoteală să fac pasul acesta. Totdeauna mi-era greu să mă desvinovățesc, dacă mi se aducea o acuzație nedreaptă. E mult mai ușor să le ajuți altora la necaz. Și înfruntam mult mai des lupta deschisă pentru alții decât pentru mine însumi. Dar și prietenii mei veneau de obicei să mă îmbărbăteze, să stea de vorbă cu mine între patru ochi, atunci când dușmanii mă atacau în public. Se vede că așa se întâmplă mereu în lume.

Imi călcai totuși pe inimă și într'o seară mă dusei la părinții Bertei, oameni harnici și destul de înstăriți. Tatăl fetei era căruțaș la fabrica de bere „Albani".

Părinții, care habar n'aveau de toată povestea, s'au arătat însă foarte revoltați. „Berta nu ni s'a plâns, dar chestiunea asta o privește în primul rând pe ea, fu de părere tatăl. Fără îndoială că ține mult la dumneavoastră, dar și băiatul nostru vă iubește tot atât de mult și noi n'am putea să vă acuzăm de vreun gând rău".

Nu știu dacă eram într'adevăr un bun pedagog, dar știu că-mi plac copiii și așa îmi explic și dragostea lor pentru mine. Directorul școlii însă era de părere că nu cunoșteam oamenii.

— Tu idealizezi copiii — îmi spunea el — și poți să te înșeli ușor în privința lor.

In general, cred că într'adevăr sunt prea încrezător din fire și uit că mi se poate întâmpla oricând să primesc o lovitură din umbră. Dar, cu timpul, asemenea atitudini par cu totul justificate, și mai curând sau mai târziu, fiecare faptă își găsește răsplată.

Și, oricât de grea era munca mea — mai ales din cauza pregătirii mele insuficiente — eram totuși mulțumit. De mic copil îmi dădăcisem frații și surorile mai mici, și-mi plăcuse din totdeauna să mă ocup de ei. Și în școală preferam să am în seama mea toți copiii cei mai mici. Mă simțeam în culmea fericirii dimineața, când copilașii — erau încă așa de mici! — făceau cerc în jurul meu, îmi cuprindeau genunchii și mă rugau: „Ai să stai cu noi astăzi?" In asemenea cazuri, directorul școlii ne venea în ajutor: schimba ordinea cursurilor și rămâneam cu micuții o oră întreagă, făcând

haz şi înveselindu-ne unii pe alţii. In cazul acesta nu era vorba de învăţătură serioasă.

Mă împăcam însă bine şi cu copii mai mari. Materialul şcolar era şi pentru mine aproape tot atât de nou şi de crud ca şi pentru ei. Studiam aproape cu aceeaşi pasiune lumea animalelor sau pătrundeam împreună mecanismul interior al vorbirii. Cele învăţate din viaţa mea de cioban mă ajutau mult la predarea ştiinţelor naturale. Povestirile mele îi făceau pe copii să tresară în bănci de neastâmpăr, iar eu ajungeam în ochii lor un fel de tânăr erou. Citeam frumos, cu glas tare, mai ales piesele lui Hostrup şi Holberg. Lecţiile de limba daneză luau adeseori forma unor convorbiri interesante.

Şi iată că o bârfeală stupidă venea să-mi clatine încrederea în mine şi să-mi întunece bucuria muncii.

Cuprins de sfială, îmi pierdusem orice siguranţă în faţa copiilor, mai ales în faţa celor mai mari. Elevii şedeau în bănci câte doi, de o parte băieţii şi de alta fetele, lăsând în mijloc un culoar de trecere. Dacă vreun copil avea nevoie de ajutorul meu, se trăgea în bancă mai aproape de vecinul sau vecina lui, făcându-mi loc lângă el. Nu mai îndrăzneam însă acum să mă aşez lângă fete. Când mă chemau la banca lor rămâneam în picioare, evitându-le privirile întrebătoare. Iar dacă zâmbeam fără voie vreuneia din ele în timp ce-o ascultam, mă stăpâneam numaidecât.

Lecţiile mele începură parcă să fie mai puţin atrăgătoare, iar copiii nu mă mai urmăreau cu atenţia de mai înainte.

Se ivise ceva care înlătura spontaneitatea, aducea oarecare sfială în legăturile dintre noi şi ne făcuse bănuitori. Poate că undeva în clasă se afla cineva care mă urmărea pe ascuns, căutând din nou să născocească ceva, fără niciun temei. Mă feream mai ales de Berta. Deabia mai îndrăzneam să privesc în direcţia în care stătea ea. Dar nu-mi venea nici s'o las cu totul deoparte. O simţeam cum mă priveşte stăruitor şi îmi întorceam fără să vreau capul spre ea, dar, în aceeaşi clipă, mă grăbeam să-mi arunc ochii în altă parte.

Din cauza aceasta începusem parcă să mă bucur din ce în ce mai puţin de lecţiile mele. Drumul spre şcoală,

dimineaţa nu mai avea nici pe de parte luminosul farmec de mai înainte. Şi eram stăpânit de aceste gânduri chinuitoare şi în timpul liber. Nu puteam să scap de ele nici când mă plimbam cu bicicleta prin împrejurimi sau când îmi pregăteam lecţiile pentru a doua zi. Obsesia stăruia îndărătul fiecărui gând al meu şi nu mă lăsa să mă concentrez, iar în toiul lecturii, o mână nevăzută punea parcă între mine şi carte chipul Bertei.

Apoi, ca şi cum atât n'ar fi fost deajuns, avui o neplăcere şi mai mare. In şcoală mai preda şi o învăţătoare care trecuse de prima tinereţe. Era foarte atentă cu mine şi ţinea cu orice preţ să-mi completeze studiile, învăţându-mă limba franceză. Cum însă nu arătam nicio râvnă la învăţătură, ea ajunse la concluzia că sunt prea singuratic şi că e necesar să fiu mai mult împreună cu oamenii. Era fiica unui cunoscut pastor grundtvigian din Iutlanda şi avea multe cunoştinţe la Odense şi la marile ferme din împrejurimi.

Işi făcu şi ea rost de o bicicletă şi începu să mă aştepte în stradă, pândind să vadă dacă nu plec la aer curat.

— Să mergem împreună la... spunea ea şi pomenea numele familiei unui pastor oarecare. Sunt oameni atât de simpatici!

Bucuria mea cea mai mare erau însă tocmai plimbările pe care le făceam fără niciun tovarăş de drum, având răgazul să fiu singur cu gândurile mele. In mintea mea o blestemam şi pe ea, şi pe simpaticele ei familii de pastori. Dar nu îndrăzneam să i-o spun pe faţă şi nu ştiam ce să mai născocesc ca să scap de ea fără s'o jignesc. Ştiam prea bine că dacă făceam noi cunoştinţe eram obligat să par cel puţin bine crescut. N'aveam însă darul vorbirii şi talentul de a născoci scuze sau de a ticlui şiretlicuri. Nu este uşor să-ţi ascunzi gândurile sub fraze politicoase, spunând totuşi cele ce-ţi stau pe inimă, dacă n'ai învăţat această artă din copilărie.

— Astăzi nu prea am timp, încercai să scap.

— Dar aveai de gând să faci o plimbare.

— Aveam doar puţină treabă. Mâine am o lecţie de

ştiinţe naturale cu una din clasele superioare şi trebue să mă pregătesc.

— Să facem schimb de ore. Dumneata ai să faci mâine lecţie în locul meu, cu şcolarii mai mici. Doar am mai făcut-o şi altădată.

De astădată mi se înfundase! Uram acest soi de combinaţii şi-mi era greu să mai născocesc altceva. Să-i spun pe faţă că n'am chef să mă plimb cu ea?...

Vai, cât e de anevoie să fii bine crescut!

Mai greu mi-a fost când s'a mutat şi ea la cămin şi a început să mă viziteze în fiecare zi, ba cerându-mi un sfat, ba oferindu-mi vreo carte. Acum mergeam împreună la şcoală şi acasă. Lumea începu să ne privească cu tâlc, iar ea se purta ca şi cum ar fi avut anumite drepturi asupra mea. Oamenii ne arătau o vădită bunăvoinţă şi în atitudinea lor faţă de noi, se simţea un fel de aprobare. Toţi îmi strângeau mâna cu un aer de intimitate, de parcă voiau să-mi spună că îmi ştiau taina şi că acum încăpusem pe mâini bune — pe mâinile unei fete de pastor! *Fröken* L. trecea drept o persoană foarte respectabilă şi se bucura de stima tuturor, care erau de părere că e o femeie bună, cum rar întâlneşti. Eu însă, n'aveam deloc nevoie ca această femeie minunată să se ocupe de mine. Aş fi fost pe deplin mulţumit dacă m'ar fi lăsat să fac ce vreau şi mă agăţai cu dârzenie de acest drept al meu de a fi independent. Dar cu toată dârzenia mea, eram se vede foarte naiv, pentrucă începui să mă dumiresc cum stau lucrurile abia când înţelesei că toate svonurile şi bârfelile erau răspândite de una şi aceeaşi persoană. Mă desmeticii dintrodată, ca şi cum cineva mi-ar fi turnat în cap un hârdău cu apă rece.

Se apropia vacanţa de vară şi într'o zi găsii pe masa mea o scrisorică din partea domnişoarei L., cu invitaţia de a-mi petrece vacanţa în familia ei. *„Nu mai pot să mă ascund nicăieri de dumneata. Şi aşa mi-am îngăduit doar, mai mult decât se cuvine să facă o femeie!"* scria ea.

Poate că mai târziu ar fi fost în stare „să-şi aplice şi o burtă falsă" şi să mă dea drept tatăl viitorului ei copil ! Şi eu, idiotul, care nu bănuiam nimic ! O fată bătrână vâna un mire !... Ii spusei toate acestea fără ocoluri, pe şleau, cu brutalitate. Fiind hotărît s'o rup definitiv cu ea, ştiam cum să-i vorbesc ca să mă înţeleagă.

Izbucni în lacrămi.

— Mă urăşti pentrucă te-am vorbit de rău ? Dar te iubesc ! spuse ea.

Aşa dar ea răspândise bârfeala aceea nerușinată pe socoteala mea ! Prin urmare, iată cum poate să arate câteodată dragostea ! Descoperirea aceasta a fost pentru mine ca o lovitură de măciucă şi cu greu mi-am revenit de pe urma ei.

Să iubeşti un om, să-l acuzi de fapte imorale, şi încă din umbră !

Cunoşteam obiceiul folosit în popor pentru a prinde în mreje pe acela care ţi-e drag : fata poartă la subţioară un măr. Apoi, printr'un vicleşug, îl face pe alesul ei să guste din măr. Un atare obicei mi se părea aproape firesc. Ştiam că dragostea are multe căi tainice. Cunoscusem la noi, la ţară, unele fiinţe simple, care îşi pierdeau minţile din pricina dragostei şi-l urmăreau pas cu pas pe alesul inimii lor, deşi el nu le răspundea cu aceleaşi sentimente. Dar cele ce mi se întâmplaseră mă puseseră deabinelea pe gânduri şi asta nu numai pentrucă se nimerise să fiu eu victima.

In cursul următoarelor două săptămâni, până la vacanţă, *fröken* L., fiica pastorului, îmi arătă un dispreţ rafinat. Nu vorbea cu mine ; la masă nu scotea niciun cuvânt şi mă privea cu o mutră, de parcă ar fi avut în faţă pe cel mai murdar om din lume.

Mă bucurai când directorul şcolii, în clipa când urma să luăm vacanţă, mă anunţă, privindu-mă iscoditor, că *fröken* L. nu se va mai întoarce la noi după sărbători, întrucât trebuia să rămână acasă, ca să îngrijească de gospodăria tatălui său.

11

Directorul şcolii mă mai anunţă că voi primi leafa şi în timpul vacanţei. Aşa dar îmi puteam îngădui să colind cu bicicleta tot ţinutul, toată Danemarca, dacă voiam!

La începutul vacanţei, apărură în Odense şi doi foşti colegi de-ai mei dela şcoala din Askov. Cutreieraseră cu bicicleta toată Iutlanda şi acum se pregăteau să plece într'o nouă şi lungă excursie. Bucuros, pornii şi eu cu ei la drum. Pedalarăm prin înfloritoarea insulă Fünen. Eram însetaţi să gustăm frumuseţile Danemarcei, de care ni se părea mereu că nu ne-am îmbătat îndeajuns. Vizitarăm numeroase întreprinderi industriale, ne urcarăm pe fiecare înălţime, ne cocoţarăm şi în clopotniţa bisericii din Breiting, de unde se vedea întregul arhipelag danez. Acolo, sus de tot, într'o cuşcă de bârne, bufniţele ne pândeau din colţuri întunecoase, iar liliecii ne loveau în cap cu aripile. Ne scăldarăm în valurile repezi ale strâmtorii dintre Taasinge şi Tur, vizitarăm castelul Traneker şi vâslind singuri ajunserăm cu barca până în insula Lolland.

Cât de frumoase erau toate aceste strâmtori şi vaduri, ostroavele locuite de păsări şi dâmburile de mâl, care parcă abia atunci răsăriseră din mare şi toată natura aceasta a arhipelagului, gingaşă, delicată, parcă nou născută, pe care mi-era dat s'o cunosc pentru întâia oară în timpul acestei excursii. Amintirea ei s'a ridicat vie în mintea mea mai târziu, la vederea lagunelor veneţiene! Pământul era roditor şi pe insula Bornholm, dar acolo planeta noastră îşi sporea mereu, din pământul cărat de ape, coama ei măreaţă şi coastele, parcă ar fi vrut să ne aducă aminte de zorile omenirii şi de trăinicia celor câte dăinuesc şi azi.

Aici totul era verde, până şi fundul mării ce se străvedea năpădit de alge. Pădurile de lângă ţărm coborau până în marginea apei, de parcă ar fi vrut să-şi potolească setea. Din când în când pe mal, chiar la marginea pădurii, se zăreau boturile unor bărci mari în construcţie. Vasele căutau parcă să pătrundă în mare, cu pupa înainte.

Vedeam pentru prima oară acest colț înfloritor al Danemarcei. In mijlocul atâtor frumuseți se adăposteau însă colibe vechi, cu ferestrele astupate cu cârpe murdare. In jurul colibelor umblau deabușilea copilași oacheși, pe jumătate goi. Pe insulele Lolland și Falster și în partea de sud a Zeelandei, văzurăm deasemenea multe moșii boierești, care se profilau întotdeauna pe fondul unor priveliști pitorești și bogate — adevărate castele înconjurate de șanțuri și de parcuri splendide. Dar de multe ori, o astfel de casă boierească, aidoma unui palat cu turnuri și creneluri, cu numeroase clădiri mai mici situate în curte, era înconjurată de magherniță pe jumătate dărâmate, răzlețite pe câmp. Din crăpăturile lor rânjea mizeria. La noi pe insula Bornholm nu erau moșii boierești și avui prilejul să văd aici, pentru întâia oară, cât de roditor era pământul dar.ez. Dar nici nu mai văzusem niciodată cocioabe atât de sărăcăcioase ca cele de aici. Castelele și cocioabele păreau să justifice unele existența celorlalte. Colibele dărăpănate făceau să pară pământul mai gras și mai roditor. Dar și pe vremea aceea se obișnuia să se spună că „Danemarca este una din cele mai fericite țări din lume, unde există puțini oameni care au mai mult decât le trebue, dar și mai puțini care trăiesc în mizerie". Altădată, auzind acest lucru, eram mândru de țara mea, dar acum mă gândeam că nici pomenealá nu era de așa ceva. Vedeam că pe lângă fiecare conac boieresc se aflau cam o sută de magherniță. Palatele marilor bogătași parcă sugeau toată vlaga umilelor așezări țărănești, aproape tot așa cum orașele mari seacă rezervoarele de apă pe vaste întinderi în jurul lor.

Poposirăm într'un târg din partea de sus a insulei Zeelanda, lângă o astfel de colibă nenorocită, și cerurăm apă. In fața cocioabei, o doamnă îmbrăcată într'o rochie de culoare deschisă stătea în fața unui șevalet și picta un tablou în culori reprezentând această colibă, în al cărei geam spart ardea ceva roșu ca jeratecul. Pe prag stătea răzimată de uscior o femeie cu un copil în brațe. Mititelul își sprijinea picioarele în pântecele ei proeminent. Femeia aruncă chiorîș o privire nehotărîtă

doamnei, care îi făcu semn că poate să întrerupă pozatul, pentru câteva clipe, şi să ne dea apă.

— Dumneaei e cucoana dela castel, ne şopti femeia la bucătărie. Ei i se pare grozav de frumoasă casa noastră ! Dar a trebuit să astup fereastra cu fusta mea roşie de sărbătoare : cârpa veche nu-i plăcuse cucoanei. Zice că nu-i „pitoresc"...

Acum, în orice caz, era pitoresc : fusta roşie parcă ţipa. Imi aducea aminte de steagurile roşii de pe imaşurile obşteşti pe care îmi petrecusem copilăria.

Până atunci, cât stătusem la Askov nu făcusem decât o singură excursie până la dâmbul dela Skamling, o plimbare cu *frue* Molbek pe insula Fünen şi una prin stepa de lângă Tirsljund. Acum aveam posibilitatea să cunosc întregul arhipelag danez, întinsele ogoare pline de sevă, cultivate cu napi din Lolland, frumoasele stânci de cretă de pe insula Mön, carierele de piatră de var de pe insula Faxe, moşiile Stevns, Njus şi alte moşii boiereşti istorice — adică o parte mai mare din Danemarca. Mi-am făcut în felul acesta o imagine mai bogată şi mai complexă a vieţii ei.

Pentru mine îndeosebi, excursia n'a fost uşoară. Bicicleta mea mergea greu şi nici eu nu eram prea puternic. Insoţitorii mei trebuiau să facă dese popasuri până prindeam puteri, sau să o ia înainte direct spre locul de oprire stabilit şi să mă aştepte acolo. La început au încercat chiar să facă schimb de biciclete cu mine, dar în scurt timp s'au plictisit : bicicletele lor erau mult mai uşoare şi puteau să meargă mai repede decât a mea ! In ultima etapă a drumului, dela Faxe la Copenhaga — ţinta finală a excursiei noastre — am rămas mereu în urma tovarăşilor mei, aşa că ei au pornit înainte, înţelegându-ne să ne întâlnim la o cabană mică unde, pe o jumătate de coroană, puteai să dormi şi să bei cafeaua de dimineaţă. Dar între oraşul Kjoge şi Copenhaga m'a cuprins o oboseală atât de cumplită, încât m'am culcat într'un şanţ ca să mă odihnesc puţin şi am adormit dus.

Mă deşteptai spre seară grav bolnav ; aveam febră şi junghiuri în partea stângă a pieptului. Nu eram în stare să merg mai departe cu bicicleta şi zăcui aşa la

marginea şoselei, până când un ţăran care trecu pe acolo, în drum spre capitală, de unde trebuia să aducă rămăşiţe de mâncare pentru porci, mă culese de pe jos, cu bicicletă cu tot, şi mă duse în căruţă până la un han aflat în apropiere de cabană.

Deşi bolnav — mă durea pieptul şi spatele — petrecui câteva zile la Copenhaga. Mă dusei pe la mătuşa Trine, unde locuia Iacob Hansen, dar el era plecat. Respiram anevoie şi mă lua cu frig, ba cu cald, apoi mă treceau sudorile. Nu credeam însă că eram într'adevăr bolnav şi nu-mi trecu prin gând să mă duc la un doctor. Doar o singură dată în viaţa mea fusesem la un doctor şi habar n'aveam ce este febra. Mi-o închipuiam numai ca o boală legată de ţinuturile mlăştinoase ori de minele din care se scoate aur. De când mă ştiam, nu ţinusem un termometru, în mână. Acum îmi dădui seama limpede că avusesem tot timpul temperatură ridicată, dar nu o luai în serios până când nu atinsei patruzeci de grade.

Mi se părea doar că la Copenhaga e cumplit de cald. Aerul parcă mă frigea.

— Pasă-mi-te, ai adus cu tine aci „zona toridă"! râdeau de mine tovarăşii. Iar noi tremurăm de frig!

In starea aceasta am plecat cu vaporul spre Nexö şi scăldat în sudori m'am perpelit tot timpul călătoriei pe puntea de mijloc, întunecoasă şi rău mirositoare, murdărită de vitele pe care vasul le transportase de pe insula Bornholm în capitală.

Am stat acasă o săptămână. In tot acest timp tata nu m'a dojenit deloc, atât era de mândru că ajunsesem învăţător. Mama plângea şi-mi tot dădea să beau ceai de muşeţel cald.

Nu mă despărţeam de bicicletă. N'aveam puteri s'o mai folosesc, dar bunicul care se mutase la părinţii mei după moartea bunicii, ar fi vrut să încerce şi el să se plimbe. Deşi avea aproape optzeci de ani, se ducea mereu la magazie să vadă şi să pipăe bicicleta. Trebuia s'o scot în drum şi să-i arăt cum să încalece şi să meargă cu ea. Bătrânul înşfăca ghidonul cu mâinile lui tremurânde, ridica piciorul ca să se urce în şea, dar pân'la urmă se lăsa păgubaş şi spunea cu tristeţe:

— Nu! Pesemne, am îmbătrânit. Vor fi multe lucruri noi pe care mie nu-mi va fi dat să le cunosc! bombănea apoi încet, ca să audă numai el.

Nu știu când și cum am ajuns înapoi la Odense. Dar aci Karen Jorgensen mă culcă repede în pat și trimise după doctor. Temperatura mi se urcase la peste patruzeci de grade și doctorul stabili că aveam dublă pneumonie. Acest diagnostic mă doborî definitiv.

Totuși, nădăjduiam să mă fac bine într'o zi, două. Vacanța nu se sfârșise încă și mai voiam să cutreier și să văd atâtea locuri! Cerui să mi se aducă bicicleta în cameră, ca s'o am mereu sub ochi. Zăceam bolnav și călătorind cu gândul, când frigurile și durerile mă mai lăsau.

Totuși, ce bine era să stai în pat! Parcă aveam nevoie să mă odihnesc după truda mea de toată viața. Iar așternutul mă îmbrățișa cu atâta duioșie, când frigurile mă încercau mai puțin! Imi aduceam aminte de primii ani ai copilăriei, când eram atât de des bolnav și zăceam în pat vreme îndelungată. Pe atunci era destul să-mi lipesc obrazul de o pernă rece ca să mă liniștesc.

Doctorul din Odense începu să mă trateze cu vezicători.

— Acum se obișnuește să se facă puncții pentru a scoate lichidul — îmi spuse el — pompându-l ca dintr'un vas. Dar noi ne ținem de sistemul vechi: folosim tratamentul cu vezicători.

Mi le aplica chiar el, apoi se așeza la marginea patului și stătea de vorbă cu mine ca să-mi ție de urît. Era un bătrânel nostim. In nas și urechi îi creșteau smocuri de peri pe jumătate albi, iar sprâncenele i se arcuiau ca niște aripi de vultur. Era atât de surd, încât când voia să mă asculte la plămâni, trebuia să tușesc și în același timp să strig ca să poată auzi ceva. Cel mai mic efort îmi provoca însă în piept dureri crâncene, care-mi sfâșiau parcă toate măruntaiele.

Cu toate acestea, fără el mă plictiseam. Venea gâfâind din greu și, după ce se așeza lângă mine, pe pat, nu putea să se potolească vreme îndelungată, dar începea numaidecât să trăncănească. In grabă se înneca și obrajii-i ba se umflau, ba se scofâlceau:

— Toată vina o poartă clima noastră din Odense.. Aerul ăsta ! Ia să-ţi vedem spinarea. Crudă, ca un biftec „tătăresc" : lichidul însă a mai scăzut... Vai, vai, vai ! Plasturele s'a găurit şi Karen o să creadă că am făcut în pat !...

Auzindu-i flecăreala, pufneam în râs, deşi mă durea îngrozitor când făceam acest efort.

Alţi doctori îşi băteau joc de pasiunea bătrânului pentru vezicători. O ştiam chiar dela el. Dar avea dreptate : lichidul scădea şi se deplasa, iar noi îl urmăream cu vezicătorile pe tot cosul pieptului. Era o vânătoare în toată legea. Eu îi arătam unde se află vânatul, iar bătrânul medic îl alunga cu vezicătorile.

— Ei, drăcie, dumneata, tinere, ai un simţ care nu te înşeală ! se minuna el.

In cele din urmă durerile încetară, dar de câte ori răsuflam, simţeam ca şi cum s'ar lipi şi s'ar deslipi în pieptul meu două bucăţi de hârtie cerată.

Doctorul era încântat.

— Aş vrea, zău, să te arăt colegilor mei, acestor snobi ! se bucura el. N'a mai rămas locşor unde să trebuiască să mai pun un plasture. Dacă se va strânge lichid, îl vom scoate prin buric !

— Acum ar mai trebui să facem să-ţi scadă şi temperatura cu vreun grad şi jumătate — spuse el altădată — şi să trimitem pe lumea cealaltă drăcovenia asta blestemată a dumitale !

Intreg internatul era furios din pricina preţioasei mele biciclete. Intr'o zi veni după ea mecanicul nostru. O demontă şi-mi aduse lagărele ca să le văd ; erau pe jumătate roase, pentrucă în loc de bile aveau nişte bucăţele de piatră.

— V'aţi plimbat pe pietre, nu pe bile ! declară mecanicul revoltat. E de necrezut !

Jörgen Petersen îşi primi bicicleta înapoi. Vecinii mei de internat i-o duseră chiar ei la administraţia ziarului. Femeile noastre de serviciu se bucurară : bicicleta le stătea în drum când trebuiau să spele pe jos în camera mea.

In schimbul bicicletei primii o răsplată. Cele trei

tinere iutlandeze veniră să întrebe dacă era adevărat că renunţasem pentru totdeauna la bicicletă.

— In cazul ăsta, vom veni să te mai vedem ! îmi făgăduiră ele.

Trecu mult timp până când temperatura redeveni normală. Mă simţeam însă atât de bine în pat, încât nu mă înduram să mă scol. Elevii mei treceau să mă vadă după lecţii şi-mi aduceau flori sau fructe. Fetele bietei croitorese veniră la mine într'o zi cu o franzeluţă cumpărată din propriile lor economii, scoase dela puşculiţă.

— N'am luat decât o singură monedă de cinci öre, mă mângâiară ele. Ştie şi mama !

Cele trei iutlandeze puneau întotdeauna la fereastră un semnal care îmi anunţa vizita lor, iar din două în două zile venea, gâfâind, bătrânul doctor, care se aşeza pe marginea patului şi mă distra vreo oră cu flecăreala lui. Se vedea că omul apucase zile mai bune, şi cu toate că nu duhnea a alcool, uneori părea ameţit. Unii spuneau că ar fi morfinoman. Dar vizitele lui mă bucurau atât de mult !

Intrasem într'o nouă fază a evoluţiei mele : începeau să mă intereseze mai mult oamenii vii decât cărţile. Nici măcar descrierile de călătorii, pe care le înghiţeam sub pretext că mă pregătesc pentru orele de geografie, nu mă mai pasionau ca înainte. Acum mi se părea mult mai interesant să călătoresc, stând în pat, prin lumea fenomenelor şi a enigmelor psihice ! Mă interesa tot ce era în legătură cu oamenii, dar mai ales ceeace îi deosebea pe unii de alţii. Când te gândeşti că dragostea împinsese o femeie până acolo încât să-şi vorbească de rău iubitul ! Un medic care trebuia să se străduiască să salveze vieţile oamenilor se otrăvea cu morfină, în ciuda experienţei şi cunoştinţelor sale în domeniul medicinei ! Da, multe lucruri uimitoare se întâmplau pe lume ! Dar ce se petrecea oare în minţile şi inimile unor astfel de oameni, ce-i determina să facă asemenea fapte şi cu ce-şi justificau ei actele faţă de propria lor conştiinţă ? Apoi mă întrebam dece îmi arătau încredere şi se simţeau apropiaţi de mine ?...

Cu toată tinereţea mea, uneori trebuia să le fiu eu

altora un sprijin moral. De pildă, comportarea bătrânului medic. Imi făcea impresia că mă vizita atât de des *pentrucă avea nevoie* de societatea mea. Poate că îl rodea o suferință ascunsă ? Din câte știam, nu era căsătorit, dar se putea întâmpla să fi avut de pildă un fiu nelegitim, care nu mai voia să știe de tatăl său, întrucât nici bătrânul nu voise să-l recunoască la timpul său ? Și poate că acum doctorul simțea lipsa unui copil ? Poate... Câte semne de întrebare nu existau ! Un singur lucru nu izbuteam să pricep : dece își motiva desele vizite la mine sub pretextul examinării rănilor pricinuite de vezicători, cu toate că se vindecaseră demult ? Mă mai mira, deasemenea, interesul ce-l arăta, ca medic și om de știință, pentru pielea mea gingașă dar sănătoasă și pentru vindecarea rapidă a rănilor și a sgârieturilor mele. Drept e că aveam o piele foarte sănătoasă. Incă pe vremea când eram calfă de cizmar, dacă mi se întâmpla să mă tai la un deget, era destul să-l strâng cu o ață mai sus de tăietură și, în două-trei ceasuri, rana se închidea. N'am suferit niciodată de vreo boală de piele, deși am pielea foarte subțire și sensibilă. Deobicei, oamenii sunt foarte mândri de calitățile astea. Dar... ce-l interesa atât de mult pe doctor ? Poate pentrucă el avea pielea sbârcită ? Sau...

Dar câte nedumeriri nu se iveau ? Uneori mă simțeam ca un alpinist care se cațără spre un vârf de munte. Trebuia să urc mult ca să aflu adevărata înțelegere a motivelor care determinau acțiunile omenești. Deseori, aruncând dela asemenea înălțimi, fără să-mi dau seama, o privire în jos, în prăpastie, îmi venea ameteală.

Citisem destule în cărți despre bunătatea și despre răutatea omenească. Dar să stai așa și să pleci cu gândul dela cunoscut spre necunoscut, să tragi în mintea ta linii dincolo de limita vieții obișnuite, pe care le văd toți și fiecare, și să găsești în spațiu un punct unde se încrucișează mii de căi posibile, este cu totul altceva decât să citești o carte. De fapt, nu luasem niciodată cu adevărat în serios soarta oamenilor zugrăviți în cărți. Erau înfiripări artificiale, care puteau să te intereseze, să te impresioneze, chiar, dar nu să te captiveze.

Alta e soarta oamenilor vii, care te înconjoară în viaţa reală, de toate zilele, se bucură şi suferă cu adevărat şi de la care, dacă te uiţi bine, se întinde în toate părţile o reţea de fire, ca o pânză de păianjen. Iar rădăcinile care-i hrănesc pleacă spre adâncurile pământului, poate chiar în abisul lui!

Pentru tatăl meu, de pildă, de câte ori nu mă frământam! Nici acum nu mă puteam opri să nu mă întorc iar cu gândul la el, să încerc poate pentru a douăzecea oară să drămuesc drept partea de lumină şi de umbră ce precumpănea în legăturile lui cu oamenii din jur. Poate că noi săvârşim o nedreptate strigătoare la cer, când pentru unele slăbiciuni şi greşeli îl izgonim din inima noastră, trăindu-ne propria noastră viaţă, de parcă n'am fi avut nevoie de el. Dar care fusese, de fapt, vina lui? Poate că avusese şi el de dus o luptă lăuntrică mult mai crâncenă decât am fi putut vedea sau bănui noi; poate că se număra şi el printre acei oameni de o deosebită severitate cu ei înşişi.

Dar tocmai astfel de firi simt nevoia unei atitudini blajine. Asta o ştiam din propria mea experienţă. Cunoşteam prea bine această pornire dăunătoare de a nu da înapoi cu niciun preţ, de a nu ceda, când vezi că oamenii îţi întorc spatele, de a-i întărîta intenţionat, pur şi simplu ca să-i îndepărtezi de tine, în loc să te resemnezi ori să te predai. Când carul începea să se răstoarne, tatăl meu bănuia că alţii ar fi răuvoitori şi-l mai îmbrâncea şi el. Altfel nici n'ar fi putut să fie el însuşi. Nu avea nimic din firea blajină şi cumpănită a mamei. Din păcate, nici eu n'am moştenit prea mult din aceste însuşiri ale ei.

Nimeni n'are atâta nevoie de bunătate din partea celor din jur cum au asemenea firi răzvrătite. Ce chin sufletesc îngrozitor să te întorci cu faţa la perete şi să renunţi la restul oamenilor! Numai băutura îl mai ajuta pe tata să rabde chinul acesta.

Incepul să înţeleg întreaga complexitate a suferinţelor lui. Deşi faptele tatii păreau uneori absurde, avea multe însuşiri şi înclinaţii care dovedeau marea lui tărie lăuntrică. Te ducea cu gândul la un copac tăiat, al cărui trunchiu dădea lăstari scurţi şi verzi, vădind

forţele vii care mai mocneau în interiorul lui, dar fără să mai poată creşte spre lumină. Tatăl meu, om înzestrat cu însuşiri alese, fusese osândit la pieire de orânduirea existentă, în condiţiile căreia unor astfel de oameni nu le este hărăzită decât o soartă de sclavi.

Dar ce rost are să mai dovedeşti că într'adevăr condiţiile de viaţă sunt acelea care-l transformă pe om într'un fel şi nu într'altul? E o mare deosebire între justificarea pe care o dă faptelor mintea sau inima. Abia în clipa când îl înţelesei cu adevărat pe tata, întemeindu-mă mai ales pe însuşirile propriului meu caracter, încercai un sentiment cald pentru el. In general, nu poţi înţelege pe deplin un alt om decât în cazul când propria ta fire are anumite afinităţi, are ceva asemănător cu el. Stând în pat şi căutând să pătrund sufletul omului, sub învelişul lui exterior cel vizibil, descopeream în mine însumi diferite înclinări pe care înainte nici nu le bănuisem măcar.

Câtă vigoare avea tata şi ce năzuinţă îndărătnică de a-şi manifesta „eul!" Neînfricat, ar fi înfruntat singur o lume întreagă. Inaintea perioadei de desvoltare a mişcării muncitoreşti, tatăl meu avusese, în general, concepţii de dreapta. Dar când fogedul [1] oraşului Nexö se apropiase în ajunul alegerilor pentru *Folketing*, de părintele meu care lucra la pavarea pieţei şi i-a spus: „Ei, Andersen, mâine mergem toţi ca unul la Okirkebü să votăm pentru cei de dreapta!", tata a sărit în sus şi, fulgerându-l cu privirea, a strigat indignat şi mânios: „Asta nu! Asta nu se va întâmpla!" Pe vremea aceea eu îl ajutam pe tata, cărându-i pietre — şi în inima mea de copil a început să svâcnească un sentiment de mândrie, când am văzut că îndrăznise să se împotrivească celei mai mari autorităţi din oraş, că era gata mai curând să renunţe la o plată mai bună şi să plece iarăşi, cine ştie unde, la cariera de piatră, decât să dea ascultare unei cereri nedrepte. De fapt tata nu fusese chiar atât de aspru cu noi. Poate că familia noastră avusese tot atât de multă nevoie de încăpăţânarea lui ca şi de grija mamei. Şi se poate să-şi fi purtat atât de greu această atitudine dârză pentrucă

[1] Guvernator (n. r.)

trăia în singurătate. In ochii celorlalţi oameni, încăpăţânarea lui apărea drept un viciu.

A doua zi tata a plecat la Okirkebü, împreună cu alţi muncitori şi a votat pentru cei de stânga. Nu fusese chip să-l înduplece. Cu puţin timp înainte de perioada despre care vă povestesc acum, mama îmi scrisese că tata se împotrivise şi *amtmannului* [1], în privinţa uneia din măsurile administraţiei locale. Probabil că tata avusese dreptate.

Stând în pat, în convalescenţă, după o boală grea, parcă îl înţelegeam de astădată pe tata şi cu mintea, dar şi cu inima. Şi nu numai că-i dădeam dreptate, dar uneori mi se strecura gândul că-l iubesc pentru îndârjitul lui „Jos mâinile"! adresat oamenilor de care atârna viaţa lui.

12

Frumoasă şi rodnică a fost pentru mine această odihnă forţată pe care am petrecut-o în pat : aşteptam ca organismul să învingă boala şi temperatura să scadă. Un timp nu mi-a mai păsat de niciun fel de studii, iar când mă vizita cineva, lăsam musafirii să mă distreze sau să se distreze între ei. Apoi, încercam să reconstitui în minte aspectul exterior şi interior al fiecărui oaspete, după impresiile fugare pe care izbutisem să le observ în timpul vizitei. Dar cel mai mult îmi plăcea să stau culcat şi să mă las în voia gândurilor, să-mi creez o anume stare spirituală şi să mă las dus de acele impresii fugare, întâmplătoare.

Omul bolnav, ţintuit la pat, se află într'o stare sufletească cu totul deosebită. Mintea şi inima omului sănătos, prins în zarva vieţii şi în frământarea grijilor zilnice, rămân indiferente la o seamă de lucruri care îl impresionează puternic când e bolnav şi nu se dă jos din pat. Aceste impresii fugare uneori, adesea trainice, i se întipăresc în minte. Cele mai felurite şi mai extraordinare gânduri şi sentimente pun stăpânire pe

[1] Subprefect (n. r.)

omul care stă la pat în liniște deplină. Adevărurile cele mai evidente, ca să zic așa, de fiecare zi, care plutesc mereu în aer, încep abia atunci să prindă glas cu adevărat. De fapt, nu eu ajungeam la diferite concluzii, ci parcă altcineva gândea pentru mine ; eu doar stăteam și înregistram.

Uneori era deajuns să simt un miros cât de vag, abia perceptibil, ca să-mi vină în minte imagini și reprezentări de undeva, de departe.

— Astăzi n'o să mănânci ou moale ; am nimerit unul clocit, îmi spuse într'o zi Karen, aducându-mi gustarea de dimineață. In aceeași clipă, mi se părea că deslușesc în aer un miros ușor de hidrogen sulfurat, iar în fața ochilor mei apăru numaidecât țărmul bornholmez plin de alge intrate în putrefacție. Apoi zăream un covor de lobodă, mai deasă și mai plină de sevă ca oriunde și odată cu aceasta adulmecam aburul cartofilor fierți. Tăișul cuțitului avea uneori un miros care aducea cu un vag parfum de viorele ! Viorelele acelea care creșteau la noi pe marginile râpei, dincolo pe imaș, miroseau atât de puternic a fier, ca și cum prin apropiere s'ar fi aflat o oaste întreagă, ferecată în armuri.

Incă din copilărie, eram de o sensibilitate bolnăvicioasă, care mi-a pricinuit multe suferințe. Mama mă poreclise „sperietoare de ciori", pentrucă tresăream oridecâteori mi se părea că mâncarea avea un gust neobișnuit, uneori abia perceptibil, pe care alții nici nu-l simțeau. La drept vorbind, era îngrozitor că intrând într'o locuință îmi dădeam seama îndată, după miros, dacă erau sau nu ploșnițe sub tapete. Dar puteai concepe oare casă fără plosnițe ? ! Și de vreme ce tot nu mă muscase încă niciuna... Acum, însă, această sensibilitate stupidă mă distra, spulberând puțin monotonia existenței mele.

Gândul morții îmi venea deseori — fără să mă sperie, însă. Zăceam în pat și-mi închipuiam că, în clipa când vine pe lume omul trebue să simtă ceva deosebit — deasemenea și în ceasul morții. Imi însemnai chiar unele gânduri de felul acesta.

Tocmai atunci pică bătrânul doctor. Nu bătuse la

uşă, aşa că nu apucai să ascund hârtia. Doctorul o luă numaidecât fără să mă întrebe şi începu s'o citească.

— Aha, stai şi scrii scrisorele de dragoste morţii ? mă dojeni el după ce şezu câtva timp pe marginea patului meu şi îşi mai potoli răsuflarea. Da ! La vârsta dumitale mai poţi cocheta cu moartea !

— Dar dece ? Eşti atât de sigur că am să mă fac bine ?

— Bineînţeles. Doar ştii vorba, lucrul rău nici dracu nu-l ia. Dumneata şi moartea ! Nici nu te-ai născut măcar cu adevărat. Uf ! Nu-i un lucru chiar atât de simplu, cere multă osteneală ! Ai să simţi pas cu pas, toată viaţa dumitale ce înseamnă să intri în viaţă... Râzi ! Iţi închipui că oamenii se nasc aşa dintrodată. Te scoate moaşa din trusa ei şi gata ! Nu, asta nu-i decât începutul. Ca şi cum abia ai fi scos vârful nasului în viaţă, ca să-ţi dai seama a ce miroase pe aici şi unde ai nimerit. De vârît, îl vâri, dar te împotmoleşti singur. Te mai bate un pic peste spate şi vrând-nevrând, te împaci cu noua orânduire a lucrurilor. In cele din urmă noul născut începe să plângă : iată primul lui salut trimis vieţii. Dar pe măsură ce trece vremea trebue să se deprindă cu aceea care poartă minunatul nume „viaţa". Adică să înceapă să-şi facă singur rost de hrană, să se adapteze la toate, încetul cu încetul. Şi, zău, această „adaptare" e un lucru tare anevoios. Te întrebi dece plâng copiii — ba şi oamenii mari ? Vezi bine, tot nu le foloseşte la nimic plânsul lor. Şi avea dreptate măicuţa să-ţi vorbească aşa, pe vremea când în leagăn încă plângeai mereu neostenit — mai-mai să te îmbolnăveşti de vătămătură ! Dece plâng ei, oare ? Pentrucă nu izbutesc să se strecoare prin toate aceste blestemate „urechi de ac", care sunt atât de multe în viaţă. E nespus de greu să te tot strecori prin crăpături înguste, mai ales pentru cei care au cap. Una dintre cele mai grele probleme ale vieţii a fost şi va rămâne totdeauna întrebarea dacă va trece şi capul ? Şi dacă viaţa s'ar rezuma doar la preocupările sugarului, la supt şi la respirat, atunci... Da, atunci ai fi putut să creşti în linişte şi să devii... hai să spunem atlet sau boxer. Dar dacă ai

ghinionul să te deosebeşti cât de puţin de un animal biped, îţi dai seama că oricâte forţe şi străduinţe ai depune, abia te aşteaptă ce e mai greu. Multora cheful de viaţă le piere încă dela jumătatea drumului. „Ajunge! M'am săturat!" Alţii, prea laşi, se mulţumesc să se ameţească de pe o zi pe alta, ca plecata dumitale slugă. Intr'adevăr, la ce naiba să mai lupţi, năzuind mereu să te desăvârşeşti, dacă tot n'ai parte de nimic în viaţă? Iar când ajungi şi tu să spui că în sfârşit îţi vine a crede că te-ai născut cu adevărat, te şi înhaţă moartea! Înţelegi toate astea, tinere? Şi în cele din urmă te crezi şi tu în măsură să acţionezi sau să faci o treabă cum se cuvine; iei aminte că a şi venit timpul să te pregăteşti de drum, pentrucă marele scop a fost atins: din neant în viaţă, din viaţă în nirvana, brr! Ei, drăcie!

— După dumneata naşterea e dureroasă... vreau să zic pentru copil? întrebai eu, oarecum necăjit.

— Pentru copil... pentru copil! se strâmbă el după mine ironic. Mereu acest sentimentalism! Dumneata crezi că, odată ce te prinde tăvălugul, mai simţi ceva? Te trudeşti, atâta tot!

Nu puteam înţelege cum era cu putinţă ca un om atât de învăţat să fie atât de laş şi-i împărtăşii părerea mea.

— Nu, dumneata n'ai cum să înţelegi; e prea devreme. Dar să te pui în situaţia unui om care se sbate chinuit de un gând, şi se sbate tocmai pentrucă e înarmat cu atâtea cunoştinţe! Prea multe forţe luptă în om, forţe care ar fi trebuit să convieţuiască în pace, şi, în cazul cel mai bun, să se ajute între ele. Dar fiindcă veni vorba, ştii cum apar forţele acestea ca două rase cu totul diferite? Şi apoi, crezi dumneata că bârlogul ăsta, în care zaci, poate să ridice moralul omului? Aici, în cămara rezervelor de unt a Danemarcei! Un orăşel de matadori şi de generali civili! Un cuib de bârfeli! Uite-te numai la dumneata. S'a gândit careva dintre cei de aici să te poftească odată la el acasă? Pentru asemenea lucruri eşti prea străin de localitate. Nu te-ai născut pe meleagurile noastre, în cocioaba noastră! Nu-ţi cunoaştem neamurile şi obârşia. Şi e

mai bine ca păduchii noştri să nu aibă de a face cu ai dumitale ! In schimb, o să ne ocupăm noi de persoana dumitale, o să te judecăm noi şi o să te cântărim din cap până'n picioare, ceeace înseamnă că ai fost, totuşi, admis în societatea bună. A şi mers vestea că în dumneata zace un mare scriitor, care nu izbuteşte să-şi facă un nume, pentrucă nu umblă după muieri !

Vizitele doctorului nu-mi mai făceau plăcere. Flecăreala lui blajină începuse să fie pătrunsă din ce în ce mai mult de otrava pesimismului. Doctorul acesta îmi amintea de viperele strivite, pe care noi, ciobănaşii, le atârnam cu capul în jos deasupra unui foc. Sbătându-se într'o furie neputincioasă, căscau mereu fălcile, din care mai mustea veninul.

La drept vorbind, bătrânul nu-mi inspira nicio teamă : îmi făcusem o concepţie destul de bine precizată despre viaţă. Totuşi, semănase în mine un fel de nelinişte, care începuse să mă turbure, şi treaz şi în somn. Imi aduc aminte că în vremea copilăriei, am văzut odată un spectacol dat de un prestidigitator. Scamatorul a luat minunatul ceasornic de argint al tatii, l-a pus într'o piuliţă şi l-a prefăcut în ţăndări. Eu am început să urlu, dar scamatorul a tras cu pistolul şi deodată ne-am pomenit cu ceasul atârnat de un cui, bătut în perete !

In visele mele doctorul îmi apărea sub chipul acestui prestidigitator ! Rânjind diabolic, mă aşeza în piuliţă, îşi vâra în ea şi nasul lui lung şi ascuţit, ca să vadă dacă stau cum trebue, apoi se apuca să mă piseze. In cele din urmă, trăgea cu pistolul în pulberea obţinută şi mă trezeam strigând, lac de sudoare, dar fericit că „atârnam totuşi în cuiul meu". Simţeam desluşit cum îmi bate inima. Coşmarul acesta mă urmărea noapte de noapte şi mă gândii dacă n'ar fi cazul s'o rog pe Karen Jorgensen să-i spună doctorului să mă scutească de vizitele lui. Nu îndrăzneam însă, pentrucă, oricum, îmi era frică de bătrân.

Intr'o zi, veni din nou şi găsi pe plapoma mea o poezioară.

— Lasă-te de mâzgălelile astea ! îmi zise el. Imi luă hârtia şi fără s'o citească o mototoli şi-o aruncă

într'un colţ. Sunt medicul dumitale şi nu vreau să aud de asemenea lucruri. Toţi poeţii sunt tuberculoşi!

— Bine, bine, dar cred că eu nu sunt tuberculos! îi răspunsei eu speriat.

— Pleurita nu-i cu nimic mai uşoară decât tuberculoza. Ce-ţi închipui dumneata? Trebue să duci o viaţă animalică, să mănânci, să bei bine şi să laşi naibii speculaţiile astea filosofice, dela care se trag apoi toate bolile. Sau crezi, poate, că şi oamenii cu adevărat sănătoşi îşi pierd timpul cu aşa ceva? Atleţii sunt totdeauna idioţi, iar femeile frumoase, proaste ca gâştele. Nimic nu le turbură armonia sufletului, în timp ce noi, sărmanii, suntem îmbâcsiţi de felurite contradicţii şi tot felul de nepotriviri. Ceeace face ca unii oameni să apară mai interesanţi în ochii noştri nu este decât un rezultat al amestecului unor rase care nu se pot contopi, un produs al luptei dintre anumite înclinări şi aptitudini ce ajung să se suprapună şi să se împiedice chiar una pe alta — într'un cuvânt, un fel de boală. Deaceea şi găsim în această categorie numai oameni urîţi! Faptul acesta ne-a silit să ne revizuim noţiunile despre frumuseţe şi să născocim o aiureală ca *frumuseţea spirituală!* Te rog să nu protestezi! Sălbaticii sunt totdeauna oameni frumoşi, dacă sunt sănătoşi şi sătui, dar în schimb, ei nu se obosesc cu meditaţii care să le dea dureri de cap! Ei nu au de luptat cu diferite frământări sau idei ce se bat cap în cap pentru a ajunge la un echilibru lăuntric; nimic nu le turbură liniştea sufletească. Şi nimeni nu se sinchiseşte de frumuseţea lor sufletească, pentrucă sunt atât de frumoşi trupeşte. Deaceea, îi pizmuim pe sălbatici, cu toată superioritatea noastră aparentă, îi invidiem aşa cum bolnavul îl pizmueşte totdeauna pe cel sănătos, iar slutul pe cel frumos. Dumitale ţi se pare, pesemne, că sunt un cinic. Dar se pune întrebarea: n'o fi, cumva, creierul omenesc — ajuns la un atât de înalt grad de desvoltare — doar o tumoare provocată de un vechi traumatism al regiunii occipitale şi care l-a făcut să sufere încă de pe când omenirea se afla la începuturile ei? Poate că treptat, cu timpul, această tumoare a devenit un apendice per-

manent cu care organismul omenesc s'a obişnuit, trebuind să se adapteze. Numeroase neoplasme morbide care s'au format în organism au avut o evoluţie asemănătoare. Tot e la modă acum, teoria evoluţiei ! Imi închipui deci că lucrurile s'au petrecut cam în felul următor : Un cârd de maimuţe sar de colo-colo într'un crâng de palmieri — n'au nici griji, nici necazuri. Deodată, o nucă mare de cocos cade din copac şi-i sparge uneia capul. Rana nu se vindecă, dimpotrivă, se obrânteşte. Se mai întâmplă ca nişte muşte să-şi depună ouăle în rană. Bietul animal nu mai poate de durerea apăsătoare din ceafă, şi asta îl face să dea mereu capul pe spate, să se ridice pe membrele dinapoi, şi, în cele din urmă, să meargă în două picioare. De fapt, de aici începe totul. Şi aici am vrut să ajung. Prin urmare, tumoarea morbidă a început să se desvolte într'un fel sau altul, iar mersul cu capul ridicat te înalţă oarecum prin el însuşi : eşti mai aproape de cer ! Cu vremea, partea moale a tumorii — materia, după cum se spune atât de nostim — se transformă în substanţa cerebrală. Tumoarea de altădată devine o parte din organism. Rana din craniu se închide, acoperind organul nou creat. Poftim, stimabile, iată slăvitul dumitale creier !

Trecând pragul, doctorul făcu un gest care nu poate fi descris. Era ultima lui vizită, pentrucă a doua zi mă dădui jos din pat. Mă şi săturasem de atâta doftoriceală. E drept că temperatura nu voia să coboare cu niciun preţ — nici cu o liniuţă măcar — dar ajunsesem să cred că, în mod obişnuit, aveam întotdeauna puţină febră, şi mă întrebam dacă nu eram oare demult bolnav de tuberculoză ?

13

Ce fericire să te întorci la munca de toate zilele ! Contactul cu copiii îmi încălzea inima, iar timpul mi se părea din nou plin de miez. Dar statul în pat vreme de două luni îmi micşorase energia : un fel de oboseală, de greutate, îmi încătuşa întreaga fiinţă. Lucrul

acesta se răsfrângea parcă și asupra copiilor. Când intram în clasă, nu mă mai primeau cu aceeași nerăbdare plină de voie bună, iar lecțiile nu mai erau atât de vesele ca odinioară.

— Ce liniștit sunteți acum ! se minunară fetele sărmanei croitorese, care începuseră să mă însoțească din nou zilnic acasă. Mama crede că nu v'ați însănătoșit încă bine de tot. „Ți-e mai mare mila să te uiți la dânsul, în ce hal a slăbit !" așa spune ea.

Imi mai povestiră că mama lor le îndemnase să fie cât mai cuminți în clasă, arătându-le că pentru un bolnav e foarte greu să muncească.

— Dar nu-i așa că nici nu-i nevoie să ne mai amintească de asta ? întrebară ele, privindu-mă încrezătoare, cu ochii lor blânzi de copii.

Intr'adevăr — nici nu era nevoie să le mai învețe așa ceva : fetițele erau cât se poate de liniștite și de cuminți, deși erau încă mici de tot. Nu știu dacă aceasta se explica prin hrana proastă și prin lipsa de mijloace sau prin condiția lor socială. Tropăiau totdeauna cu pași mărunți, alături de mine, tăcute și palide, uneori chiar vinete de frig în rochițele lor ponosite... Imi povesteau că mama lor dorise foarte mult să vină să mă vadă, în timpul cât zăcusem în pat, dar nu izbutise să-și facă timp. „Coase mereu", spuneau fetițele.

Urmă o perioadă grea. Vremea de toamnă, umezeala și vânturile, parcă îmi strângeau coșul pieptului și mă împiedicau să respir din toți rărunchii, iar pe inimă simțeam o povară apăsătoare, grea ca plumbul. Vedeam totul în culorile cele mai negre. Și simțeam o nespusă milă pentru bietele copilițe, deși nu știam nimic despre condițiile lor de trai.

Intr'o zi, le întovărășii până acasă. Stăteau într'o ulicioasă aflată în partea cea mai veche a orașului, în apropiere de căsuța în care își petrecuse copilăria vestitul Hans Christian Andersen. In fereastră atârna un cartonaș pe care stătea scris : *Frue Petersen, croitoreasă.*

O palidă rază de soare lumină parcă pentru o clipă

chipul croitoresei când fetiţele intrară cu mine în casă strigând :

— Mamă, dumnealui e învăţătorul nostru !

Croitoreasa scoase lucrul din maşină, dar începu să coasă de mână.

— Nu vă supăraţi ? mă întrebă ea. Aş vrea să dau gata iute şi asta.

— *Frue* Petersen, ştiu dela fetele dumitale că ai mult de lucru. Poate că ar fi mai bine să trec altădată ?

— Nu, nu ! Mama lucrează doar mereu ! strigară cu vioiciune micuţele. Coase şi noaptea !

— Vai, guri sparte ce sunteţi ! le dojeni croitoreasa, clătinând din cap. Apoi îmi spuse : Nu, vă rog să nu plecaţi, rareori se întâmplă să vină cineva la noi !

— Ba nu vine nimeni ! — se oţărî cea mai mică. Dar eu îţi ascund pălăria şi n'ai să mai pleci dela noi.

— Cum poţi spune „tu" învăţătorului tău ? o mustră maică-sa şi îi luă pălăria din mâini. Dar copila tot nu se astâmpăra.

— Lasă-mă să stau pe genunchii tăi ! se rugă ea şi se aşeză în braţele mele. Atunci ai să fii tatăl meu şi n'ai să mai pleci !

Mititica se făcuse dintrodată foarte sburdalnică. Era de nerecunoscut. Abia după ce se aşeză pe genunchii mei se potoli ; se ghemui lângă mine şi închise ochii.

Croitoreasa începu să vorbească şi în glasul ei se deslușea un fel de împăcare cu soarta. Mă întrebă cum se poartă fetele la şcoală, şi când le lăudai, îmi zâmbi plină de recunoştinţă. Ochii ei îşi pierdură expresia de tristeţe, trăsăturile feţei i se îndulciră şi părea într'adevăr frumoasă. Zâmbetul îi transfigura chipul. Urmele oboselii întipărite pe faţa ei din cauza muncii necontenite dispărură, făcând loc unei expresii de un farmec duios. Nu era greu să-ţi dai seama, că nu demult mai fusese încă foarte drăguţă şi că ar fi frumoasă chiar, dacă s'ar putea elibera de povara ce-i stătea pe suflet.

Bănuiam că fetiţele erau copii din flori şi că mama se căina de propria-i soartă ; îi părea rău şi de tine-

rețea ei, dar era mai ales sfâșiată de remușcări din pricina copiilor. Văzui însă atârnând într'o ramă deasupra unui scrin mic, o fotografie mărită, care o înfățișa stând în picioare, îmbrăcată în rochie de mireasă : tânără — un boboc ce abia făgăduia să înflorească, zâmbea veselă la brațul unui bărbat care nu mai era în prima tinerețe. Îmbrăcat cu o redingotă lungă, cu jobenul tras pe-o sprânceană și mustățile răsucite voinicește, în sus, bărbatul semăna cu un proaspăt maistru, plin de el.

— E tatăl fetelor, îmi șopti ea.

Era atât de îmbietoare odăița aceea, cu mașina de cusut așezată pe un postament, lângă fereastră ! Toate arătau că trăiau destul de strâmtorați. Prin munca ei îndârjită de zi cu zi izbutea, de bine de rău, să facă rost de cele trebuitoare. Dar cele ce vedeam în jurul meu aveau asupra mea un efect binefăcător și-mi liniștea simțurile turburate. Plutea în încăpere un iz de sărăcie cuviincioasă, care îți amintea parcă la fiecare răsuflare mirosul rufelor spălate și al curățeniei. Îmi închipuiam că mă întorsesem într'adevăr acasă, în casa părintească, după o lungă absență. Și începui să vin din ce în ce mai des în acest cuib modest, cu o atmosferă atât de îmbietoare, unde mă simțeam la locul meu.

De câte ori veneam, *frue* Petersen făcea cafea — chiflele le aduceam eu — apoi stam și ne ospătam, gustând cum se cuvine aceste bunătăți, așa cum știu s'o facă numai oamenii săraci. Nu ne pierdeam în discuții prea înălțătoare, ci sporovăiam despre fel de fel de lucruri mărunte : despre patronul băcăniei din colț și despre calitatea cafelei care o vindea sau o sfătuiam să cumpere mai bine frișcă dela o prăvălie de pe strada învecinată.

— Am să-ți mai pun niște frișcă în cafea, spunea *frue* Petersen. Trebue neapărat să-ți mai pun puțin !

Nu puteam să sufăr cafeaua fierbinte cu frișcă, dar o lăsam pe doamna Petersen să-mi pună frișcă în cafea, până când ceașca se umplea cu cerculețe galbene de grăsime și asta îmi amintea din nou și puternic de atmosfera dragă a căminului părintesc.

Fetiţelor le plăcea să stea în picioare lângă mine, în timp ce-mi luam cafeaua şi de câte ori spuneam ceva, vedeam stăruind asupra mea ochii lor rugători.

După cafea, mama lor le trimitea să mai alerge pe afară şi să se joace. Voia să mai stea de vorbă cu mine despre unele lucruri care nu erau pentru copii de vârsta lor. Incepea să-mi istorisească viaţa ei, începi şi oprindu-se îndelung asupra amănuntelor — retrăind parcă totul. Dealtfel, simţea, poate, nevoia lăuntrică de a se reabilita, într'un fel, în ochii mei.

Fercheşul mire din fotografie era xilograf, proprietarul unui atelier de lucrări de artă din localitate, astfel că avea traiul asigurat. Il cunoscuse la Copenhaga într'un magazin în care ea lucra ca expeditoare şi s'au plăcut dela prima vedere. Amândoi arseseră atât de mult de dorinţa de a-şi uni destinele, încât a fost nevoie să se grăbească cu procurarea tuturor actelor necesare. S'au cununat într'o bisericuţă din împrejurimile oraşului Odense, iar dela biserică au plecat la crângul Maicii Domnului unde şi-au serbat nunta printr'o masă îmbelşugată, luată în doi, la restaurant. După aceea, s'au plimbat la braţ sub copacii abia înfrunziţi şi s'au desfătat privind mulţimea de flori primăvăratice din iarbă. Gătiţi ca de nuntă şi plini de ei, făceau planuri de viitor. Atunci a simţit pentru întâia oară svâcnirea mlădiţei de viaţă nouă ce-o purta sub inima ei şi care cerea parcă să nu fie uitată. Tânăra mireasă nu-şi putea închipui că-i e dat vreunui om să poată trăi pe lume asemenea fericire.

Deodată, le-a ieşit însă în întâmpinare o fetiţă de vreo trei-patru anişori, s'a îndreptat către acela la care tânăra ţinea mai mult decât la viaţa ei, i-a cuprins genunchii şi i-a strigat: „Tată" !

Tânăra femeie n'a mai auzit şi n'a mai văzut nimic: îşi pierduse cunoştinţa. Au dus-o pe braţe la noua ei locuinţă. Rochia de mireasă era plină de sânge.

Când şi-a revenit întrucâtva, după urmările avortului şi după lovitura sufletească, bărbatul ei i-a mărturisit că trăise cu o femeie din oraş care-i născuse un copil, dar că se despărţiseră demult.

Deşi foarte amărîtă, era în acelaş timp fericită : el o asigura că n'o iubea decât pe ea şi că nu trebue să se gândească la trecutul lui. Totuşi ei îi venea foarte greu să uite de femeia aceea părăsită, care avea şi un copil şi era nevoită să coase ca să-şi câştige existenţa. I se părea că-i furase fericirea, deşi n'o cunoscuse niciodată. Şi în dorinţa de a-i alina cât de puţin durerea, începu să-i trimită alimente femeii părăsite, iar fetiţei îmbrăcăminte şi încălţăminte. Apoi, gândindu-se că fetiţa simţea, fără îndoială, lipsa tatălui ei care nu se mai ducea deloc pe acolo, *frue* Petersen făcu în aşa fel, încât mititica să vină odată pe săptămână în casa lor. Petersen îi era recunoscător soţiei sale, şi la rândul lui, nu mai ştia ce să facă, s'o mulţumească.

Acum aveau şi ei o fetiţă şi aşteptau al doilea copil. Părea că lucrurile se limpeziseră. Dar la urechile ei ajunse svonul că bărbatul său, în ciuda făgăduelilor că ar fi rupt odată pentru totdeauna cu cealaltă, tot se duce la ea, în mare taină. Doamna Petersen îl mustrase, iar el o asigurase că aşa ceva nu se va mai repeta. In acelaş timp căuta să se apere, încercând s'o convingă că ea însăşi avea oarecare vină în toată nenorocirea asta, pentrucă se lăsase înduioşată de *„cealaltă"* şi-i amintea mereu de ea.

Dar şi de astădată soţiei continuase să-i fie milă de *cealaltă*. Şi nu se putu desbăra de gândul acesta nici când află că bărbatul ei reînnoise vechea legătură şi că femeia aceea aştepta un copil. Intr'adevăr, ea era soţia legitimă şi stăpână în casa bărbatului ei, trăia în belşug cu copilele ei, care aveau un tată ce nu se sfia să spună că sunt ale lui şi se arăta cu ele pretutindeni. Dar cealaltă, sărmana, era nevoită să fure câte o fărâmă de fericire, creştea un copil nelegitim şi era nevoită să-şi ascundă cât mai mult de ochii oamenilor, noua ei sarcină. Nu o răbda inima pe *frue* Petersen să n'o ajute, chiar mai mult decât înainte, deoarece îşi închipuia că acum îi e şi mai greu să-şi câştige existenţa. Era chiar cât pe aci s'o ia cu copil cu tot la ea, în orice caz până ar fi născut şi ar fi fost iarăşi în stare să muncească. Se răzgândi, însă, au-

zind că lumea îi spune femeii aceleia soţia „de rezervă“ a lui Petersen.

Incepu chiar s'o cuprindă teama şi încercă s'o îndepărteze de casa lor, dar era prea târziu. „Soţia de rezervă“ sosi nechemată, îşi aduse singură fata, chipurile să-şi vadă tatăl, şi începu să se poarte în aşa fel, ca şi cum ea ar fi fost stăpână acolo. Ba după ce născu al doilea copil, un băiat, Petersen se arăta cu ea pretutindeni.

In cele din urmă, totul se prăbuşi. Omul veni la soţia lui şi-i mărturisi că făcuse o greşeală de neiertat luând-o de nevastă. Işi dădea seama că tot pe *cealaltă* o iubea şi o iubise din totdeauna. Se învoiră să se despartă şi ea făcu totul ce-i stătu în putere ca să grăbească divorţul. Ceilalţi doi întoarseră lucrurile în aşa fel, încât soţia legitimă luă toată vina asupra ei numai ca să nu le strice lor fericirea. „Am fost atât de naivă să le fac şi asta pe plac, dar nu-mi pare rău“ ! îşi isprăvi ea povestirea şi încercă să zâmbească.

Acum trăia singură : o biată cusătoreasă, cu doi copii ce nu mai aveau tată. Soţul divorţat n'ar fi avut nimic împotrivă s'o ajute, însă actuala lui soţie nu-i îngăduia aşa ceva : era mai prevăzătoare ! Nu-i trimeteau niciun fel de pachete femeii singure şi părăsite şi nici fetiţelor nu le era îngăduit să-şi vadă tatăl. Copleşit se vede de mustrări de conştiinţă, Petersen încercase de câteva ori să se apropie din nou de fosta lui soţie. Dar ea nu voia să ajungă în situaţia unei soţii „de rezervă“. Se mulţumea cu calitatea de „divorţată“.

Aflând toate acestea, mi-am făcut o părere şi mai bună despre *frue* Petersen. Insăşi povestea căsătoriei ei mă interesa mult : un soţ nestatornic, două rivale — iată subiectul unui poem tragic în spirit popular, simplu şi puternic ! Incercai să folosesc materialul acesta, căutând să adâncesc mai bine faptele şi să dau viaţă personajelor. Acest „triunghi“ oferea o temă interesantă pentru un roman cu trei personaje principale şi stăruia mereu în mintea mea, chiar când mă culcam în pat şi nu puteam, *nu voiam* să adorm. Mi se părea că somnul îmi fură timpul. Dar subiectul mă

depăşea, nu aveam destulă imaginaţie. Cu acest prilej am constatat că e mult mai uşor să născoceşti un subiect, să desvolţi o temă scornită de tine, decât să încerci să dai formă literară unei tragedii luate chiar din viaţă, aşa cum le întâlneşti la fiecare pas.

Ajunsesem un musafir obişnuit în odăiţa doamnei Petersen. Deseori pierdeam masa la cămin ca să le însoţesc acasă pe cele două fetiţe. Karen Jorgensen se supăra. Ştia că aveam nevoie de supraalimentaţie. Dar pofta de mâncare îmi pierise cu desăvârşire şi căutam tot felul de tertipuri ca s'o şterg dela masă.

— E oare adevărat că dumneavoastră ar trebui să fiţi tatăl nostru? mă întrebă într'o zi fetiţa cea mai mare a croitoresei pe când veneam împreună dela şcoală. Aşa spun copiii de pe strada noastră!

Parcă m'ar fi împuns cineva în inimă! Intrebarea nimerise drept la ţintă. Citeam pe chipul fetiţei ce însemnătate avea pentru ea răspunsul meu, dar îmi fu frică să i-o spun aşa, fără cruţare.

— Ar fi fost o mare bucurie pentru mine, dar sunt bolnav. Bolnavii n'au voie să se însoare.

Totuşi, întrebarea copilului mă sili să-mi fac un serios examen de conştiinţă. Imi dădui limpede seama că *frue* Petersen îmi plăcea mult. Gândul că aş putea să mă căsătoresc cu ea nu mă speria deşi ştiam că e mai mare decât mine cu vreo zece ani. Nu eram îndrăgostit de ea, dar persoana ei, fetiţele şi căminul lor atât de plăcut, aveau multe trăsături care-mi erau dragi. Eram un om singur, fără cămin, şi numai în mijlocul acestei mici familii mă simţeam cu adevărat bine, la largul meu. Inafară de aceasta îmi era milă de aceste trei fiinţe şi eram mândru că însemn ceva pentru ele!

Se apropia Crăciunul. *Frue* Molbek îmi scrise, poftindu-mă să-mi petrec vacanţa cu ele, la „Cuibul vrăbiilor", fapt care mă bucură grozav. Aveam doar atâtea de discutat cu ea! In primul rând aveam de gând să-i vorbesc despre *frue* Petersen şi despre intenţia de a mă căsători cu ea. Vroiam să aud şi părerea ei. Dealtfel nu mă îndoiam că mă va aproba, că mă va îndemna: „Da, da, Martin, însoară-te!" Mai cu

seamă dacă îi voi povesti despre fetiţele care îşi doreau atât de mult un tată.

Eram gata să mă sacrific şi mă înflăcăram din ce în ce mai mult la gândul acesta. Dealtfel ajunsesem din cale-afară de sentimental, umblam ca beat, cu gândurile aiurea, şi transpiram tot mai mult noaptea. Într'o seară, Karen veni la mine cu un termometru: mă scuturau frigurile. Nu mai putea fi vorba de a-mi petrece vacanţa la Askov: boala, care mă pândea încă din ziua când părăsisem patul, se năpusti asupra mea ca o fiară de pradă şi îşi înfipsese din nou ghiarele în trupul meu.

14

E greu să lupţi când te cuprinde cu totul desnădejdea şi nu ştii cum să i te împotriveşti. Nu voiam să mă las învins de boală, dar toţi cei din jurul meu îşi pierduseră orice speranţă. După părerea lor, zilele-mi erau numărate.

Totul lăsa să se creadă că mai hălăduiam totuşi pe lume oarecum în mod „ilegal". Cele trei tinere iutlandeze nu mai veneau să mă vadă şi nici studenţii care stăteau la noi în internat. Fusesem mutat la capătul coridorului într'o cameră care dădea spre nord. Din patul meu desluşeam doar pâcla zăpezilor de dincolo de fereastră. Aerul din încăpere mă învăluia parcă într'un văl de ceaţă, fără niciun crâmpei de lumină.

De astădată mă îngrijea alt medic şi la început îmi încolţise în minte bănuiala că se înţelesese cu Karen pentru a interzice accesul vizitatorilor, ca să mă însănătoşesc mai repede.

Dar treptat, îmi dădui seama că lumea pur şi simplu mă ocolea. Credeau toţi că sunt pe moarte şi se fereau de mine — mai ales tineretul: plin de viaţă şi sănătate! Stând în pat, scoteam dela păstrare şi orânduiam în mintea mea ca un avar tot felul de lucruri mărunte. Bilanţul era trist: cei din jurul meu îşi pierduseră orice nădejde în privinţa mea. Şi ajungeam la concluzii care nu erau nicidecum menite să mă îm-

bărbăteze. Dimpotrivă, mi se părea că aveam de înfruntat acum mai mulți dușmani cu care trebuia să dau o luptă îndârjită : doar *nu voiam* să mor !

Când se însera, veneau să mă vadă anumiți oameni care nu puteau în niciun caz să-mi aducă măcar o rază de lumină și dealtfel nici nu aveam asemenea intenții. Cei de o seamă cu mine mă socoteau un om plecat dintre cei vii, dar pentru vizitatorii cei noi căpătam abia acum un interes adevărat. Erau oameni mai în vârstă, care erau într'o măsură oarecare legați de școală. Printre ei se aflau unii cărora le era milă de mine, dar și alții care veneau împinși de curiozitate. „Poftim — voiau ei parcă să spună — aci zace și se prăpădește un tânăr care făgăduia să ajungă ceva. E trist, ba chiar ciudat !"

Mă simțeam ca un cerb care zace singur, rănit de moarte, ascuns în desiș. Nu simte pe nimeni alături, iar deasupra lui se rotesc corbi negri. Se roteau corbii și deasupra mea, se așezau în vârfurile copacilor, deasupra creștetului meu și mă pândeau, așteptând clipa morții. Ficatul pe care-l ciugulesc dintr'un cadavru cald încă e dătător de sănătate și de viață lungă ! Ba unele din aceste păsări cu haina întunecată săreau și pe crăcile de jos, ca să mă poată pândi mai bine, iar un stârvar sau doi se lăsau și mai jos și mi se așezau pe piept, de parcă nu mai aveau răbdare să aștepte. Dar păcat de osteneală : ficatul meu era plin de fiere otrăvită. Unde mai pui la socoteală că nici n'aveam de gând să mor. Nu voiam să mor !

O singură femeie, *frue* M., venea totuși mereu. Bărbatul ei era unul dintre întemeietorii școlii noastre și toți copiii lor fuseseră elevii noștri : și deoarece eu, unul din învățătorii școlii, eram grav bolnav — după părerea ei nici nu mai aveam mult de trăit, eram obligat să mor — iar ea, personal, se simțea îndatorată să fie un fel de infirmieră a mea. Karen Jorgensen nu putea s'o îndepărteze în niciun chip, sau poate îi era frică s'o jignească pentrucă atât *frue* M. cât și bărbatul ei erau oameni înstăriți și erau socotiți printre stâlpii societății grundtvigiene. Era într'adevăr o femeie îngrozitoare, proastă și guralivă, cum rar se în-

tâlnește. Stătea lângă patul meu și căuta să-mi țină de urît palavragind întruna despre moarte.

— Las', mai întâi va muri fiul meu cel mare, care e bolnav de inimă, iar abia pe urmă va veni și rândul dumitale. Sunt sigură de asta ! Numai cât îi svâcnește puțin mai tare inima și s'a sfârșit cu el. Putem să ne așteptăm la asta în fiecare clipă. Și am eu o presimțire că, la o săptămână după fiul meu, vei muri și dumneata. Tocmai bine ca să avem timp să îngrijim de înmormântarea lui. Dar n'ai decе să-ți faci inimă rea, parcă știe careva dintre noi ce-l așteaptă dincolo !

Gura-i mergea ca o meliță, fără o clipă de răgaz, iar eu mă chirceam în pat și îmi venea să mă ascund în mine de ciudă. Aș fi fost în stare s'o lovesc, s'o strâng de gât, dar n'aveam putere ! Până și pilota atât de ușoară era prea grea pentru mine !

Dar n'aveam deloc chef să-i fac pe plac ! Nu, nu va apuca ea asta ! Eram sigur că, de îndată ce voi mai prinde cât de cât puteri, mă voi da jos din pat și-mi va scădea și febra, așa cum se întâmplase și altădată. Destul amar înghițisem în viață, așa că nu aveam de gând să mor tocmai când începusem să cunosc și zile mai bune. Nu țineam să-i fac această plăcere nici *ei*, nici altor corbi de aceeași teapă cu ea !

Gâfâiam ca un pui de pasăre speriat de moarte și toți erau de părere că sufletul meu „nu mai primea hrană". Febra mă mistuia, îmi era greu să respir, noaptea nu puteam dormi și aținpeam doar pe jumătate ; cu ochii ațintiți în întuneric urmăream procesele destructive care se produceau înlăuntrul meu. Mi se părea că febra mă seacă, bucată cu bucată. Dar nu, *nu voiam* să mor !

Karen Jorgensen mă mutase în camera cea mai îndepărtată, pesemne pentru ca tusea mea să nu-i supere pe ceilalți locatari. Nu-mi venea să cred că vrea să mă lase să mor acolo, astfel ca nimeni să nu observe. In aceeași cameră murise cu câteva luni în urmă un bătrân bolnav de cancer și încăperea mai păstra încă o atmosferă sinistră.

Zăceam uitat și ascultam, în noapte, nenumărate su-

nete stinghere. Auzeam cum se grăbeau să urce în camera lor îngrijitoarele căminului, fapt care însemna că se sfârşise şi pentru ele o zi lungă — că e târziu. Fetele erau atât de sglobii, încât le era cu neputinţă să treacă încet prin dreptul uşii mele când se urcau la etaj, pe scara de serviciu. O auzeam vorbind, în şoaptă chipurile, dar destul de tare, pe Sina, cea cu obrajii rumeni. Poate că s'au oprit toate pe sală şi fac haz şoptind pe seama mea. Începeam să tuşesc uşor, nu ca s'o stingheresc pe Sina, ci ca să bată în uşa mea şi să-mi strige ca altădată „noapte bună" ; dar fetele fugeau sus pe scară, râzând în hohote. Nimic nu putea să le turbure voia bună.

Oricum, uşa camerei mele era întredeschisă zi şi noapte, pentrucă îmi era frică să stau cu fereastra deschisă : transpiram mereu.

Dar iată că s'a culcat şi vecinul meu, un student în teologie. Trebue să fie miezul nopţii. Altădată bătea şi el în uşa mea şi-mi ura noapte bună înainte de culcare. Era un băiat foarte drăguţ. Acum, m'a uitat şi el sau poate Karen îi speria pe toţi ? Nu, *nu vreau* să mor !

Şi pe măsură ce totul se liniştea în casă, eu rămâneam de veghe ascultând mai departe, în întuneric, tăcerea care-mi ţiuia în urechi, gândindu-mă cât de zadarnice mi se păreau toate şi aşteptând să apară aceea care obişnuia să mă viziteze noaptea. Dar uneori noaptea trecea fără să aud paşii care se apropiau deobicei pe furiş şi după o aşteptare lungă cât o veşnicie, plină de chin, venea dimineaţa : sus, deasupra capului meu, suna un deşteptător. Pe urmă se auzea cineva lipăind pe duşumea, în picioarele goale. Puţin mai târziu, fetele veneau fuga jos şi atunci ştiam că era ora şase dimineaţa. Le auzeam ciocănind când la o uşă, când la alta, şi voci somnoroase care răspundeau dinăuntru. Unii locatari se sculaseră la ora şapte, dar erau şi tineri somnoroşi care trebuiau treziţi de câteva ori. Fetele ştiau aceasta şi veneau din timp în timp să bată la uşa lor. Iar eu stăteam în pat şi-i pizmuiam pe acei cărora le era îngăduit să se dea jos din pat, să-şi bage capul sub şuvoiul de apă rece şi să

plece la lucru ! Cu câtă plăcere le-aş fi cedat patul meu şi toate zilele mele de „imobilizare în poziţie orizontală"!

Uneori însă simţeam în toiul nopţii apropiindu-se de mine un pas uşor. Intâi mi-l anunţau bătăile îngrijorate ale inimii mele, apoi scârţâitul uşor al podelelor pe coridorul lung. După aceea, uşa camerei mele se deschidea şi se închidea cu băgare de seamă — o desluşeam doar după o slabă mişcare a aerului din încăpere — şi simţeam mirosul specific de farmacie al oaspetelui nocturn, care se apropia fără sgomot de patul meu. Ce face, oare, acum ? S'a lăsat în genunchi pe preş sau s'a întins pe el, sprijinindu-se în cot ? Nu îndrăzneam să mă mişc şi nu vedeam nimic. Simţeam, însă, că-şi lipeşte fruntea de marginea patului meu şi răsuflă anevoie : se roagă sau plânge înnăbuşit.

N'am intrat niciodată în vorbă cu ea, şi, m'am prefăcut întotdeauna că nu ştiu de prezenţa ei. Nici nu puteam s'o văd bine în întuneric, dar ştiam că aceea care vine la mine noaptea e tânăra şi melancolica brunetă care lua masa la noi în cămin şi locuia la etajul de sus, împreună cu o fotografă. Era orfană, amândoi părinţii îi muriseră de tuberculoză, dar îi lăsaseră deajuns ca să poată trăi fără griji. Urma farmacia, dar nu învăţa aproape nimic şi asta mă enerva. La masă nu lua parte la discuţii, dar le asculta cu luare aminte, aţintindu-şi privirea-i melancolică spre cel care vorbea. Nimeni nu ştia ce se petrece în capul ei. Toate acestea — faptul că era orfană şi melancolia-i adâncă — o învăluiau într'o atmosferă de mister. Intr'o zi am întrebat-o dece nu se ţine serios de carte şi mi-a răspuns cu glas slab că întâi trebue să afle dacă n'o urmăreşte şi pe ea blestemul care i-a răpit amândoi părinţii. Voia să spună cu alte cuvinte, că se teme să nu fi moştenit şi ea boala lor şi că nu va mai trăi mult timp. Arăta un fel de resemnare faţă de soarta ei viitoare şi nu făcea nimic pentru sănătatea ei, deşi avea mijloacele necesare. Ţineam foarte mult la ea şi-i acordam o atenţie deosebită, ca unui om însemnat de soartă.

Era uimitor ce influenţă odihnitoare aveau asupra

mea vizitele ei nocturne, câtă împăcare cu mine însumi îmi aduceau ele. Cu toate că, de fapt, nu-mi dădeam seama pentruce vine, nu mă miram că îngenunchia lângă patul meu. Eram amândoi victime ale soartei şi era firesc, ca să zic aşa, să stăm alături în genunchi — deaceea şi aşteptam cu atâta nerăbdare venirea ei. Cum simţeam plutind în aer un miros înţepător de farmacie ştiam că se afla lângă patul meu. Mă liniştеam şi puteam să aţipesc. Dar când mă deşteptam, fiind sigur că îmi ţinuse mâna într'ale ei, era plecată de lângă mine. Singurul lucru care mă îngrijora în privinţa ei era această supunere faţă de soartă, supunerea oarbă cu care aştepta ceeacea avea să i se întâmple, fără să lupte, fără să se apere, ca şi cum ar fi fost aliată cu moartea. Fata aceasta era zâna mea, zâna morţii, cum îmi venea uneori să cred, cu amărăciune. Dar gândul la ea mă împăca cu toate, aşa că *nu voiam* cu niciun chip să mă predau morţii.

Eram atât de bolnav şi de slab, încât nu puteam nici măcar să ridic mâna şi să apuc vreun obiect de pe noptieră. Dar undeva în mine se ascundea voinţa de a trăi, o voinţă destul de puternică pentru a trezi în mine gândul de a mă împotrivi morţii. Socoteam că aş putea s'o înşel într'un fel oarecare, dar numai dacă mi-aş aduna puterile! Deocamdată însă, nu aveam puteri nici măcar să-mi alung de pe faţă o muscă rebegită de frig. Dealtfel tot n'aş fi putut să fac nimic pentru fata asta. Cu atât mai mult, cu cât stătea cuminte, fără să mă atingă, cu toate că, parcă voia să-mi spună ceva.

Intr'o zi, *frue* M. începu din nou să vină. Inima parcă mi se strânse în clipa când o zării.

— Doamne, ai o muscă pe faţă, strigă ea şi se repezi s'o prindă. Apăsă musca pe geamul ferestrei şi o strivi triumfătoare între degete, ucigând singura fărâmă de viaţă adevărată, care căutase de bunăvoie un adăpost la mine.

— De fapt, nu e bine să omori muştele iarna — continuă ea — dar pentru dumneata cred că asta şi aşa nu mai are nicio însemnătate!... Apoi îmi dădu de veste că fiul ei murise. Imi povesti cu deamănuntul

toată lupta lui cu moartea şi citii pe chipul ei că acum aştepta să vină şi rândul meu. Presimţirea i se împlinise în parte, dar ea ţinea neapărat să fie cu totul mulţumită. Şi eram scârbit, văzând că ţine morţiş să aibă dreptate.

Dar mă împotriveam: nu ţineam să i se împlinească prorocirea pentrucă eu *nu voiam* să mor. Voiam să trăiesc, măcar ca să-i fac în ciudă acestei vrăjitoare, care ca un vultur stârvar stătea lângă mine, aşteptând parcă să-mi ciugulească ficatul. Fierea mi se revărsă şi făcu ceeace singură dragostea de viaţă nu izbutise să facă. Oricât eram de istovit şi de sleit de boală, în mine mai trăiau rămăşiţele dârzeniei şi încăpăţânării caracteristice bornholmezilor şi ele fură deajuns ca să-mi insufle o mică fărâmă din voinţa de a trăi. Şi când voiam ceva cu tot dinadinsul, treceam şi la *acţiune*. Cu toate că nu eram în stare să fac vreo sforţare, aşteptam să dau piept cu moartea. Stăteam în beznă nemişcat, cu ochii la pândă, căutând punctul vulnerabil unde aş fi putut să-i dau morţii lovitura hotărîtoare. Cu răsuflarea întretăiată, mai curând mă înăbuşeam decât respiram şi oridecâteori voiam să trag aerul ceva mai adânc în plămâni, mă sguduia tusea de-mi sfâşia pieptul.

Iată, prin urmare, unde trebuia să ţintesc, iată care era punctul cel mai vulnerabil. Simţeam că tusea căuta să-mi distrugă şi ultimele rămăşiţe ale sănătăţii, că-mi sfâşia plămânii, frecându-mi alveolele unele de altele, cum se freacă rufele la spălat ca să iasă murdăria din ele. Tusea era provocată de bacili, care se aflau şi în plămâni şi-i iritau, iar munca destructivă trebuia s'o execut chiar eu, tuşind. Să nu fie oare cu putinţă să birueşti tusea, cum învingi bunăoară dorinţa de a te sgâria scărpinându-ţi rănile? E totuşi prea crud să ajuţi chiar tu opera de distrugere a bacililor! Tânărul meşter Andreas îşi scuipa plămânii şi se mândrea când dădea flegma cu sânge: „Iată, am să-mi birui boala, scăpând de drăcuşorii ăştia, bacilii tuberculozei!" spunea el. Dar tusea lui se înrăutăţea din ce în ce şi tuşea până când scuipa spumă însângerată, până când sângele îi gâlgâia în gâtlej şi-i tâş-

nea din gură. Mai degrabă ar fi trebuit să înnăbuşe bacilii, să-i înnece în propria lor otravă!

Când simţeam că se apropie un acces de tuse, îmi strângeam bine buzele şi-mi astupam nasul, ţinându-mi răsuflarea. In timp ce mă făceam ghem, cu nervii şi muşchii încordaţi din cauza sforţărilor, tot trupul mi se acoperea de broboane de sudoare. Cu toate acestea, într'o singură săptămână ajunsesem să-mi potolesc tusea într'atât, încât nu mai îndrăznea să mă atace când eram treaz. In schimb se deslănţuia în voie când mă prindea în somn. Mă deşteptam de îndată ce începea să mă sgâlţâe şi numai după vreo două săptămâni am învins şi atacurile acestea. Veni şi ziua în care ajunsesem să fiu stăpân absolut pe mişcările plămânilor mei şi-mi puteam înnăbuşi orice acces de tuse care ar fi putut să-i irite. In felul acesta nevoia de „a mă scărpina" dispăruse cu desăvârşire. Să-mi fie îngăduit să mai adaug aici un lucru: antrenamentul meu a fost atât de temeinic, încât de atunci n'am mai tuşit niciodată.

După ce m'am deprins să-mi stăpânesc tusea, am început să fac exerciţii de respiraţie. Vreme îndelungată temperatura mi se menţinuse la aproape patruzeci de grade; acum, coborî la treizeci şi nouă şi doctorul îmi îngădui să dorm cu fereastra întredeschisă, cu condiţia să-mi pun o flanelă islandeză groasă.

Sunt multe împrejurări în viaţă, când omul sărac aflat la grea cumpănă, se apucă să numere. De câte ori n'am numărat şi eu, mergând pe un drum parcă fără sfârşit sau răbdând o durere care nu voia deloc să se potolească. Incepui din nou să număr, încercând să-mi dau seama până la ce cifră ajung în timp ce-mi umflu pieptul cu aer. Apoi îl lăsam să iasă afară şi începeam să trag din nou aer în piept, răsuflând adânc şi încet, în timp ce număram mai departe.

Să respir încet şi adânc — iată scopul către care năzuiam. In mod obişnuit aveam răsuflarea scurtă şi, înainte de a începe să expir, nu apucam să număr decât până la doi. Am ajuns pe urmă până la trei, iar după exerciţii îndelungate, până la patru. Făceam aceste exerciţii nenorocite noaptea, stând culcat pe

spate, petrecându-mi mâinile dincolo de bara spetezei de fier a patului. Le făceam cu răbdare și îndelung. In acest timp, îmi închipuiam că văd chiar cum intră aerul, vrând nevrând, în alveolele pulmonare. Nu le mai simțeam ca o rană mereu deschisă și junghiurile din piept și spate încetaseră. Dar abia apucam să număr până la șase, că mi se și tăia răsuflarea. Parcă o cuirasă tare îmi strângea coșul pieptului ca să nu plesnească. Și mai aveam — vai! — un drum lung de făcut! Gimnaștii buni dela Askov își umflau dintr'odată plămânii cu patru până la șase litri de aer, în timp ce eu eram obligat să gust aerul, cum s'ar zice, cu picătura. Dar mă îmbătam și cu atât; mă simțeam ca și viteazul croitor din poveste: biruisem moartea și mă vedeam săvârșind nenumărate isprăvi vitejești după apropiata mea însănătoșire.

Totuși mai era mult până atunci. Temperatura continua să rămână foarte ridicată. Ajunsesem slab ca un schelet — după aprecierea medicului nu cântăream mai mult de o sută de livre. Ținând să-i arăt cât sunt de voinic, mă dădui jos din pat, dar mă prăbușii pe dușumea, așa că fu nevoit să mă ridice singur și să mă culce din nou. Văzând asta, hotărî să mai am răbdare, dar în mine suna trâmbița victoriei: „Nu vei muri! Nu vei muri!" Mi se părea că viața mea nu mai atârna într'un fir de ață, care se legăna încolo și încoace, deasupra unei prăpăstii. Imi dădeam seama și puteam să-mi mărturisesc că după ce luni îndelungate privisem moartea în față, drept în orbitele-i goale, mă aflam în sfârșit pe drumul cel bun, care duce la însănătoșire! Mă apărasem de ea cu disperare, dar în adâncul conștiinței mele stăruise totdeauna gândul că mă pândește moartea, că vrea să mă ia prin surprindere și că va tăbărî, totuși, asupra mea când o voi aștepta mai puțin, poate în somn. Deaceea, de multe ori nici nu închideam ochii toată noaptea. Acum, puteam în sfârșit să dorm din nou, liniștit.

Imi era frică de moarte? Da, dar în orice caz, spre deosebire de prietenii mei, care-și pierdeau cumpătul la apropierea morții, eu o priveam cu curaj. Mă ajutau

fără îndoială fatalismul şi răbdarea proprie oamenilor săraci şi pe care le moştenisem şi eu.

Dar mai aveam cred şi altceva. Intâlnisem de multe ori în viaţă oameni care spuneau că sunt un om norocos. Firește, că n'aş fi avut nimic împotrivă să fie aşa. In inima mea înfloreau dorinţe cu totul fantastice, în comparaţie cu realitatea necruţătoare pentru care mă ascunsesem. Şi tocmai pentru împlinirea lor luptam.

15

Se întâmplă uneori ca omul care a ieşit învingător dintr'o asemenea luptă şi a obţinut tot ce dorea mai mult, să se simtă totuşi parcă părăsit de toţi şi de toate.

Din când în când, căutam să mă dau jos din pat, iar oamenii începură să vină din nou pe la mine. Nu mă mai bucuram însă atât de mult ca altădată de societatea lor, pentrucă mă părăsiseră în clipele când aş fi avut într'adevăr nevoie de ei! In mine creştea conştiinţa faptului; fusese nevoie de o experienţă amară, ca să ajung să-mi dau seama că omul rămâne singur în clipele cele mai grele.

Poate că omul este îndeobşte, prin însăşi firea lui, un singuratic. Acesta să fie oare preţul pe care-l plătim pentru dreptul de a fi o fiinţă cugetătoare? De fapt, din câte îmi aduc aminte, eu unul am încercat din totdeauna un sentiment de singurătate, mai ales după o copilărie plină de temeri, de vagi presimţiri şi de primejdii care mi se părea că se ivesc ba aci, ba colo. Aşa se explică pesemne, în parte, şi neîncrederea în mine. Nu simţeam sprijinul nevăzut al unor fiinţe tainice care îmi ocroteau viaţa şi în afară de mama, nu mai ştiam nicio fiinţă vie la care să fi putut căuta sprijin, când viaţa ajungea pentru mine de nesuferit.

Dar iată că acum, chinuit, deabia scăpat din ghiarele morţii, trebuia să ascult flecăreala oaspeţilor mei,

despre propriile lor treburi sau necazuri mărunte. Şi cât de mult mi-ar fi încălzit inima un zâmbet cald, un salut sincer al unui prieten, un cuvânt de felicitare cu prilejul revenirii mele la viaţă! In schimb, mă priveau ca pe un fel de manechin care le satisfăcea lacomul lor interes pentru boală şi moarte, putând urmări în felul acesta, îndeaproape, pe mine, semnele acestora. Eram cât pe aci să împărtăşesc şi eu dispreţul bătrânului medic pentru oameni.

In sfârşit iată şi clipa fericită când sosi *frue* Molbek ca să mă ia la Askov. Puteam citi pe faţa ei cât de schimbat mă găsea. Când văzu în ce hal eram i se împânziră ochii de lacrimi. Plânsei şi eu, dar de bucurie. Se găsise, totuşi, o fiinţă pe lume care îşi punea la inimă necazurile şi bucuriile mele!

Nu aveam puteri să mă scol din pat decât pentru o jumătate de ceas, de două ori pe zi, şi, deaceea, călătoria fu cât se poate de obositoare pentru mine. In schimb, în „Cuibul vrăbiilor" am gustat odihna adevărată. Şi nimic nu e mai prielnic pentru o odihnă tihnită ca dragostea şi grija de care e înconjurat cel bolnav. Acolo, în căsuţa aceea primitoare, totul era orânduit în aşa fel ca să mă simt cât mai bine.

Camera mare dela mansardă, pe care deobicei o închiriau, fusese transformată într'un salon de spital unde stăteam culcat şi priveam pe fereastră cum se desprimăvărează. Peisajul mă desfăta atât de mult, încât căutam să mă trezesc de cum se lumina, spre a pândi în geamurile ferestrei primele reflexe ale zorilor. Sticla se îmbrăca în nuanţe trandafirii, iar când începea să se desgheţe, prindea un luciu mat, ca un pahar care adus dela frig se aburește. Curând începea fâlfâitul păsărilor cuibărite în copaci şi pe ramurile iederii care îmbrăca frontonul. „Cuibul vrăbiilor" era refugiul lor preferat şi toată ziua nu mai aveau astâmpăr. Graurii, piţigoii şi mierlele începeau să ţipe şi să se sfădească încă înainte de răsăritul soarelui. Se luau chiar la harţă din pricina „materialelor de construcţie" pentru cuiburile lor. Un graur care-şi făcea rost de vreo pană pufoasă şi moale era în primejdie să fie jefuit pe drum. De amândouă părţile

ferestrei mele atârnau niște mici căsuțe pentru grauri. Păsăruicele se așezau mai întâi pe tăblia ferestrei, ca să-și prindă mai bine „materialul" în cioc și după aceea intrau cu el în cuib. Se încăierau chiar acolo pe fereastră în fața mea. Zărindu-mă, se uitau câteva clipe la mine și-și strângeau „materialul" într'o grămăjoară, de parcă ar fi vrut să mi-l arate. Într'o dimineață, scorușul își legăna în fața ferestrei mele o ramură pe care se cârlionțau frunzele abia încolțite, iar printre crengile pomilor văzui cum se ară și se seamănă un ogor de primăvară. In sfârșit înverziră și fânețele și se iviră pe ele câteva turme de oi cu mieluși albi. Din când în când, câte un bătrân se ivea pe pășune și mâna turma în altă parte. Uneori se auzea deodată lătrat de câini; asta însemna că Bob și Bister, câinii doamnei Molbek, izbutiseră totuși să iasă din ogradă și că trebuiau neapărat împiedicați să-și facă de cap. Incepeam să bat în dușumea fără să-mi cruț puterile, sufocându-mă de emoție. Intr'o clipă, *fröken* Matilda alerga la fața locului, prindea câinii și-i aducea acasă.

— De astădată n'au ajuns să-și facă rost de cotlete de miel ! îmi striga ea, stând jos pe scară.

Mă simțeam nespus de fericit că mă aflam din nou în mediul familial, luând și eu parte, într'un fel oarecare, la toată viața casei. Aici zilele nu mi se mai păreau atât de ucigătoare de lungi; *frue* Molbek venea deseori la mine cu lucrul ei de mână, sau *fröken* Matilda trecea ca să mai stăm de vorbă. Avea un fel deosebit, destul de nostim, de a distra oamenii. Inzestrată cu un pronunțat spirit de observație, știa să imprime tuturor lucrurilor o nuanță comică, ba chiar să ridiculizeze oamenii. Când li se părea că dorm prea puțin, mă amenința că-mi va da să citesc din Ernst von der Recke. Adormisem doar, într'o bună zi, pe când *frue* Molbek ne citea cu glas tare *Bertrand de Born.*

Deseori mama și fata îmi citeau pe rând, cu glas tare. Neavând succes cu Ernst von der Recke au re-

curs la Karsten Hauh [1]. Cu acesta din urmă, treacă-meargă — totuşi nu mă ispitea să-l citesc singur, lucru care mi se întâmpla şi cu ceilalţi clasici ai noştri, poeţi ai „Secolului de Aur" [2]. Poate că de fapt eram un cititor prea leneş.

Sănătatea mea era aproape tot atât de şubredă ca şi înainte. Izbutii totuşi s'o conving pe *fröken* Matilda să-mi facă rost de o pipă de spumă de mare şi de tutun şi începui să fumez, ferindu-mă însă de *fruc* Molbek. Dar ea prinse de veste, şi necăjită, se plânse doctorului. „N'are decât să fumeze, dacă-i face plăcere — răspunse acesta — tot nu mai are de trăit mai mult de trei-patru luni!" Matilda nu ştia să-şi ţină gura şi-mi transmisese întocmai, fără ocol, cuvintele lui. Aruncai imediat pipa pe fereastră, de vreme ce nu mă putea ajuta să mă agăţ de viaţă.

— Dumnezeule, în curând mama o să te răsfeţe prea tare! ofta *fröken* Matilda.

Eu, însă, nu conteneam să mă bucur simţind că măcar pentru un timp sunt în „centrul atenţiei tuturor", obiectul unor mângâieri pline de grijă, deşi cu totul nemeritate. „Ploaia nemeritată e cea mai bună", spune un vechi proverb, iar eu pot adeveri că nu greşeşte. Bunătatea şi grija celor două gazde îmi ajutau să mă însănătoşesc, încet, dar sigur. Şi trăiam o tot mai intensă viaţă interioară, în timp ce gândirea mea odrăslea „mlădiţe" noi.

Ca şi înainte, mă preocupau îndeosebi oamenii, nu cine ştie ce mari personalităţi, ci oamenii obişnuiţi, de rând, cu toate trăsăturile lor tipice şi cu însuşirile lor omeneşti. Cugetând la ei, mi-am format concepţia pe care o mai împărtăşesc şi astăzi, anume că există o serie de însuşiri dintre cele mai frumoase pe care le găseşti la mai toţi oamenii, deosebirile dintre ei fiind accentuate prin trăsături mai puţin valoroase. Şi dacă intenţionam să zugrăvesc oameni, trebuiam să scot în evidenţă tocmai acele însuşiri caracteristice.

1 Hauh Karsten (1790—1872), poet şi dramaturg, socotit drept unul din clasicii literaturii daneze (n. r.)

2 Anii de înflorire ai romantismului danez, în prima jumătate a secolului al XIX-lea (n. r.)

care-i leagă pe unii de alţii, întegrându-i în marea masă a omenirii. Şi pare cu totul neobişnuit că scriitorii preferă să scrie despre acel „ceva deosebit", iar cititorii preferă şi ei să afle acelaş lucru!

Intr'o zi, *frue* Molbek mă mustră pentru faptul că fusesem atât de leneş la scris în timpul şederii mele la Odense, chiar în perioada cât mă bucurasem de sănătate.

— Dacă nu te-aş fi cunoscut mai bine, aş fi crezut că proverbul „ochii care nu se văd se uită" ţi se potriveşte şi ţie, adăogă ea, zâmbind.

Adevărul era că mi-a fost totdeauna deosebit de greu să scriu scrisori oamenilor pentru care nutream cele mai calde sentimente. Nu mă pricepeam încă îndeajuns de bine să-mi exprim sentimentele. Incercai să-i explic lucrul acesta doamnei Molbek şi mă convinsei cu acest prilej, că acum ştiam să-mi exprim mai limpede gândurile: mai liber şi mai frumos decât înainte. *Frue* Molbek rămase adânc impresionată de explicaţiile mele, veni spre mine şi mă sărută pe frunte.

— Să te miri, mamă, ce frumos a început să vorbească! mă lăuda Matilda. Iar către mine: Acum ştii să te exprimi foarte frumos, trebue să ne povesteşti mai multe despre viaţa ta de acolo!

Interesul viu pe care-l arătau pentru viaţa şi activitatea ce-o dusesem la Odense mă făcu şi pe mine să văd totul într'o lumină nouă; faptele căpătau acum şi pentru mine personal cu totul alt interes şi altă semnificaţie. Povestea bietei croitorese le impresionă în mod deosebit.

—Sărmanele micuţe! Se vede cât de mult le lipseşte un tată! exclamă *frue* Molbek... Dar, Martin, cum a putut să-ţi treacă prin cap să te legi pentru toată viaţa printr'o căsătorie? Ai fi fost pierdut pe vecie.

— E'n stare să facă orice de zăpăcit ce e! glumi *fröken* Matilda. Dar, de fapt, parcă există o reţetă a fericirii? Parcă oamenii nu clatină din cap şi când mă privesc pe mine?

Fata se logodise cu un tânăr ţăran care lucra la

ferma experimentală și, prin urmare, avea să intre și ea în rândurile țărănimii. Și oamenii comentau evenimentul cu o bucurie oarecum răutăcioasă.

— Te pomenești că ei își închipuie că am de gând să cânt la pian în fața vacilor... sau să le citesc în limba franceză, continuă ea, veselă. Dar am să le arăt că am învățat să pun și mâna la treabă. Nils Christian și cu mine vom ști să ne croim un drum!

Și cu trecerea anilor s'a dovedit că avusese dreptate.

Seara, veni s'o ia logodnicul și se duseră la plimbare. Nils era un tânăr înalt de stat, cu părul bălai, tot atât de liniștit și de serios, pe cât era ea de guralivă și dornică de râs. Dar erau o pereche potrivită și după câte se vorbea, el era un om tare detreabă.

— Imi pare atât de bine că ai încredere în viitorul Matildei, rosti *frue* Molbek, după ce plecă tânăra pereche. Molbekii sunt un neam cam istovit. Dealtfel, tu nu crezi că omenirea degenerează?

— Mai curând cred într'o renaștere a omenirii. Altfel, demult s'ar fi isprăvit cu noi toți.

— Da, ție îți vine ușor să vorbești, tu te tragi din popor!

După părerea ei, numai păturile de sus degenerau, spre deosebire de oamenii simpli. Nu voia să creadă că se găsesc și în popor unele elemente degenerate ca și în păturile de sus ale societății: eram doar cu toții de origină străveche! Dar, cu toate acestea, argumentul meu avu un efect liniștitor asupra doamnei Molbek.

— Și eu care credeam că oamenii simpli sunt sănătatea și cinstea personificată. In schimb, voi rămâneți tot atât de naivi și de încrezători cum e croitoreasa ta și cum dealtfel ești și tu!

Aveam mustrări de cuget. O trădasem pe *frue* Petersen și pe fetițele ei! Le dădusem cu totul uitării! Cred că de când mă îmbolnăvisem, nu mă gândisem nici măcar o singură dată la ele. Simțeam dorința să le scriu, dar puteam oare să le trimit o scrisoare prietenească fără ca ea să fie răstălmăcită și să reînceapă vechea poveste?

Frue Molbek se oferi să scrie ea scrisoarea, spre a le înștiința unde mă aflam și cum o duceam cu sănătatea, povestindu-le totodată cu câtă bucurie îmi aminteam de ele. Nu mi-au răspuns însă niciodată și n'am mai auzit nimic de ele.

Căsuța doamnei Molbek își merita cu prisosință denumirea. Incăperile dela parter erau mereu pline de oaspeți, pe care cea mai în vârstă dintre gazde îi atrăgea prin firea ei îndatoritoare și calmă, iar cea tânără, prin vioiciunea și veselia ei. Ascultând larma glasurilor care se auzeau de jos, asemuiam „Cuibul vrăbiilor" cu un izvor, la care se opresc călătorii ca să-și potolească setea. Trăgeam cu urechea și recunoșteam oaspeții după vocile lor ; iată, acum au venit niște profesori ca să mai stea de vorbă ; după ei au mai intrat în treacăt și niște eleve dela școala populară superioară, care au început de îndată să ciripească vesele și pline de însuflețire. Fără să vreau mă lăsam cucerit de voia lor bună, sorbind fiecare cuvânt care răzbătea prin tavan până la mine. In casa aceasta era cu neputință să nu prinzi iar poftă de viață !

Și tot fără să vreau, îmi aminteam de anii petrecuți acasă alături de mama : zâmbetul ei făcea ca până și pâinea rece să se înmoaie și să devină gustoasă și hrănitoare. Fapt este că aici, unde mă aflam, mă însănătoșeam mai curând mulțumită gândurilor și sentimentelor bune ce se trezeau în mine precum și atenției și bunătății celor din jurul meu, decât de pe urma unui tratament propriu zis. Nici nu mă sinchiseam de medicamente, așa cum făceam înainte, și cu toate că nu prea aveam poftă de mâncare, în fiecare săptămână prindeam noi puteri. Incepui chiar să cobor scara fără să mai fiu sprijinit de cineva. Mă așezam în jilțul vechi al răposatului Molbek și încercam să lucrez câte puțin.

— Când scrii, să te așezi neapărat în jilțul ăsta, mă îmbie *frue* Molbek. Poate că astfel inspirația îți va veni mai repede, e doar jilțul unui poet *adevărat*.

Incepui să lucrez la povestiri mai mari. Bătrânul doctor din Odense tot îmi mai bântuia imaginația și cu

gândul la el se înfiripă subiectul povestirii *In luptă cu moartea*[1]. Imi era însă greu să fac faţă subiectului şi mă pomeneam mereu în impas. Vechile tradiţii poetice se mai respectau în casa moştenitorilor lui Molbek fără să-i molipsească, dealtfel, şi pe ei. Eu, însă, mă ridicai împotriva lor prin satira *Purcelul muzical*. Dar n'am ajuns prea departe nici cu această lucrare : amândouă povestirile au fost terminate abia după doi ani. Ii vorbeam doamnei Molbek despre lucrările începute, dar, după părerea ei, ce făceam eu „nu era o adevărată operă poetică". „A crea înseamnă a descrie ceva frumos, găsind şi cuvinte alese corespunzătoare", susţinea ea.

Mai începui şi o a treia lucrare — nuvela *Suedezul şi biletul de loterie*[2], dar fără s'o pot duce la capăt. In această nuvelă are deosebită importanţă limba pe care o vorbesc oamenii : ori tocmai aici mă poticneam, în timp ce cu construirea personajelor şi prezentarea materialului izbuteam să mă descurc destul de bine.

Imi însuşeam destul de bine limba literară, dar în zadar foloseam limba literară când era vorba de oameni de rând : ea nu-mi oferea destule cuvinte şi expresii caracteristice, în stare să exprime necazurile, nevoile şi micile bucurii ale omului simplu. Era însă destul de greu să găseşti şi în limba populară cuvintele corespunzătoare, simple şi firești, oricât de ciudat mi s'ar fi părut. De mic copil, vorbisem şi gândisem doar la fel cu aceşti oameni simpli, eram obişnuit cu ei.

Incepui să fac zilnic plimbări lungi până la crângurile dinafara oraşului. Mergeam încet, pas cu pas, poposind din când în când, ca să mă mai odihnesc şi să aştern pe hârtie ce-mi trecea prin cap. Intre timp, continuam cu exerciţiile de respiraţie, care se făceau în ritm normal şi nu-mi mai cereau nicio sforţare. Acasă, stând în pat, şlefuiam însemnările schiţate în

[1] A fost publicată în prima culegere de povestiri a lui Nexö, apărută în 1898, sub titlul *Umbre* (n. r.)

[2] Una dintre primele lucrări ale lui Nexö (n. r.)

timpul zilei şi transcriam totul din nou. Am ajuns să refac astfel de şapte ori toată nuvela dela început până la sfârşit ; îmbunătăţind-o mereu am izbutit să mă desbar de unele expresii literare şablon, apropiindu-mă de limba populară vorbită.

Această muncă îmi luă toată vara. Printre picături scrisei o mulţime de poezii lirice, care nu cred că aveau vreo însemnătate pentru altcineva în afară de mine însumi. Fuseseră inspirate de sentimentul luminos şi fericit al însănătoşirii mele, care învăluise parcă toate lucrurile din preajmă într'o strălucire poetică. Toată această ambianţă, la rândul său, îmi ridica şi mai mult moralul. Simţeam în mine atât o creştere şi o maturizare a forţelor creatoare, cât şi o acumulare de material, ca o greutate vie — asemenea fătului ce se desvolta în pântecele mamei. Nu-mi mai rămânea decât să aştept maturizarea lui deplină.

După ultima redactare a nuvelei *Suedezul şi biletul de loterie* i-am citit-o doamnei Molbek. Ardeam de nerăblare să aflu ce impresie îi va face prima mea operă literară de *sine stătătoare* şi, în acelaş timp, îmi era frică să nu primesc o sentinţă nimicitoare. In această lucrare zugrăvisem lumea *mea:* dar izbutisem oare s'o fac pe înţelesul tuturor ?

După ce ascultă nuvela până la capăt, *frue* Molbek tăcu îndelung. Vedeam că e profund emoţionată şi că în sufletul ei se dă o luptă între sentimente pur omeneşti şi puterea tradiţiilor. In cele din urmă, spuse :

— Totuşi, are parcă ceva prea apăsător. Dă-mi voie s'o trimit surorii mele. Ea se pricepe mai bine... şi poate, va şti, s'o strecoare în presă.

Astfel ajunse nuvela la sora ei măritată cu comandorul Bram. Dar aceasta îi trimise înapoi manuscrisul, alăturându-i şi o scrisoare plină de indignare: *„De când am citit această lucrare nu mai dorm noaptea,* scria soţia comandorului. *Ar trebui interzis să se mai scrie despre săraci în felul acesta".*

— E prea severă, încercă s'o scuze *frue* Molbek. Dar, ascultă, Martin, ce am să-ţi spun : n'ai ales calea cea mai nimerită pentru a intra în literatură. Ar trebui să scrii ceva în spiritul clasicilor noştri. Eu

aveam însă cu totul altă părere despre răspunsul soției comandorului: era chiar ceeace dorisem. Nu aveam nimic împotriva faptului că povestirile mele despre săraci aveau să le răpească oamenilor înstăriți pofta de mâncare și somnul.

16

Bătrânul doctor Bojesen din Askov nu prea credea că aș putea să mă însănătoșesc cu adevărat și prevestea o înrăutățire a bolii, odată cu venirea toamnei și a frigului. Dar *frue* Molbek îmi împărtășea nădejdiile luminoase. „Ar trebui să pleci din clima asta înșelătoare, adăugă ea. Și Östrup a fost în tinerețe ofticos și medicii îl condamnaseră la moarte. Dar a plecat în sud și a trăit până la adânci bătrânețe."

Inima ei bună o îndemna să-mi prevestească viață lungă și îi datorez, în mare măsură, faptul că vorbele ei s'au adeverit.

Nici n'ar fi fost cu putință să visez la o călătorie în sud. Dar *frue* Molbek avea o rudă pe un vas petrolier care naviga între Copenhaga și un port oarecare din America. Și cum se spunea că mirosul de păcură ar fi foarte bun pentru cei slabi de piept, încercă și ea să-și înduplece ruda ca să mă lase să-i însoțesc într'o cursă, două. Amatorii cărora le aparținea vasul nu-mi dădură însă autorizația necesară. Atunci încercară să mă trimită într'o cursă pe vasul „Skjalm Vide", al cărui căpitan avea mulți prieteni la școala superioară din Askov. Dar nici această încercare nu izbuti. Toate se împotriveau, parcă, în așa fel, încât să rămân în țară, primejduindu-mi astfel sănătatea și chiar viața. Eram încă atât de șubred, încât cea mai mică răceală mă dobora la pat.

Pe neașteptate, Jacob Appel (directorul unui ziar) îmi aduse două sute de coroane care îi fuseseră trimise pentru mine din Hamburg, de comerciantul danez Pontoppidan. Acesta citise una din poeziile mele în *Analele școlii populare superioare* și aflase totodată

atât despre boala mea cât și despre faptul că trebue să fiu trimis neapărat în Sud. O sumă identică îmi fu alocată și de o altă persoană, iar *frue* Molbek își dădu osteneala să mă pregătească pentru drum. Cu patru sute de coroane bani ghiață în buzunar și îmbrăcat de drum ca un adevărat boier — într'un palton cenușiu, nou, și haine călduroase de aceeași culoare — plecai cu trenul. Purtam banii cusuți într'un săculeț sub cămașă. De când mă știam nu avusesem în mâini o sumă atât de mare!

Și mai întrevedeam o posibilitate de venituri. Holger Begtrup mă îndemnase să mă înțeleg cu unele ziare de provincie, ca să le trimit „note de drum". Imi dăduse o recomandație atât de bună, încât douăsprezece ziare de provincie se învoiră să-mi publice câte trei-patru corespondențe pe lună, plătindu-mi-le cu o coroană și jumătate bucata.

Mă mai adresasem deasemenea, unui ziar mediocru, de provincie, *Noutăți Săptămânale,* care avea însă un tiraj foarte mare pentru vremea aceea. „Ăștia au de unde să plătească", fu de părere Begtrup. Editorii ziarului ceruseră corespondențe originale, care să rămână proprietatea lor, în schimbul unui onorar de trei öre rândul.

Emoționat și înfrigurat de așteptarea încordată mă urcai în tren, pornind în întâmpinarea necunoscutului! Totul pe drum mi se părea nou și neobișnuit. Chiar dala Nejen, stația de plecare, dădui de o tovarășă de drum ciudată — îmi părea chiar aproape sinistră: o țărancă bătrână, care se ducea să moară! Am descris această călătorie în povestirea *Călătoria Annei-Maria.* A fost prima mea întâlnire cu „pasagerii de pe locurile neocupate" și îmi dădeam bine seama ce a însemnat aceasta pentru mine. Ani dearândul n'a fost o călătorie, n'am făcut un pas fără să mă izbesc de acești pasageri.

Cu acelaș sentiment de așteptare încordată trecui frontiera în Germania. In primul rând, avui prilejul să văd cu mulțumire că pământul din această țară — în ciuda hărții geografice care arăta altfel — e de aceeași culoare ca și pământul Danemarcei. Și mai

mulțumit am fost dându-mi seama că și oamenii erau tot atât de cumsecade și de binevoitori. Ajuns la Berlin, am străbătut piața gării cu valiza mea de pânză în mână, ca să întreb un birjar în ce tramvai să mă urc pentru a ajunge la un hotel din Mathildenstrasse, unde obișnuiau să tragă tinerele calfe care colindau țara din meșter în meșter, după un vechi obicei german. Birjarul, care se și repezise să strângă sacul de ovăs și pătura calului, auzindu-mi întrebarea, le puse cât se poate de tacticos la loc — apoi mă însoți chiar el până la stația de tramvai.

Izbutii să mă strecor pe furiș și la universitate și chiar să ascult o prelegere a celebrului Treitschke, unul dintre primii vestitori ai celui de al treilea Reich. Vorbea despre viitoarea dominație mondială a Germaniei și studenții îl ovaționară, plini de entuziasm, aruncându-și șepcile în aer, răsturnând mesele și scaunele.

Un student mă întrebă ce căutam pe acolo. Mă luase, pe semne, drept englez, lucru de care în cugetul meu eram foarte mândru. Când studentul află însă, că nu sunt englez, ci danez, se arătă foarte binevoitor și se oferi să mă călăuzească prin universitate. Era student în medicină și deaceea mă duse în sala de anatomie a facultății de medicină : o sală vastă, cu mese de marmoră pe care zăceau cadavre. In jurul meselor studenți îmbrăcați în halate albe scoteau măruntaiele celor morți. Oamenii de serviciu, luând în spinare cadavre, cărora de cele mai multe ori li se amputase un picior sau o mână, sau chiar amândouă, le aruncau cu sgomot pe mese. Intreagă sala aducea cu o măcelărie uriașă. Pe o masă stătea întinsă o femeie tânără cu capul dat pe spate : părul ei despletit atingea pardoseala udă și lunecoasă. „Iată una din victimele râului Spree", mă lămuri studentul care făcea disecția cadavrului și își vârî mâna desgolită până la cot în pieptul despicat, ca și cum ar fi căutat inima. Apoi scoase mâna, apucă o chiflă care se afla lângă cadavru și începu s'o mănânce. Mi se făcu rău și trebuiră să mă scoată din sală.

Eram copleșit de toate câte le vedeam. La sud de

München am văzut pentru prima oară munţii, care îşi rostogoleau spre mine masivele lor uriaşe, apăsându-mă parcă pe piept. La Innsbruck făcui un popas ca să încerc să mă caţăr pe aceşti munţi.

Am petrecut o noapte la vechiul han unde se adăpostise odinioară Andreas Hofer [1], eroul preferat al copilăriei mele, când venise la Innsbruck să cheme poporul la lupta împotriva asupritorilor. M'am odihnit într'un pat destul de vechi şi solid, poate chiar acelaş în care dormise el. Şi la gândul acesta mă înfiorai de emoţie.

Trecând pe teritoriul italian, nimerii în acelaş compartiment cu un tânăr care călătorea şi el tot spre Roma, unde urma să locuiască la pensiunea care-mi fusese recomandată şi mie la Askov. Mai mult, era chiar fiul gazdei! Cunoştea vreo zece cuvinte germane şi se mândrea cu ele, tot atât cum mă mândream şi eu cu cele zece cuvinte italieneşti, stâlcite, pe care izbutisem să le învăţ. Şi, se înţelege, ţinea să vorbească neapărat cu mine nemţeşte, cu aceeaşi încăpăţânare, cu care şi eu îi vorbeam în italieneşte. Cu toate acestea am izbutit să ne înţelegem! Mă socoteam şi până atunci un om norocos, dar întâlnirea aceasta venea parcă să-mi întărească mai mult convingerea. Şi cum să nu fi fost aşa! Fusesem întâmpinat la frontieră şi condus la destinaţie. Tot ce mi se întâmpla era extraordinar, minunat!

La Roma, mă întâlnii cu pictorii danezi Ring şi Brennekille şi cu sculptorul Bonnesen. Doctorul Moltesen, care lucra la biblioteca Vaticanului, se îngriji să-mi găsească o pensiune mai ieftină, unde găzduirea mă costa doar o liră pe zi. Imi mai cumpăram şi singur câte ceva de ale mâncării, cu toate că, la drept vorbind — întocmai ca şi până atunci — n'aveam poftă de mâncare. In schimb începui să beau câte puţin vin şi asta mă făcea să mă simt mult mai bine, ba chiar să respir mai uşor. După ce beam o jumătate de sticlă de vin negru de regiune, nu mai simţeam

[1] Erou al răscoalei ţăranilor din Tirol împotriva francezilor sub Napoleon I (n. r.)

acea strânsoare care-mi apăsa pieptul, puteam să răsuflu în voie.

Datorită vinului, îmi recăpătai şi pofta de mâncare. La început mă hrănisem aproape numai cu aer. Acum însă trebuia să mănânc bine ca să mă simt sătul. Luam masa deobicei spre seară. In felul acesta, nu mă mai culcam odată cu găinile şi, pe deasupra mai aveam posibilitatea să stau în tovărăşia compatrioţilor mei: mă duceam la masă la o *trattoria* [1] unde se întâlneau ei deobicei. Dar deşi aceste seri erau un izvor de mare mulţumire sufletească, nu erau prea sănătoase pentru plămânii mei.

Redactorul Schmidt din Rörne îşi luase sarcina să distribue el ziarelor însemnările mele de călătorie, urmând ca tot el să-mi trimită şi onorariile cuvenite. Primele scrisori îi plăcură atât de mult, încât din proprie iniţiativă, le mai propuse şi altor ziare, astfel că şase publicaţii noi se alăturară celor douăsprezece la care convenisem să colaborez mai înainte. In felul acesta, fiecare corespondenţă îmi putea aduce douăzeci şi şapte de coroane, şi cum trimeteam însemnările mele cel puţin de trei ori pe lună, nădăjduiam să trăiesc din belşug în viitor. Nu cheltuiam mai mult de o sută de lire italiene pe lună, sumă corespunzătoare pe vremea aceea cu şaizeci şi ceva de coroane daneze. Din păcate, onorariile soseau foarte greu: pe atunci, o coroană şi jumătate de fiecare articol reprezenta totuşi o sumă destul de importantă pentru o foaie daneză de provincie şi nici astăzi lucrurile nu s'au schimbat prea mult. Deaceea mă apucai să scriu şi nişte „Schiţe de drum" şi chiar nuvele pentru „suplimentele ilustrate" ale ziarelor, fapt care îmi spori mult bugetul. Pentru o nuvelă mi se plătea între zece şi douăzeci şi cinci de coroane. In total, scrisei vreo şaptezeci şi cinci de astfel de nuvele în tot timpul celor douăzeci de luni şi mai bine cât a ţinut călătoria mea. Am cutreierat dela un capăt la altul Italia şi Spania precum şi Marocul de Nord. In cartea mea *Zile însorite,* scrisă în 1903, — după ce am vizitat pentru

[1] Mică ospătărie italiană (n. r.)

a doua oară principalele localităţi din primul meu itinerariu — cuprindea într'un singur tot impresiile mele din ambele călătorii.

Fără să ţin seama de febra care mă sâcâia în timp ce scriam, făceam faţă cu uşurinţă diferitelor probleme literare. Mediul înconjurător era pentru mine atât de nou şi de interesant, încât presupuneam că trebuia să intereseze, fără îndoială, şi pe alţi oameni. Deaceea, socoteam necesar să fixez pe hârtie tot ce vedeam şi trăiam. Şi erau destule de povestit. Inafară de aceasta, călătorind ca un vagabond, de multe ori neavând bani nici măcar ca să-mi plătesc dormitul, mi se întâmplau tot felul de aventuri.

Frigul mă goni din Roma, aşa că plecai la Pompei, unde urma să vină şi pictorul Brennekille. Dar peste câteva săptămâni, se făcu prea frig şi la Pompei. Plecai la Neapole iar de acolo, mă îmbarcai ca pasager clandestin pe un vas cu destinaţia Palermo, în Sicilia.

Fochistul vaporului mă ascunsese chiar în patul lui, luându-mi ca plată numai o liră şi jumătate. In toiul nopţii, când o faţă neagră se aplecă deodată peste mine, mi se păru că deslușesc în strălucirea de-o clipă ce-mi lumină creierul pe jumătate adormit, chipuri de hoţi, de tâlhari — şi cine ştie câte îmi mai închipuiam, dar nu era decât fochistul meu care venise să vadă cum mă simt.

Eram mulţumit, mă simţeam bine! Mă chinuia, însă, o foame de lup. Şi-mi dădusem ultimul ban pentru plata acestei călătorii pe mare. „Doar nu pot să-ţi mai servesc şi masa pentru o liră şi jumătate! bodogăni el şi plecă, înjurând cumplit, pentru ca să se întoarcă peste o clipă cu o pârjoală de carne de capră, cu nişte cartofi prăjiţi şi cu o jumătate de sticlă de vin. Mă cinstise bucătarul vasului.

La Palermo mă aştepta într'adevăr un mandat poştal conţinând o mică sumă de bani. Dealtfel sosirea într'o nouă localitate era legată de fiecare dată pentru mine, de o aşteptare încordată, neştiind dacă aveam să primesc sau nu vreun mandat poştal. Scri-

sori primeam şi mai rar, singurele persoane cu care eram în corespondenţă fiind *frue* Molbek şi Matilda.

Dela Palermo am ajuns — după ce am străbătut cea mai mare parte a drumului pe jos — la Girgenti, iar de acolo la Siracusa. Din când în când, izbuteam să mă strecor şi eu în vreo caravană şi să fac o bucată de drum călare pe un măgar. Pe vremea aceea, potrivit svonurilor, în Sicilia mişunau tâlharii : Maffia [1] teroriza orăşenii, în special pe cei înstăriţi, şi dacă pe şoselele care legau oraşele circulau doar călători adevăraţi, pe cărările din munţi mă întâlnii de câteva ori cu nişte vlăjgani care, judecând după înfăţişarea lor, păreau în stare de orice. Răsărind pe neaşteptate în calea mea, mă adulmecară, cum s'ar spune, din toate părţile, dar, întrucât nu miroseam nici a aur şi nici a briliante, îmi îngăduiră cu mărinimie să-mi văd de drum. Intr'un sătuleţ întâlnii un pictor francez, pe care tâlharii îl atacaseră într'o zi pe când stătea în faţa şevaletului său şi, de ciudă că n'avea asupra lui niciun obiect de valoare, îl desbrăcaseră în pielea goală şi-i luaseră toată îmbrăcămintea, aşa, încât bietul de el fusese nevoit să fugă gol până acasă în sat. Era mulţumit că-i lăsaseră baremi tabloul ! Totuşi până la urmă tâlharii mă atacară şi pe mine, în defileul dintre Girgenti şi ruinele vechilor temple, dar mă alesei numai cu spaima şi cu vreo două cucuie. Din nenorocire mi-au rupt o bucată din minunatul meu palton.

La Siracusa am ajuns cu punga goală, căci drumul dela Palermo până acolo îmi înghiţise întregul capital, şi aşa destul de neînsemnat. Imi mai rămăsese doar o singură liră pentru o porţie de macaroane ; ajungând pe sub o poartă boltită unde era un birt, intrai. In faţa porţii se afla izvorul Aretusei, iar înaintea ochilor mei se desfăşura privelişte a portului principal, care fusese teatrul marilor lupte navale ce hotărîseră soarta Atenei şi a anticei Elade. Mi se părea straniu şi totodată turburător că înghiţeam macaroane cumpărate pe ultimii mei bănuţi, tocmai aci, în acest oră-

[1] Organizaţie de banditi din Sicilia, împotriva căreia guvernul italian a luptat în zadar în tot cursul celei de-a doua jumătăţi a secolului al XIX-lea (n. r.)

şel de provincie căzut în paragină, dar care cu două mii cinci sute de ani în urmă număra peste cinci sute de mii de locuitori şi se bucura de un renume mondial. Clima era minunată, aerul molcom şi mângâietor : nicăieri nu respirasem mai uşor. Iată unde ar fi fost bine să mai poposesc, dacă...

In clipa aceea veni spre mine patronul birtului, care era de fapt în acelaş timp şi bucătar. Se ţinuse până atunci în fundul bolţii, prăjind ceva care mirosea grozav de plăcut. Punându-mi în faţă un caiet îmi spuse :

— Dacă domnul ar dori să locuiască şi să ia şi masa la mine, am sus o cameră ; în caieţelul acesta vom însemna totul, iar pentru o lună întreagă, veţi primi zece la sută reducere în cont.

Numai unui meridional putea să-i vină asemenea idee ! Să mai facă şi reducere oaspeţilor doritori să locuiască pe credit ! Firește, mă învoii numaidecât, constatând pentru a nu ştiu câta oară, că prin părţile acestea era foarte uşor să fii sărac.

Am petrecut aşa dar minunat şi fără grijă o lună întreagă, datorită ideii geniale a birtaşului, care dădea premii clienţilor ce binevoiau să locuiască la el pe datorie. Rătăceam de dimineaţă până seara prin împrejurimi, printre măreţele ruine ale oraşului vestit în lumea întreagă, care trăise odinioară o viaţă clocotitoare. Vizitam catacombele vaste, în care mii de oameni hărţuiţi se ascunseseră în vremuri străvechi, apoi carierele de piatră, folosite în antichitate drept un fel de lagăre de concentrare, şi admiram măreţul amfiteatru cioplit deadreptul în stâncă.

Prin ruine rătăceau mereu cete de turişti, mai ales englezi, care nu cunoşteau nicio altă limbă înafară de aceea a ţării lor. Mai în fiecare zi se ivea prilejul să-i ajut sau să le fac vreun serviciu, aşa că treceam îndeobşte drept un fel de ghid improvizat. Uneori meseria aceasta era foarte interesantă, deşi cea mai mare parte dintre ei îmi păreau pur şi simplu nişte caraghioşi ! Avui prilejul să cunosc astfel aspecte noi şi cu totul originale ale bogăţiei.

Era reprezentată şi America — mai ales, ca să zic aşa, prin turiste căsătorite şi mai în vârstă. Bărbaţii

lor le trimiteau în străinătate singure, pentrucă se cuvenea să știe câte ceva despre bătrâna Europă, iar ei, personal, nu aveau timp de călătorii.

Femeile trebuiau să iscodească și să vadă cât mai multe, pentru ca, la înapoierea acasă, să povestească totul soților. In felul acesta, primind impresiile direct, puteau să strecoare și ei câte un cuvânt în discuțiile „mondene" despre străinătate. Habar n'aveam până la acea dată de folosirea acestor procedee atât de naive pentru însușirea culturii europene. Pe atunci o bibliotecă nu era încă socotită de „elita societății" drept o mobilă necesară în orice cămin.

Nu-i vorba, am progresat astăzi atât de mult, încât a ajuns o adevărată obligație a respectivei consoarte, să cunoască noutățile literare ; de cele mai multe ori ia cu împrumut cărțile dela biblioteca „Cercului Bibliofililor" sau, dacă nu chiar cărțile, cel puțin cataloagele editoriale cu recenzii. Soțul se mulțumește însă, cu cele ce-i povestește soția și, prin urmare poate și el să pretindă în societate că-i un om citit, la curent cu noile orientări ale literaturii moderne.

Mai avui deasemenea prilejul să mă conving că printre turiștii europeni predomină femeile, care reprezentau, deobicei, cinci șesimi din numărul total al turiștilor. Aceste date nu se prea împăcau în mintea meá cu părerile care socoteau femeia ca o ființă menită să trăiască sub ocrotirea bărbatului. Puteam doar deduce de aici că în cercurile înstărite ale societății, femeile au o situație privilegiată, fiind primele care se bucură de binefacerile vieții, lăsându-i pe bărbați să vadă de treburile gospodăriei. Unele dintre aceste femei aveau o purtare destul de ciudată. Nu sburdau ca americancele, care semănau deseori cu niște mânji nebunatici, lăsați liberi. Turistele europene își căutau mai ales „confidenți". Fără îndoială că se aflau printre ele și victime ale nenorocirilor conjugale, femei de care bărbații lor voiau să scape măcar pentru un timp sau femei divorțate, doritoare să arate lumii că pot sta pe propriile lor picioare. Erau toate convinse că fuseseră înșelate în așteptările lor și orice prilej le era binevenit pentru o spovedanie, în care căutau să pună în lumină

tragedia căsniciei lor şi firea josnică a bărbatului. Mi-a fost dat să întâlnesc printre ele şi daneze. Mi se întâmpla să le aud făcând observaţii cu glas tare, ba cu un prilej, ba cu altul şi, atunci, găseam că era mai bine să le atrag atenţia asupra faptului că eram şi eu danez. Drept urmare, ajungeam confidentul lor, ţinta principală a mărturiilor lor.

Cunoscui astfel oameni de tot soiul, cu destine dintre cele mai felurite şi făcui o descoperire cât se poate de folositoare pentru mine, personal : nu trebue să te grăbeşti să hărăzeşti literaturii aceste destine, oricât de interesante ţi s'ar părea. Aceasta ar însemna să arzi tot ce are o adevărată valoare vitală şi să înmormântezi în tine sgura, fără nicio scânteie de viaţă. Lăsându-le, însă, intacte, le ajuţi să crească, să se desvolte mai departe folosindu-le doar ca elemente importante în acumularea experienţei tale de viaţă.

Duceam la Siracusa o viaţă sănătoasă şi interesantă şi nici nu mi-aş fi dorit nimic mai bun decât să rămân acolo toată iarna. Dar trecuse o lună întreagă şi chiar jumătate din luna următoare, fără ca să-i fi plătit birtaşului niciun ban. Nu mai primisem niciun mandat poştal şi trebuia să folosesc fel de fel de tertipuri la care îndeobşte nu mă prea pricepeam.

Cu vremea, acest lucru începu să mă împovăreze într'atât, încât ajunsei să mă gândesc cum aş putea dispărea de acolo, plecând într'ascuns.

Dar şi de astădată îmi zâmbi din nou norocul, deşi într'un mod destul de înjositor pentru mine. Într'o zi, întâlnii în amfiteatrul din Siracusa pe soţia unui medic german, pe care o cunoscusem la Roma, unde fusesem vecini la aceeaşi pensiune. De câte ori eram bolnav şi stăteam în pat, venea să mă vadă şi îmi aducea câte o băutură fierbinte : ceai sau punci. Se aşeza lângă mine şi îmi ţinea de urît, povestindu-mi o mulţime de întâmplări. Doamna venea totdeauna în halat de casă, lucru care mă cam stingherea : vedeam pentru întâia oară o femeie îmbrăcată atât de sumar. Era originară din Stettin şi după cât se părea, dintr'o familie bogată. Nu pomenea niciodată despre bărbatul ei, dar, în schimb, vorbea mult despre fiica ei, folosind tot felul

de imagini poetice şi desfătându-mă şi cu fotografia acesteia: o fată sănătoasă şi durdulie, în vârstă de şaptesprezece ani, cu coade blonde de „Gretchen". Mă mira faptul că soţia doctorului aducea mereu vorba despre fiica ei şi nu odată pomenise că am face o pereche minunată. Deoarece ea pleca mai departe spre sud, în Egipt şi în Grecia, ţinea neapărat să-i fiu tovarăş de drum.

„Dumneata ai nevoie de mult soare — căuta să mă înduplece — şi această călătorie n'ar însemna vreo cheltuială, nici pentru dumneata nici pentru mine. Pe o doamnă singură călătoria o costă destul de scump, dar dacă aş pleca însoţită de „ginerele" meu, aş putea să iau bilete de clasa a doua şi să trag la hoteluri mai modeste". Şi cu toate că pe vremuri, la Roma, făcuse mult haz de cuvântul „ginere", întâlnindu-mă acum din nou exclamă: „Iată-l pe iubitul meu ginere!" La Siracusa trăsese la hotelul cel mai scump, unde locuiau deobicei numai englezii şi americanii. „Noi, germanii, suntem obligaţi să păstrăm neştirbită onoarea naţiunii!" îmi explică ea şi mă pofti la masă. In timpul mesei, îmi aminti din nou de propunerea ei dar am refuzat-o sub pretextul că e timpul să mă gândesc la întoarcerea în ţară. Cu câteva zile mai înainte, mi se propusese să ocup un post de profesor la şcoala populară superioară de pe insula Mors. Locul urma să fie vacant abia în primăvară. *Frue* Molbek, care îmi transmisese această propunere, mă sfătuise totuşi să nu primesc *„Te descurci doar foarte bine acolo"*, îmi scria buna femeie. Dacă ar fi ştiut ea cum mă descurcam! De fapt, nu nădăjduisem niciodată că voi putea să pun deoparte bani pentru înapoierea în ţară. In niciun caz nu doream să călătoresc în calitate de „pasager de lux" prin Egipt şi Grecia — dar-mi-te să ţin locul unui câine de pază!

Imi era, însă, teamă că femeia avea să mă înduplece — se ţinea doar scai de mine — deci curmai repede vorba. In dimineaţa următoare veni dela hotel un curier să-mi predea din partea ei o scrisoare, în care-mi adresa câteva cuvinte calde de despărţire însoţite de cinci sute de franci.

Procedeul de care se folosise mă turbură, mă scoase cu totul din fire. Mă simţeam jignit şi înjosit. Mă dusei de îndată la hotelul unde locuia şi care se afla în alt cartier al oraşului, ca să-i restitui banii. Aflai însă, că între timp soţia doctorului pornise spre port, ca să se îmbarce pe un vapor care pleca spre insula Malta, iar de acolo spre ţărmurile Africii de Nord. Când ajunsei în fuga mare în port, vaporul ieşise tocmai în larg. Eram furios. Bani blestemaţi! Am jurat că nu mă voi atinge de ei, oricât de greu aş duce-o. Cât pe ce să-i arunc în mare... apoi hotărîi să-i ard! In drum spre casă, am avut răgazul să mă mai potolesc şi ascunsei banii pe fundul valizei, gândindu-mă că odată şi odată voi avea prilejul să-i restitui!

Dar, într'o bună zi nevoia mă împinse să iau cu „împrumut" prima hârtie de o sută de franci. Numai cu împrumut! Intr'o clipă de grea cumpănă şi cu intenţia ca la prima ocazie, datoria să fie plătită, adică suta luată să se întoarcă lângă celelalte. Aşa îmi spuneam eu, liniştindu-mi conştiinţa turburată. Şi cu aceleaşi gânduri m'am mângâiat şi când am luat cu împrumut a doua sută... şi a treia... şi aşa mai departe, până când în valiză nu se mai afla niciuna. Nu mi-a mai rămas decât singur să râd de mine. Ce desamăgire am simţit când n'am mai avut ce „lua cu împrumut"! Banii mă ajutară să petrec toată iarna în climatul minunat al Siciliei, dar îmi dădură şi prilejul să aterizez în bune condiţiuni din înălţimea cerească a idealurilor, pe şesul asprei realităţi. Stăteam iarăşi cu amândouă picioarele pe pământ, după ce dobândisem o experienţă bogată în cunoaşterea oamenilor şi învăţasem să mă cunosc şi pe mine. Siracusa mi-a fost îndeobşte de folos pentru experienţa mea de viaţă, mai cu seamă după ce trecusem prin încercarea de care am amintit.

Nu luasem încă drumul întoarcerii: nu izbutisem să fac rost de banii trebuitori pentru călătorie şi nici nu mă trăgea inima să plec. Fratele meu, care nu de-geaba mă calificase pe vremuri ca pe un „prostănac fără leac, ce nu putea fi urnit din ale lui cu niciun preţ", s'ar fi bucurat acum de înclinaţiile spre vagabondaj ce mi le descoperisem aci. Colindam ţinutul

din loc în loc şi mă pomeneam de fiecare dată cu totul în altă parte decât în localitatea spre care năzuisem la început. Nu ştiu cum de s'a întâmplat să poposesc la Roma în anotimpul cel mai cald. Acolo m'am îmbolnăvit grav de dizenterie, iar gazda mea, bună catolică, temându-se că un eretic ca mine (protestant) ar putea să moară sub acoperământul ei, voia să mă arunce în stradă. Fiica mai mare a doamnei Molbek, care trăia la Roma, unde se călugărise, o împiedică la timp. Iar dela Milano sosi o telegramă din partea lui Paul Lacourt, care se afla acolo în chestiuni privind o invenţie a lui. Mă întrebă dacă nu era necesar să vină la mine. L-am sfătuit să n'o facă, deşi ea avu un efect binefăcător asupra stării mele şi amintirea ei îmi mai încălzeşte şi astăzi inima ! Un an mai târziu, când mă înapoiai în ţară şi-l întâlnii pe stradă, la Askov, pe Ludvig Schröder, prima lui întrebare a fost : „Cum ? N'ai plecat încă pe lumea cealaltă?" cuvintele erau mai brutale decât ceeace avusese de fapt de gând să-mi spună dar, cu toate acestea ele au fost destul de dureroase pentru mine. Abia scăpasem din ghiarele morţii şi încă ani îndelungaţi, am mai simţit parcă rana cumplită ce mi-o pricinuise apropierea ei. Imi era greu să nu compar aceste două moduri diferite de a reacţiona la ceva care mă privea atât de aproape !

Cu primul prilej căutai să plec din Roma, care ajunsese un adevărat cuptor încins, îndreptându-mă din nou pe litoral. Am sosit în sfârşit la Genova cu un vapor de ocazie. Nu eram încă pe deplin vindecat de boala ce mă doborîse şi rătăceam prin oraş în nădejdea că voi găsi un alt vapor de ocazie care mă va duce gratuit în ţară. N'aveam lescaie şi mi se făcuse dor de ţară ! Mă aciuiai la o tavernă marinărească din port, unde plăteam câte o coroană pe zi pentru casă şi masă. Dealtfel nici nu meritau mai mult. Totuşi şi atât era prea scump pentru mine. Ziarele cărora le trimeteam corespondenţe răspundeau rar. Colindam în fiecare zi prin port, căutând să găsesc vreun vapor danez, dar nu se arăta niciunul. In cele din urmă, hotărîi să plec spre Hull cu o goeletă norvegiană pe bordul căreia se învoiseră să mă primească în calitate de ajutor.

Pornisem spre port cu valiza în mână, când m'am întâlnit din întâmplare cu un pictor american şi soţia lui — cărora avusesem prilejul să le fiu odată de folos în Sicilia. Işi luaseră bilete pentru înapoierea în ţară şi urmau să plece într'acolo peste vreo două-trei zile cu unul din marile vapoare de călători ale societăţii „Norddeutscher Lloyd". Intre timp pictorul primise pe neaşteptate dela firma comercială care-l trimisese în Europa, dispoziţie telefonică să plece imediat la Florenţa, unde această casă avea o fabrică mare de stofe de mobile şi draperii, pentru care pictorul copia desene, după odăjdii bisericeşti vechi. Il înştiinţaseră că într'una din bisericile din Florenţa putea găsi modele rare.

Cei doi cunoscuţi îmi spuseseră deseori, pe jumătate în glumă, că m'ar fi înfiiat cu plăcere şi m'ar fi luat cu ei în America. Amândoi profesau o religie plină de misticism, ciudată, şi credeau în reîntruparea sufletelor. Tânăra femeie susţinea că au oarecare drepturi asupra mea, deoarece ea mă mai cunoscuse odată pe când trăia sub altă întruchipare şi când i se făgăduise că avea să mă regăsească pe treapta următoare a „scării perfecţiunii". Işi închipuia că ea fusese pisică, iar eu o mică pasăre cântătoare care se legăna pe ramura unui pom, în faţa unui gard. N'a fost nevoie să-mi bat prea mult capul în privinţa celor ce-mi erau hărăzite în legătură cu această revedere, pentrucă cei doi soţi mă îndupleacară să profit de biletul care era de prisos. *„Mister poet"* — căuta să mă convingă pictorul — în felul acesta soţia mea va avea un însoţitor şi un apărător. Dumneata vei călători cu ea în calitate de frate mai mic, şi poate va fi spre norocul dumitale, căci la noi în America ducem lipsă de poeţi!"

Cuvintele lor sunau destul de ispititor. Oamenii aceştia aveau amândoi mare încredere în viitorul ce mă aştepta ca scriitor şi izbutiseră, prin nişte cunoştinţe ale lor, să-mi fie publicată una din povestirile mele în numărul de Crăciun al unui săptămânal american. La ce bun să mai stau pe gânduri ; cine nu visa să ajungă în America în anii aceia ? !

Dar, la ieşirea în Mediterană, căpitanul vaporului

îmi ceru portvizitul pentru control, să vadă dacă se găsesc în el cei șaizeci de dolari care trebuesc prezentați înainte de debarcarea la New York, altfel ar fi fost obligat să mă aducă gratuit înapoi în Europa. *Mistress* Williams fu gata să depună imediat pentru mine această sumă, dar conștiinciozitatea germană nu-i îngăduia căpitanului să se împace cu această situație și deoarece n'aveam bani în numerar fui debarcat la Gibraltar. Mă adăpostii la un azil pentru negri. Se aflau mulți prin acele locuri unde lucrau mai ales la descărcarea și încărcarea vapoarelor care veneau zilnic să se aprovizioneze cu cărbuni. Englezii încredințau pe fiecare că negrii sunt parcă făcuți pentru această muncă pe care hamalii de alte naționalități o blestemă — și afirmau că praful de cărbune nu vatămă pielea neagră a negrilor!

Dar iată a doua zi de dimineață o întâlnii iar pe *mistress* Williams, pe unica și nesfârșita stradă din cetate. Imi povesti că în ajun, după masă, se cățărase împreună cu alți călători de pe vapor pe vârful stâncii Gibraltarului, ca să vadă vestitele maimuțe sălbatice care trăiesc acolo, dar se rătăcise de grup și când, în cele din urmă, coborîse în port vaporul plecase!

In felul acesta în loc să ajung în America am nimerit în Spania. „Nu se știe niciodată dece și pentruce?" Spun bornholmezii.

17

Cum ajunge cineva scriitor? întrebarea aceasta mi se punea atât de des și din atâtea părți, încât încercai s'o lămuresc măcar pentru mine, deși la drept vorbind nu-mi prea băteam capul cu ea. Nu mi se păruse vreodată, firește, că exista o deosebire esențială între un scriitor și ceilalți oameni, afară doar dacă însuși scriitorul nu caută să se deosebească de ceilalți, adică nu-și dă prea multă importanță. Se punea doar chestiunea cum să devii om? Și acest lucru m'a interesat din totdeauna într'o măsură mult mai mare, deoarece mi se

părea că este esențialul. Cu cât scriitorul stă mai bine cu amândouă picioarele înfipt în viață și se interesează de tot ce este general uman, cu atât omenirea îl prețuește mai mult.

Se înțelege că între scriitor și ceilalți muritori nu există deosebiri care să-i impună alte reguli de viață sau altă comportare. După mine, scriitorul este uneori, pur și simplu, confundat cu un cabotin, cu un actor. Dar un scriitor autentic nu este nici cabotin, nici actor : cel mult poate fi privit ca un frate bun al celorlalți oameni, în toate și în totul.

Sau aș mai putea să formulez și altfel : orice om poate fi frate bun al scriitorului, într'o măsură mai mare sau mai mică. Durerile și bucuriile, speranța și desnădejdea, visele și desamăgirea, toate acestea sunt un bun al oricărui om, în limita aptitudinilor lui pentru aceste sentimente. Atât doar că el nu știe să-și traducă emoțiile în limba imaginilor artistice. Dealtfel, se găsesc totuși foarte mulți care cutează să facă și așa ceva din când în când. Așa dar, între scriitor și ceilalți oameni nu există o prăpastie, nici măcar de lățimea unui jghiab pentru scurgerea apei. Numai astfel se explică faptul că scriitorul poate dărui tuturor câte o părticică din el. Niciun scriitor nu poate însă dărui cititorului său mai mult decât ce este acesta în stare să perceapă.

Cu voia dumneavoastră îi voi folosi drept pildă pe patronii cârciumilor din La Mancha. Pe acest podiș pustiu, unde Don Quijotte s'a luptat odinioară atât de vitejește cu morile de vânt, călătorii sunt un fenomen rar și, deaceea, hanurile nu prea au cămări cu provizii. Drumeții trebue să-și aducă singuri merindele. Dacă intri într'un han din acestea și întrebi ce ți-ar putea da de mâncare, patronul răspunde deobicei : „Vă putem pregăti carne de berbec, pește, pui, orice aveți la dumneavoastră de ale gurii !“ Prin urmare, menirea hangiului este să bucătărească un fel sau altul din proviziile de drum ale călătorului. Aidoma e și rostul scriitorului dacă e bucătar bun ; iar dacă oamenii care se furișează pe cărările vieții duc în sacii lor de merinde câte ceva esențial, el poate să-i ospăteze cu atâta

îndestulare, încât ei să aibă merinde şi pentru drumul ce urmează. Uneori, în lipsa unor hangii de felul celor din La Mancha, călătoria lor ar putea să se transforme cu uşurinţă într'o rătăcire prin pustiu.

Dacă ar fi trebuit într'adevăr să dau dovadă încă din copilărie, de o înclinaţie bine pronunţată către ale scrisului, ca să ajung un scriitor autentic, cred că nu aş fi fost prea indicat pentru meseria asta. E adevărat, mă deosebeam de alţii încă din copilărie doar prin însuşirea înnăscută de a scrie foarte corect din punct de vedere gramatical, dar cu toate acestea nu eram întru nimic altfel decât toţi fraţii şi surorile mele şi nici nu manifestasem vreodată o dorinţă prea mare pentru scris. Compunerile mele şcolare purtau totdeauna menţiunea : „Prea scurt". Dealtfel, chiar mai târziu, nu mă aşezam niciodată la masa de lucru dintr'o nevoie inconştientă de a scrie, de a compune ceva. Dorinţa de „a face artă" n'a prea fost niciodată pe placul meu şi deaceea mă împăcam totdeauna bucuros cu ideea că forma artistică a operelor mele mai lăsa mult de dorit, dorinţa mea fiind ca ele să nu se depărteze de viaţa reală.

Se înţelege că preferam să dau fraţilor mei, oamenii, pâine curată de secară şi nu bunătăţi de cofetărie, şi aceasta nu putea să nu aibă înrâurire asupra limbii operelor mele şi asupra formei lor artistice în general. Nu mă prea sinchiseam eu de limbă, nici de stil, ci munceam cu îndârjire ca să scot în evidenţă conţinutul principal de idei. Deaceea, rămâneam uimit când critica releva originalitatea limbii mele literare, în care mişunau din belşug ticluiri împrumutate proverbelor şi zicătorilor ce umblă în popor. Şi îmi permit să răspund aici multor oameni care mi-au pus adesea întrebări în legătură cu această chestiune : proverbele şi zicătorile care se întâlnesc în operele mele nu sunt chiar aşa de uşor de găsit în vreo culege de folclor, căci de cele mai multe ori eu am fost acela care le-a dat glas.

Prin urmare, nu s'ar putea spune că s'a observat la mine o pornire lăuntrică de neînvins pentru creaţia artistică, iar masa mea de scris nu m'a atras niciodată doar prin faptul că era menirea ei să facă acest lucru,

ci mai curând izbutea să mă îndepărteze. Dacă, totuşi, îmi petreceam ceasuri întregi la o masă de scris, o făceam numai pentrucă aveam ceva pe inimă, care mi se părea mai uşor de împărtăşit altor oameni sub formă de povestire, schiţă sau roman. Nu mă prea pricepeam să duc polemici de presă sau discuţii publice : nu găseam destul de uşor cuvintele şi expresiile trebuitoare, iar argumentele mi se iveau în minte abia după aplanarea conflictului. Deaceea, nu-mi mai rămânea decât să-mi încredinţez părerile hârtiei, ce se dovedeşte cu adevărat salvatoare pentru acei mai puţin sprinteni la gânduri şi la vorbă. In schimb argumentele expuse pe hârtie capătă volum şi greutate, deschid perspective, îngăduie uneori „puricelui să devină elefant".

Munca fizică — acasă, în grădina de zarzavat sau în livadă — mi-a plăcut, dealtfel, totdeauna mai mult decât munca literară şi până la vârsta de vreo cincizeci de ani am scris mai ales noaptea, ca să am ziua timp liber pentru a lucra în casă şi în grădină. Somnul mi se părea un fel de furtişag săvârşit în paguba mea şi-i hărăzeam cât mai puţin timp cu putinţă. Acum recâştig timpul pierdut. N'am cunoscut şi nu cunosc o îndeletnicire mai frumoasă decât amenajarea unei grădini : această muncă satisface o cerinţă adânc înrădăcinată în mine, care n'a avut însă niciodată prilejul să se desvolte pe deplin. Nu pot să-mi închipui o formă mai frumoasă sau mai înaltă a muncii fizice decât aceea de a împlânta cazmaua sau târnăcopul în pământul pârjolit, pentru a săpa un teren pietros şi a smulge mărăcinii, transformând paragina într'un teren roditor, într'o vastă grădină cu pomi şi arbuşti de varietăţi rare... N'am izbutit să-mi împlinesc vreodată acest vis tainic. Eram doar nevoit să-mi câştig pâinea de toate zilele oriunde mi se ivea prilejul şi nu-mi rămânea nici timp liber, nici forţe pentru altceva — în orice caz, înainte de vârsta când era prea târziu să mai încep o asemenea muncă. A trebuit să mă mulţumesc cu amenajarea vreunei grădiniţe pe un teren viran sau să transform o căsuţă lăsată în paragină într'un cămin îmbietor.

Dar şi astăzi mă bucur oricând am prilejul să pot lăsa pana din mână şi să iau cazmaua. Şi nu există

pentru mine privelişte mai frumoasă decât o gospodărie ţărănească model, răsărită în locul stâncilor goale şi a ierbii negre de stepă. O astfel de gospodărie îmi apare chiar ca un simbol al întregului glob pământesc, care s'a transformat prin truda a milioane de braţe de muncă.

Björnsterne Björnson spune undeva că numai acela este menit să ajungă scriitor, care observă şi selecţionează faptele prin faţa cărora ceilalţi oameni trec nepăsători sau neatenţi. Scriitorul este ochiul lăuntric al omenirii, totdeauna deschis pentru toate faptele mărunte, care scapă unei cercetări superficiale. Scriitorul le apropie cititorilor săi viaţa florilor, a păsărilor, a copiilor şi a săracilor, a oamenilor asupriţi şi desmoşteniţi de soartă. Şi cu atât mai bine pentru el dacă ochiul lui ştie să cuprindă tot ce este mai măreţ, dacă este înzestrat cu acea deosebită clarviziune care nu-i dă răgaz nicio clipă, îndemnându-l mereu să cerceteze condiţiile de trai ale omenirii, să-şi reconsidere concepţia lui despre lume, îndemnându-i şi pe alţii s'o facă. A fi scriitor înseamnă totodată să ai convingerea că, de fapt, nu ştii aproape nimic, că mai ai multe de învăţat!

Nimeni n'a spus până acum că n'aş fi în stare să înregistrez impresiile cu spontaneitatea şi prospeţimea sau uneori chiar cu naivitatea necesară unui scriitor. In schimb, mi se tăgăduia posibilitatea unei analize mai adânci. Adevărul este că nu eram deloc în stare să scormonesc mai adânc în sufletul meu. Imi plăcea mai mult să privesc de aproape ceeace se petrecea în jurul nostru, să cercetez toate, să iau parte activă la toate câte se întâmplă, decât să mă pierd în adâncurile personalităţii mele şi să dau socoteală de ceeace se petrece acolo. Altfel, cu temperamentul meu, aş fi ajuns poate să mă pierd în „contemplarea propriului meu buric"!

In lumea căreia îi aparţineam eu, atât prin originea şi educaţia mea, cât şi prin felul meu de a gândi şi caracterul meu, nimeni nu acordă prea mult timp şi atenţie propriei sale persoane şi aceluia care n'ar găsi altceva mai bun de făcut decât asta, nu i-ar merge prea

bine. In lumea asta, a noastră, viața e mai curând prilej de lipsuri chinuitoare, de mizerie vădită și fel de fel de necazuri. Nenumăratele amărăciuni și griji aproape că nu-ți mai lasă loc în inimă pentru mila duioasă sau pentru compătimirea exagerată față de alții. Cu toate acestea, de câte ori n'am auzit-o pe mama — în vremea când noi abia aveam o bucată de pâine în casă — vorbind plină de compătimire despre bieții noștri vecini, care nu erau în stare să facă rost nici de atâta. Iată dar cât de puțin îi trebue unui proletar ca să se simtă mulțumit, gândindu-se că sunt alții care îndură și mai grele lipsuri. Dacă se întâmpla să mă apuce durerea de măsele, mi se spunea că asta te întărește, mai ales dacă nu te vaiți, ci îți strângi tare fălcile și rabzi. Sau, dacă mă durea spatele din cauza unei munci care fusese peste puterile mele, mama mă mângâia :„Spatele ? Ce-ți veni și ție ! Mai bine mulțumește-i lui dumnezeu, băiatule, că n'ai spate, că ești numai ciolane". Aceste cuvinte nu voiau să fie numai o simplă mângâiere, ci și o îmbărbătare ; și într'adevăr, înfruntam cu fruntea sus toate piedicile și necazurile. Dealtfel, se cuvenea, oare să te îngrijești de tine sau numai de bolile tale ? !

Indeobște, însă nu s'ar fi putut spune că în unele privințe nu aveam înclinația de a mă pierde „în contemplarea propriului meu buric". Pe vremuri, când mă întorceam dela Uniunea Studențească, împreună cu Iacob Hansen, în cartierul nostru prost iluminat, pe la orele două-trei noaptea, după discuțiile aprinse la care luam parte atât de des, în pragul veacului nou, puteam să recunosc și să numesc pe întuneric fără greș, doar după miros, toate prăvăliile prin fața cărora treceam. Pentru mine, încă din tinerețe și în decursul întregii vieți, a fost totdeuna un adevărat chin să mă obișnuesc cu o cameră nouă. La început, mirosurile adunate cu timpul în încăpere, dela foștii locatari, îmi izbeau nările și nu mă lăsau să dorm noaptea. Numai după o îndelungată obșinuință și cu mari sforțări, ajungeam în cele din urmă să mă simt, cât de cât, în apele mele. Și cât mă străduiam ca să nu fiu mai mofturos decât ceilalți oameni ! Cred însă că străduințele mele n'au

fost zadarnice şi că, dimpotrivă, mai curând, am avut de câştigat de pe urma lor. Puternica individualitate pe care am dobândit-o n'a dăunat niciodecum însuşirilor mele general umane, care-mi întăreau legăturile cu alţi oameni.

Dar pe vremea aceea, a înfăţişa însuşiri comune tuturor oamenilor era socotit drept ceva vulgar. Şi m'am convins de lucrul acesta încă înainte de apariţia primei mele cărţi *Umbre*. Herman Bang [1] vestise în *Ziarul de seară:* „Acum, va începe în Parnas, tropotul saboţilor de lemn". Fapt este că un animal, o floare, un fruct, sunt considerate drept exemplare minunate, dacă ele întrunesc caracteristicile sau însuşirile cele mai frumoase, cele mai tipice, proprii genului sau speciei respective. Dar operele de artă, operele literare sunt mai curând preţuite când au un caracter excepţional, unic. Se pare că pentru scriitori este mai avantajos să ocolească ceeace este tipic, arătând dimpotrivă cititorului ceva cât mai deosebit, care iese cu totul din comun, cum ar fi un viţel cu două capete!

In anii primelor mele încercări literare, temele luate din viaţa de toate zilele şi descrierea traiului sau a însuşirilor sufleteşti ale oamenilor simpli erau cu totul disprețuite. Scriitorului i se cereau personaje originale, situaţii excepţionale, lucruri cu totul nemaipomenite. Scriitorii erau aşa dar în goană după teme şi subiecte cât se poate de îndrăzneţe, uneori chiar riscate. In cele din urmă, însă unii dintre ei au luat aminte că cele mai variate teme le oferă însăşi viaţa şi că a venit timpul să nu ne mai ostenim în căutarea cazurilor „rare", de care şi aşa nu se sinchiseşte nimeni, fiind sortite dintru început uitării. Venise în sfârşit vremea să nu se mai desconsidere adevărata, nemuritoarea viaţă: viaţa de toate zilele. Toate întâmplările de care colcăe viaţa oferă îndeajuns material scriitorului; i se cere doar să adâncească legătura vie cu acest material — să nu fie rupt de viaţă.

In zilele noastre, atât critica literară cât şi cititorii

---

1 Herman Bang (1867—1912), scriitor danez, reprezentant al curentului decadent (n. r.)

cei mai pretenţioşi apreciază mai mult temele şi subiectele din viaţa de toate zilele. Acum, când şi cititorii se recrutează din rândurile truditorilor vieţii de toate zilele, literatura oglindeşte din ce în ce mai mult măreţia realităţii apropiată tuturor. Şi cu toate că această realitate este uneori necruţătoare, îţi face bine să simţi că faci parte din ea.

Realitatea îi cere scriitorului o severă disciplină a muncii, ceeace nu exclude însă o bogată imaginaţie. Realitatea nu cunoaşte frământări deşarte. Viaţa nu-i îngăduie omului ca în loc să-şi poarte capul pe umeri să hoinărească, ţinându-l la subţioară. Tot aşa cum nu poţi pescui la întâmplare, din noianul de soluţii posibile pe care le oferă literatura, în rezolvarea problemelor pe care ni le pune viaţa, prima care-ţi cade în mână! Realitatea nu cunoaşte decât o singură soluţie justă în fiecare împrejurare şi opera literară care va da această deslegare va găsi un viu răsunet în păturile cele mai largi ale omenirii. Zeci de mii de cititori vor dărui autorului toată preţuirea, iar ochii lor vor străluci de recunoştinţă şi de dragoste pentru el. Cu cât un scriitor pătrunde mai adânc în miezul vieţii, cu atât devine mai puternică legătura lui cu cititorii şi cu atât mai caldă recunoştinţa lor faţă de el.

Şi cât e de bine că omul nu este o unitate izolată! Ţi se întâmplă să te apuci de o muncă în silă, să faci chiar aproape o sforţare ca s'o urneşti din loc şi, totuşi, izbuteşti s'o duci la capăt. Atunci, cine sau ce anume te sileşte, cine sau ce anume dă imbold muncii, ajutându-te să birui cele mai mari greutăţi, de a căror soluţionare depinde totul? Sau te împotmoleşti într'o chestiune, parcă fără speranţa de a te descurca vreodată, şi iată că noaptea visezi o rezolvare a problemei, care nu ţi-ar fi trecut prin minte nici dacă ai fi făcut un efort deosebit al conştiinţei. După care totul merge strună! Se spune că intră'n joc subconştientul nostru. Dar ce fel de forţă este, de fapt, subconştientul? O oglindire, o amintire a celor trăite de tine, de strămoşii tăi sau de contemporani? Sau este un fel de anticipare a unor fapte ce abia urmează să se întâmple în viitor? S'ar mai putea, deasemenea ca, recitind ceva scris de

tine în tinereţe, să te miri : cum de-ai izbutit să scrii aşa ceva? In fond, ar trebui să aştepţi să-ţi trăieşti întâi viaţa — o viaţă lungă. Dar a crea înseamnă în multe cazuri a te pune „în slujba viitorului". Şi multe sunt faptele şi oamenii ce îndrumează pana scriitorului!

Deaceea ţi se întâmplă uneori să creezi o operă pe care ar fi putut s'o scrie şi mulţi alţii — cel puţin aşa afirmă ei — numai că nu le-a trecut prin gând mai înainte! In acelaş timp, toţi sunt de părere că aceasta este cea mai bună dintre scrierile tale. Da, mulţi îţi îndrumează, pe nevăzute, pana. Şi, este dela sine înţeles că operele literare cele mai reuşite sunt un rod al muncii colective.

Dacă scriitorul ar reprezenta doar un fenomen izolat, ceva cu totul întâmplător, care răsare pe neaşteptate — ca picat din cer — drept în mijlocul oamenilor, nu i-ar păsa nimănui de felul în care lucrează. Dar, în măsura în care el se dovedeşte a fi un element de valoare, el este totodată un produs şi un reprezentant al însuşirilor întregii comunităţi omeneşti ; şi cu cât e mai mare valoarea lui ca scriitor, vorbeşte şi în numele unei colectivităţi mai mari, astfel că fiecare dintre membrii ei îşi are partea lui în operele sale. Cuvântul unui mare scriitor de valoare mondială este asemenea unei solii a întregii omeniri.

Dealtfel, diamantele mici au aceeaşi structură ca şi cele mari şi au luat naştere din aceleaşi aglomerări, sub aceeaşi presiune imensă, care provoacă o condensare a materiei. Condensarea la maximum a materialului, iată faptul care are o însemnătate hotărîtoare în crearea unei opere literare.

Un negustor din Copenhaga, căruia îi plăcuse una dintre cărţile mele, mi-a trimis o scrisoare prin care îşi exprima recunoştinţa. Dar mesajul meu de răspuns l-a desamăgit peste măsură, a rămas cu totul uluit văzând scrisul meu. Oricare dintre funcţionarii lui de birou, chiar cei mai mărunţi, aveau un scris mai frumos!

Nu şi-au format o părere mai bună nici acei care îşi închipue că un scriitor trebue să fie un fel de bi-

bliotecă ambulantă. Mulți intelectuali cărora le plăceau cărțile mele au fost desamăgiți constatând lipsa mea de erudiție și nu mi-au mai arătat același interes. Dar când să mai înghiți tot felul de surogate ale vieții, dacă vrei să trăiești o viață adevărată?

Se povestește că o doamnă ar fi spus nu demult: „Mulțumesc, nu mănânc friptură de găină. Și așa, la cea mai mică enervare, mi se face pielea ca de găină!" Cred că un scriitor prea citit sau un pictor care dă fuga la toate expozițiile nu cunosc mai bine decât această doamnă rolul elementar al funcțiunilor de asimilare în organismul omenesc.

Totuși citisem destule în viața mea. Incă pe vremea când păstoream oile, mă încântau tot felul de povești cu tâlhari, apoi *Rocambole, Misterele Parisului.* Biblia o cunoșteam din scoarță'n scoarță și știam pe dinafară și cartea de psalmi. Când am ajuns ucenic la cizmărie, am început să înghit cu nesaț povestirile despre indieni. De „marea" literatură m'am apropiat abia când am început să-mi încerc și eu pana ca scriitor și când criticii literari s'au apucat să-mi tot dea pe la nas cu fel de fel de exemple, în primul rând din Zola. Am cunoscut astfel câteva cărți de valoare, dar nu m'am simțit niciodată obligat să citesc numai ca „să fiu la curent cu ultimele apariții literare". In timpul săptămânii aveam foarte mult de lucru, iar în zilele de sărbătoare, timpul petrecut cu ai mei — soția și copiii — și chiar cu oameni străini, îmi era mai scump decât cea mai frumoasă carte.

Dar nu dintre „șoarecii de bibliotecă" și nici dintre elevii cei mai buni, „tocilarii", se recrutează „scriitorii vieții de toate zilele". Mai curând îi afli în rândurile acelora cărora le vine greu să stea cu nasul în carte, umărind rândurile cu ajutorul unui bețigaș; au ei și așa destule griji pe cap, iar buzunarele le sunt ticsite cu tot felul de obiecte culese din gropile cu gunoi, de pe drum — niște ciurucuri, pentru care nu s'ar apleca niciun om chibzuit. Cred că scriitorul Hans Christian Andersen ne-a dat adevăratul tip al poetului, în personajul principal al basmului său *Hans cel prost.* Hans

avea acel dar al oamenilor naivi, care sunt totdeauna încântați de obiectele găsite: niște terfeloage, o pereche de saboți crăpați, o cioară moartă. Lor li se păreau minunate, dar oamenii deștepți nu vedeau în ele decât niște vechituri. Și această însușire l-a ajutat să învingă toate greutățile. Mai mult l-a ajutat, firește, viața adevărată, sub chipul unei prințese. Dacă ar fi avut de a face numai cu niște scribi tâmpiți, n'ar fi ajuns departe!

Îmi aduc aminte că am cunoscut în copilărie un plugar bătrân, care se minuna de tot ce vedea pe lume — până și de o piatră obișnuită, și de o muscă și de un fir de iarbă. „Minunat!" exclama el mereu. Nu prea muncea cu folos, pentrucă nu se putea opri să nu se mire mereu de câte ceva, la fiecare pas. „Iar se minunează Jens Holm!" îl luau în râs oamenii, înghiontindu-se cu coatele. Totuși, îl respectau fiindcă trecea drept un „vraci" cunoscător a multor taine, pe care altuia nu-i era dat să le vadă, deși se aflau zi de zi la nasul tuturor. De fapt, Holm avea o fire de poet și toată viața lui n'a încetat să pună întrebări existenței. „Pentruce s'a născut omul ăsta al lui dumnezeu?" l-a întrebat el până și pe pastorul care venise să-l împărtășească pe patul de moarte.

E adevărat că nu scria cărți. Scrisul pare meseria cea mai puțin interesantă. Este nespus de frumos să creezi, să visezi aevea în imagini artistice. Dar cu prețul câtor suferințe se desăvârșește uneori această muncă de creație, deși îți aduce și bucurie, mai ales dacă știi că povestea se va sfârși cu bine! Și câte bucurii găsești, sau câte se sfârșesc cu bine în lumea pe care îmi era dat s'o descriu? Rar ți se întâmplă să întâlnești așa ceva, mai cu seamă acum, când toți s'au vorbit parcă să-i asvârle pe oamenii săraci îndărăt, spre vremurile întunecate ale evului mediu.

„Să căutăm să răzbim cu forța!" spun mulți. Dar pesemne că e mai greu s'o faci, decât s'o scrii.

De fapt, ce altceva înafară de calitățile lui „Hans cel prost" atrage omenirea înainte, spre victorie și spre făurirea unei lumi noi? Chiar și cei vechi țineau cu

tot dinadinsul la povestea după care domnul dumnezeu l-a creat pe om din noroi. In vecii vecilor nu va fi alt drum spre victorie decât drumul renașterii omului din noroi ! Calea spre crearea unei omeniri cu adevărat noi și libere pornește și astăzi tot de jos în sus.

Zugrăvindu-mi viața, în desfășurarea ei, am încercat să arăt cum s'a desvoltat și s'a afirmat ca om un copil de proletari, un reprezentant al omenirii, care ar ști să povestească multe semenilor săi, în primul rând celor de aceeași obârșie cu el și confraților săi întru literatură, dar în aceeaș măsură și tuturor celorlalți oameni. Le-am vorbit și le vorbesc, prin operele mele literare, căci ele îmi oferă prilejul cel mai nimerit pentru a sta de vorbă cu masele. Am devenit ceeace sunt nu în virtutea unor aptitudini deosebite, ci în vâltoarea vieții, în lupta cu mizeria, desiluziile și bucuriile pe care le-am împărtășit cu alți oameni. Boala și-a dat și ea partea ei, ca și acei oameni care mi-au sguduit sufletul dându-mi prilejul să cunosc adevărul vieții lor — de pildă, crescătorul de vite Hans Deal, la care m'am tocmit ca păstor pe vremea când eram adolescent. Dealtfel, ca și mulți alții care mă pizmuiau sub cuvânt că „m'am născut cu noroc", tocmai în anii când o duceam mai prost decât oricând.

Asemenea întâlniri m'au însemnat cu pecetea neștearsă a influenței lor, de care nu mai pot scăpa. Căldura unui suflet pe care-l simți aproape este, poate, simțământul cel mai trainic din lume și se șterge cu greu din minte. Și în legătură cu acest simțământ pot spune că după maică-mea, aceea de care îmi aduc aminte cu cea mai mare recunoștință este *frue* Moibek, o femeie de o bunătate rară. Apariția primelor mele cărți i-a pricinuit însă o profundă supărare, și când s'a îndepărtat de mine, mi-am dat seama cu adevărat cât îl poate costa pe om hotărîrea de a merge pe calea care și-a ales-o.

Cred că în acest scop m'a călăuzit, deși cu unele abateri, slujirea a ceeace este mai înălțător în lumea întreagă : omenirea pașnică, omenirea care muncește

cinstit. Şi după câte m'am convins din nenumăratele mărturii impresionante ale atâtor oameni, se pare că am ales drumul cel drept. Una din aceste mărturii îmi voi îngădui s'o citez în încheiere, ca dovadă a imensei răspunderi pe care o poartă scriitorul tocmai în epoca noastră, care a lichidat, în multe privinţe, rămăşiţele unor concepţii şi tradiţii învechite. Oamenii din trecutele vremuri obşinuiau să se sprijine pe tradiţii în toate împrejurările mai însemnate ale vieţii lor: cu prilejul unei boli grave, în aşteptarea morţii, în cazuri de neînţelegeri conjugale, şi aşa mai departe, pentrucă aşa făcuseră odinioară şi părinţii, şi bunicii şi străbunicii. Tradiţiile întăreau mult poziţia unui om izolat şi, datorită lor, el era o verigă trainică în lanţul general. In epoca noastră, omul izolat nu se poate bizui pe asemenea sprijin din partea rămăşiţelor trecutului. N'are spre cine întoarce capul, doar, poate spre el însuşi. In schimb, caută deseori exemple şi sprijin în personajele sale literare preferate, înfăţişate de autor în situaţii asemănătoare cu a lui. Fiecare dintre noi cunoaşte, pesemne, lucrul acesta din propria lui experienţă.

La câţiva ani după terminarea războiului mondial, pe vremea când mă mai aflam încă în sudul Germaniei, am primit o scrisoare dela un funcţionar din München. Mă anunţa că-mi trimite alăturat, potrivit testamentului defunctei lui soţii, „ultima" ei „voinţă". Scrisă de o mână tremurândă, scrisoarea ei cuprindea următoarele:

„Domnule Andersen Nexö!

Sunt o femeie de cincizeci de ani. Mi-am trăit toată viaţa în belşug şi, înainte de a-mi fi căzut în mână cartea dumneavoastră, Ditte, fiica omului, *nici n'am avut idee ce înseamnă sărăcia şi mizeria. Incă de acum câţiva ani fusesem sfătuită să mă supun unei operaţii, dar n'aveam curajul să iau o hotărîre. Dar acum m'am gândit că dacă Ditte a putut îndura atâtea, voi putea suporta şi eu o operaţie. Am consimţit şi, în timp ce se făceau pregătirile pentru operaţie, stând în pat, prindeam puteri şi curaj recitind viaţa Dittei. Dar, după ce am fost operată, medicii au declarat că boala mea era fără leac — că nu mai pot să scap. Mi-a fost greu să aud aşa ceva, dar m'am mângâiat cu gândul din nou la Ditte. Dacă ea a putut să moară în floarea vârstei,*

fără să se fi bucurat măcar de viață, cu atât mai mult poți să mori tu, care ai trăit atâția ani în belșug, îmi spun eu. Acum zac în pat în așteptarea morții și recitesc tot din Ditte. *Voi pleca ținând-o în mână...*"

Femeia aceasta face parte și ea — în oarecare măsură — din categoria „Pasagerilor de pe locurile neocupate".

In comparație cu alți oameni, scriitorul poartă o mare răspundere, ca să nu zic cea mai mare: răspunderea față de omenire.

CUPRINS

	Pag.
Martin Andersen Nexö.	3
Prolog.	33
Călătorii de pe locurile neocupate.	39
Doi fraţi. . . .	45
Soarta.	69
Idiotul	89
Moartea.	97
Execuţia. .	105
Zidurile.	111
Pâinea.	118
Calif pentru un ceas. .	125
Iacov Râiosul. . .	132
Cântăreţul ambulant.	137
Lupul şi oile.	147
Corbii.	152
Zeul ceremonialului deşert.	159
Simbria. . . .	165
Revoluţia femeilor.	169
Fericirea într'o groapă de gunoi	178
Ţărmul copilăriei mele. .	197
Movila funerară .	211
Pasărea albă. .	220
Sfârşitul drumului.	225

Responsabil de carte : M. Scarlat.
Tehnoredactor : I. Dinu.
Corector : E. Şoldea.

Dat la cules 16. III.1953. Bun de tipar 10.VI.1953. Tiraj 15100+50 ex. Hârtie semi velină satinată de 65 gr/m.p. Ft. 84×108/32. Coli ed. 19,77. Coli de tipar 11,75. Preţul unui exemplar broşat 7,10 — legat 9,74 lei. Ediţia I. Comanda 694. 1 Planşă tipo 1 culoare A. No. 76. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 A = R.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic Casa Scânteii „I. V. STALIN", Bucureşti R. P. R.

ANDERSEN NEXÖ

Nuvele

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ